

EDU CONFERENCES

CONFERENCE BOOK

ICSHSR
9. ULUSLARARASI
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
KONGRESİ
14 - 16 MART 2025
KAZABLANKA

Yüzyüze ve Online (kesin)

www.educonferences.org

ICHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
MARCH 14 - 16, 2025
CASABLANCA

ISBN: 978-625-5962-52-2

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

**ICSHSR 9TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL
SCIENCES
MARCH 14 - 16, 2025
CASABLANCA**

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference: Prof. Dr. Naile Bilgili

Head of Organizing Board: Assis. Prof. Dr. Gültekin Gürçay

Prof. Dr. Hülya Çiçek
Prof. Dr. Hasan Akan
Prof. Dr. Ali Bilgili
Prof. Dr. Başak Hanedan
Prof. Dr. Hajar Huseynova
Prof. Dr. Dwi Sulisworo
Prof. Zain Musa
Prof. Dr. Sameer Jain
Prof Yakup Babayev
Prof. Dr. Suyatno
Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran
Assoc. Prof. Dody Hartanto
Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn
Assoc. Prof. Nazile Abdullazade
Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi
Assoc Prof. Dr. Feran Aşur
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti
Assoc. Prof. Ivaylo Staykov
Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari
Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş
Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova
Assist.Prof.Dr. Naci Büyükkaracığan
Lect. Mehmet Nuri Ödük
Assist. Prof. Ihwan Ghazali
Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu
Assist. Prof. Dr. Mahrux Dovlatzade
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Dr. Dadash Mehravari
Aynurə Əliyeva
Khorram Manafidizaji

Issued: 15. 04. 2025

ISBN: 978-625-5962-52-2

CONFERENCE ID

ICSHSR 9TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

MARCH 14 - 16, 2025
CASABLANCA

ORGANIZATION

Academy Global Conferences & Journals

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Sweden- Malaysia- Thailand- Spain- China- Serbia- Egypt – Bulgaria- Russia- Kazakhstan- Brazil- Lebanon – UAE- Ireland- Poland- Indonesia- South Korea- Maldives- India- Nigeria- Germany- Oman- France- Iran- South Africa- **Poland**- Pakistan-

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

22 papers presented from Turkey and 40 papers from other Countries
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an
"official assignment letter"

Edited By

ASSOC. PROF. DODY HARTANTO

*All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2025©*

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur, Turkey
Dr. Gultekin Gurcay, Turkey
Doç. Dr. Hülya BALKAYA, Turkey
Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN, Turkey
Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA, Turkey
Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU, Turkey
Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ, Turkey
Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Türkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ - Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN - Türkiye
Prof. Dr. Asım KART - Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Büşra YARANOĞLU - Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi İsmail Hakkı TEKİNER - Türkiye
Doç. Dr. Şeyma ÇALIŞKAN ÇAVDAR - Türkiye
Prof. Dr. Həcər Hüseynova, Azerbaijan Republic
Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə, Azerbaijan Republic
Dr. Moo Sung Kim College of Business, Zayed University, Dubai UAE
Dr. Mahboubeh Taghizadeh, Iran University of Science and Technology, Iran
Prof.(Dr.)Wen-Lin Yang, Dean, National University of Tainan, Taiwan
Dr. Pankaj Thakur, Assistant Professor, Arba Minch University, Arba Minch, Ethiopia
Dr. Hoang Anh Tuan, Vice Dean, Ho Chi Minh city University of Transport, Vietnam
Dr. Dodo Yakub Aminu, Senior lecturer, University Sains Islam Malaysia
Dr. Sunny Joseph, HOD, Dept. of Mathematics, K. E. College, Kottayam, Kerala, India
Dr. Dipti Patra, Associate Professor, National Institute of Technology, India
Dr. Mohd Helmy Abd Wahab, Universiti Tun Hussein Onn Malaysia
Dr. Poonam Vyas, J K Lakshmi Pat University, Jaipur, Rajasthan, India
Dr. Ahmed A. Elngar, Assistant Professor, Beni-Suef University, Egypt
Dr. Ahmad R. AlBattat, Senior Lecturer, Management and Science University, Shah Alam, Malaysia
Dr. Arunachalam Kalirajan, Senior Lecturer, DMI St. Eugene University, Zambia
Dr. Yagyanath Rimal, Lecturer, School of Engineering, Pokhara University, Nepal
Dr. Choen Krainara, Office of the National Economic & Social Development Board, Thailand
Dr. Nihar Ranjan Mishra, Asst. Professor, Social Anthropology, NIT, India
Prof. Saber Mohamed Abd-Allah, Chairman, Reproductive Biology & Genetics Society, Singapore

Prof.(Dr.) Mwafaq M. Dandan, Aljouf University, Kingdom of Saudi Arabia

Dr. Hussein Hussein Zidan, Assistant Professor, Directorate General of Diyala, Baqubah, Iraq

Prof.(Dr.)Basim Alhadidi, Albalqa' Applied University, Jordan

Prof.(Dr.)Ashraf M. A. Ahmad, Princess Sumya University for Technology, Amman

Prof.(Dr.)Raymond Kosala, The Loseph Wibowo Center for Advanced Learning, Jakarta, Indonesia

Dr. Aliyu Ahmad Warra, Centre for Entrepreneurial Development, Federal University, Gusau, Nigeria

Dr. R Nandhini, Assistant Professor and Head, Anna University, Tamil Nadu, India

Dr. Srishti Umekar, Assistant Professor, AISECT University Bhopal, India

Dr. Md. Mamun Habib, School of Quantitative Sciences, Universiti Utara Malaysia, UUM

Johnnie Jada Lim, San Sebastian College Recoletos De Cavite, Cavite City, Philippines

Dr. Mumtaz Alam, Fiji National University, Republic of Fiji.

Prof. Muntazir MEHDI, Pakistan

Dr. Yang ZITONG, China

Aynurə Əliyeva, Azerbaijan Republic

Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU, Iran

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hemşirelik Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-98978265-100-1174800
Konu : Dilekçe(Prof. Dr. Naile
BİLGİLİ)

19.02.2025

Sayın Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı Başkanlığı - Öğretim Üyesi

İlgi : 17.02.2025 tarihli ve E-87008936-100- 1173474 sayılı yazı.

İlgi dilekçenizde belirttiğiniz "Yükseköğretim Kurulu'nun 15.06.2023 tarihli oturumunda doçentlik başvuruları şartları ile ilgili değişiklik önerileri kapsamında Sağlık Bilimleri Temel Alanı'nda gerçekleştirilecek olan madde 8'in Bilimsel Toplantı başlığı altındaki b bendi" uyarınca, Academy Global Conferences & Publishing (<https://www.akademikongre.org/registration>) tarafından 2025 yılında düzenlenecek olan bilimsel etkinliklerde görev alma talebiniz konusunda bilgilendirildim.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Sultan AYAZ ALKAYA
Dekan

Belge Doğrulama Kodu :BSCMHSP653

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/gazi-universitesi-ebys>

Emniyet Mahallesi Bandırma Caddesi No :6/1 06560 Yenimahalle/ANKARA
Tel:0 (312) 202 20 00 Faks:0 (312) 221 32 02
İnternet Adresi :<http://gazi-universitesi.gazi.edu.tr/>
Kep Adresi: gaziuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için :Onur Akın
Bilgisayar İşletmeni
Telefon No:0312 216 26 27

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND
SOCIAL SCIENCES
ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH,
ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES
ART MODERN 9th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
March 14 - 16, 2025
Casablanca

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması söz konusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr. Şule BATÇIK	1	EVIDENCE-BASED PRACTICES IN NEWBORN: ATTACHMENT AND KANGAROO CARE	İsmailcan GÜMÜŞ Duygu SÖNMEZ DÜZKAYA Atiye KARAKUL
		2	CATHETER APPLICATIONS AND NURSING CARE IN NEWBORN	İsmailcan GÜMÜŞ Duygu SÖNMEZ DÜZKAYA Atiye KARAKUL
		3	BERTOLOTI SYNDROME: MORPHOLOGY AND CLINICAL SIGNIFICANCE	Assoc. Prof. Dr., Gamze TAŞKIN ŞENOL Res. Assist., Ece Zeliha BÜYÜKUYSAL
		4	ÜST EKSTREMİTE TUZAK NÖROPATİLERİ: KLİNİK VE ANATOMİK YAKLAŞIM	Doç. Dr., Gamze TAŞKIN ŞENOL Arş. Gör., Ece Zeliha BÜYÜKUYSAL
		5	SPİNAL HEMATOM ŞÜPHESİ İLE OPERE EDİLEN MENİNGEAL MELANOSİTOMA OLGUSU	Doç. Dr. Şule BATÇIK Doç. Dr. Leyla KAZANCIOĞLU Doç. Dr. Osman Ersegun BATÇIK

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. Yunus Emre ÖZTÜRK	1	CLIMATE CHANGE-RESILIENT HEALTH SYSTEMS AND EMERGENCY RESPONSE STRATEGIES	Yüksek Lisans Öğrencisi, Sidre KOÇAK Prof. Dr. Yunus Emre ÖZTÜRK
		2	MEDICAL TECHNOLOGY DEPENDENT PATIENTS AND NURSING CARE	ÖzlemTÜZÜN Duygu SÖNMEZ DÜZKAYA Atiye KARAKUL
		3	EVIDENCE-BASED PRACTICES IN NEWBORNS; INFANTILE COLIC	ÖzlemTÜZÜN Atiye KARAKUL Duygu SÖNMEZ DÜZKAYA
		4	ASMA ÇELİKLERİNİN KÖKLENDİRİLMESİ VE VEGETATİF GELİŞİMİNDE GÜMÜŞ NANO PARÇACIKLARIN ETKİLERİ	Zeki Kara Osman DOĞAN Dilek KOÇ Turan YILMAZ
		5	BENEFITS OF VEGAN MEDICINES COMPARED TO SYNTHETIC MEDICINES FROM THE PHARMACEUTICAL PERSPECTIVE	RPh. Elif Irem GOK Assoc. Prof. Tuba UNVER

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. Mustafa Hakkı AYDOĞDU	1	ŞEHİRLERİN YEŞİL DÖNÜŞÜMÜ: ÇEVRE HAKKI PERSPEKTİFİNDEN AĞAÇ EŞİTLİĞİ	Yük. Müh. Aynur GÜNEŞ YILMAZ Prof. Dr. Mustafa Hakkı AYDOĞDU
		2	TÜRKİYE’NİN ÇÖLLEŞMEYLE MÜCADELE STRATEJİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Yük. Müh. Pınar CANLI Prof. Dr. Mustafa Hakkı AYDOĞDU
		3	KAYBOLAN TOPRAKLARI GERİ KAZANMAK: ARAZİ TAHRİBATINI DENGELEME YAKLAŞIMININ TÜRKİYE YANSIMALARI	Yük. Müh. Pınar CANLI Prof. Dr. Mustafa Hakkı AYDOĞDU
		4	ASSESSING THE LANDSCAPE VALUE OF GINGER GARDENS; THE CASE OF SINGAPORE BOTANIC	Asist.Prof. Dr., Makbule Nur ONUR Research Assistant, Dr., Demet Ulku GULPINAR SEKBAN
		5	ARAZİ BOZULUMUNU DENGELEME MÜCADELESİ SÜRECİ: KUMAŞ AYNI MODELLER FARKLI	Yük. Müh. Emine AYDINOĞLU Prof. Dr. Mustafa Hakkı AYDOĞDU
		6	ARAZİ GERÇEKTEN HASTA OLUR MU? HASTA OLDUĞU NASIL ANLAŞILIR?	Yük. Müh. Emine AYDINOĞLU Prof. Dr. Mustafa Hakkı AYDOĞDU
		7		

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof. Dr. Ali Rıza DİNÇER	1	EXAMINATION OF MASS ATTENUATION COEFFICIENT OF GROUND OLIVE STONE	Dr. GÖZDE TEKTAŞ Dr. CÜNEYT ÇELİKTAŞ
		2	COMPARISON OF SHIELDING PROPERTIES OF LEAD AND ALTERNATIVE SHIELDING MATERIALS	CEVHER YÜCEER Asst. Prof. ESRA UYAR Prof. Dr. SEMA BİLGE OCAK
		3	INFLUENCE OF SAMPLE HEIGHT ON DETECTOR EFFICIENCY IN GAMMA-RAY SPECTROMETRY	MAHRIJEMAL MATIYEVA Asst. Prof. ESRA UYAR
		4	EVALUATION OF HIGH-DENSITY MATERIALS AS ALTERNATIVES TO DEPLETED URANIUM FOR GAMMA RADIATION SHIELDING IN INDUSTRIAL RADIOGRAPHY	Melike Gürgür Dr. Esra Uyar Prof. Dr. Sema Bilge Ocak
		5	CHANGES IN HARDNESS (Ca^{+2} , Mg^{+2}), ALKALINITY (HCO_3^{-1}), pH AND SOME OTHER (K^{+} , Na^{+} , Cl^{-}) IONS IN DRINKING WATER WELLS	Çevre Yük. Müh. Beyza ARAL Prof. Dr. Ali Rıza DİNÇER Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Feda ARAL
		6	EXAMINATION OF NITRATE, NITRITE, TOTAL NITROGEN, SULFATE, ALUMINUM AND SELENIUM CONCENTRATIONS IN WELLS SUPPLYING WATER TO A SAMPLE RESIDENTIAL AREA	Çevre Yük. Müh. Beyza ARAL Prof. Dr. Ali Rıza DİNÇER Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Feda ARAL
		7	CEVİZ KABUĞUNDAN YÜKSEK PERFORMANSLI AKTİF KARBONLARIN SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU	Doç. Dr. HİLAL ÇELİK KAZICI Fırat SALMAN
		8	VAN İLİNDEN ELDE EDİLEN CEVİZ KABUKLARI İLE VAKUMLU KİMYASAL AKTİVASYON YÖNTEMİYLE YÜKSEK PERFORMANSLI AKTİF KARBON ÜRETİMİ VE ELEKTROKİMYASAL DEĞERLENDİRMESİ	Doç. Dr. HİLAL ÇELİK KAZICI Fırat SALMAN

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof. DR. Ekaterina Ivanova	1	THE LINGUISTICS OF INMATE COMMUNICATION: UNDERSTANDING PRISON SLANG AND SOCIAL IDENTITIES	Abdulrahman Al-Khaled, Fatimah R. Alhajri
		2	THE SOCIOLINGUISTICS OF UNDERGROUND COMMUNICATION IN CLOSED SPACES	Somchai Vongkham
		3	RESOURCE-EFFICIENT SCHEDULING ALGORITHM FOR COMPLEX COMPUTATIONAL WORKFLOWS IN HETEROGENEOUS SYSTEMS	Jana Nováková, Dr. Petr Dvořák
		4	AUTOMATED FACT-CHECKING USING CONTEXTUAL AUGMENTATION AND MULTI-DIMENSIONAL SEARCH	Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Silva,
		5	RESOURCE-EFFICIENT SCHEDULING ALGORITHM FOR COMPLEX COMPUTATIONAL WORKFLOWS IN HETEROGENEOUS SYSTEMS	Akram Al-Mansoori, Zainab Faris
		6	IMPACT OF ROBOTIC ASSISTANCE ON AUTISM SPECTRUM DISORDER: EVALUATING SOCIAL INTERACTIONS AND COMMUNICATION SKILLS WITH THE NAO ROBOT	Natalia Sokolova, Assoc. Prof. Dr. Dmitry Ivanov
		7	IMPROVING WORD MEANING RETRIEVAL WITH ADVANCED NLP APPROACHES AND FASTTEXT EMBEDDINGS	Assis. Prof. Dr. Matteo Rossi
		8	SECURITY ARCHITECTURE FOR TRUSTED COMPUTING USING RISC-V TECHNOLOGY	Prof. DR. Ekaterina Ivanova

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Lec. Dr. Luana Pereira,	1	DEVELOPING A GLOBAL MUSIC COGNITION MODEL: INTEGRATING EMOTIONS AND CULTURAL DIVERSITY	Aysha Habib Javed
		2	THE IMPACT OF SECOND LANGUAGE MOTIVATIONAL SELF-SYSTEM ON WILLINGNESS TO COMMUNICATE IN ENGLISH: A STUDY OF BRAZILIAN STUDENTS IN EFL CLASSROOMS	Lec. Dr. Luana Pereira,
		3	A MACHINE LEARNING APPROACH FOR INCIDENT TICKET MANAGEMENT IN SOCIAL SYSTEMS	Alejandro Ramírez, Valentina Pérez
		4	LATENCY-BASED MOTION DETECTION USING SPIKING NEURAL NETWORKS: A COMPUTATIONAL APPROACH	Amina Hassan, Jamilia Kamara
		5	SELF-SUPERVISED PRETRAINING ON fMRI DATA FOR BRAIN DECODING APPLICATIONS	Aibek Nurmukhammedov, Assis. Prof. Dr. Zinaida Akmatova
		6	ADVANCED VISUAL SLAM TECHNIQUES FOR DYNAMIC INDOOR ENVIRONMENTS	Dr. Wei Liu, Dr. Imane Zaki, Dr. Amir Hassan, Dr. Lijuan Chen, Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Alhassan
		7	DISAMBIGUATION IN NLP: CONTEXTUAL MODELS FOR RESOLVING LEXICAL AMBIGUITY	Maria Oliveira,
		7		

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Prof. Dr. Carlos Silva	1	ACCELERATION-BASED MOTION MODEL FOR IMPROVED VISUAL SLAM PERFORMANCE	Ibrahim Oumar, Niazi Zhang, Marwa Ouedraogo, John Kitley
		2	DESIGN OF AN ELLIPTIC CURVE CRYPTOGRAPHY PROCESSOR FOR HIGH-SPEED APPLICATIONS	Prof. Dr. Carlos Silva, Maria Oliveira, Wang Wei, James Ochieng
		3	THE IMPACT OF DIGITAL WORD WALLS ON ENGLISH VOCABULARY ACQUISITION IN SECOND LANGUAGE LEARNERS	Dr. Ahmed Zainab, Niazi Ali
		4	GENDERED ANIMAL METAPHORS IN THE CONTEXT OF SOUTH AFRICAN LANGUAGES	Matteo Bianchi, Prof. Dr. Isabella Ferrari
		5	COVID-19 ICU CLINICAL NOTES ANALYSIS USING FINE-TUNED NLP MODELS	Farida Nabila, Yassir Mansour, Omar Al-Farsi, Huda Salah
		6	THE ROLE OF MULTILINGUALISM IN ENHANCING EMPLOYABILITY: A COMPARATIVE STUDY IN EUROPEAN COUNTRIES	Tsermaa Bat-Erdene, Naranjargal Enkhbold,
		7	THE ROLE OF MULTILINGUALISM IN ENHANCING EMPLOYABILITY: A COMPARATIVE STUDY IN EUROPEAN COUNTRIES	Baatar Enkhbayar, Sarnai Tsetseg, Altan Bold
		8		

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Marek Nowak	1	SENTIMENT ANALYSIS OF FAKE MEDICAL NEWS USING NAIVE BAYES CLASSIFICATION MODELS	Dr. Laurent Dupont, PHD. Emma Vermeulen
		2	LEARNABILITY WITHOUT UNIFORM CONVERGENCE: EXAMINING THE CHALLENGE OF HIGH-DIMENSIONAL LEARNING PROBLEMS	Juan Carlos López, María Teresa Sánchez, Roberto Pérez, Ana María Flores, Luis Fernando García
		3	NATIVE LANGUAGE IDENTIFICATION USING CROSS-CORPUS EVALUATION: EXPLORING TWITTER DATA	Amanuel Tesfaye, Selam Kidane, Mebratu Berhe
		4	SENTIMENT ANALYSIS IN FINANCIAL MARKETS USING BERT-BASED MODELS	Giorgi Mikautadze, Levan Tsintsadze, Nino Baramidze
		5	THE EVOLUTION OF GRANDCHILD TERMINOLOGY IN ANCIENT NEAR EASTERN INSCRIPTIONS	Nursultan Abdirashov, Amina Zhunusova, Daniyar Turganbekov
		6	SOUND INSTANCES AND THE ART OF PERCEPTION IN ACOUSTIC LANDSCAPES	Katarzyna Kowalska, Assoc. Prof. Dr. Marek Nowak
		7	A HYBRID THEORETICAL FRAMEWORK FOR EVALUATING MOBILE LANGUAGE LEARNING APPLICATIONS	Ali Hassan Al-Maamouri, Dr. Rana Saeed Abdullah
		8	COMPARING SUMEROGRAMS IN AKKADIAN AND ARAMEOGRAMS IN MIDDLE PERSIAN	Elvin Aliyev, Nigar Mammadova
		9	ADVANCED SENTIMENT ANALYSIS USING MULTI-CHANNEL CONVOLUTIONAL NETWORKS AND GRAPH-BASED MODELS	Dr. Ahsan Khan, Prof. Zahra Iqbal

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Akridiss Tabach,	1	SELECTIVE REMOVAL OF CARBAMAZEPINE FROM AQUEOUS SOLUTIONS USING MOLECULAR IMPRINTED POLYMERS (MIPS)	Chen Wei, Anika Luo, Kang Hong, Zhao Mei
		2	OPTIMIZATION OF RP-HPLC FLUORESCENT DETECTION FOR NORFLOXACIN IN HUMAN PLASMA	Amira Ahmed, Faisal Ali, Omar Razaq, Sara Khan
		3	ANTIBACTERIAL ACTIVITY OF PLUMERIA ALBA PETALS EXTRACTS	Lina Mejia, Carlos Hernandez, Rachelle Kumar
		4	PREVENTING FALSE ALERTS IN DRUG-DRUG INTERACTION ALERT SYSTEMS	Naomi Takahashi, Kenzo Ito, Satoshi Tanaka
		5	IMPACT OF OIL PALM DEVELOPMENT ON WILDLIFE: LOCAL DAYAK PERSPECTIVES	Rina Alatas, Tarek Omar, Fadiha Yusof
		6	ADDRESSING WATER SCARCITY IN SAUDI ARABIA: STRATEGIES FOR SUSTAINABLE MANAGEMENT	Ahmed Ghanim, Dr. Laila Al-Harbi
		7	IMPACT OF PARTICLE SIZE ON TRANSPORT AND DEPOSITION IN POROUS MEDIA UNDER STEADY FLOW CONDITIONS	Akridiss Tabach, Chetehouna Gascoin, M. S. Kadiri
		7		

ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Assoc. Prof. Dr. Botez Segui,	1	INFLUENCE OF INJECTION PRESSURE ON FLAME STRUCTURE IN GAS-CENTERED SWIRL COAXIAL INJECTORS	Park Song, Wooseok Sunjung, Jaye Lee, Jongkwon Koo
		2	EVALUATION OF WASTE ENERGY RECOVERY IN GAS SWEETENING PROCESS THROUGH SIMULATION	Meisam Farhani, Hassan Ali Ozgoli, Foad Moghadasi
		3	DYNAMIC RESPONSE OF SHIPS TO SUDDEN EXTERNAL FORCES: A STUDY OF STABILITY AND SAFETY	Bo Qasim, Gao Liangtian, Idrees Liu
		4	OPTIMIZATION OF AIRCRAFT FUEL CONSUMPTION USING ADAPTIVE WINGLETS: A STUDY ON CESSNA CITATION X	Assoc. Prof. Dr. Botez Segui, Bezin Simon, Mihaela Marine
		5	ENHANCING MORPHODYNAMICS SIMULATION WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHALLOW WATER FLOWS	S. K. Nguyen, T. A. Zhao
		6	BIOINSPIRED DESIGN FOR AIRFOIL PERFORMANCE OPTIMIZATION USING HUMPBAC WHALE FLIPPER STRUCTURE	P. H. Zhang
		7	OPTIMIZING BEARING TOLERANCES FOR ENHANCED FATIGUE LIFE IN WASHING MACHINE COMPONENTS	M. A. Santos
		7	USING CELLULOSE NANOMATERIALS AS ECO-FRIENDLY LUBRICANTS IN INDUSTRIAL APPLICATIONS	Prof. Dr. Mohammed Abed

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224					
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors	
HALL / SALON 1	Dr. Öğr. Üyesi ALİYE YILMAZ	1	CHARLOTTE BRONTE'UN "JANE EYRE" ROMANINDA KADININ ÖZGÜRLÜĞÜ ve VAROLUŞ	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI	
		2	THE EVOLUTION OF AESTHETIC PERCEPTION THROUGH THE PERSPECTIVE OF UMBERTO ECO: THE HISTORY OF BEAUTY AND UGLINESS	PhD Student, AKIN ÜSTÜNYER	
		3	GENÇLERİN YAZARLIK SÜREÇLERİNDEKİ MOTİVASYON VE PSİKOLOJİ UNSURLARI	Buse İNANIR Doç. Dr. Onur ÖZCAN	
		4	ÇEVİRİDE EKOLOJİ BAĞLAMINDA BRUNO LATOUR'UN "OU ATTERIR" ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Buse KORKMAZ Doç. Dr. Onur ÖZCAN	
		5	NEW DIRECTIONS IN CHILDREN'S POETRY WITH FOLKLORE MOTIVES OF THE 60s	Assoc. Prof. Dr. Shokhrat Nusrat Mamedova	
		6	REFLECTIONS OF DISEASES IN ART	Khorram Manafidizaji Dr. Amaneh Manafidizaji	
		7	BURSA SELATİN CAMİ MİHRAPLARINDA GÖRÜLEN BATILILAŞMA DÖNEMİ ETKİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi ALİYE YILMAZ	

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. Mustafa İNCE	1	THE EFFECT OF SELF-ESTEEM AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE ON LIFE SATISFACTION IN YOUTH	Öğr. Gör. Ahmet TÜRK Doç. Dr. Meral ÖZTÜRK Uzm. Sena TÜRK
		2	THE EFFECT OF WORK-FAMILY LIFE CONFLICT ON LIFE SATISFACTION IN FEMALE ACADEMICS	Doç. Dr. Meral ÖZTÜRK Öğr. Gör. Ahmet TÜRK Uzm. Sena TÜRK
		3	HABERLERDE İNTİHAR VE MOBBİNG İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Prof. Dr. Mustafa İNCE Öğr. Gör. Olgun KÜÇÜK Doç. Dr. Mevlüt Can KOÇAK
		4	YENİ MEDYADA SERİ KATİLLER ÜZERİNDEN ADALET ARAMAK: ALİ KAYA ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Mustafa İNCE Öğr. Gör. Olgun KÜÇÜK Doç. Dr. Mevlüt Can KOÇAK
		5	SOSYAL MEDYA VE PSİKOLOJİK SAĞLIK	Öğr.Gör. Abdulkadir Ilgaz
		6	YAŞLILIK VE SOSYAL HİZMET	Öğr.Gör. Abdulkadir Ilgaz

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ	1	THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA AND DIGITAL PLATFORMS ON MUSIC SHARING PROCESSES: CULTURAL COMMUNICATION AND TRANSFORMATION IN PERCEPTION	Assoc. Prof. Dr. GÜNSU YILMA ŞAKALAR Res. Assist. MEHMET KARACA
		2	ÜLKEMİZDE ETKİLİ OKUL KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ VE ÇIKARIMLAR	SATI ODABAŞ Prof. Dr., ENGİN ASLANARGUN
		3	ETKİLİ OKULA İLİŞKİN ULUSLARARASI LİTERATÜRDE YER ALAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ	SATI ODABAŞ Prof. Dr., ENGİN ASLANARGUN
		4	7.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK ÖZ-YETERLİKLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra BARDAKÇI Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ
		5	KIRSALDA MATEMATİK İLE İLGİLİ MAKALE VE TEZLERİN DOKÜMAN ANALİZİ İLE İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra BARDAKÇI Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan	1	EVALUATION OF THE PERFORMANCE OF PHARMACY EMPLOYEES IN ISTANBUL	Pharmacist SEREN KADRIYE ÇUBUKÇUOĞLU Prof. Dr. GÜLBİN ÖZÇELİKAY
		2	THE MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL OWNERSHIP IN THE EFFECT OF GREEN ORGANIZATIONAL BEHAVIOR ON JOB SATISFACTION: A FIELD STUDY	Prof. Dr. İsmail BAKAN Prof. Dr. Burcu ERŞAHAN Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Nur DEMİR
		3	THE IMPACT OF CONSUMPTION HABİTS ON SUSTAINABILITY AND BEHAVIOURAL STRATEGIES: INDIVIDUAL AND SOCIAL APPROACHES	Prof. Dr. Yunus Emre ÖZTÜRK Y.L Öğr. Ferdanur TIRYAKİ
		4	ÖRGÜTSEL İLETİŞİM KAPSAMINDA ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Öğr.Gör.Dr. Rahime Çerçi
		5	THE RELATIONSHIP BETWEEN ENERGY CONSUMPTION AND EXPORTS IN TURKISH INDUSTRIAL SECTOR	Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan Sümeyra Alperen
		6	THE RATIO OF EXPORTS TO IMPORTS IN TURKIYE: AN EVALUATION OVER SELECTED SECTORS	Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan Büşra Yılmaz

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof. Dr. Sarah Lindholm	1	A THEORETICAL FRAMEWORK FOR MODELING CORE CONSCIOUSNESS FUNCTIONS IN AI	Prof. Dr. Sarah Lindholm
		2	LIFE MEANINGFULNESS AND PSYCHOSOCIAL FACTORS: A STUDY OF ADDICTION RECOVERY IN MALAYSIA	Dr. Aina Zulkifli Dr. Rahimah Kadir
		3	ENHANCING FAIRNESS IN INCENTIVE SYSTEMS: INSIGHTS FROM THAILAND'S PUBLIC SECTOR	Dr. Supaporn Charoensri
		4	MEMORY DYNAMICS AND GENDER VARIATIONS IN EPISODIC RECALL	Dr. Clara Soriano Dr. Matilde Peralta
		5	CULTURAL ADAPTATION AND ANXIETY AMONG INTERNATIONAL STUDENTS IN BEIJING UNIVERSITIES	Dr. Ali Hamid Assoc. Prof. Dr. Min Zhang
		6	TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS: A CLINICAL APPROACH TO BORDERLINE PERSONALITY DISORDER	Assi.s. Prof. Dr. Maria Ivanova Dr. Luka Petrov
		7	THE STORY OF MERGERS AND ACQUISITIONS: UNDERSTANDING THE UNCERTAINTY OF ORGANIZATIONAL CHANGE THROUGH NARRATIVE THEORY	PHD student Naomi Ahmed Dr. Ahmed El-Tayeb
		8	A NEW MEASURE OF HERDING BEHAVIOR: DERIVATION AND IMPLICATIONS IN FINANCIAL MARKETS	Dr. Zeynep Yılmaz Dr. Burak Koca

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Noor Fatimah	1	POSITION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE RUSSIAN FEDERATION ON THE MATTER OF RESTRICTING CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS CONCERNING BANKING SECRECY	Dr. Aleksandra Ivanova Elena Popova
		2	THE IMPACT OF INDIGENOUS RIGHTS RECOGNITION IN MALAYSIA	Dr. Ahmad Shahrir Norazlan Ibrahim
		3	THE EMERGING NEED FOR INTERNATIONAL SPACE LAW IN GLOBAL SPACE EXPLORATION	Assoc. Prof. Dr. Dr. Sun Lan
		4	THE EVOLUTION OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICTS	Dr. Ahmed Fawzi
		5	CHALLENGES IN FORENSIC IDENTIFICATION OF BIOLOGICAL STAIN TRACES IN CRIMINAL INVESTIGATIONS	Askar Zhanbektov
		6	IMPROVING DIGITAL EVIDENCE COLLECTION PROCEDURES IN CYBERCRIME INVESTIGATIONS	Dr. Carla Mendes
		7	REDEFINING GENDER EQUALITY THROUGH ISLAMIC CONTEXTUALISM	Prof. Dr. Noor Fatimah

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assis. Prof. Dr. Fiona Murphy	1	THE ROLE OF INTERNATIONAL PARLIAMENTARY ORGANIZATIONS IN PROMOTING HUMAN RIGHTS IN EUROPE	Sophia Ilyina, Nikolai Pavlov, Ivana Kovač
		2	THE POLITICAL IMPACT OF EISENHOWER'S FINAL SPEECH ON AMERICAN FOREIGN POLICY	Michael Peterson, Jessica Holmes, William Turner
		3	HUMAN SECURITY STRATEGIES IN CONFLICT ZONES: A STUDY OF THE SYRIAN CRISIS	Fatima Al-Sayed, Khalil Jamil, Nour El-Kadi
		4	RECONCEPTUALIZING CREDIBILITY IN THE AGE OF NEW MEDIA: A THEORETICAL APPROACH	Ahmed Al-Mansoori, Laila Faris, Dr. Youssef Al-Hashimi
		5	RECLAIMING NATIONAL HERITAGE: THE ROLE OF LITERATURE IN FOSTERING IRISH IDENTITY THROUGH THE WORKS OF YEATS AND HEANEY	James O'Connor, Sarah McDermott, Assis. Prof. Dr. Fiona Murphy
		6	DISASTER TOURISM AND THE ETHICS OF EXPERIENCE: UNDERSTANDING THE DARK SIDE OF TOURISM IN THE WAKE OF NATURAL CATASTROPHES	Katarzyna Nowak, Michal Pawlak, Ewa Jankowska
		7	DEMOCRATIZATION AND ECONOMIC LIBERALIZATION: VESTED INTERESTS AND ANTI-CORRUPTION CHALLENGES IN POST-AUTHORITARIAN INDONESIA	Dewi Anindita, Rudi Santosa, Andrianto Susanto
		8	CREATIVE SPACE DESIGN THROUGH DECONSTRUCTIVIST PRINCIPLES	Assis. Prof. Dr. Layla Rezaei Assoc. Prof. Dr. Ali Khorshidi
		9	IDENTITY AND RECONCILIATION IN POST-CONFLICT SOCIETIES	Dr. Elena Papadopoulos Assoc. Prof. Dr. Hasan Uğurlu

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Abdulrahman Bello	1	RESOURCE MOBILIZATION FOR EMPOWERING DISABLED INDIVIDUALS IN SOUTH KOREA	Dr. Minji Park Dr. Hyunwoo Kim
		2	WATER RESOURCE MANAGEMENT IN TOURISM-DEPENDENT ISLANDS	Assis .Prof. Dr. Mohamed Rasheed Dr. Zara Ibrahim
		3	REDEFINING REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES: WOMEN'S AGENCY AND SOCIAL IMPACT IN NEW DELHI	Nisha Kapoor
		4	REFORMING LEGAL POWER: ADDRESSING ABUSE AND PROMOTING JUSTICE	Abdulrahman Bello
		5	URBAN POVERTY AND THE SOCIAL FABRIC: A STRUCTURAL ANALYSIS	Jürgen Müller
		6	CULTURAL DIMENSIONS IN TECHNICAL TRANSLATION: BRIDGING THEORY AND PRACTICE	Hassan El-Mansouri
		7	ISLAMIC AESTHETICS IN OMANI WEAVING: TRADITION AND MODERNITY	Dr. Fatma Al-Mazrouei
		8	EUROPEAN UNION AND GLOBAL JUSTICE: NAVIGATING LEGAL DUALITIES	Élise Moreau

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Yetunde O. Olanrewaju	1	HARNESSING THE POWER OF ONTOLOGIES FOR SMART LEARNING IN MUSIC EDUCATION: A ROBUST FRAMEWORK FOR KNOWLEDGE ORGANIZATION AND APPLICATION	Prof. Dr. Sarah Calderon Dr. Michael V. Ashworth
		2	EMPOWERING AUTONOMOUS AGENTS WITH CONSTRUCTIVIST LEARNING: A BOTTOM-UP SEQUENTIAL LEARNING ALGORITHM AND TOOLKIT	Dr. Lingxia Wu Dr. Ahsan Zafar
		3	HARNESSING THE POWER OF DEEP LEARNING FOR AUTOMATED PRODUCT IDENTIFICATION ON ASSEMBLY LINES	Dr. Manami Kobayashi Assis. Prof. Dr. Carlos E. Delgado
		4	ANALYZING THE PRIVATE MONETARY RETURNS OF HUMANITIES AND EDUCATION DEGREES IN OSUN STATE, NIGERIA	Dr. Olufemi A. Adesina Dr. Yetunde O. Olanrewaju
		5	DEMYSTIFYING THE ANXIETY EXPERIENCE OF DYSLEXIC COLLEGE STUDENTS: A QUANTITATIVE ANALYSIS	Ms. Abigail M. Waters Dr. Robert A. Kinsley
		6	HARNESSING THE POWER OF ONTOLOGIES FOR SMART LEARNING IN MUSIC EDUCATION: A ROBUST FRAMEWORK FOR KNOWLEDGE ORGANIZATION AND APPLICATION	Prof. Dr. Sarah Calderon Dr. Michael V. Ashworth
		7	EMPOWERING AUTONOMOUS AGENTS WITH CONSTRUCTIVIST LEARNING: A BOTTOM-UP SEQUENTIAL LEARNING ALGORITHM AND TOOLKIT	Dr. Lingxia Wu Ahsan Zafar

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES March 14 - 16, 2025 Casablanca Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 March / March 16, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Prof. Dr. Ramesh Meera Dr. Anand Kapoor	1	DEMYSTIFYING THE ANXIETY EXPERIENCE OF DYSLERIC COLLEGE STUDENTS: A QUANTITATIVE ANALYSIS	Abigail M. Waters Robert A. Kinsley
		2	INNOVATIVE APPROACHES IN MUSIC EDUCATION: LEVERAGING TECHNOLOGY AND ONTOLOGIES FOR KNOWLEDGE ENHANCEMENT	Prof. Dr. Jonathan L. Mayer Claire A. Middleton
		3	AUTONOMOUS LEARNING FRAMEWORKS: APPLYING CONSTRUCTIVIST METHODOLOGIES IN AI AGENT DEVELOPMENT	Dr. Hui Zhang Prof. Lian Ming
		4	DEEP LEARNING IN MANUFACTURING: ENHANCING PRODUCT IDENTIFICATION AND ASSEMBLY LINE PERFORMANCE	Dr. Emilia Nowak Tomasz Wojcik
		5	SOCIO-COGNITIVE FACTORS IN ACADEMIC PERFORMANCE: A STUDY OF LOCUS OF CONTROL AND LANGUAGE LEARNING	Dr. Anisa Qureshi Kamran Ahmed
		6	FOSTERING INCLUSIVE COMMUNICATION: STRATEGIES FOR HEARING FAMILIES WITH DEAF CHILDREN	Shinichi Nakamura, Dr. Ayaka Sugimoto, Prof. Hiroki Tanaka
		7	UNLEASHING POTENTIAL: SUPPORTING CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIES THROUGH INNOVATIVE METHODS Dr	. Malik Al-Farouqi, Dr. Leila Said, Ms. Amina Taha
		8	EMPOWERING INDEPENDENCE: NAVIGATING CONFORMITY AND CRITICAL THINKING IN HEALTHCARE	Prof. Dr. Ramesh Meera Dr. Anand Kapoor

ICSHSR 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
ICHEAS 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES
ART MODERN 9th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
March 14 - 16, 2025
Casablanca

Contents

CHARLOTTE BRONTE'UN "JANE EYRE" ROMANINDA KADININ ÖZGÜRLÜĞÜ ve VAROLUŞ.....	1
GENÇLERİN YAZARLIK SÜREÇLERİNDEKİ MOTİVASYON VE PSİKOLOJİ UNSURLARI	8
НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ДЕТСКОЙ ПОЭЗИИ С ФОЛЬКЛОРНЫМИ МОТИВАМИ 60-Х ГОДОВ.....	17
HABERLERDE İNTİHAR VE MOBBİNG İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	25
YENİ MEDYADA SERİ KATİLLER ÜZERİNDEN ADALET ARAMAK: ALİ KAYA ÖRNEĞİ	34
SOSYAL MEDYA VE PSİKOLOJİK SAĞLIK	42
YAŞLILIK VE SOSYAL HİZMET	49
SOSYAL MEDYA VE DİJİTAL PLATFORMLARIN MÜZİK PAYLAŞIM SÜREÇLERİNE ETKİSİ: KÜLTÜREL İLETİŞİM VE ALGIDAKİ DÖNÜŞÜM	56
ETKİLİ OKULA İLİŞKİN ULUSLARARASI LİTERATÜRDE YER ALAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ	72
ÜLKEMİZDE ETKİLİ OKUL KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ VE ÇIKARIMLAR	83
KIRSALDA MATEMATİK İLE İLGİLİ MAKALE VE TEZLERİN DOKÜMAN ANALİZİ İLE İNCELENMESİ.....	96
7.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK ÖZ-YETERLİKLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	105
İSTANBUL'DAKİ ECZANE ÇALIŞANLARININ PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ	119
YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞIN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE PSİKOLOJİK SAHİPLENMENİN ARACILIK ROLÜ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI.....	130
TÜKETİM ALIŞKANLIKLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE DAVRANIŞ STRATEJİLERİ: BİREYSEL VE TOPLUMSAL YAKLAŞIMLAR	156
ÖRGÜTSEL İLETİŞİM KAPSAMINDA ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME....	175
TÜRKİYE'DE İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI: SEÇİLMİŞ SEKTÖRLER ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	183
TÜRKİYE SANAYİ SEKTÖRÜNDE ENERJİ TÜKETİMİ- İHRACAT İLİŞKİSİ	193
GENÇLERDE BENLİK SAYGISI VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİ	202
ÇEVİRİDE EKOLOJİ BAĞLAMINDA BRUNO LATOUR'UN "OU ATTERIR" ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	210
KADIN AKADEMİSYENLERDE İŞ-AİLE YAŞAM ÇATIŞMASININ YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİ.....	211
BURSA SELATİN CAMİ MİHRAPLARINDA GÖRÜLEN BATILILAŞMA DÖNEMİ ETKİLERİ.....	220
UMBERTO ECO'NUN GÖZÜNDEN ESTETİK ALGININ EVRİMİ: GÜZELLİĞİN VE ÇİRKİNLİĞİN TARİHİ.....	221
THE EVOLUTION OF AESTHETIC PERCEPTION THROUGH THE PERSPECTIVE OF UMBERTO ECO: THE HISTORY OF BEAUTY AND UGLINESS.....	223
SANATTA HASTALIKLARIN YANSIMALARI	225
A THEORETICAL FRAMEWORK FOR MODELING CORE CONSCIOUSNESS FUNCTIONS IN AI.....	227
LIFE MEANINGFULNESS AND PSYCHOSOCIAL FACTORS: A STUDY OF ADDICTION RECOVERY IN MALAYSIA.....	228
ENHANCING FAIRNESS IN INCENTIVE SYSTEMS: INSIGHTS FROM THAILAND'S PUBLIC SECTOR.....	229

MEMORY DYNAMICS AND GENDER VARIATIONS IN EPISODIC RECALL	230
CULTURAL ADAPTATION AND ANXIETY AMONG INTERNATIONAL STUDENTS IN BEIJING UNIVERSITIES	231
TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS: A CLINICAL APPROACH TO BORDERLINE PERSONALITY DISORDER	232
THE STORY OF MERGERS AND ACQUISITIONS: UNDERSTANDING THE UNCERTAINTY OF ORGANIZATIONAL CHANGE THROUGH NARRATIVE THEORY	233
POSITION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE RUSSIAN FEDERATION ON THE MATTER OF RESTRICTING CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS CONCERNING BANKING SECRECY	234
THE IMPACT OF INDIGENOUS RIGHTS RECOGNITION IN MALAYSIA	235
THE EMERGING NEED FOR INTERNATIONAL SPACE LAW IN GLOBAL SPACE EXPLORATION	236
THE EVOLUTION OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICTS	237
CHALLENGES IN FORENSIC IDENTIFICATION OF BIOLOGICAL STAIN TRACES IN CRIMINAL INVESTIGATIONS	238
IMPROVING DIGITAL EVIDENCE COLLECTION PROCEDURES IN CYBERCRIME INVESTIGATIONS	239
REDEFINING GENDER EQUALITY THROUGH ISLAMIC CONTEXTUALISM	240
THE ROLE OF INTERNATIONAL PARLIAMENTARY ORGANIZATIONS IN PROMOTING HUMAN RIGHTS IN EUROPE.....	241
THE POLITICAL IMPACT OF EISENHOWER'S FINAL SPEECH ON AMERICAN FOREIGN POLICY	242
HUMAN SECURITY STRATEGIES IN CONFLICT ZONES: A STUDY OF THE SYRIAN CRISIS.....	243
RECONCEPTUALIZING CREDIBILITY IN THE AGE OF NEW MEDIA: A THEORETICAL APPROACH	244
RECLAIMING NATIONAL HERITAGE: THE ROLE OF LITERATURE IN FOSTERING IRISH IDENTITY THROUGH THE WORKS OF YEATS AND HEANEY	245
DISASTER TOURISM AND THE ETHICS OF EXPERIENCE: UNDERSTANDING THE DARK SIDE OF TOURISM IN THE WAKE OF NATURAL CATASTROPHES	246
DEMOCRATIZATION AND ECONOMIC LIBERALIZATION: VESTED INTERESTS AND ANTI-CORRUPTION CHALLENGES IN POST-AUTHORITARIAN INDONESIA	247
RESOURCE MOBILIZATION FOR EMPOWERING DISABLED INDIVIDUALS IN SOUTH KOREA	248
WATER RESOURCE MANAGEMENT IN TOURISM-DEPENDENT ISLANDS	249
REDEFINING REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES: WOMEN'S AGENCY AND SOCIAL IMPACT IN NEW DELHI	250
REFORMING LEGAL POWER: ADDRESSING ABUSE AND PROMOTING JUSTICE.....	251
URBAN POVERTY AND THE SOCIAL FABRIC: A STRUCTURAL ANALYSIS	252
CULTURAL DIMENSIONS IN TECHNICAL TRANSLATION: BRIDGING THEORY AND PRACTICE.....	253
ISLAMIC AESTHETICS IN OMANI WEAVING: TRADITION AND MODERNITY.....	254
EUROPEAN UNION AND GLOBAL JUSTICE: NAVIGATING LEGAL DUALITIES	255
HARNESSING THE POWER OF ONTOLOGIES FOR SMART LEARNING IN MUSIC EDUCATION: A ROBUST FRAMEWORK FOR KNOWLEDGE ORGANIZATION AND APPLICATION	256

EMPOWERING AUTONOMOUS AGENTS WITH CONSTRUCTIVIST LEARNING: A BOTTOM-UP SEQUENTIAL LEARNING ALGORITHM AND TOOLKIT	257
DEMYSTIFYING THE ANXIETY EXPERIENCE OF DYSLIXIC COLLEGE STUDENTS: A QUANTITATIVE ANALYSIS	258
INNOVATIVE APPROACHES IN MUSIC EDUCATION: LEVERAGING TECHNOLOGY AND ONTOLOGIES FOR KNOWLEDGE ENHANCEMENT	259
AUTONOMOUS LEARNING FRAMEWORKS: APPLYING CONSTRUCTIVIST METHODOLOGIES IN AI AGENT DEVELOPMENT	260
DEEP LEARNING IN MANUFACTURING: ENHANCING PRODUCT IDENTIFICATION AND ASSEMBLY LINE PERFORMANCE	261
SOCIO-COGNITIVE FACTORS IN ACADEMIC PERFORMANCE: A STUDY OF LOCUS OF CONTROL AND LANGUAGE LEARNING	262
Dr. Anisa Qureshi Kamran Ahmed University of Karachi, Pakistan.....	262
FOSTERING INCLUSIVE COMMUNICATION: STRATEGIES FOR HEARING FAMILIES WITH DEAF CHILDREN	263
UNLEASHING POTENTIAL: SUPPORTING CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIES THROUGH INNOVATIVE METHODS.....	264
EMPOWERING INDEPENDENCE: NAVIGATING CONFORMITY AND CRITICAL THINKING IN HEALTHCARE	265

CHARLOTTE BRONTE'UN “JANE EYRE” ROMANINDA KADININ ÖZGÜRLÜĞÜ ve VAROLUŞ

***Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI**

Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değil

ORCID: 000-0003-1052-6092

sevrafirinci@gmail.com

Özet

Charlotte Bronte İngiliz edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. Bronte kardeşler olarak bilinen Emily ve Anne gibi o da, kendi çağının fikirlerinin ötesine geçmiş bir yazardır. Yazarın Jane Eyre romanı, sıra dışı özellikleri ile bir kadın karakterin yaşamını konu edinir. Kendi döneminde birçok kadının cesaret edemeyeceği kadar cesur olan Jane, erkek egemen bir toplumda kendi parasını kazanmak için mücadele eden bir kadındır. Erkek egemen bir toplumda evliliği bir kurtuluş gibi gören diğer kadınların aksine geleneksel evlilik biçimlerini sorgulayacak denli özgür düşünen ve birey olabilmiş bir karakterdir. Kendi varoluş savaşını ve kadın olarak özgürlüğünü elde etmek için yaşamdaki tüm konfor alanlarını feda edebilecek denli güçlü ve gururlu olan bu karakterin yaşam öyküsü günümüzde de birçok kadının verdiği mücadeleyle benzerliği nedeniyle değerlidir. Bu çerçevede kadın, kadın özgürleşimi ve kadının varoluş savaşını işlemiş olması itibarıyla Charlotte Bronte'un Jane eseri incelenemeye değer görülmüştür. Çalışmanın, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadının varoluş savaşı ve erkek egemen toplumda kadının konumu üzerine önemli mesajlar içermesi nedeniyle sosyoloji içinde benzer çalışmalara ışık tutacağı düşünülmüştür. Çalışma edebiyat sosyolojisi alanına girmektedir. Bu çerçevede karakterin anlam yüklerine ve verilen ana mesaja yönelik bir yorumlama da yapıldığından göstergebilim ve yorumbilim yöntemlerinin ikisinden de yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Jane Eyre, Charlotte Bronte, Kadın Özgürlüğü, Kadının Varoluşu

*000-0003-1052-6092, Kuruma Bağlı Değil, Doç. Dr. Sevr Fırıncioğulları, sevrafirinci@gmail.com

FREEDOM AND EXISTENCE OF WOMEN IN CHARLOTTE BRONTE'S “JANE EYRE” NOVEL

Abstract

Charlotte Bronte is one of the most important figures in English literature. Like Emily and Anne, known as the Bronte sisters, she was a writer who went beyond the ideas of her time. Her novel Jane Eyre is about the life of a female character with extraordinary characteristics. Jane, who is braver than many women of her time, is a woman who struggles to earn her own money in a male-dominated society.

Unlike other women who see marriage as a salvation in a male-dominated society, she is a free-thinking and individualized character who questions traditional forms of marriage. The life story of this character, who is strong and proud enough to sacrifice all her comfort zones in life in order to fight for her own existence and achieve her freedom as a woman, is valuable because of its similarity with the struggles of many women today. In this framework, Charlotte Bronte's Jane was deemed worthy of analysis as it deals with women, women's liberation and women's struggle for existence. It is thought that the study will shed light on similar studies in sociology as it contains important messages on gender inequality, women's struggle for existence and the position of women in a male-dominated society. The study falls within the field of sociology of literature. In this framework, both semiotics and hermeneutics methods were utilized, since an interpretation was also made regarding the meaning loads of the character and the main message given.

Keywords: Jane Eyre, Charlotte Bronte, Women's Liberation, Women's Existence

Bilindiği gibi Bronte kardeşler İngiliz edebiyatı içinde önemli bir yere sahiptir. “Jane Eyre eserinin yazarı Charlotte Brontë, 1816 yılında İngiltere’de, altı çocuklu bir evde İrlandalı, rahip bir babanın kızı olarak doğar” (Gaskell, 2005: 13).

“Charlotte, Emily ve Anne Brontë olarak bilinen Brontë kardeşler, 19.yüzyıl İngiliz edebiyatında önemli bir yere sahiptirler. Özellikle Charlotte Brontë, hem kızkardeşlerine oranla daha aktif olması, hem de daha çok edebi eser vermesi açısından öne çıkan isimdir” (Özden, 2016: 212). “Yazarın yaşadığı dönem, Büyük Britanya’da Kraliçe Victoria’nın adını alan “Victoria Devri” olarak adlandırılır. Mina Urgan’a göre bu devir, burjuvazinin ülkeye egemen

olduğu, saygıdeğer görünmek için insanların ikiyüzlü olmayı kabul ettiği, sınıf ayrımının kesin bir şekilde gözlemlendiği ve yetenekli ama parasız insanların hiçbir saygınlığının olmadığı bir dönem olarak anılır. Evlilik kurumu kutsaldır ve arada aşk veya sevgi olmaksızın gerçekleşmesi gerekir” (Urgan, 1991: 173).

Kadın mücadelesinin yaşayan örnekleri olarak Bronte kardeşler yarattıkları karakterler ile de bu mücadelenin örneklerini yaşatmışlardır. Charlotte Bronte’un eseri “Jane Eyre” bu karakterlerden biridir. Charlotte Bronte’un da yaşamından izler taşıyan bu karakter yazarın yaşadığı dönem içinde kadının özgürlük mücadelesini de betimlemektedir.

Ailesini kaybettikten sonra yaşam savaşı vermek zorunda olan genç bir kadındır Jane ve yatılı bir okulda eğitimini tamamladıktan sonra hayata atılmak zorunda kalmıştır. Dönemin koşulları içinde bir kadının çalışabileceği meslekler ve içine gireceği kamusal alandaki kısıtlamalar düşünüldüğünde Jane çok büyük bir cesaret ile mürebbiyelik yapmak üzere gazeteye ilan verir. İlane gelen cevapla birlikte Rochester’ların küçük kızına dersler vermeye başlar. Jane kendi dönemi içindeki kadınlardan farklı olarak özgür ruhlu ancak gösterişsiz bir yaşam anlayışına sahiptir. Aynı zamanda oldukça zeki olan genç kadın yazar tarafından çizilen sıra dışı bir karakterdir. Zira yaşlıları gibi dişilik özellikleriyle bir erkeği ele geçirmek, evlilik stratejileri ve planları kurmak, kadınsı özellikleri ile ön planda olmak gibi dertleri yoktur. Jane’in yaşam mücadelesi zeka ve yetenekleri ile ortaya koydukları ve kendini gerçekleştirmeye yönelmiş benliği ile biçimlenir. Yazarın yarattığı bu karaktere bakıldığında kadını zerafet, dişilik, güzellik dışında da var olabileceği niteliklerle çizmiş olması önemlidir.

Evlerinde mürebbiyeliğe başlayan bu genç kadına aşık olan Edward Rochester ile ilişkisi de diğer kadın erkek ilişkilerinden çok farklı başlar ve biçimlenir. Zira Edward diğer kadınlara yaptığı kurları Jane’e yapmaya başladığında bunların hiçbir işe yaramadığını fark eder. Kişiliği ve yaşam biçimi birbiriyle örtüşen kendine güveni oldukça yüksek bu kadın karşısında Edward ne yapacağını bilemez. Edward ve onun örneğinde tüm ataerkil düzene bir eleştiri vardır burada. Kadın önce bir birey ve insan olarak kabul edilmek istemektedir. Edward’ın onu etkilemek üzere almış olduğu hediyeleri red etmesi, kocasının eline bakan bir kadın olmanın vereceği mutsuzluğu sorgulayan yönüyle yıllar öncesinde de günümüzde de sınırları aşan ve zorlayan bir kadın karakter olarak çizilmiştir.

Onu dükkandan çıkarınca derin bir soluk aldım. Kuyumcudan çıkardığım zaman da öyle. O bana öte-beri aldığı ölçüde benim içimi utançtan, sinirden ateşler basıyordu.

Gene faytona bindik. Alı al, moru mor bitkin bir durumda arkama yaslandığım zaman aklıma birden, birbirini izleyen acı tatlı olayların telaşından unutmuş olduğum bir şey geldi. Amcam John Eyre’in Bayan Reed’e beni kendine evlat, mirasçı edinmek niyetini belirten mektubu! “Kendime ait ufak bir gelirim olsa gerçekten ferahlarım” diye düşündüm. “Kocamın beni taş bebekler gibi giydirip kuşatmasına ya da Danae gibi her gün altın yağmuru altında oturmaya ben doğrusu dayanamam! Eve gider gitmez oturup bir mektup yazarım Maderia’ya John amcama Bay Rochester’le evlenmek üzere olduğumu bildiririm. Günün birinde biraz gelir sahibi olacağımı bilirsem bu arada bütün bütün onun eline bakmayı biraz daha kolay içime sindirebilirim belki”

Bu kararla az çok rahatlamış olarak (gerçekten de eve gider gitmez de yerine getirdim bu kararı) sevdiğim, kendisi de beni seven adamın yüzüne bir daha bakabilmek cesaretini buldum. Deminden beri ben başımı çevirdikçe o ısrarla benim gözlerimi arayıp duruyordu. Şimdi bana gülümsedi. Bana öyle geldi ki bu bir sultanın, bir mutluluk, tutkunluk anında, armağanlara, ziynetlere boğduğu bir cariyesine gülümseyişiydi. Durmadan elimi arayan elini tutup öfkeyle sıktım sıkabildiğim kadar, sonra elimden bıraktım.

“Böyle bakmayın bana!” dedim. “Bakarsanız vallahi Lowood’dan getirdiklerimden başka hiçbir çöp giymem, bu eflatun popinle gelin olurum. Aldığınız sedef rengi ipekliyi de siz sabahlık yaparsınız, siyah satenden de sayısız yelek çıkar size”

İçin için gülerek ellerini ovuşturdu: “Vallahi doyamıyorum bu kızı ne görmeye, ne de dinlemeye! Nasıl da hiç kimselere benzemeyen, insanı iğneleyen halleri var! Türk Sultanları’nın haremindeki bütün o ahu gözlü, huri vücutlu kızları verseler şu bir tek minicik İngiliz kızını değişmem inan olsun!”

Bu benzetişle dalıma basmıştı gene. “Size haremlik etmeye zerrece niyetim yok!” dedim. “O düşünceleri aklınızdan silin. Gönlünüzden o türlü şeyler geçiyorsa, hiç gecikmeden, dosdoğru İstanbul’a yollanın. Zaten buralarda paranızı nereye harcayacağınızı bilemez gibi bir haliniz var... Oradan bir sürü cariyeye alın da bir harem kurun kendinize”(Bronte, 1998: 344, 345).

Edward, daha önce başka bir örneğine rastlamamış olduğu bu kadına her gün biraz daha hayranlıkla bağlanmaya devam eder. Diğer kadınlar gibi ruhsuz görmediği Jane aynı zamanda iç derinliği çok fazla olan, son derece duygusal ve kendine güveni çok yüksek bir kadındır.

Daha önce kendisiyle evlenmek için çeşitli stratejiler geliştiren, ona kur yapan diğer kadınlarda varolan güzellik, estetik ve zerafet Jane’de yoktur. Ancak onun gibi kendilerine güvenleri olmadığı gibi son derece basit zevklere sahiplerdir ve zamanlarını bomboş geçirmektedirler. Dolayısıyla bu kadınlarla geçirdiği zaman da sık ve bomboş gelmektedir Edward’a. Jane genel özellikleriyle tam bir feminist kadın karakter olarak çizilmiştir. Zira Edward’ın onu para ve mücevherler ile süslemesine karşı çıktıktan sonra evlenmek için şartlar öne sürer. Diğer kadınlar Edward gibi bir adamla evlenmeyi haayl ederken Jane tüm bu maddi konforu reddederek, onunla yaşarken sadece huzur istediğini belirtir. Aynı zamanda kendi parasını kazanma ve harcama şartı vardır. Eşinden istediği tek şey saygı ve sevgidir.

“Peki ama Jane, ne yapayım istiyorsun? Korkarım benimle evlenmek için özel koşullar öne süreceksin. Nedir bunlar?

“Ben yalnız iç rahatlığı istiyorum efendim. Yük altında kalmamak istiyorum. Celine Varens’den konuşurken... Ona verdiğiniz kürkleri, elmasları anlatırken neler dediğinizi unuttunuz mu? Sizin İngiltere’deki Celine varns’iniz olmaya hiç niyetim yok! Ben Adela’in mürebbiyesi olmayı sürdüreceğim. Böylece, ekmek paramı, ek olarak da yılda otuz altın harçlığımı çıkarır, kendi giyim kuşamımı bu paradan düzerim. Sizin bana vereceğiniz tek şey... saygınız sevginiz olacak. Ben de buna karşılık size saygımı, sevgimi vereceğime göre ödeşmiş oluruz (Bronte, 1998: 346).

Yapılan şekilci evliliklerin de eleştirisini taşıyan eserde Jane çok daha büyük sınavlardan geçer. Kendisiyle evlenmek isteyen Edward’ın zaten evli olduğunu öğrendikten sonra onu terk eder ve her eşeye yeniden başlar. Korkusuzdur. Ancak kimsesiz ve tek başına mücadeleye devam etmesi gerekir. Yeniden iş aramaya başlar. Yolda açlıktan bayılır ve ona evini açan Papaz John’un yardımıyla köyün öğretmenliğini yapmaya başlar. Burada dikiş, nakış, okuma yazma dersleri veren Jane oldukça yoksul bir yaşam sürse de çok güçlüdür ve yine kendi parasını kazanmaktadır. Dönemin koşullarına bakıldığında bir kadın için oldukça zor bir mücadeleyi başarmıştır. “Genç bir kadın olarak toplumsal cinsiyet rollerine karşı hareket eden, özgürlüğüne düşkün ve ataerkil toplum yapısını eleştiren karakterden dolayı eser, zamanın şartlarında değerlendirildiğinde feminist bir roman olarak kabul edilebilir” (Sürer, 2019: 46).

Zaman geçtikçe yanına sığındığı Papaz John’un kendi akrabası olduğunu keşfeder. Ve uzakta olan bir akrabalarından kalan mirasla büyük bir servet sahibi olur. Ancak eski çalıştığı ev olan Rochester kocağında çıkan yangın onu tekrar eski çalıştığı yere götürür. Edward’ı hala

sevmektedir. Konaktaki her şey yanmıştır. Edward bir kolunu ve gözlerini kaybetmiştir. Ona olan sevgisi ile birlikte bakımını üstlenir ve Edward ile evlenir.

Yazar bu eseriyle kadın özgürleşimini ve evlilik içindeki konumunu sorgulamıştır. Evliliğin sadece maddesel bir süreç olmadığını bu ruhsal birleşme ve sevgi ile gerçekleşen bir bütünlenme olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Kadın kendini bir insan olarak erkekle eşit gördüğü bir yaşam anlayışında onunla yapacağı evlilik de bu biçimi alacaktır. Erkek ve kadının eşitlenmesi, kadının kendini gerçekleştirmesi ve özgürlüğü için önemlidir. Ancak bu durum aynı zamanda gerçek ve mutluluk içeren evlilikler yapabilmek için, toplumsal anlamda sağlıklı aileler kurulabilmesi için de önemlidir. Jane’in evliliği kadın olarak kendini gerçekleştirmiş ve eşiyle ruhen de tamamlanmayı içeren bir serüvendir. Bu yönüyle karakter sıra dışı özgür ve kendini tamamlamaya yönelmiş bir kadın olarak ölümsüzleşir.

Şu sırada on yıllık evliyim. Dünyada en çok sevdiği varlık için yaşamanın, onunla birlikte yaşamanın ne olduğunu biliyorum. Kendimi Tanrı’nın en mutlu – sözle anlatılmayacak kadar mutlu- bir kulu sayıyorum, çünkü kocam nasıl benim hayatımsa ben de kocamın bütün hayatıyım. Dünyada eşiyle benim kadar kaynaşmış, onun etinin eti, kanının kanı olmuş bir kadın daha bulunamaz. Ne ben Edward’la ne de Edward’ım benimle birlikte olmaktan hiç usanmıyoruz. Bunun sonucu olarak da hep bir aradayız. Bizim için bir arada olmak hem yalnızlığın özgürlüğünü hem de beraberliğin neşesini bulmak demektir. Bütün gün çene çalıyoruz, desem yeri var. Birbirimizle konuşmak yalnızca yüksek sesle düşünmek gibi geliyor bize. İçimden bütün geçenleri ben ona anlatıyorum; o da bütün içinden geçenleri bana anlatıyor. Yaradılış bakımından birbirimize iyice dengiz; bunun sonucu da tam bir anlaşma oluyor.

Evliliğimiz ilk iki yılını Edward kör olarak geçirdi. Bizi birbirimize bu derece yaklaştıran kaynaştıran belki de bu oldu. Çünkü ben kocamın hem gözü, hem de sağ eliydim... Sözün tam anlamıyla. Bana çok zaman “Gözümün nuru” dedi, bu deyimde de bir abartma yoktu. Kocam doğa’yı kitapları benim gözümle görüyordu artık. Ben de onun hesabına bakmaktan, gördüğüm tarlaları, ağaçları, kentleri, ırmakları, bulutları, ışıkları sözle anlatmaktan hiç bıkmıyordum, gözlerinin görmediğini kulakları yoluyla ona vermeye çalışıyordum. Ona kitap okumaktan hiç bıkmıyordum. Onu gitmek istediği yere götürmekten, yapmak istediğini onun yerine yapmaktan bir an olsun usanç getirmiyordum. Bu gördüğüm hizmetlerde üzümlük payının yanı sıra dolu dolu, pek nefis bir tat da vardı, çünkü bu hizmetleri benden utanıp acı çekmeden, kendini küçük

görmeden isteyebiliyordu. Beni o derece gerçekten seviyordu ki benim yardımımından yararlanmak ona ağır gelmiyordu, çünkü biliyordu ki ben de onu deli gibi seviyordum, benim yardımımı kabul etmesi beni en büyük muradıma kavuşturmak demekti... (Bronte, 1998: 571).

Roman bir kadının kadın ve dişiliğinden önce birey olma, bağımsızlaşma serüvenini anlatır. Kendi emeğiyle para kazanmayı, kendine saygı duymayı, evliliğinde eşiyle eşitlenmeyi isteyen bir karakter olarak Jane yetenekleri ile de kendini var edebilmiştir. Cinsiyetler arası eşitlik, kadının özgürlüğü için mücadelesi, kendini gerçekleştirme gibi olgular roman içinde işlenen en önemli gerçekliklerdir. Romanın ana mesajına bakıldığında hem kadının hem de erkeğin kendi insani potansiyelleri ile varolmalarının önemini vurguladığını söylemek mümkündür. Bu durum evliliklerden, insan ilişkilerine, kadının erkek karşısındaki konumundan sevgi ve eşitlik üzerine kurulu tüm ilişkilere rengini veren önemli bir gerçekliktir. Jane tüm maddi unsurları red ederek manevi yönüyle bir insan olarak kendini Edward’a kabul ettirmiş ve öyle yaşamayı seçmiştir. Bunun sonunda, serüven başlarda zor geçse de özgür bir birey, yeteneklerini ortaya koyabilmiş bir kadın olarak mutlu bir öğretmen, butlu bir eş, mutlu bir mürebbiye ve mutlu bir insan olarak öyküsünü tamamlamıştır. Burada özellikle kadınların kendilerini var etmesinin ilişkilerdeki önemine yapılan vurgu temel önemdedir.

Kaynak

Bronte, C, (1998), “Jane Eyre”, Çeviri: Nihal Yeğınobalı, Engin Yayıncılık, İstanbul

Gaskell, E, (2005), “The Life of Charlotte Brontë”, Barnes & Noble Classics, New York

Özden, İ, A, (2016), “Charlotte Bronte’un Jane Eyre ve Emily Bronte’un Wuthering Height’s Romanlarının Psikanalitik Yorumu, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Yaz, Sayı: 11

Sürer, Ö, A, (2019), “Jane Eyre Örneği ile Metinlerarası İlişkilerde Çevirmen Görünürlüğü”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Urgan, M, (1991), “İngiliz Edebiyatı Tarihi III”, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul

GENÇLERİN YAZARLIK SÜREÇLERİNDEKİ MOTİVASYON VE PSİKOLOJİ UNSURLARI¹

Buse İNANIR², Doç. Dr. Onur ÖZCAN³

²Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, buseinanirgazi@gmail.com – ORCID 0009-0000-1096-7803

³Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, onurozcan@gazi.edu.tr – ORCID 0000-0002-4965-1627

ÖZET

Yazmak, bireyin kendini özgürce ifade etmesine olanak tanıyan ve geniş hudutlara dayanan bir eylem olarak değerlendirilir. Bu süreç, basit bir iletişim aracı olmanın da ötesinde bir keşif, inşa sürecidir. Düşüncelerin yazıya dökülmesi; onları yalnızca dış dünyaya aktarmak değil, aynı zamanda yazarın kendisini daha iyi anlaması için giriştiği bir çaba olarak da görülebilir. Yazma süreçlerinin altında yatan tetikleyici veya baltalayıcı psikolojik etkenler araştırıldığında, yazarlık (edebiyat) ve psikoloji arasında çeşitli bağlantılar olduğu söylenebilir. Bu çalışma, genç yazar adaylarının motivasyon unsurlarının irdelenmesi ve iki alan arasındaki bağlantıları tartışmayı ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Gençlerde Yazarlık Potansiyeli Teşviki ve İlham Kaynaklarındaki Psikolojik Temellerin İncelenmesi adlı proje kapsamında genç yazar adaylarına yönelik üç oturum planlanmıştır. Oturumların her birinde yazma-yazarlık süreçlerine yönelik genel bilgilendirmeler yapılmış; hobi ya da meslek olarak “yazarlık” ele alınmış; bilhassa yazma sürecine başlayabilme, devam ettirebilme, eserin içinde kalabilme ve eserleri yayımlama konularında adaylara rehberlik edebilecek bilgiler paylaşılmıştır. Oturumların sonunda nereden başlayacağı konusunda belirsizlik yaşayan genç yazar adaylarının yazarlık kariyerlerine adım atmaları konusunda teşvik edici sonuçlara ulaşılmak istenmiştir. Oturumların her birine katılım sağlayan genç yazar adaylarına yönelik yapılan anket çalışması sonucunda, yazarlık ve psikoloji arasında güçlü bir bağlantı olduğu çıkarımına ulaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında konuya ilişkin çeşitli görüşlerin tartışıldığı oturumların, genç yazar adaylarının yazma süreçlerini anlamlandırmalarına ve kendilerini alanda geliştirmelerine katkı sağladığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Genç Yazar, Yazarlık, Psikoloji, Edebiyat, Motivasyon.

¹ Bu çalışma, Gençlerde Yazarlık Potansiyeli Teşviki ve İlham Kaynaklarındaki Psikolojik Temellerin İncelenmesi adlı TÜBİTAK 2209-A projesinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Her birey, çeşitli duygu ve düşüncüyü zihninde taşır. Bu duygu ve düşünce yükü, aktarılma ihtiyacını doğurur. Duyguların, düşüncelerin aktarılması için birçok araç kullanılabilir. Aktarım araçlarının en başında gelen yazma eylemi, bireyin zihnindeki duygu ve düşünceleri somutlaştırabilmesi için kullandığı etkili bir yöntemdir. Yazma eylemi iç dünyanın dışı vurum aracı olarak değerlendirilen, bireysel ve karmaşık bir süreçtir. Bu karmaşık sürecin başlangıç noktasını tetikleyen unsurlar ve psikolojik süreçler önem taşımaktadır. 2209-A TÜBİTAK projesine konu olan çalışmanın temelini oluşturan yazarlık ve psikoloji arasındaki bağlantının incelenmesi fikri; yazma eyleminin yalnızca bir anlatı sanatı olmasından ziyade, psikolojik bir süreç olduğu kanısına dayanmaktadır. Bu iki alan arasındaki bağlantı ve etkileşim, gerek eser sahibinin psikolojisini, gerekse genel bir perspektifle insan ruhunu anlamlandırabilme noktasında fayda sağlamaktadır. “Edebiyat, okuyucuya hitap eden ve eseri daha anlamlı hale getiren özelliklere sahiptir. Bir karakterin iç dünyasını, düşüncelerini ve duygularını betimlemenin en etkili yolu psikolojik unsurları kullanmaktır. Psikologlar ve yazarlar, eserlerinde bu iki bilim dalından sıklıkla faydalanır” (Dar, 2022, s. 290).

Edebiyat ve psikoloji arasında, simbiyotik bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Psikoloji biliminin edebi eserleri önemli ölçüde etkilediği kadar, edebiyat da psikoloji bilimini etkilemekte, hatta katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, tarihte pek çok psikolojik sendromun tanımlanmasında edebi eserlerin belirleyici olduğu görülmektedir (Bkz. *Peter Pan sendromu*). “Psikanalist Dr. Dan Kiley, bu sendromu tanımlarken çocuk edebiyatının önemli eserlerinden biri olan yazar James Matthew Barrie’nin (1912) Peter Pan isimli eserinden esinlenmiştir” (Altunbay, 2023, s. 135-136). Bir diğer perspektif ile, psikoloji biliminin çoğu edebi esere konu olduğundan da söz etmek mümkündür. “Psikolojik roman” olarak nitelendirilen eserler iç monolog, bilinç akışı tekniği, iç çözümleme tekniği gibi pek çok psikolojik teknik kullanılarak kaleme alınmış, geçmişten bugüne varlığını sürdüren eserlerdir. Ayata & Tonga’ya (2008) göre, bir eserin bu kategoride yer alabilmesindeki belirleyici faktör, vaka örgüsünden ziyade roman kahramanlarının psikolojisinin ayrıntılı tahlilidir. Türk edebiyatında da pek çok örneği bulunan bu roman türü, edebiyat ve psikoloji alanlarının iç içe geçmişliğini vurgular niteliktedir (Bkz. *Eylül, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Huzur*).

Bu çalışmada bahsedilen simbiyotik ilişki ise, psikolojinin edebiyata olan etkisi bakımından ele alınmıştır. Başlangıç, süreç ve eserin tamamlanma aşamalarının her birinde, yazarın psikolojik durumunun belirleyici bir rol oynadığı düşünülmektedir. “Günlük yaşantısını bir tarafa bırakırsak yazar, masanın başına oturup yazmaya başladığı andan itibaren artık bilinçaltı okyanusundan bilinç kıyılarına malzeme taşıyan bir aracı olmakla kalmayıp aynı zamanda görünür dünyaya çoğu insanın ulaşmaya cesaret edemeyeceği bilinç dışı ve bilinç üstü alanlardan da ciddi veriler taşır. Bu yönüyle bakıldığında yazar-öznenin varlığı bizi doğrudan edebiyat psikolojisinin temellerini irdeme ve oluşturmaya sevk eder” (Emre, 2009, s. 322).

Çalışmanın çatısını oluşturan yazarlık ve psikoloji arasındaki bağlantıların irdelenmesi fikri, bilhassa genç yazar adayının yazma sürecindeki motivasyon kaynaklarının da irdelenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bir yazarın yaratmış olduğu tüm eserlerin psikolojik alt yapısı, çeşitli motiflerin bir araya gelmesiyle oluşan değerli bir yapıdır, ancak, yazma serüvenine ilk adımlarını atmış genç bir yazar adayının beslendiği motivasyon kaynaklarının incelenmesinin de gerekli olduğu düşünülmektedir. İlk eseri besleyen motivasyon kaynakları ve yazar adayının ilham aldığı psikolojik etkenler açıklanabilirse, yazarın üretkenliğinin de paralel olarak artacağı

düşünülmektedir. Yazar adayının kendisine ilham veren sosyolojik, kültürel ve özellikle psikolojik etkenlerin bilincinde olmasının, benzer motivasyon/ilham ortamlarını tekrar yaratabilmesi adına önem taşıdığı düşünülmektedir. Birey yazma eyleminin başlangıcında, çeşitli psikolojik faktörlerin etkisi altında kalabilmektedir. Bu faktörler kimi zaman olumlu psikolojik süreçlere dayanırken, kimi zaman olumsuz deneyimler olarak değişkenlik gösterebilir. “Bazı zamanlar yazarların hayatlarının acı ve ıstırapla dolu sayfaları edebi esere doğrudan yansır. Denilebilir ki yazarlar, gerçek hayatta olan bazı olayları itibari bir zemine taşıyarak rahatlarlar” (Ayata & Tonga, 2008, s. 15). Her iki durumun da temel noktası, deneyimlerin ve düşüncelerin aktarılma ihtiyacına dayanmaktadır. Bireyin sosyal bir varlık olması da paylaşma ihtiyacını tetikleyen unsurlar arasında yer alır. Bahsi geçen paylaşım, her zaman dışarıya yönelik olmayabilir; birey kimi zaman kendine, duygularına, düşüncelerine dışarıdan bir göz olarak bakabilmek amacıyla da aktarım içerisinde olabilir. Buradaki paylaşım, kendi kendine olan paylaşımıdır. Yazma eyleminin sanatsal bir anlatıdan fazlası olması; bir dışa vurum aracı ve kendi kendini görebilme yetisi olması da sürecin karmaşıklığını ve büyüsunü vurgular niteliktedir.

Tüm bu düşünceler göz önüne alındığında, yazar adayının bu eyleme başlamasını tetikleyen psikolojik etkenleri incelemek önem taşımaktadır. Başlangıcın ardından, eserin içinde kalabilme ve onu devam ettirebilme sürecinde de yine psikolojik faktörlerin etkilerinden söz edilebilir. Olumlu veya olumsuz deneyimler çoğu zaman bir motivasyon kaynağı işlevindedir. Bahsi geçen tetikleyici, olumsuz bir yaşam deneyimi olabilirken, bir sevinç kaynağı da olabilmektedir. Bu çerçeveler hiçbir zaman keskin sınırlara dayanmamaktadır. Yazma sürecinin bireyselliği, çerçevenin genişlemesine yahut daralmasına sebep olabilir. Freud’un psikanaliz kuramı, alandaki önemli çalışmalardan biri olarak birçok araştırmaya ışık tutmuştur. Atlı’ya (2012) göre, “Psikanalizin kurucusu olan Freud yapmış olduğu edebi eser incelemelerinden yola çıkarak sanatçının yaratıcılık faaliyetlerinin zihindeki yankılarına değinmiş, sanat eserinin ortaya çıkışından bahsetmiştir” (s. 260). Bu bağlamda Aliçavuşoğlu (2012) da Freud’un kuramının sanatçıların yaratım süreçleri üzerindeki etkisine değinmiştir. Bu kuramın yaygınlaşmasıyla birlikte, ortaya çıkan eserlerde eser sahiplerinin iç dünyalarına dair izlere daha fazla ulaşılmaya başlandığını belirtmiştir. Özellikle modern dönemde, sanatçıların kendilerini analiz etme yoluyla eserler ürettikleri ve bu eserlerde bilinçdışı düşünsel süreçleri dışa vurdukları gözlemlenmektedir (Aliçavuşoğlu, 2012).

Bireyin zihnindeki yankılar, eserinin çerçevesini oluşturan ana hatları içerir. İstemli veya istem dışı biçimde, eser sahibi eserine zihinsel yankılarını yansıtmaktadır. Bu noktada yazma eylemini, bireyin kendini bulma serüveni olarak değerlendirmenin yerinde olacağı düşünülmektedir. Bu düşünce, bilakis genç yazar adaylarının eserlerine başlarken hangi motivasyon kaynaklarından beslendiklerini öğrenmeyi amaçlamaktadır. Edebiyat-psikoloji ilişkisi ve yazma eyleminin motivasyon kaynakları üzerine yapılan birçok çalışma, bu eylemin bir kaçış noktası, duyguları ve düşünceleri ifade etmenin güçlü bir aracı olduğunu vurgular niteliktedir. “Gerçek hayatta motivasyonunu sağlayamayan, yaşantısından tatmin olmayan kişi düş âlemine sığınır; zira bir türlü erişemediği hayallerini özgürce yaşayabileceği, sınırsız tasavvur imkânının olduğu bu âlem, doyum sıkıntısını gidererek onu rahatlatır ve normalleştirir. Bu noktada sanat, hayatın gerçekliği ile uzlaşamayan bireyin sığındığı alan olur. Bir sanat eseri, onu ortaya koyanın hislerinden, hayallerinden, bilinçaltından izler taşır. Sanat eserleri dışa vurulmaya çalışılanların sembolik yansımaları olabileceği gibi bazen katıksız biçimde onların

ta kendisi olabilir. Düşler âlemi nevrozlu insanı nasıl rahatlatıyorsa sanat da sunduğu olanaklarla sanatçıyı öyle rahatlatır” (Turna, 2020, s. 8).

Yazarlık ve psikoloji arasındaki bağlantıların incelenmesi düşüncesine ek olarak, Türkiye’de ilgili kuruluşlar ve yayınevlerince yürütülen çalışmaların da önemine değinilmek istenmiştir. Genç yazar adaylarına yönelik ilk eser desteği, teşvik çalışmaları ve bu çalışmaların ulaşılabilirliği, görünürlüğü; adayların motive olması açısından önem taşımaktadır. Yazma eyleminin bir dışa vurum, kendini anlama ve sonrasında zihnindekileri dış dünyayla paylaşma eylemi olması, görülme ihtiyacını doğurmaktadır. Bireyin doğası gereği taşımakta olduğu bu görülme ihtiyacının, ancak alandaki teşvik çalışmalarıyla karşılanabileceği düşünülmektedir. Yaratmış olduğu eserin görülmesi, alanda yetkinlik sahibi kişiler tarafından geri bildirim yahut onay almasının, yazar adayına bir sonraki eseri için bir motivasyon kaynağı olabileceği düşünülmektedir. Buna paralel olarak, çalışma kapsamında genç yazar adaylarının motivasyon kaynaklarındaki psikolojik temellerin incelenmesi, bu kaynakların artırılması ve alandaki çalışmaların görünürlük kazanması amaçlanmaktadır.

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

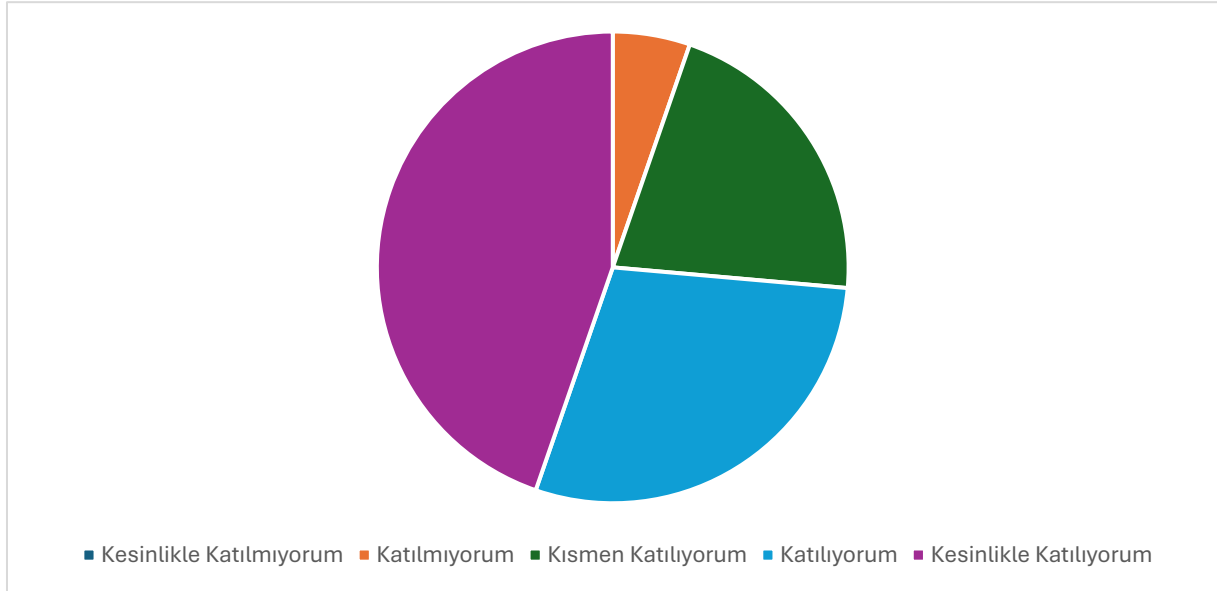
Çalışma kapsamında çevrimiçi olarak üç oturum gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen oturumların her birinde, alanında uzman konuşmacılar yer almış; edebiyat-psikoloji arasındaki bağlantılar üzerine tartışılmış, Türkiye’de yürütülen teşvik çalışmalarından söz edilmiştir. İlk oturumda “Yazarlık ve psikoloji arasında nasıl bir ilişki var?” sorusu tartışılmış, alanında uzman konuşmacılar ve katılımcılarla interaktif bir oturum gerçekleştirilmiştir. İkinci oturumda Türkiye’de yazarlık mesleği, genç yazar adaylarının motivasyon unsurları üzerine konuşulmuştur. Oturum aracılığıyla, Türkiye’de yazarlık mesleğine başlayabilme konusunda genç yazar adaylarına rehberlik etmek amaçlanmıştır. Üçüncü oturumda ise, çalışmanın temel amaçlarından biri olan genç yazar adaylarını destekleyen projeler, teşvik unsurları konusu üzerinde durulmuştur. Yazarlığı bir hobi veya meslek bağlamında ele alarak, genç yazar adaylarının bu serüvenlerine nereden başlayabilecekleri konusunda bilgilendirmeler yapılmıştır. Buradan hareketle, tüm oturumların yeni yeteneklerin ortaya çıkması hususunda faydalı olmaları hedeflenmiştir.

Bu oturumların başlıca amacı, iki alan arasındaki bağlantının, motivasyon kaynaklarının ve diğer tetikleyici unsurların incelenmesidir. Yapılan çalışmanın genç yazar adaylarına içsel yolculuklarını anlamlandırmaları ve bu yolculukta zihinlerinde yer edinen olguları yazın sanatına dökebilmeleri konusunda ışık tutması amaçlanmıştır. Alanda yürütülen teşvik çalışmalarının, bu gibi çalışmaların arayışında olan yazar adaylarına duyurulması, görünürlük kazandırılması da önemli amaçlar arasında yer almaktadır.

Oturumların ardından, oturumların her birine katılım sağlayan üniversite öğrencilerine yönelik bir anket çalışması uygulanmıştır. Gerçekleştirilen ilk oturuma 259 kişi katılım sağlamıştır. İkinci oturumda bu sayı 100 iken, son oturumun katılımcı sayısı 64’dür. Edinilen verilerin güvenilirliğini artırmak amacıyla, anket çalışması yalnızca oturumların her birine katılım sağlayan 19 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. 32 sorudan oluşan anket çalışmasıyla, yazarlık ve psikoloji alanlarına duyulan ilgi, iki alan arasındaki bağlantıya olan bakış açısı ve Türkiye’de yürütülen teşvik çalışmalarının yeterliği, görünürlüğü gibi konular betimsel analiz

yöntemiyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Genç yazar adaylarının büyük çoğunluğunun, yazarlık ve psikoloji arasında güçlü bir bağ olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

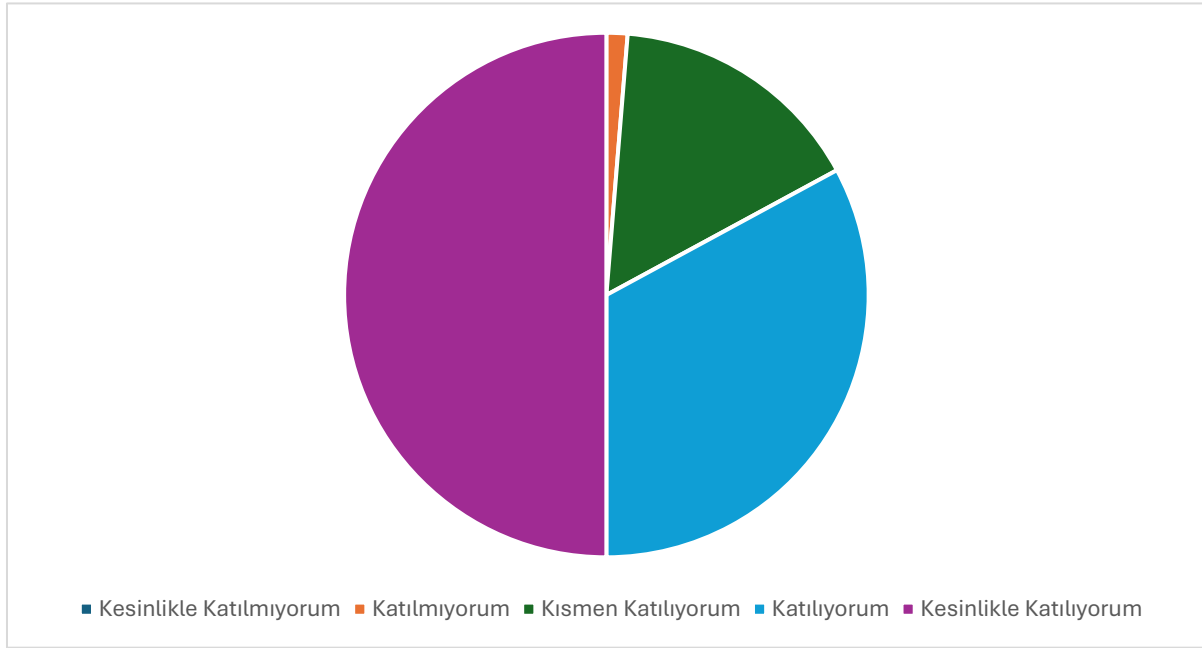
32 sorudan oluşan anket çalışmasından edinilen verilerle, yazarlık ve psikoloji alanlarına duyulan ilgi, iki alan arasındaki bağlantıya olan bakış açısı ve Türkiye’de yürütülen teşvik çalışmalarının yeterliği, görünürlüğü gibi konular betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Oturumların her birine katılım sağlayan üniversite öğrencilerine yönelik uygulanan anket çalışması sonucunda, genç yazar adaylarının büyük çoğunluğunun, yazarlık ve psikoloji arasında güçlü bir bağ olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. 1. ve 4. soru aralığında yer alan sorular, iki alan arasındaki bağlantıya olan bakış açısını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Edinilen verilerle, çalışmanın ortaya çıkma sebebi olan yazarlık ve psikoloji arasında güçlü bir bağ olduğu düşüncesi desteklenmiştir (Bkz. *Grafik 1*).

Grafik 1. Edebiyat ve Psikoloji İlgisi.

Aynı zamanda Vefa Taşdelen’in şu cümleleri de bu durumu destekler niteliktedir: “Edebiyat eserinin psikolojik analizinde, bütün bu süreç görülebilir. Psikoloji onda giderek bir iç ve dış gözleme dönüşür; bu nedenle, yazar, öncelikle insanın girift, karmaşık duygularını çok iyi tanıyan birisidir; eserini bu tanımaya borçludur. Onun eserinin dokusunu bu farkındalık oluşturur. Eğer böyle bir farkındalık elde edemezse yazamaz da, yazmak için bir donanım, yeterli bir motivasyon da bulamaz” (2015, s. 2).

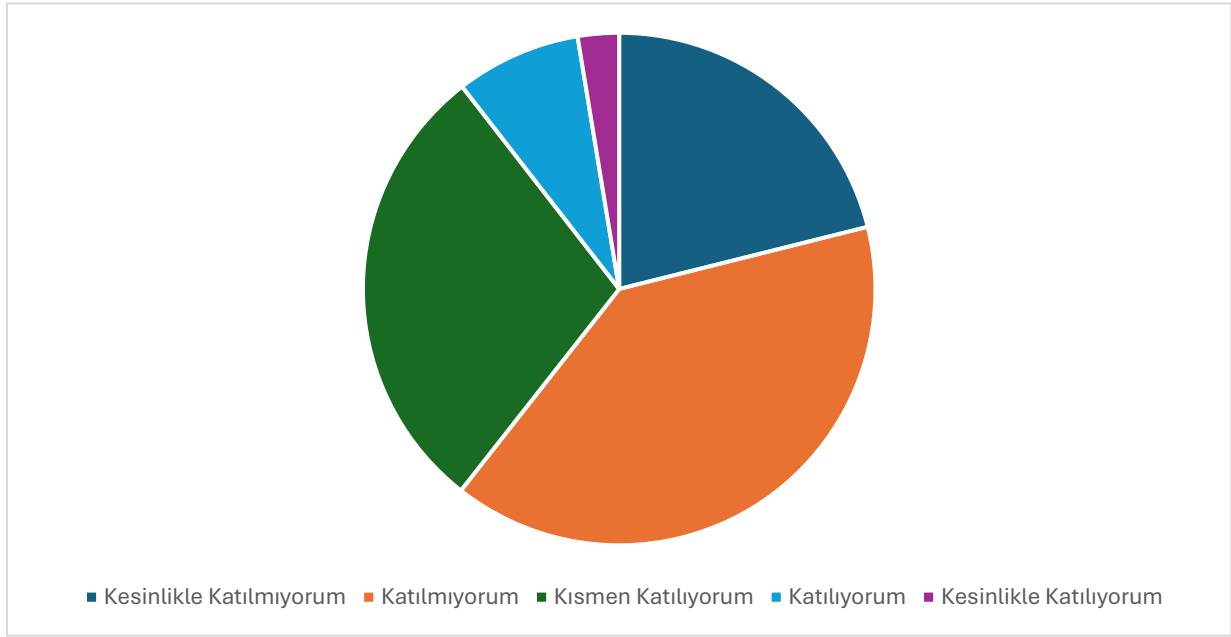
Anket çalışmasındaki 5. ve 8. soru aralığında yer alan sorularla, katılımcıların okudukları eserin sahibinin hayatına, psikolojik süreçlerine ilgi duyup duymadıklarını değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu soru aralığından edinilen verilerle, katılımcıların büyük oranda yazarların iç dünyasına ilgi duydukları sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. *Grafik 2*).

Grafik 2. Edebi Okuma ve Psikolojik Etki.

Bahsi geçen soru aralığında yer alan “Edebi eserlerde, yazarlarının psikolojik durumlarına yönelik ipuçlarına ulaşmak mümkündür.” sorusuyla, edebi eserlerde, eser sahibinin psikolojik durumuna yönelik ipuçlarına ne denli ulaşılacağı değerlendirilmek istenmiştir. Katılımcıların %100’ü, bu düşünceye katıldıklarını belirtmiştir. Ankette yer alan bu soruyla, aynı zamanda genç yazar adaylarının edebi ve psikolojik hazır bulunuşluklarının da değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların okudukları edebi eserlerde yazarın psikolojik süreçlerine dair yansımalar görüyor olmalarının, edebiyat-psikoloji arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğu düşünülmektedir. Ulaşılan bu veri, okuyucunun bir edebi eseri yalnızca içerik bakımından değil, aynı zamanda eser sahibini tanımaya yönelik bir araç olarak da değerlendirdiğini göstermektedir.

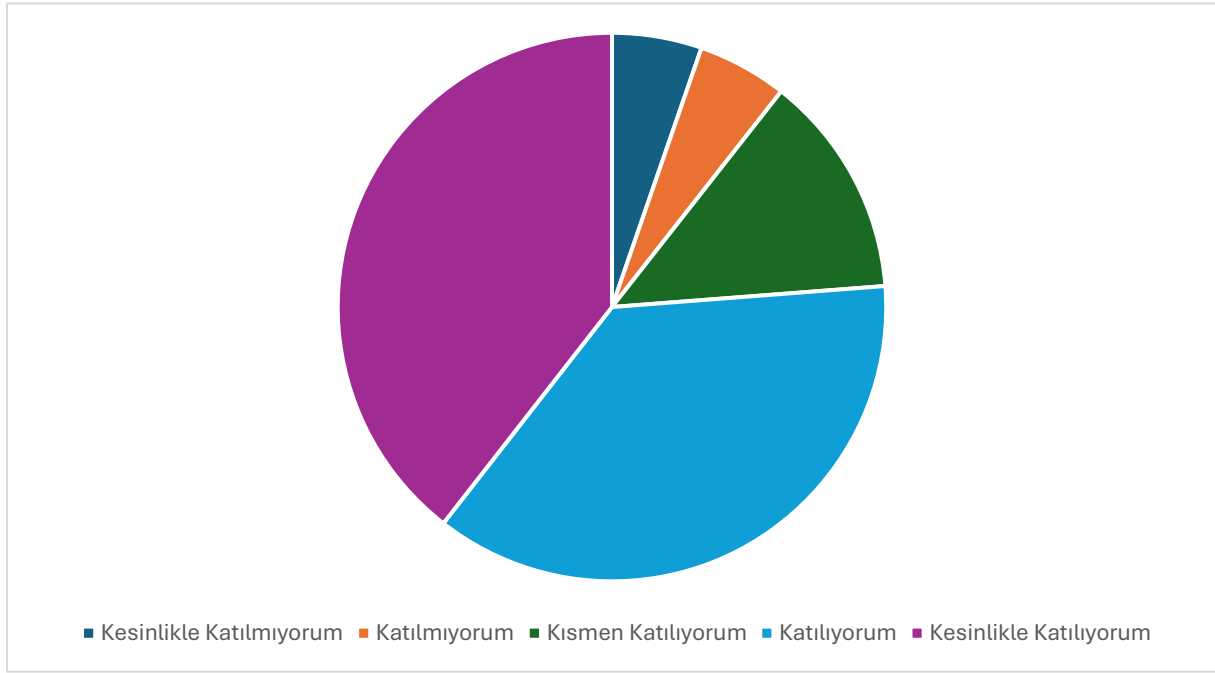
Anket çalışmasında yer alan 22. ve 23. sorularla, alandaki teşvik çalışmalarının yeterliği ve görünürlüğü değerlendirilmeye çalışılmıştır. “Türkiye’deki yayınevlerinin ve ilgili kuruluşların genç yazarları teşvik etme konusundaki çalışmalarından haberdarım.” ve “Türkiye’deki yayınevlerinin ve ilgili kuruluşların genç yazarları teşvik etme konusundaki çalışmalarını yeterli ve erişilebilir buluyorum.” sorularından edinilen veriler ışığında, alandaki teşvik çalışmalarının yeterliği ve görünürlüğünün artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Grafik 3).

Grafik 3. İlgili Kuruluşların Genç Yazarları Destekleme Algısı.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen her bir oturumun temel amacını, genç yazar adaylarını teşvik etmek oluşturmaktadır. Bu oturumların ardından, yazarlık sürecine başlama noktasında endişe duyan veya var olan eseriyle alakalı ikilem yaşayan genç yazar adaylarının motivasyon kazanması amaçlanmıştır. Her bir oturumda, yazma eylemine başlangıç noktasında belirsizlik yaşayan genç katılımcılara rehberlik edilmiştir. Alanında yetkin isimlerle gerçekleştirilen bu oturumların, genç yeteneklerin ortaya çıkması konusunda teşvik edici olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda, anket çalışmasında yer alan 27. ve 28. sorularla, gerçekleştirilen oturumların yeterliği ve teşvik ediciliğini değerlendirilmiştir. “Proje kapsamında katıldığım oturumlar, yazarlık üzerine bir kariyer inşa etmem konusunda beni motive etti.” ve “Proje kapsamında katıldığım oturumlar, psikolojik anlamda yeni ilham kaynaklarını keşfetmemi sağladı.” sorularına verilen yanıtlar ile, edebiyat-psikoloji bağlamında olan ilişkinin anlaşılması yoluyla, genç yazar adaylarının öz ilham kaynaklarını keşfedebildiği, alana dair teşvik oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. *Grafik 4*).

Grafik 4. Çalışmanın Yazarlık Teşviki ve İlham Üzerindeki Etkisi.

GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇLAR

Çalışma kapsamında ulaşılan bilgiler ışığında, yazarlık ve psikoloji arasında güçlü bir bağlantı olduğu kanısına varılmaktadır. Genç yazar adaylarının yazma süreçlerine başlarken beslendikleri birçok faktörün, psikolojik temellere dayandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı zamanda edebi eserler, eser sahibinin psikolojik süreçlerini anlamlandırmak ve onu yakından tanımak için bir ipucu, yol haritası işleviyle öne çıkmaktadır. Okuyucu veya yazar adaylarının, okudukları eserlerin yazarlarının iç dünyasını ve geçtiği psikolojik süreçleri merak etmesi yahut eser üzerinden çıkarımlarda bulunabilmesi, iki alan arasındaki bağlantının varlığına vurgu yapmaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen oturumların her birinin, genç yeteneklerin ortaya çıkması konusunda teşvik edici olduğu düşünülmektedir. Edebiyat-psikoloji arasındaki ilişkinin interaktif bir ortamda irdelenmiş olması, yazar adaylarının kendi motivasyon kaynaklarını daha iyi anlamlandırmalarına olanak tanımıştır. Çalışma kapsamında Türkiye’de yürütülen teşvik çalışmaları, devlet desteği vb. unsurlar hakkında bilgi verilmiş olmasının, genç yazar adaylarına kendi süreçlerine dair motivasyon kazandırdığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aliçavuşoğlu, E. (2012). Psikanaliz, Freud ve sanat (*Psychoanalysis, Freud and Art*). *Sanat Tarihi Yıllığı*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Altunbay, M. (2023). Disiplinlerarasılık bağlamında edebiyat-psikoloji ilişkisi ve çocuk edebiyatından psikolojiye bir katkı: Peter Pan sendromu. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(4).
- Atlı, F. (2012). Edebi metnin ve yaratıcılığın kaynağına ulaşan yol: Psikanalitik edebiyat eleştirisi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 257-273.
- Ayata, Y., & Tonga, N. (2008). Psikolojik roman, romana yansıyan yazar ve Türk edebiyatındaki bazı örnekleri üzerine bir inceleme. *İlmi Araştırmalar*, 25, 7-20.
- Dar, A. (2022). On the relationship between literature and psychology. *International Journal of Applied Research in Social Sciences*, 4(8).
- Emre, İ. (2009). Yeni Türk edebiyatının psikoloji kaynakları. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(1-I).
- İnanır, B. (2023). Gençlerde yazarlık potansiyeli teşviki ve ilham kaynaklarındaki psikolojik temellerin incelenmesi (*TÜBİTAK 2209-A, 2023/2. Dönem*). Doç. Dr. Onur Özcan (Danışman). *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)*.
- Taşdelen, V. (2015). Edebiyat ve psikoloji. *Bizim Külliye*, 66, 25-30.
- Turna, M. (2020). Edebiyat ve psikanaliz üzerine. *Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER)*, 4(1).

НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ДЕТСКОЙ ПОЭЗИИ С ФОЛЬКЛОРНЫМИ МОТИВАМИ 60-Х ГОДОВ

Шохрат Нусрат кызы Мамедова

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет,

Кафедра технологии преподавания литературы,

доктор философских наук, доцент,

<https://orcid.org/0009-0006-6553-6385>

sohret.nesirova24@gmail.com

Ключевые слова: Направление, фольклор, поэзия, стиль сказки, качество, рифма, исследование, народная литература,

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

То, что азербайджанская детская литература начала формироваться именно в последней четверти XIX века, и ее становление как особой отрасли за короткий промежуток времени во многом обусловлены фольклором и классической литературой, которые выступают в качестве исторических корней этой литературы. В этом смысле можно смело сказать, что азербайджанская детская литература своим воспитанием и развитием в первую очередь обязана фольклору. Столь широкий размах порога полезности — особенность, проявляющаяся не только в нашей стране, но и в процессе становления детской литературы разных народов в целом. Народное творчество с его высоким идеализмом и эстетическим богатством стало одним из основных источников детской литературы.

В статье рассматривается новое развитие детского творчества, созданного в 1960-е годы с использованием фольклора.

1960-е годы ознаменовали новое направление в развитии азербайджанской детской поэзии. Такие художники, как Али Карим, Ханымана Алибейли и Мастан Гюнер, которые своими оригинальными работами проникли в сердца детей, добавили новые краски в созданные ими детские произведения, черпая вдохновение в фольклоре и классической литературе. В своих стихотворениях эти художники используют стили и элементы фольклора, чтобы познакомить детей с миром растений и животных с помощью поэтических строк и образных выражений, а также информируют своих юных читателей, перечисляя их характерные особенности. Проведен анализ сказок и стихотворений, таких как «Детский язык» Али Карима, «Бабушка, смотрящая на солнце» Местана Гюнера,

«Именины любимой», «Знаменитые расы», «Замок Марджангулу» Ханиманы Алибейли и др., с целью изучения их связи с фольклором.

NEW DIRECTIONS IN CHILDREN'S POETRY WITH FOLKLORE MOTIVES OF THE 60s

Keywords: Direction, folklore, poetry, fairy tale poem style, quality, rhyme, research, folk literature,

SUMMARY

The fact that Azerbaijani children's literature began to form in the last quarter of the 19th century, and its establishment as a special field in a short period of time is largely due to folklore and classical literature, which act as the historical roots of this literature. In this sense, it is possible to boldly say that Azerbaijani children's literature is primarily grateful to folklore for its nurturing and development. Such a wide-scale scale of the threshold of utilization is a feature that manifests itself not only in our country, but also in the process of the formation of children's literature of different peoples in general. Folk creativity has been one of the main sources of children's literature with its high idealism and aesthetic fullness.

The article deals with the development of children's works created in the 60s of the XX century, benefiting from folklore, in a new direction.

The 60s of the XX century marked the beginning of a new direction in the development of Azerbaijani children's poetry. Artists such as Ali Kerim, Khanımana Alibeyli, Mastan Gunar, among the leading writers of this field, who penetrated the hearts of children with their original works, added new color to the children's works they created by benefiting from folklore and classical literature. These artists, using the styles and elements of folklore, introduce children to the world of plants and animals with poetic verses and figurative expressions, and also inform their young readers by listing their characteristics. The analysis of fairy tales and poems such as Ali Karim's "Children's Tongue", Mestan Guner's "Grandma Looking at the Sun", Hanımana Alibayli's "Darling's Name Day", "The Well-Known Races", "Marjangulu Castle", etc., was carried out to examine their connection to folklore.

В конце 1950-х — начале 1960-х годов на литературную сцену вышло новое поколение поэтов: А. Керим, Дж. Новруз, Н. Гасанзаде, Халил Рза (Улутюрк), М. Араз, Ф. Годжа, Ф. Садыг и другие, которые сохранили традиции нашей классической литературы и развили ее в новом направлении. В 60-70-е годы в развитии нашей литературы важную роль сыграли такие писатели, как Т. Эльчин, И. Тапдыг, М. Алиев (Гюнер), М. Аслан, С.

Мамедзаде, Я. Гасанбей, Т. Муталлибов, Т. Махмуд, Х. Зия, М. Намаз, Захид Халил и другие.

Роль Али Керима в развитии азербайджанской детской поэзии с фольклорными мотивами в новом направлении весьма значительна. Главная особенность, которая привлекает внимание в детской поэзии Али Карима, заключается в том, что он умело использует фольклор и прививает поэзии новые качества. Это мы видим в произведении «Детская колыбельная». В произведении рассказывается о любви Корчака к детям. . Бедный ребенок — друг. Он ни на минуту не оставляет этих малышей. Когда у ребенка болит сердце, он знает, что где-то сломался цветок или пострадал ребенок. Он сразу понимает, какой ребенок голоден. Он вынимает последний кусок изо рта и отдает его детям. Сказочный стиль, оригинальная форма, лаконичные выражения и запоминающиеся рифмы делают это произведение приятным для чтения. Поэт искренне и естественно раскрывает внутренний духовный мир Корчака. Красочность поэтических иллюстраций, экономное и уместное использование слов, богатая фантазия оживляют перед читателем художественный портрет врача и писателя Корчака.

Корчак была ведьмой.

Чего бы ни захотели дети

Корчак бы это сделал.

Его зовут... Корчак..

Сам

Он был добрым, он был трусом.

Он не позволит своей голове упасть.

Цветок, роза, цветок.

Его сил было достаточно.

Дует сильный ветер. (3.стр,359)

С какой любовью воспеваешь поэт своего героя. Существует поразительный художественный контраст между любовью Корчака к детям, его высоким гуманизмом и зверскими действиями «людей в зеленых пальто, с крестами на руках и налитыми кровью глазами».

Корчак, владелец двухсот сирот, одновременно гуманист и волшебник, как герой сказок. Нацисты привезли ее и детей в здание под названием Кетто в Переблинге, чтобы убить их. Поэт противопоставляет человечность варварству. «Корчак, заботившийся о детях, представлен как символ доброты и щедрости, в то время как фашисты, желавшие убить младенцев, представлены как символ варварства и палачества».

В мире Корчака

Героические дети,

Дорогие дети,

Это было забавно, дети.

Что касается фашистов

Дети должны были умереть. (3.стр. 363)

Произведение посвящено прославлению духовного мира Корчака, восставшего против имени фашизма. Он побеждает своих врагов силой разума. Этот удивительный человек создает большую книгу, превращает детей в слова и собирает их в ней. Фашисты не могут найти детей. Эти дети, подобные песне в своей нежности и скале в своей твердости, бродят днем, а ночью возвращаются к книге, которую написал Корчак. Если в начале произведения Корчак изображен реалистично, то в конце поэмы он напоминает сказочного героя. Она ведьма. Но это колдовство служит человечеству, человечности.

В этом стихотворении поэт хочет сказать своим читателям, что в жизни много гуманных, доброжелательных и умных людей. Они могут победить любых врагов своей добротой и совершенством. Таким образом, любить детей — значит любить жизнь и общество. Идея спасительной роли гуманизма — главный аспект, который произведение внушает читателю.

«Как и в своих стихах для взрослых, в своих произведениях для детей Али Карим придает особое значение красочности и свежести рифм». Наряду с рифмами поэт иногда употребляет слова в качестве рифм, где мелодия, создаваемая звуками, чрезвычайно трогательна и приятна для слуха» (8.с., 143). Например, «loqmanı» — «lokhmanı», «yetimi» — «yedimi», «tulasim» — «tabessum», «dusmemayim» — «враг», «rabid» — «чесотка», «chibini» — «jibini», «kayadirlar» — «kayidirlar». Иногда, чтобы еще больше усилить плавность произведения, несколько строк рифмуются и создается определенная мелодия:

Они сказали: «Подумай об этом и пойми».

Они называли его свиньей, собакой.

Они называли нас собаками из-за наших глаз.

Пока он не умер,

Вперёд – сказали они!

Вперёд – сказали они! (3,стр,361)

Али Карим — поэт с оригинальным творческим опытом в создании рифм. В его произведениях рифма служит дальнейшему раскрытию идеи и привлечению внимания

читателя к описываемому объекту. «Али Карим не располагает рифмы в конце строк в определенном порядке, напротив, его творчество полностью подрывает этот метод написания стихов». Он искусно использует литературную функцию рифмы, придумывая новые, игривые рифмы!» (11.с.,167) Поэт не сделал эту особенность рифмы случайной. В нашей устной литературе:

Моя любовь, моя любовь, моя любовь

Откройте дверь, я приду.

Кроме того, красочность и лаконичность рифм в каламбурах, прозе и нашей классической литературе помогли поэту создать новые рифмы и помогли ему понять литературную функцию рифмы.

В развитии современной азербайджанской детской литературы поэты, обладавшие широкими творческими возможностями и отличавшиеся собственным художественным стилем, а в 1960-е годы Мастан Алиев, которого стали признавать как поэта с оригинальным стилем в детской литературе, также умело использовали фольклор, особенно сказки.

«В основе сказки-поэмы Мастана Алиева «Бабушка, смотрящая на солнце» лежит легенда о женщине, смотрящей на солнце. «Однако поэт не излагает подробного содержания этой легенды, а лишь оживляет ее перед глазами читателя, используя как реалистические, так и романтические краски». (4. С.112) Произведение состоит из восьми разговоров, то есть отдельных эпизодов. Объединяет эти эпизоды история бабушки Гунабахан, которая в повествовательной форме рассказывает о том, что с ней произошло, но иллюстрации здесь живые и лаконичные. Работа содержит много образов, а не моральный урок в обнаженном виде. За этими образами стоит идея привить любовь к красоте, познать природу через образы и передать ее секреты ребенку. Повествование здесь плавное, иллюстрации богатые, а события естественные и интересные. Бабушка Гунабахан — добрая, гуманная старушка, которая заботится обо всех цветах, как о своих внуках. Она шьет себе платье из лепестков роз, маковых цветов и лепестков тюльпана. Однажды эти малыши отправляются гулять в горы, подальше от своих бабушек, и когда идет дождь, они рассыпаются по долинам, как бусины.

Бабушка, глядя на солнце, зовет солнце на помощь. Она пересекает воды, используя радугу как мост, распускает свои волосы как тропу по горам и создает условия для того, чтобы ее внуки могли приходить и уходить по этой тропе.

Как все это поэтично и прекрасно. Эти истории предстают перед нашим взором не через резкие контрасты, а через мягкие, естественные описания. Поэт описывает и природу, и внуков Гунабахана как чистых, непорочных и счастливых.

Одна бабушка была в ярости.

Когда восходит солнце

У ног своих внуков

Его использовали для сушки и отопления.

Куда делось золотое солнце?

Он тоже ушел.

Согрел внуков.

Весь день

О, только один раз от солнца

Он не отвернулся.

Имя осталось, глядя на солнце... (З.с.448)

В большинстве сказок, созданных поэтами, преобладают вопросы воспитания. Произведения Ханыманы Алибейли «Именины кролика», «Лесной доктор», «Велосипед», «Навруз и Муртуз», «Белый луг» направлены на развитие у детей мужественных и бойцовских качеств. Талантливая писательница Ханымана Алибейли, отличающаяся оригинальным стилем и образными выражениями, покоряющими сердца детей, неустанно работающая над развитием современной азербайджанской детской литературы, всегда радовала юных читателей своими произведениями, глубоко проникающими в загадочный мир детей.

Более интересно содержание его произведения «День рождения кролика». Дома полным ходом идут приготовления к дню рождения кролика. Каждый из лесных животных занят своим делом. Вечером в доме кролика устраивается пир. Животные радостно отмечают день рождения кролика. Лошадь скачет, как скакун, обезьяна прыгает, как сокол, гуси и дятлы расправляют крылья и прилетают на день рождения. Кольраби спит на улице. Через мгновение лиса, набив сундук и карманы сладостями, выбегает наружу. По дороге он встречает одинокого волка и рассказывает ему о дне рождения кролика. Жадный молодой человек проникает во двор кролика с намерением съесть животных, собравшихся на вечеринке. Но Алабаш встречает его во дворе и вступает с волком в схватку не на жизнь, а на смерть. Чудовище, видя свою беспомощность и поражение перед лицом его силы, обращается в бегство. Колобаш ведет себя как настоящий герой и, даже столкнувшись с угрозой смерти, не рассказывает об этом своим друзьям, чтобы не

портить им удовольствие. Поэтесса представляет Алабаши как положительный образ, но сама она не вмешивается в события, предоставляя юным читателям возможность сделать собственные выводы.

В поэме «Новруз и Муртуз» автор освещает проблему воспитания и рассматривает принципы следования детей нравственным нормам через художественную призму. «Хотя мать, которая приносила еду бабушке, поручает своему старшему сыну Новрузу присматривать за младшим братом Муртузом и выполнять работу по дому, этот непослушный ребенок игнорирует указания матери и поступает так, как знает лучше». (12.стр.212)

Поэт использует метод воспитания через слово для восстановления тонкости внутреннего мира детей, ищет тонкие и деликатные средства воздействия на маленькие сердца и пытается таким образом воспитывать их.

В поэме «Знаменитый чапишлер» автору удалось создать интересный сюжет, используя фольклорные мотивы. Три бесстрашных воина, описанных в поэме, побеждают чудовище, охваченное желанием их съесть, благодаря своему интеллекту и находчивости. Они убеждают монстра, что конфеты вкуснее мяса, и обещают купить ему конфеты. Но они съедают сладости, которые покупают сами, не оставляя ничего для монстра. Негодяи, не выпускающие монстра за дверь, ссылаясь на пропажу ключа от двери, советуют ему свалиться в дымоход, говоря, что если он это сделает, то упадет прямо на купленные нами конфеты. Жадный волк, беспомощный перед хитростью и коварством охотников, верит их словам, выпрыгивает из трубы лицом вниз, падает в горящую печь и сгорает заживо. Тем самым автор дает понять своим юным читателям, что никакая сила не может устоять против силы понимания. Как бы ни был силен враг, его можно уничтожить с помощью интеллекта.

Поэма «Замок Марджангулу» также подпитана источником народной литературы. Поэтесса, объясняющая в поэтических стихах, что сказка была создана из надписей моря на песчаном пляже, убеждает в этом своих читателей языком сказки:

Один был, другой не было:

На дне морей,

Острая стрела, каждый кипарис,

Его окровавленная рука в кармане.

Море было полно пиратов.

Литература

1. Антология азербайджанской детской литературы. Составитель Г. Намазов. В 3-х томах. Том II. Баку: Ондер, 2005. 264 с.
2. Антология азербайджанской детской литературы. Составитель Ш. Мамедова. В томе IV, том II Баку, АДПУ, 2018, 408 с.
3. Антология азербайджанской детской литературы. Составитель Ш. Мамедова. В томе IV, том IV Баку, АДПУ, 2018, 634 с.
4. Ахмадов Дж. Ребенок и время. Баку: Язычи, 1986. 164 с.
5. Али Керим Избранные произведения, Бакинский лидер. 2004. 335 с.
6. Аскерли Ф. Слово жизни, жизнь слова Баку, АДПУ. 2008, 457 с.
7. Алибейли Ханимана, Избранные произведения, Том 1, Баку, Avrasiya Press 2008, 239 с.
8. Халил З., Аскерли Ф. Азербайджанская детская литература. Баку: АДПУ, 2004. 490 с.
9. Местан Гунар Продвинутые птицы. Баку, Гянджлик. 1983, 296 с.
10. Намазов Г. Азербайджанская детская литература. Баку: Изд-во БГУ, 2007. 444 с.
11. Набиев Б. Критика и литературный процесс. Баку, 1976. 385 с.
12. Оруджалиев И. Анализ и дидактическая характеристика образцов детской литературы. Баку: Учитель, 2004. 263 с.
13. Юсифоглу Р. Детская литература. Баку: Просвещение, 2002. 268 с.

HABERLERDE İNTİHAR VE MOBBİNG İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Mustafa İNCE

Karabük Üniversitesi, mustafaince@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-8058-1076

Öğr. Gör. Olgun KÜÇÜK

Karabük Üniversitesi, olgunkucuk@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-9471-3540

Doç. Dr. Mevlüt Can KOÇAK

Karabük Üniversitesi, mevlutcankocak@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-9496-0541

Özet

İnsanların diğer insanlarla münasebetleri tarih boyunca hem tartışılmış hem de araştırılmıştır. Bu ilişkilerin, şekli, düzeyi, süreci, süresi, psikolojik yönü, toplumsal boyutu daima çalışmalara konu olmuştur. Özellikle tekil ilişkiler ve çoklu (aile-okul-iş) ortamlardaki insan münasebetlerinden kaynaklanan ve kişiler üzerinde olumsuz sonuçlar doğuran uygulamalar araştırılmış ve çözüm arayışlarına gidilmiştir. Her yıl ülkemizde ve dünyada çeşitli sebeplerle binlerce kişi intihar girişiminde bulunmakta, hayatına son vermek istemektedir. Kişilerin kendi hayatlarına son vermeleri, pek nedene bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Bu çalışmada internet sitelerinde yer alan haberlerde mobbing ile intihar ilişkisi ele alınacaktır. Bu bağlamda, internet haber sitelerine yansıyan mobbing konulu intihar haberleri eleştirel söyleme analizi yoluyla incelenecektir.

Anahtar kelimeler: İntihar, mobbing, intihar haberleri, söylem analizi.

Giriş

Maruz kalan insanlar üzerinde hem psikolojik hem de fizyolojik travmaya yol açan (Sprey & Duffy, 2009, 433) yıldırma veya mobbing İngilizce “mob” köküne dayanır. Bu sözcük, illegal biçimde şiddet uygulayan bir çeteye-topluluğa işaret etmektedir. Bir eylem biçimi olarak bakıldığında mobbing, toplu saldırı, rahatsızlık vermek, kuşatmak ve psikolojik şiddet anlamlarını barındırır (<https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/15/yildirma-mobbing>).

Dünyanın hemen her yerinde mobbinge rastlanmaktadır. Mobbing tek seferlik olarak değerlendirilmekten çok süreklilik oluşturan bir durum olarak kabul görür (Yaşar ve Ünal, 2025, 554). Mobbing, özellikle iş yaşamında sıklıkla adından söz ettirmekte, terörize bir iş ortamı oluşturma, baskı kurma, sindirme, küçümseme ve psikolojik baskılamayı içine almaktadır. Öte yandan, çalışanların işyerlerinde mobbingden kurtulmaları çok kolay değildir. Tüm bu zorlukları ve karmaşıklığı sebebiyle mobbing kavramının tanımlanmasında zorluklarla karşılaşmaktadır (akt. Yıldırım ve Yıldırım, 2006, 1444).

Mobbingde kişiyi yıpratma amacı ve duygusal bir saldırı vardır. Mobbinge uğrayanlar diğer kişiler tarafından haksız yere suçlanabilir ve çeşitli dedikodular ile itibarları sarsılabilir. Kötü

niyetli davranışlar sergilenerek duygusal istismar, itibar sarsma eylemlerinde bulunularak kişiler çalıştığı işten çıkmaya zorlanabilir (Tetik, 2010, 81).

Mobbing kavramı literatürde ilk kez hayvan davranışlarıyla ilgilenen Kontranz Lorenz tarafından 1960 yılında ortaya atılmıştır. O, bu kavram ile bir hayvan üzerinde başka hayvan gruplarının yapmış oldukları saldırıları kastetmiştir. Lorenz, mobbing kavramının kurban üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekerek bireyi intihara kadar sürükleyebileceğine dikkat çekmiştir (akt. Yılmaz ve ark., 2008, 336). Bu çalışmada ise mobbing ile intihar ilişkisi ele alınacaktır. Bu bağlamda, internet haber sitelerine yansıyan mobbing konulu intihar haberleri eleştirel söyleme analizi yoluyla incelenecektir.

İntihar ve Mobbing

İntihar eyleminin içinde bir kasıt vardır. Kişi kasıtlı bir şekilde kendini öldürmek amacı güder (Marshall, 2005, 347). Kendini öldürme eylemi olan intihar, sosyologlar ve psikologlarca farklı şekilde yorumlanabilmektedir. Sosyologlar “tipik bir toplum olayıdır” derken psikologlar patolojik bir ruh olayı olarak değerlendirilmektedir (Ülken, 1969, 171).

İntihar konusunda çeşitli neden/nedenler sürekli olarak üretilmektedir. Hatta gösterilen nedenler sonsuz sayıda olabilmektedir. Bazı insanlar yoksullukta bazı insanlar ise varlık içinde yaşamına son verebilir (Durkheim, 2013, 308). Yaşama son verme eyleminde ise tek bir yöntem yoktur. Hatta insanoğlu hiçbir eylemde bulunmayarak da intihar edebilir (Küçük ve ark., 2022, 380). Diğer bir deyişle, kişi bir eylemde bulunarak ya da hiçbir eylemde bulunmayarak kendi öz varlığını bilerek isteyerek sonlandırabilir (Küçük ve Koçak, 2024, 49).

İntihar, değişik bireysel ve toplumsal nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan karmaşık bir sonuçtur. İntihar nedenleri arasında ailesel faktörler, toplumsal ve psikolojik özellikler ile kültürel normlar bulunur ve bunlar davranışın sıklığını artırıp azaltabilir (Arık ve ark., 2024, 1).

Meslekler bağlamında bakıldığında, intihar düşüncesi bazı mesleklerde daha yüksek olabilmektedir. Örneğin, Kavaliauskas ve arkadaşlarının (2024, 6-7) yapmış oldukları araştırmada tıp doktorları ve asistanları arasında intihar düşüncesinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. İntihar düşüncesinde iş kaynaklı streslerin ve zayıf ruh sağlığının da etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Kimi zaman sağlık çalışanlarının uğramış oldukları mobbingler onları intihar düşüncesine yöneltebilmektedir. Türkiye’de sağlık kurumlarında çalışan hemşireler üzerinde yapılan araştırmada hemşirelerin yüzde 10’unun mobbing sonrasında intiharı düşündükleri bulgulanmıştır. Araştırmada, mobbing davranışına maruz kalma durumunun hemşireler arasında çok yüksek olduğu bulgulanmıştır. Özel hastanelerde çalışan hemşirelerin mobbinge uğrama durumunun kamu hastanelerinde çalışan kişilere oranla daha yüksek olduğu araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuçtur (Yıldırım ve Yıldırım, 2006, 1444). Mobbingin yaygın olduğu mesleklerde psikiyatrik hastalıklar ve intihar vakaları daha yüksek görülebilmektedir. Diğer bir deyişle mobbing yaşam için bir risk teşkil etmektedir (Aykut ve ark., 2016).

Alandan elde edilen sınırlı veriler Avrupa ve Amerika’da yıldırma mobbinginin karşılaşılabilecek bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. ABD’de, 6 çalışandan biri işyerinde

mobbinge maruz kalmakta, oran yüzde 11'e yaklaşmaktadır. Yine ABD'de, kamu çalışanları arasında yapılan araştırmada kadın çalışanlardan %42'si, erkek çalışanlardan ise %15'i çalıştığı yerde duygusal zorbalıkla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. İsveç'te meydana gelen intiharların %15'inin nedeni yıldırma davranışdır (<https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/15/yildirma-mobbing>).

Mobbing, insanlar üzerinde ciddi sağlık sorunlarına neden olmanın yanında kişilerin hayatlarını da kısıtlayabilir. Bu olumsuzluk insanlarda kronik sendromlara yol açabilmekte ileriki aşamada ise onlara stres bozukluğu tanısı konmasına neden olmaktadır (Groeblichhoff & Becker, 2008, 277). Mobbing, psikolojik yaralanmanın yanında mesleki stresi de ortaya çıkarmaktadır (Boccio, 2014, 32).

Yapılan başka bir araştırma da yukarıdaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. İnaltekin ve Yağcı (2024, 876) tarafından yapılan araştırmada özellikle sağlık çalışanları ile intihar düşüncesi arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Yukarıdaki literatür bağlamında bu çalışmada mobbing konulu intihar haberleri Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi üzerinden incelenmiştir. Araştırmada özellikle internette mobbing kelimesi geçen intihar haberleri araştırmaya dahil edilmiştir.

Medya ve haber verme işlevi

“Daniel Katz, Graeme Burton ve Denis McQuail'e göre medyanın beş temel işlevi vardır. Bunlar; 1. Bilgilendirme (haber verme), 2. Kültürel devamlılık, 3. Toplumsallaştırma, 4. Kamuoyu yaratma, 5. Eğlendirme” (Özdemir 1998: 35-36). Çağımızda gazetecilik yapan kitle iletişim araçları, temel işlevleri olan haber verme ile topluma çeşitli girdileri hem olgular hem de değer yargıları arasında farklı bağıntılar kurarak her zaman sunarlar. Bu sunuş sırasında yapmış oldukları toplumsal işlevlerin yanı sıra birtakım psikososyal işlevler de yüklenmiştir. Diğer bir deyişle, haber verme işlevine ek olarak kamuoyu oluşturarak belirli konular üzerinde bilgilendirme, ikna etme, yönlendirme, eğitim, eğlendirme ve reklam yapma da yer almaktadır (Tokgöz, 2012: 138).

Haber verme işlevi, gazeteciliğin ve gazetecilik yapan diğer kitle iletişim araçlarının en önemli işlevidir. Kamusal ilişkiler hakkında hüküm verme yönünden de değerlendirilen, her zaman haberler olmaktadır. Ancak gazetecilik yapan araçların “haber verme işlevi” birçok kişi tarafından eleştirilmektedir. Eleştiri, haberler neden sıradandır veya bayağıdır? Haberlerde neden bilgi içerikleri bulunmamaktadır? Hatalı ve eksiktir? İşte bu sorular ile sunulan haberleri eleştiren bireylere yanıt vermek için “haber yapma ve verme” işlevlerini bilmek gereklidir (Tokgöz, 2012: 135-136).

Medyanın olumsuz haberlere ilgisi daha fazladır. Ancak medya, meydana gelen bir olayı haberleştirirken bazı olguları öne çıkarabilmekte, olaya dair neyi verip neyi vermeyeceğine karar verebilmektedir. Bu durumda haberin ne şekilde verileceği, hangi unsurların ön plana çıkarılacağı, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir husustur. Özellikle başta intihar olmak üzere toplumda infial uyandırabilecek konuların haberleştirilmesi ayrı bir özen ve önem gerektirmektedir. Philips'e (1974, 1987) göre haberde, olaya konu kişi ve kişilerin özelliklerine

ilişkin ayrıntıya girilmesi, belli bir zaman aralığında tekrarlı haber niteliği taşıması, intihar oranlarında daha büyük bir artışa yol açacaktır (Palabıyıkoglu, 1994: 278).

Medyanın haber sunum tarzına bağlı olarak ortaya çıkabilecek olası olumsuzluklara karşı, kitle iletişim araçlarının intihar olaylarını nasıl haberleştirmesi gerektiği hakkında çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. İntihar olaylarının özendirilmemesi ve medyanın haber sunumunda gerekli hassasiyeti göstermesine yönelik Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bu haberlerin yayınlanmasında dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde belirtmiştir;

1. İntihar olaylarının, intihara eğilimli kişileri olumsuz etkilediği bilinmektedir; bu nedenle bu tür olayların haber yapılmasından kaçınılmalıdır. Söz konusu olaylar haber yapıldığında ise medya organlarında dikkat çekici bir formatta ve yerde verilmemelidir.
2. Ölen kişinin yakınlarını incitecek acılarını artıracak tarzda haber yapılmamalıdır.
3. İntihar haberlerinde intihar yeri ve yöntemine dair ayrıntılar verilmemelidir.
4. Haber metninde ‘intihar’ kelimesi yerli yersiz kullanılmamalı; haber başlığında bulunmamalı ve haber içinde ‘intihar etti’ yerine ‘intihar ederek öldü’ biçiminde ifadeler kullanılmalıdır.
5. İntihar eden kişilerin kimlik bilgileri verilmemeli ve fotoğraf ya da görüntüleri yayımlanmamalıdır.
6. İntiharı yüceltici, övücü, özendirici veya romantize edici bir dil kullanılmamalıdır.
7. İntihar üzerine yapılan araştırma sonuçlarına göre intihar genellikle psikiyatrik rahatsızlık ya da ruhsal sorunların sonucunda ortaya çıkmaktadır. İntihar konulu haberlerde ‘Bir sorunu yoktu.’ tarzında ifadelerle intiharın anlaşılmaz, açıklanamaz gösterilmesi ve gizemselleştirilmesi ise toplumun zihinsel haritasında intiharın ruhsal sorunlarla bağlantısının kopmasına neden olduğundan bu şekilde yapılandırılmaldan kaçınılmalıdır.
8. İntihar konulu haber metinlerinin sonunda böyle durumlarda yardım istenebilecek kurumlarla ilgili (adres, telefon vs.) bilgiler bulunmalıdır.
9. Yine haber metinleri içinde bu sonu önleyebilecek yorum ve yönlendirmelere yer verilmelidir.

Yöntem

Van Dijk’ın haber çözümlemesi, makro ve mikro yapı üzerine inşa edilmiştir. Haberin manşeti, haberin başlığı (üst ve alt başlığı), haberin giriş ve spotu tematik yapı üzerinden incelenmektedir. Mikro yapı üzerinden ise sözcükler ve cümleler incelenmektedir (Aktaran, Zor: 2020, akt. Toprak ve Koçak, 2021, 43). Ayrıca mikro yapı çözümlemesinde sözcüklerin düz ve yan anlamları, imaları ve ideolojik anlamları üzerinde durulmaktadır (İnce ve Koçak, 2018, 1976). Yine mikro incelemede metnin sentaktığı ile retorik çözümlemeler ön plana çıkmaktadır (Van Dijk 1988, s. 14).

Mobbing Konulu İntihar Haberlerinin Analizi

12.07.2024 tarihinde haber.com internet sitesinde “Doktor Uğurcan Ağcaoğlu İntihar Etti! Ardında Büyük Şüpheler Bıraktı” başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberin başlığının

açılımında ise “Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi’nde mobbing yaşadığı için intihar ettiği iddia edilen genç Doktor Uğurcan Ağcaoğlu, ardında büyük sır ve şüpheler bıraktı!” ifadelerine yer verilmiştir. Haber başlığında ünlem kullanılarak okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Başlığın açılımında “büyük sır ve şüpheler” ifadesi kullanılarak olayın önemine dikkat çekilmeye çalışılmışlardır. Haberin gövdesinde ise doktora yönelik yapıldığı iddia edilen mobbing ön plana çıkartılmıştır. Gazete, mobbing iddialarının doğru olduğunu kanıtlamak amacıyla intihar eden doktorun cenazesine çalıştığı klinikten kimsenin katılmadığını özellikle vurgulamıştır. Yine, intihar eden doktorun amcasının “linçlenebilecekler” hastaneden kimsenin gelmediği yönündeki açıklamalarına haberde yer verilmiştir. Haberde özellikle intihar eden doktorun amcasının açıklamaları ön plana çıkartılsa da haberin son bölümünde “Tüm bunlar yalnızca iddia ve teoriler. Genç doktor Uğurcan Ağcaoğlu intiharı ile tüm Türkiye’yi yasa boğdu” ifadesini kullanılmıştır.

12 Temmuz 2024 tarihli aynı haber medyataba.com internet sitesinde “Asistan doktor Uğurcan Ağcaoğlu’nun intiharı... İşte yaşananlar...” başlığıyla verilmiştir. Haberin başlığının açılımında ise Ağcaoğlu’nun mobbing nedeniyle önce işinden istifa ettiği daha sonra da intihar ettiği yönündeki iddialara yer verilmiştir. Haberin gövdesi ise Genel Sağlık-İş Sendikası Başkanı Derya Uğur’un açıklamaları üzerine inşa edilmiştir. Özellikle Uğur’un Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi’nin kötü çalışma koşulları ile hastane yöneticilerini suçlayan açıklamaları haber metninde ön plana çıkarılmıştır. İnternet sitesi yapmış olduğu haberde Uğurcan Ağcaoğlu’nun intiharını mobbinge bağladığı gibi haberi tek bir tarafın söylemleri üzerine inşa etmiştir. Yine, haberin pek çok yerinde sık sık mobbing kelimesini kullanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin internet sitesi 12.07.2024 tarihinde aynı haberi “Önce istifa, sonra intihar” başlığıyla vermiştir. Yukarıdaki haberde olduğu gibi bu haberde de intihar ile ilgili çeşitli sendika temsilcilerinin yapmış olduğu açıklamalar ön plana çıkartılmıştır. Haberde, Hekim Birliği Sendikası Başkanı Gökhan Doğramacı’nın mobbingin sağlık sektöründe yaygınlaştığı ve birçok hekimin baskılara karşı koyamadığı için intihara yöneldiği şeklindeki açıklamaları ön plana çıkartılmıştır. Ayrıca, Doğramacı’nın “asistan hekimlerin mobbinge daha çok maruz” kaldığı yönündeki açıklamaları aktarılmıştır. Gökhan Doğramacı’nın vermiş olduğu röportajda kullanmış olduğu “acil önlem alınmalı” ve “itibarları korunmalı” gibi sözleri haberde alt başlık olarak kullanılmıştır. Gazete hem konuşturduğu kişiler hem de kullanmış olduğu ara başlıklarla Uğurcan Ağcaoğlu’nun intiharının mobbing kaynaklı olduğu yönünde söylem üretmektedir.

19 Temmuz 2024 tarihinde kocaeligundem.com internet sitesi özel bir şirkette çalışan ve reyon yöneticisi olan bir kişinin intiharını haberleştirmiştir. İnternet sitesi haberin başlığında “...Mobbing Sonucu Mektup Bırakarak İntihar Etti!” başlığını kullanmıştır. Haberin başlığında ünlem işareti kullanarak okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Yine haber birtakım iddialara dayanmasına rağmen internet sitesi bu iddiaları doğru kabul ederek haberleştirme yokuna gitmiştir. İnternet sitesinin mobbing iddialarının doğru olduğu yönünde söylem üretmesinin nedeni ise intihar eden kişinin arkasında bıraktığı mektup ve e-maildir.

Haberler.com internet sitesi aynı haberi aktarırken “...ihbar gibi bir veda mektubu bırakarak intihar etti” ifadelerini kullanmıştır. İnternet sitesi intihar edilmeden önce yazılan mektuba

vurgu yapmıştır. Haberin detaylarında ise mektubun içeriğinden bahsedilerek intihar eden kişinin bir çocuğu olduğu ve eşinin bebek beklediğinden bahsedilmiştir. Bir çocuğu olan ve eşi bebek bekleyen bir kişinin mobbingden dolayı intihar ettiği iması oluşturulmaya çalışılmıştır.

11.01.2025 tarihinde ntv.com.tr sayfasında başka bir intihar vakası “Mobbinge uğradığına ilişkin paylaşım yapan savcı adayını otel odasında ölü bulundu” başlığıyla verilmiştir. Haberin başlığının açılımında ise; Mithat Can Yalman’ın intihar etmeden önce sosyal medyada mobbinge uğradığına yönelik bir video paylaştığı aktarılmıştır. Haberin başlığında kullanılan “mobbing” kelimesi başlığın açılımında da kullanılarak intihar ve mobbing arasında güçlü bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Haberin gövdesinde Yalman’ın nasıl intihar ettiği konusunda detaylı bilgi verilirken “4 Saat Önce Mobbinge Uğradığını İddia Etmiş” ara başlığı kullanılarak tekrardan mobbing kelimesi ön plana çıkartılmıştır.

Onedio.com adlı internet sitesi aynı haberi “Mobbing ve Tehdide Maruz Kaldığını İddia Eden Savcı Adayı Mithat Can Yalman’ın İntihar Ettiği İddia Edildi” başlığıyla aktarmıştır. Haberin detaylarında savcı adayının intihar etmeden önce X’ten bir paylaşım yaptığı, bu paylaşımında mobbing ve tehdide maruz kaldığı fakat başvurduğu mercilerden dönüş alamadığı yönündeki iddiaları verilmiştir. Gazete, haberinin temelini birtakım iddialar üzerinden kurmuş olup haberin içerisinde sık sık bunların iddia olduğuna da vurgu yapmıştır.

Aynı haber, haberglobal.com.tr internet sitesinde “Mobbinge uğradığını iddia eden Cumhuriyet savcısı adayını ölü bulundu” başlığıyla verilmiştir. İnternet sitesi haberin başlığının açılımında intihar eden Mithat Can Yalman’ın ismi, yaşı ve intihar yöntemi hakkında bilgi vermiştir. Yine haberin başlığının açılımında Yalman’ın mobbing yüzünden intihar etmiş olabileceği yönünde iddialara yer vermiştir. Haberin gövdesinde ise intihar olayın hangi saatte ve nerede meydana geldiği hakkında bilgi verilmiştir.

Haberin devamında “4 Saat Önce Mobbinge Uğradığına Dair Paylaşım Yapmış” ara başlığı kullanılarak mobbing kelimesi tekrar ön plana çıkarılmıştır. Haberin farklı yerlerinde mobbing kelimesine üç kez vurgu yapılarak intihar ve mobbing arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

İnternet siteleri genel olarak yapmış oldukları haberlerde mobbingin insanları intihara sürüklediği yönünde bir söylem üretme yoluna gitmiştir. Kuşkusuz bu tür haberler benzer durumu yaşayan insanlar üzerinde intihar düşüncesi oluşmasına neden olabilir. Çünkü intihar eylemi bulaşıcıdır. Bununla ilgili tarihte yaşanmış pek çok örnek vardır. Örneğin, Fransa’da 15 engelli bir dehlizdeki çengele kendilerini asarak intihar ederken buna bezer vakalar Fransız ordusu içinde de yayılmıştır. Askeriyedeki nöbet kulesinde birçok asker intihara yeltenmiştir. Pronvis’te 1862 de ve Montpellier ve Nîmes’te 1868’de benzer pek çok vakaya rastlanmıştır. 1813 yılında Saint-Pierre-Monjau köyünde bir kadın kendini ağaca asarak intihar edince peşinden pek çok kadın aynı şeyi yapmıştır. Pinel de Etampes civarında intihar eden bir papazdan sonra başka iki papaz onu taklit ederek canına kıymıştır. Dünyanın başka ülkelerinde de benzer davranışlar gözlenmiştir. Lord Castelreagh, Vezüv yanardağının içine atlayıp intihar edince birçok arkadaşı onu taklit etmiştir. Dünyanın pek çok hapishanesindeki mahkûmlar birbirlerinden etkilenecek intihar etmişlerdir (Durkheim, 2013, 108).

Sonuç

İnternet siteleri intihar haberleri yaparlarken özellikle intihara mobbingin yol açtığı yönünde bir söylem üretme yoluna gitmişlerdir. Haberlerin pek çok yerinde intihar ve mobbing kelimelerini bir arada kullanma yoluna gitmişlerdir.

İnternet siteleri yapmış oldukları haberlerde İntiharın eylemeni gerçekleştiren kişilerinin isimleri ve intihar yöntemi hakkında detaylı bilgi vermişlerdir. Yine, haberlerde birtakım iddialar aktarılırken denge unsuru göz ardı edilmiştir. Mobbing iddiaları doğruymuş gibi aktarma yoluna gidilerek mobbingin doğru olduğunu söyleyen kişiler haberde daha çok konuşturulmuştur.

Haberlerde kimi zaman intihar eyleminde bulunan kişilerin intihar etmeden önce yapmış oldukları paylaşımlara yer verilmiştir. Bu durum, intihar eylemlerinin daha gizemli hale gelmesine neden olmaktadır.

Kaynakça

Arık, E., İnce, M., Koçak, M. C., Bilişli, Y., Karataş, E. O., Akgün, H., & Aşlakçı, F. (2024). Communication dynamics and media interactions of young adults who have attempted suicide: a qualitative thematic analysis. *Frontiers in Psychology*, 15, 1460348.

Aykut, G., Efe, E. M., Bayraktar, S., Şentürk, S., Başeğmez, İ., Özkumit, Ö., ... & Bilgin, H. (2016). Mobbing exposure of anaesthesiology residents in Turkey. *Turkish Journal of Anaesthesiology and Reanimation*, 44(4), 177.

Boccio, D. E., & Macari, A. M. (2014). Workplace as safe haven: How managers can mitigate risk for employee suicide. *Journal of Workplace Behavioral Health*, 29(1), 32-54.

Durkheim, E. (2013). İntihar. (çev. Z.Z.İlkgelen).İstanbul: Pozitif Yayınları.

Groeblinghoff, D., & Becker, M. (1996). A case study of mobbing and the clinical treatment of mobbing victims. *European journal of work and organizational psychology*, 5(2), 277-294.

İnaltekin A, Yağcı İ. Sağlık Çalışanlarının Ruh Sağlığı, İntihar Düşüncesi, Mobbinge Maruziyet ve İş Doyumu: Bir İkinci Basamak Hastane Örnekleme. *Osmangazi Tıp Dergisi*. 2024;46(6):869-77.

İnce, M., & Koçak, M. C. (2018). Rus savaş uçağının düşürülmesi ile ilgili yayınlanan haberlerde söylem ve ideoloji. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 1969-1999

Kavaliauskas, P., Kazlauskas, E., & Smailyte, G. (2024). Suicide risk factors among Lithuanian medical doctors and residents. *Archives of Public Health*, 82(1), 243.

Küçük, O., & Koçak, M. C. (2024). Ünlü İntiharları Ve Medya. 4. International Selçuk Scientific Research And Innovation Congress, Konya. Turkey.

Küçük, O., Toprak, Ö. & Koçak, M.C. (2022). Medya ve intihar üzerine bir araştırma. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(79), 85-94.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (çev.O.Akınhay ve D.Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Özdemir, S. (1998), *Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Palabıykoğlu, R. ve Ark. (1994). Gazetelerdeki intihar haberlerinin okuyucuya nasıl yansıtıldığına ilişkin bir çalışma, *Kriz Dergisi*, 2 (2), 285-292

Palabıykoğlu, R. ve Ark. (1994). İntihar davranışı ve kitle iletişim araçları, *Kriz Dergisi*, 2 (2), 277-284

Philips, D. P. (1974) The influence of suggestion on suicide substantive and theoretical implications of the Werther effect *American Sociological Review*,39, 340-354

Philips, D. P. (1979) Suicide motor vehicle fatalities and the mass media Evidence toward a theory of suggestions *American Journal of Sociology*, 84, 5, 1150-1174

Sperry, L., & Duffy, M. (2009). Workplace mobbing: Family dynamics and therapeutic considerations. *The American Journal of Family Therapy*, 37(5), 433-442.

Tetik, S. (2010). Mobbing kavramı: Birey ve örgütler açısından önemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2010(1), 81-89.

Tokgöz, O. (2012). *Temel Gazetecilik*, Ankara: İmge Kitabevi.

Toprak, Ö., & Koçak, M. C. (2021). Haber Üretim Sürecinde Seçim Haberlerinin İnşası. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2021(53), 37-51.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Van Dijk, T. A. (1988). *News analysis. Case Studies of International and National News in the Press*. New Jersey: Lawrence.

Yaşar, A. B., & Ünal, E. Mobbing and its Traumatic Effects. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 17(3), 554-564.

Yılmaz, A., Özler, D. E., & Mercan, N. (2008). Mobbing ve Örgüt İklimi ile İlişisine Yönelik Ampirik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 334-357.

Yildirim, A., & Yıldırım, D. (2007). Mobbing in the workplace by peers and managers: mobbing experienced by nurses working in healthcare facilities in Turkey and its effect on nurses. *Journal of clinical nursing*, 16(8), 1444-1453.

<https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/15/yildirma-mobbing> (erişim: 15.01.2025)

<https://www.haber.com/3-sayfa/doktor-ugurcan-agcaoglu-intihar-etti-ardinda-buyuk-supheler-birakti-2736> (erişim: 15.01.2025)

<https://www.medyatava.com/gundem/asistan-doktor-ugurcan-agcaoglunun-intihari-iste-yasananlar-385712> (erişim: 15.01.2025)

<https://www.cumhuriyet.com.tr/saglik/once-istifa-sonra-intihar-2226835> (erişim: 15.01.2025)

<https://www.cumhuriyet.com.tr/saglik/once-istifa-sonra-intihar-2226835> (erişim: 15.01.2025)

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/mobbinge-ugradigina-iliskin-paylasim-yapan-savci-adayi-otel-odasinda-olu-bulundu,4S7P25rIc0SoTsE75D86Bg> (erişim: 17.01.2025)

<https://onedio.com/haber/mobbing-ve-tehdite-maruz-kaldigini-iddia-eden-genc-savci-mithat-can-yalman-in-intihar-ettigi-iddia-edildi-1269325> (erişim: 17.01.2025)

<https://haberglobal.com.tr/gundem/mobbinge-ugradigini-iddia-eden-cumhuriyet-savcisi-adayi-olu-bulundu-411574> (erişim: 17.01.2025)

<https://kocaeligundem.com/haber/20975772/lc-waikiki-calisan-baski-ve-mobbing-sonucu-mektup-birakarak-intihar-etti> (erişim: 17.01.2025)

<https://www.haberler.com/3-sayfa/lc-waikiki-calisan-arkasinda-ihbar-gibi-veda-17539952-haberi/> (erişim: 17.01.2025)

YENİ MEDYADA SERİ KATİLLER ÜZERİNDEN ADALET ARAMAK: ALİ KAYA ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Mustafa İNCE

Karabük Üniversitesi, mustafaince@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-8058-1076

Öğr. Gör. Olgun KÜÇÜK

Karabük Üniversitesi, olgunkucuk@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-9471-3540

Doç. Dr. Mevlüt Can KOÇAK

Karabük Üniversitesi, mevlutcankocak@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-9496-0541

Özet

Medya tarafından sunulan içeriklerin sıradan birer metinler veya öylesine izlenen görüntüler olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü yaşanan bir olayın topluma yansıtılma biçimi, toplumun o olayı algılamasında ve değerlendirmesinde belirleyici olmaktadır. Başka bir ifadeyle, medyanın bir olayı, durumu veya kişiyi topluma yansıtma biçimi, o hususun anlamlandırılmasında temel teşkil etmektedir. Özellikle çok hızlı dağılan ve aynı hızla tüketilen sosyal medya paylaşımları, kullanıcılar için büyük risk oluşturmaktadır. Sınırsız ve sorumsuz içeriklere olanak sağlayan bu mecralarda; işkence, intihar olayları, cinayetler rahatlıkla yayınlanabilmekte, bu içeriklere açık ve sınırsız yorumlar eklenebilmektedir. Bu durumda ise bu tür davranışların yayılması, özendirilmesi mümkün olmakta ve adeta reklamı yapılabilen, özendirilebilmektedir. Bu bağlamda kimi sosyal medya mecralarında kimi suçların övüldüğü, cinayetlerin ve seri katillerin de adeta güzellemesi yapıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, sosyal medya platformu YouTube’da videolarına yer verilen ve hakkında çok yorum yazılan seri katil Ali Kaya’nın ne şekilde konumlandırıldığı analiz edilmiştir. Bu örnek kişi (paylaşımları) ve söz konusu olaya ilişkin yapılan yorumlar üzerinden eleştirel söylem analizi yardımıyla YouTube içerikleri analiz edilerek seri katillerin özelliklerinin nasıl yansıtıldığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyal medya, Ali Kaya, seri katil, söylem analizi, YouTube

Giriş

Seri cinayetler yeni bir olgu olmayıp neredeyse bütün ülkelerde karşılaşılan toplumsal bir sorun olarak görülmektedir. Tarih öncesi çağlarda dahi seri cinayet örneklerine rastlanmıştır. Cinayetlere neden olduğu düşünülen şiddet hakkında ise ilk literatür çalışmaları ise 19. Yüzyıla tarihlenmektedir. Richard von Krafft-Ebing, 1886 yılında yayımlanmış olduğu Psychopathia Sexualis adlı kitabında özellikle cinsel saldırganları ele alırken seri cinayet türünden konulara da tanımlamalar getirmiştir (akt. Makca ve ark, 2021, 187). Suçbilimcilerin ortak kanaatine göre, üç veya daha fazla kişinin günler, aylar hatta yıllara yayılmış bir süreçte öldürülmesi seri cinayet olarak tanımlanabilir (Artuk, 2019, 49).

Seri katillerin kendine has özellikleri vardır. Genellikle çocukluk çağlarında ortaya çıkan davranışlar sonraki süreçle ilgili bilgiler verebilmektedir. Örneğin, çocuklukta 1-5 yaşında; yangın çıkarma, enürezis (altını ıslatma) ve hayvanlara işkence seri cinayetler konusunda öngörülerin oluşmasını sağlayabilmektedir (Kılıç & Balcıoğlu, 2012, 58). Seri cinayetle ilgili bilimsel literatür genellikle dış kaynaklı olsa da Türkiye’de de bu konuyu ele alan çalışmalar vardır. Bilimsel çalışmaların bazılarında seri katillerin geçmişlerinde hayvanlara işkence izlerine rastlanmıştır. Bir bakıma, ilk olarak hayvana yönelen şiddet daha sonra insana uygulanacak şiddetin basamağını oluşturmaktadır. Tolstoy bu durumu, “hayvan öldürmeden insan öldürmeye sadece bir adım vardır” sözüyle ortaya koymaktadır (akt. Karakaya ve ark., 2020, 185).

Seri katil tipolojisinin erken dönemde karşılaşılabileceği istismarlar sonraki davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Genel anlamda seri katillerin karşılaştıkları fiziksel istismar %36, cinsel istismar %26, psikolojik istismar ise %50 olarak bulgulanmıştır. Bir bakıma, seri katiller üzerinde yaşadıkları istismarların etkisi bulunmaktadır (Mitchell & Aamodt, 2005, 40).

Yapılan araştırmalarda seri katillerin birtakım ortak özellikleri ortaya konulmuştur. Genellikle seri katillerin, çocukluk dönemlerinde okul ve sosyal çevreden uzak oldukları tespit edilmiştir. Yine, yaşamlarının çoğunu yalnız geçirmektedirler. Seri katiller daha çok düşük sosyal statüdeki ailelerin çocukları olup aile içi ve dışı şiddete maruz kalmış kişilerdir. Ailevi olumsuzluklar çocukların daha agresif bir kişiliğe bürünmesine neden olmaktadır (Artuk, 2019, 50).

Seri katillerin gerçekleştirmiş oldukları eylemlerin altında birtakım nedenler olmasına rağmen işenen bu cinayetler olumlama yoluna gidilerek farklı anlamalar yüklenebilmektedir. Kuşkusuz bunda medyanın önemli bir rolü vardır.

Medya ve Seri Katiller

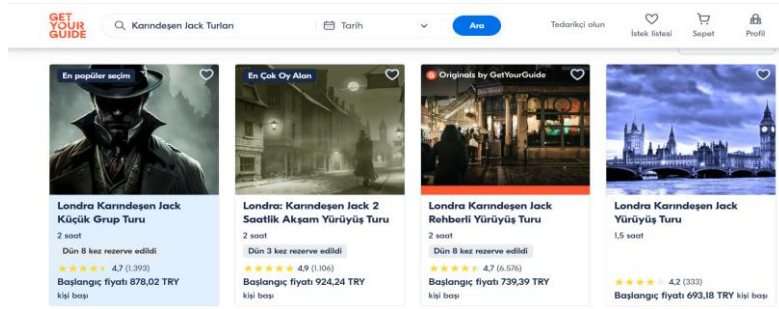
Seri cinayet olgusu pek çok ülkede ilgi görmekte olup popüler konulardan biri olarak dikkat çekmektedir. Seri cinayetler dizilere, filmlere ve haberlere konu olmaktadır. Seri katillere ister gerçek yaşamda ister kurgusal olsun insanlar tarafından ilgi gösterilmektedir (Erdoğan, 2021).

Seri katillerin özellikle sinemada ilgi görmesinin bir nedeni de edebiyatın sinemaya referans olmasıyla ilgilidir (Özgör, 2018, 796). Fakat seri cinayetler hakkında bilgilenme daha çok medya üzerinden gerçekleşmektedir. Özellikle Hollywood yapımı filmler üzerinden insanlara seri cinayetler tasvir edilmektedir. Bu tasvirler çoğu zaman insanların gerçekten uzaklaşmasına ve yanlış bilgilenmesine neden olabilmektedir (Makca ve ark., 2021, 187). Tasvirin gerçekten uzaklaşmasında kültürel unsurlar da etkili olabilmektedir.

Bir karşılaştırma yapılırsa, İngiltere ve ABD’de seri cinayetlerin ele alınışları arasında belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. İngiltere’deki tasvirlerde canavar söylemi öne çıkarken ABD’de ise ünlü imgesinin önde durduğu anlaşılmaktadır. Seri katillerin dünyada üne sahip olmalarında ise bunlara duyulan hayranlık etkilidir. Tıpkı diğer ünlülerde olduğu gibi seri katillerin yargılanma süreçlerine toplum ilgi göstermekte hatta bu insanları hapisnede ziyaret edebilmektedir. Seri katiler hayranları tarafından mektup yağmuruna tutulmakta evlilik teklifinde bulunanlar dahi çıkmaktadır. Medya da bu kişilere ilgi göstererek uzun röportajlar ve biyografi videoları hazırlamaktadır (akt. Wiest, 2016, 327-230).

Seri katillerle ünlenmiş yerlere dünya çapında çeşitli turistik aktiviteler düzenlenmektedir. Bu aktivitelerde insanlar cinayetlerin işlendiği yerleri ve seri katillerin yaşadığı mekanları ziyaret etmektedir (Wise, 2004). Örneğin, Amerika’da 17 kişinin ölümüne sebep olan seri katil Jeffrey Dahmer’in cinayetlerini gerçekleştirdiği Milwaukee kentine çeşitli turlar düzenlenmektedir (www.hurriyet.com.tr). Yine, İngiltere’de 1888 yılında pek çok cinayetten sorumlu tutulan ve Karındeşen Jack olarak da bilinen seri katilin yaşadığı yere de çeşitli seyahatler yapılır. Seyahat rehberinde bu yerlerin tanıtımı yapılırken “korku ve gizem meraklıları için” ifadeleri kullanılmaktadır (www.turkiyeturizmansiklopedisi.com).

Resim 1. Karındeşen Jack, Tanıtım Broşürü (www.getyourguide.com)

Seri katiller kimi zaman aşırı ilgi görmekte, şöhret sahibi olmakta ve onlar ile ilgili filmler ve diziler çekilebilmektedir. Bunun örneklerini ülkemizde de görebilmekteyiz. Türkiye’de Mehmet Karahasan ve Yiğit Bekçe adlı iki seri katil 2006 yılında karadıkları bir ara bile karayolunda seyahat ederek 52 saatte toplam 7 kişiyi öldürmüşlerdir(www.milliyet.com.tr). Bu seri katillerin işlemiş olduğu cinayetler daha sonra filmde dönüştürülmüştür. Otoban Katilleri adlı bu film tanıtılırken ise “gerçek bir seri katil hikâyesinden” ifadesi kullanılmıştır.

Resim 2. Otoban Katilleri Filmi Fragmanları (Youtube.com)

Seri cinayetler TV dizilerinde de işlenmektedir. Bunlardan biri, NOW kanalında 2024 tarihinde yayınlanan Gaddar dizisidir. Başrolünde Çağatay Ulusoy’un olduğu dizide toplumsal yaşamda kötülük yapanlar Gaddar tarafından cezalandırılmaktadır. Cezalandırmalar kimi zaman kötü olanı öldürmek şeklindedir. Toplumsal düzeni sağlamak için kötü olarak tanımlanan insanlar öldürülmektedir. Dizideki Gaddar karakteri, bir dönem 10 kişiyi öldürmüş bir seri katil olan Ali Kaya ile ilişkilendirilmiştir. (www.posta.com.tr) Seri katil Ali Kaya ile ilgili pek çok haber yapılmış, işlemiş olduğu cinayetler çeşitli nedenlere dayandırılarak haberleştirilmiştir. Haberlerde Kaya’nın öldürme nedeni olarak annesine yapıldığı iddia edilen cinsel saldırı

gösterilmiştir. Kaya, bir cinayetinde Ayhan Kartal adlı kişiyi öldürmüştür, öldürme nedeni olarak Kartal'ın 1985 yılında küçük bir kıza cinsel saldırıda bulunmasını göstermiştir. Kaya, 06 Nisan 2012 yılında ise uyuşturucu satma ve bulundurma, gasp ve adam yaralamadan sabıkası olan Mehmet Poyraz adlı kişiyi öldürmüştür.

Ali kaya hapsedildiği Gaziantep H Tipi Cezaevi'nden 2014 yılında kaçmış ve daha sonra yakalanmıştır (www.miiyet.com.tr). Yakalandıktan sonra jandarma tarafından götürülen Ali Kaya'nın görüntüleri Youtube'ye “‘Bebek yüzlü seri katil' yakalandı” ismiyle yüklenmiştir. Bu videonun altına Youtube kullanıcıları tarafından çeşitli yorumlar yapılmıştır. Kullanıcılar yorumlarıyla Ali Kaya'yı olumlama yoluna gitmiştir. Yorumların birinde, Gaddar dizisi sayesinde Ali Kaya'yı bu ülkenin unutmayacağını belirtmiştir. Bazı kullanıcılar Ali Kaya için “kral” “adamın ham maddesi” gibi ifadeler kullanmıştır (<https://www.youtube.com/watch?v=xXVzcU4LVxA>).

Yukardaki literatür taraması ışığında bu çalışmada Ali Kaya ile ilgili Youtube'a yüklenen videolara yapılan yorumlar Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında incelenecektir. Analiz özellikle beğeni sayısı yüksek olan yorumlar üzerinden yapılmıştır.

Yöntem

Eleştirel söylem çözümlemesinde toplumsal düzeni oluşturan değer yargıları ve güç sembolleri irdelenmektedir. Hegemonya, sınıfsal farklılıklar, ideolojik yapı, cinsiyet, ayrımcılık, çıkar gibi konular ele alınırken sosyal yapı, yeniden oluşturma ve toplumsal dönüşüm gibi konular bu çözümleme yöntemi içinde değerlendirilmektedir. Bu analizde toplumdaki hiyerarşi ve güç ilişkilerinin dil yoluyla nasıl yeniden konumlandırılıp şekillendirildiğine odaklanılmaktadır (akt. Karaduman & Livberber, 2021,304-305).

Van Dijk söylem çözümlemesi için makro ve mikro adını verdiği ayrımı ortaya koymuştur. Makro analiz içinde tematik ve şematik analiz yer almaktadır. Mikro analizde ise sözcük seçimi, dizilimi irdelenirken ayrıca metnin retorikine odaklanılmaktadır. Amaçlanan, dilin kullanımından yola çıkılarak arka planda yer alan imaların ve örtük anlamların ortaya çıkarılmasıdır (akt. Uçar ve Kurt, 2024, 85). İçerikteki düz anlamlar, yan anlamlar ve imalar mikro bağlamda değerlendirilmektedir (İnce ve Koçak, 2018, 1976).

Video Analizleri

Sırlar ve gizemler adlı Youtube kullanıcısı “bu TÜRK seri KATİL tüm ülkeyi DEHŞETE SOKTU | ALİ KAYA DAVASI” başlıklı bir video paylaşmıştır. Videoda Ali Kaya isimli seri katilin nerede doğduğu ve ailesinin ne iş yaptığı hakkında bilgi verilmiştir. Yine videoda Ali Kaya için “bebek yüzlü” ifadesi kullanılmıştır. Bu videoya çeşitli yorumlar yapılmıştır. Kullanıcılardan biri Ali Kaya için “Aslında Ali serbest kalacak adammış hep kötülerini temizliyor” yorumunda bulunmuştur. Diğer kullanıcılar ise Ali Kaya'nın anlatıldığı videoyu beğendiklerini belirtilmiştir.

Youtube'da Ali Kaya ile ilgili başka bir video “Bebek Yüzlü Seri Katil Firar Etti” başlığıyla yayınlanmıştır. Haberde, Ali Kaya'nın cezasını çektiği Gaziantep cezaevinden firar ettiği aktarılmıştır. Bu videoya @brah...ka.1845 adlı kullanıcı “Her baba yiğidin harcı değildir

Kapalı Cezaevinden Kaçmak. Bravo bebek Ali” şeklinde yorum yaparak seri katilin cezaevinden kaçmasını olumlama yoluna gitmiştir.

BUMINOFF adlı kullanıcı “bu TÜRK seri KATİL tüm ülkeyi DEHŞETE SOKTU | ALİ KAYA DAVASI” isimli bir video paylaşmıştır. Bu videoda seri katilin öldürdüğü kişiler hakkında bilgi verilirken özellikle Ali Kaya’nın öldürdüğü kişilerin diğer insanlara nasıl zarar verdiği konusuna yoğunlaşmıştır. Videoya pek çok Youtube kullanıcısı yorum yapmıştır. Youtube kullanıcıları Ali Kaya’nın işlemiş olduğu cinayetler dolayısıyla onu olumlama yoluna gitmiştir. Örneğin, @...bank0 adlı kullanıcı Ali Kaya için “Kötü insanların hesabını kesiyor öbür tarafa bırakmadan, ülkede 50 tane bu adam gibi adam olsa herkes iyi olur .adam bildiğin kahraman ...” ifadelerini kullanmıştır. Başka bir Youtube kullanıcının, “PİSLİKLERİ MİKROPLARI TEMİZLEMİŞ NE GÜZEL..ELLERİNE SAGLIK..” yorumu en fazla beğeniyi almıştır. Çok fazla beğeni alan başka bir yorumda ise şu ifadeler kullanılmıştır: “Sadece kötülerini öldürmüş o gerçek bir kahraman, eğer yaşıyorsa buradan ona selam olsun, hangi cezaevinde olduğunu bilsem ziyaretine gitmek isterdim.” Bu videonun altına yapılan diğer yorumlar ise şunlardır:

“Bu dünya ya çok Ali kayalar lazım.”

“Çocuk ve kadın katillerini bu adama verseydiler.”

“Herkes konuşur ben yaparım” Ali Kaya”

“Ali kaya karşında saygıyla eğiliyorum. Çocukluğun güzel geçseydi kim bilir seni hangi güzel hayır işleri yaparken görecektik.”

“Neden yakalandılar? Bunlara ihtiyaç var pislikler temizleyecekti.”

“Kötülerini silmiş bu dünyadan.”

Yukarıdaki yorumlara bakıldığında, kötülük eyleminin Youtube kullanıcıları tarafından farklı şekilde yorumlandığı görülmektedir. İnsan öldürme eylemi kullanıcılar tarafında kötü olarak görülen kişilere karşı yapılıyorsa bu olumlanmaktadır. (Koçak ve ark, 2020, 764) Bu durum aynı zamanda şunu da göstermektedir. Kötülük nesnellikten daha ziyade öznellik içermektedir.

Ali Kaya ile ilgili başka bir video ise Onur Can Yorulmaz tarafından “Türk Seri Katil- Bebek Yüzlü Ali Kaya I” ismiyle paylaşılmıştır. Bu videoda, diğerlerinde olduğu gibi Ali Kaya’yı olumlayan pek çok yoruma rastlanmaktadır. Emre....9784 adlı kullanıcı Ali Kaya denilen kişiye saygı duyduğunu öldürdüğü kişilerin “sapık ve tecavüzler” olduğu yönünde bir yorum yapmıştır. Yine yorumda bir insanın cinayet işleyecekse bu nedenlerden dolayı işlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Başka bir Youtube kullanıcısı ise Türkiye’nin böyle katillere ihtiyacı olduğunu çünkü tacizcilere, tecavüzcülere ceza verilmediğini belirtmiştir. S.B.... adlı kullanıcı ise “şahsen sempati kazandı” ifadesini kullanmıştır. Bu Youtube videosunun altına yapılan yorumlarda genel olarak Ali Kaya işlemiş olduğu cinayetler üzerinden olumlanmıştır.

Başka bir Youtube kullanıcısı Murat Güngör, “Bebek Yüzlü Seri Katil Ali Kaya- Gaddar Dizisi Onun Hikayesi mi?” isimli bir video paylaşmıştır. .n..li...anova... adlı kullanıcı Ali Kaya için, “kötülerini öldürmüş, doğru olanı yapmış, helal olsun” ifadesini kullanmıştır. Kullanıcı, Ali Kaya’nın öldürdüğü kişilerin kötü olmasından dolayı işlemiş olduğu cinayetleri olumlanmaktadır. Başka bir kullanıcı ise Ali Kaya’nın işlemiş olduğu cinayetlerinin güzel yanını

“masum insanlara musallat olmamış” olması olarak göstermiştir. Diğer bir Youtube kullanıcısı Ali Kaya için “böyle adamlardan 10 tane olsun ülkede suç işlenmez” ifadelerini kullanarak cinayetleri meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Ali Kaya’ya hayran olduğunu belirten kullanıcılar da vardır.

Derin Detay adlı Youtube kullanıcısı ise “Ali Kaya: Bebek Yüzlü Seri Katil: İzmir Canavarını Nasıl Öldürdü?” isimli bir video paylaşmıştır. Bu videoya N.i...cü. adlı kullanıcı “Sapıkları yok edenlere katil denmez Kahraman denilir seviyoruz seni Ali abim” yorumunu yapmıştır. Kullanıcı Ali Kaya’yı kahraman olarak nitelendirme yoluna gitmiştir. V.k.n adlı kullanıcı ise Ali Kaya hakkında olumsuz yorum yazan bir kişiyi eleştirerek “haddini bil” ifadesini kullanmıştır.

Ömer Küçükköse adlı kullanıcı “Ali Kaya-Bebek Yüzlü Seri Katil (17 yaşında hapse giren Türk seri katil)” isimli bir video paylaşmıştır. O..a.ay..kin adlı kullanıcı Ali Kaya için “Ali abi sebepsiz ceza kesmedi. Allah sabrını, gücünü arttırsın” ifadelerini kullanmıştır. Kullanıcı, işlenen cinayetlerin sebepsiz olamayacağını vurgulamıştır. Başka bir kullanıcı ise “Ali kaya diye yazılır Adam diye okunur” ifadesini kullanarak önceki yorumlarda olduğu gibi Ali Kaya’yı olumlama yoluna gitmiştir.

Ümit Çanka adlı başka bir Youtube kullanıcısı ise “ali kaya bebek yüzlü” isimli bir video paylaşmıştır. Nu..Sen.... adlı kullanıcı “Yolun Açık Olsun Ali Abi Namussuzluktan İçeride Değilsin Namussuzları Yok Ettiğin İçin İçeridesin Seni Cokkk Seviyoruz Ali Abi” ifadelerini kullanmıştır. Ali Kaya’nın hapis yatmasını olumlayarak onun kötü insanları öldürdüğü için hapis yattığını belirtmiştir. Yine bu videonun altına yapılan başka bir yorumda Ali Kaya’nın almış olduğu ceza eleştirilerek onun kimseyi boşuna öldürmeyeceği belirtilmiştir. Başka bir kullanıcı ise Ali Kaya için “Antalya’nın gururu” ifadesini kullanmıştır.

Sonuç

Seri katil Ali Kaya’nın Youtube videolarına yapılan yorumlarda fazlasıyla olumlandığı görülmektedir. Ali Kaya’nın videolarda olumlanmasının nedeni ise öldürdüğü kişileri sabıkalılar (tecavüzcü, uyuşturucu satıcı vb.) arasından seçmesidir. Youtube kullanıcıları Ali Kaya’yı toplumsal düzeni sağlayan bir kişi olarak görmektedir. Ali Kaya’nın işlemiş oldukları cinayetleri desteklemekte, tecavüz eyleminde bulunan kişilere karşı Ali Kaya gibi kişilerin olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yine, Youtube kullanıcıları yapmış oldukları yorumlarda Ali Kaya’yı adaleti sağlayan bir kişi olarak düşünmekte, cinayeti doğru bir cezalandırma yöntemi olarak görmektedir. Kullanıcılar Ali Kaya’dan bahsederken “kral” “adam” gibi ifadeler kullanarak onu kahramanlaştırma yoluna gitmektedir.

Genel olarak yorumlarda sıklıkla kötülerini öldürmüş bir kişinin suçlu olarak değerlendirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kötülerle mücadele etmede öldürmenin doğru bir yöntem olduğunu savunan pek çok Youtube kullanıcısı bulunmaktadır.

Kaynakça

Artuk, M. E. (2019). Kriminolojide çoklu öldürmeler. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 39-92.

Barişhan, E. (2021). Seri Katiller ve Medyadaki Yansımaları. III. Uluslararası TURAZ Akademi Adli Bilimler, Adli Tıp ve Patoloji Kongresi

İnce, M., & Koçak, M. C. (2018). Rus savaş uçağının düşürülmesi ile ilgili yayınlanan haberlerde söylem ve ideoloji. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 1969-1999.

Karaduman, M., & Livberber, T. (2021). Kadın cinayeti haberlerinde söylem pratiklerini aramak: Pınar Gültekin cinayeti haberleri üzerine eleştirel bir değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 300-318.

Karakaya, A., Çakmakaya, B. Y., & Yılmaz, Y. (2020). Hayvanlara Yönelik Şiddet Konusunda Bir Değerlendirme. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 6.

Kılıç, Ö., & Balcıoğlu, İ. (2012). Seri cinayet ve cinsel sadizm. *Adli Tıp Dergisi*, 27(1), 54-63.

Koçak, M.C., Küçük, O., Toprak, Ö. (2020). Toplumsal Yaşamda ve Sosyal Medyada Kötülüğün Konumlandırılışı: Konya Örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*. 10 (4): 762-774.

Makca, C., Şam, B., & Yıldırım, E. (2021). Seri cinayetlerde katil ve kurban profili. *Adli Tıp Dergisi*.

Mitchell, H., & Aamodt, M. G. (2005). The incidence of child abuse in serial killers. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 20(1), 40-47.

Özgör, C. O. (2018). Resim, Edebiyat Ve Sinemadan Popüler Kültüre Kötülük Problemi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(47), 793-801.

Uçar, R., & Kurt, T. (2024). Sosyal Medyada Yer Alan Aile Söylemlerinin Analizi: Dini Perspektifli Fenomenler ve Youtube Örneği. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(22), 77-102.

Wise, J. (2024). Serial Killers and Sensational Crimes. In *Dark Tourism and Rural Crime* (pp. 118-139). Bristol University Press.

<https://www.youtube.com/watch?v=Wavpc7XBgTg>

<https://www.youtube.com/watch?v=xXVzcU4LVxA>

<https://www.youtube.com/watch?v=HOD9X9HarwE>

<https://www.youtube.com/watch?v=f7xKeE3P6t8&t=588s>

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/seri-katilin-kurbanlarini-sectigi-yere-turistik-gezi-20091436>

<https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/paranormal-turizm>

<https://www.getyourguide.com/karindesen-jack-turlari-1148872/>

https://www.youtube.com/watch?v=ddJJHbT8_g

<https://www.posta.com.tr/gundem/izmir-canavarini-akil-hastanesinde-katletti-sinirda-cebinde-sok-liste-ile-yakalandi-2659526>

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/firari-bebek-yuzlu-katil-yakalandi-1845747>

<https://www.youtube.com/watch?v=xmHZgFm0Tkk&t=62s>

https://www.youtube.com/watch?v=wCOgwB1_Kig&t=54s

<https://www.youtube.com/watch?v=wUk6jN6eJOo>

<https://www.youtube.com/watch?v=vCGpwQ9b8dc>

SOSYAL MEDYA VE PSİKOLOJİK SAĞLIK

Öğr.Gör. Abdulkadir Ilgaz

Karabük Üniversitesi, abdukkadirilgaz@karabuk.edu.tr – 0000-0003-0031-7203

ÖZET

Bu bildiri sosyal medya ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Sosyal medya, günümüzde bireylerin yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olup, bu platformların kullanıcılar üzerindeki etkileri oldukça karmaşık ve çok boyutludur. Yapılan araştırmalar, sosyal medya kullanımının ruh sağlığı üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler meydana getirdiğini göstermektedir. Bu etkileşimler, bireylerin psikolojik durumları üzerinde derinlemesine analiz edilmesi gereken önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Öncelikle, sosyal medya kullanıcıları genellikle başkalarının en iyi anlarını paylaştığı bir ortamda bulunur. Bu durum, bireylerin kendi yaşamlarını başkalarıyla karşılaştırmalarına yol açar ve bu karşılaştırmalar, özellikle gençler arasında özsaygı sorunlarına neden olabilir. Kullanıcılar, sosyal medyada gördükleri "mükemmel" yaşamlar karşısında kendilerini yetersiz hissedebilirler. Araştırmalar, bu tür sosyal karşılaştırmaların anksiyete ve depresyon gibi ruhsal sağlık sorunlarını tetikleyebileceğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan, sosyal medya aynı zamanda bireylerin sosyal bağlantılarını güçlendirebilir ve topluluk hissini artırabilir. İnsanlar, uzaktaki arkadaşlarıyla iletişim kurma veya benzer ilgi alanlarına sahip kişilerle bağlantı kurma fırsatı bulurlar. Ancak bu bağlantıların yüzeysel olma eğilimi vardır ve gerçek dünya ilişkilerinin yerini tam olarak almaz. Bu durum, bazı kullanıcıların daha fazla yalnızlık hissi yaşamalarına neden olabilir. Sosyal medya kullanımının bir diğer önemli etkisi ise uyku düzeni üzerindeki olumsuz etkileridir. Gece geç saatlerde sosyal medya kullanımı, uykuya dalma süresini uzatabilir ve uyku kalitesini düşürebilir. Uykusuzluk, ruh hali ve genel yaşam kalitesi üzerinde önemli sorunlara yol açabilir.

Sonuç olarak, sosyal medya kullanımının ruh sağlığı üzerindeki etkileri karmaşık bir yapıdadır. Hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunan bu etkileşimlerin anlaşılması, bireylerin psikolojik sağlığını korumak için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, sosyal medya kullanımının dengeli bir şekilde yönetilmesi ve bilinçli bir yaklaşım benimsenmesi büyük önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Sosyal Medya, Psikolojik Sağlık, Yaşam Kalitesi

GİRİŞ

Sosyal medya, insanların belirli bir konuda yorum yapma, düşüncelerini paylaşma veya duygularını ifade etme isteğiyle ortaya çıkan bir platformdur. İnsanları, sosyal ve ekonomik durumları, yaşları, cinsiyetleri veya ırkları gibi farklılıklarına bakmaksızın ortak bir platformda bir araya getiren bir iletişim yöntemidir. Bu platformlar, insanların dünya genelindeki diğer insanlarla hızlı ve kolay bir şekilde iletişim kurmasını sağlar. Sosyal medya, kullanıcıların seslerini duyurmalarına, farklı bakış açıları edinmelerine ve topluluklar oluşturabilmelerine olanak tanır. Sosyal medya, son yıllarda bireylerin günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve küresel ölçekte milyonlarca insanın etkileşimde bulunduğu bir platform olarak hızla büyümüştür. Bu dijital dünyada insanlar, fiziksel mesafeler ne olursa olsun, kolayca iletişim kurabilmekte, düşüncelerini, deneyimlerini ve duygularını paylaşabilmektedir. Farklı iletişim araçlarının gelişmesi, bilişim teknolojilerine olan ilgiyi artırmış, sosyal medyanın da bu ortamda kendisine bir yer bulmasına olanak sağlamıştır. Sosyal medya platformları, insanlara yalnızca birbirleriyle bağlantı kurma fırsatı sunmakla kalmaz, aynı zamanda güncel olaylardan, eğlence içeriklerinden ve çeşitli konularda bilgi edinmek için de önemli bir araç haline gelmiştir. Ancak, sosyal medya kullanımının bu kadar yaygınlaşması, bireylerin psikolojik sağlığı üzerinde bazı önemli etkiler yaratabilmektedir. İnsanların sürekli olarak başkalarının yaşamlarına dair paylaşımlarını izleyip kendi yaşamlarını bu paylaşımlarla karşılaştırması, özsaygı ve benlik algısı üzerinde olumsuz bir etki meydana getirebilir. Ayrıca, sosyal medya ortamlarında sıklıkla karşılaşılan filtrelenmiş ve mükemmelleştirilmiş içerikler, gerçeklikle bağları zayıflatarak anksiyete, depresyon ve yalnızlık duygularının artmasına neden olabilir. Diğer taraftan, sosyal medya, insanların kendilerini ifade etmeleri, destek gruplarına katılmaları ve topluluk oluşturma anlamında faydalı bir rol de üstlenmektedir. Ancak, aşırı sosyal medya kullanımı, uyku düzenini bozma, dikkat dağınıklığı ve sosyal izolasyon gibi problemlere yol açabilir. Sosyal medyanın psikolojik sağlık üzerindeki etkilerini analiz etmek, dijital dünyanın bireylerin ruh hali, davranışları ve genel iyilik halleri üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Sosyal medya, modern yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelirken, kullanımı ile ilgili olumlu ve olumsuz etkiler de dikkatle incelenmelidir.

SOSYAL MEDYA VE PSİKOLOJİK SAĞLIK

Sosyal medya, modern dünyada bireylerin günlük yaşamlarının önemli bir parçası haline gelmiş ve her geçen gün daha fazla kişi tarafından kullanılmaktadır. Sosyal medya, her geçen gün yazılımlarını güncelleyerek gelişen teknolojiye ayak uyduruyor ve bu sayede daima "yeni" kalmayı başarıyor. Bu dijital platformlar, insanların birbirleriyle iletişim kurmalarını ve etkileşime girmelerini sağlarken, aynı zamanda psikolojik sağlık üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Psikolojik sağlık, bireylerin karşılaştıkları olaylar, zorluklar ve olumsuz durumlarla başa çıkabilme, bu süreçlerde uyum sağlayabilme ve zamanla eski haline dönebilme yeteneği olarak tanımlanabilir. Bu kavram, aynı zamanda zorluklar karşısında daha güçlü bir şekilde hayata devam edebilme kapasitesini de içerir. Sosyal medya, bireylerin günlük yaşamlarını, ilişkilerini ve psikolojik sağlıklarını önemli ölçüde etkilemektedir. Sosyal medya, insanların benzer ilgi alanlarına sahip kişilerle tanışmalarını ve birbirleriyle bağlantı kurmalarını sağlar. İnsanlar, sanal ortamda paylaşımlarda bulunarak

kendilerini bir topluluğa ait hissettiklerinde, aidiyet duyguları güçlenebilir. Özellikle yalnızlık hissi yaşayan bireyler, sosyal medya üzerinden farklı gruplara katılarak kendilerini daha az izole hissedebilirler. Bu, ruh sağlığına olumlu etki yaparak, daha güçlü bir topluluk bağları ve daha yüksek bir yaşam doyumu oluşturabilir. Sosyal medya, gençler ve yetişkinler için rol model arayışını da kolaylaştıran bir platform sunar. İnsanlar, kendilerine ilham veren, başarılarını takdir ettikleri kişileri takip ederek, onlardan öğrenebilir ve benzer hedefler doğrultusunda kendilerini geliştirebilirler. Rol modeller, bireylerin hayranlık duyduğu ve örnek aldıkları kişilerdir. Bu kişilerin, bireylerin karar verme süreçleri ve karakter gelişimleri üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkileri vardır.

Arkadaşlar ya da yakın çevrelerle düzenli olarak etkileşimde bulunmak, yalnızlık hissini azaltabilir. Sosyal medya üzerinden yapılan video aramalar, mesajlaşmalar ve paylaşımlar, bireylerin sosyal ilişkilerini güçlendirebilmektedir. Özellikle geniş coğrafi mesafeler olsa da sosyal medya sayesinde insanlar anlık olarak birbiriyle iletişime geçer, bilgi paylaşabilir. Bu durum insanların sosyal ağlarını genişletmelerine ve farklı bakış açılarıyla tanışmalarına olanak verebilmektedir. Sosyal medya kullanımının, sürekli olarak başkalarının hayatlarını izleme, karşılaştırma yapma ve "mükemmel" bir yaşam standardına ulaşma baskısı oluşturduğu, özellikle gençler arasında benlik algısı ve özsaygı sorunlarına yol açtığı, sosyal medyada paylaşılan filtrelenmiş ve idealleştirilmiş yaşamların, gerçeklikten uzak beklentiler oluşturduğu ve bunun sonucunda anksiyete ve depresyon gibi sorunlara neden olduğu, ayrıca kendini başkalarıyla kıyaslamamanın düşük özsaygıya ve psikolojik strese yol açtığı bilinmektedir.

Sosyal medya, bireylerin sanal dünyada daha fazla etkileşimde bulunmalarına rağmen, fiziksel dünyada izole olmalarına yol açabilir. Dijital ortamda geçirilen uzun saatler, yüz yüze etkileşimlerden kaçınmaya ve gerçek dünyada yalnızlık duygularının artmasına neden olabilir. Sosyal medya üzerinden yapılan etkileşimler yüzeysel olabilir, bu da bireylerin daha derin, anlamlı bağlantılar kurma yeteneklerini olumsuz etkileyebilir. Sosyal medyanın aşırı kullanımı, bağımlılık riskini de artırabilir. Sürekli olarak yeni paylaşımlar, bildirimler ve "beğeniler" almak, kişinin dopamin seviyelerini etkileyerek, ödül beklentisi meydana getirir ve kişiyi sürekli olarak platforma bağlanmaya iter. Bu tür bağımlılık, duygusal tükenmişliğe ve psikolojik stresin artmasına yol açabilir. Kişi, sosyal medya üzerinden aldığı sürekli uyarılarla daha fazla bağ kurmaya çalıştıkça, bu durum gerçek dünyadaki ilişkilerden ve sosyal becerilerden uzaklaşmasına neden olabilir.

Sosyal medya, kullanıcıların en iyi anlarını ve başarılarını sergileme eğiliminde olduğu bir platformdur. İnsanlar genellikle tatil fotoğraflarını, önemli yaşam olaylarını, mutlu anlarını ve başarılarını paylaştıkları için, sosyal medya üzerindeki içerikler çoğunlukla belirli bir yaşam standardının ve mükemmeliyetin yansıması gibi görünür. Ancak, sosyal medya gerçek hayatın yalnızca belirli bir kısmını yansıttığı için, kullanıcılar sıkça bu paylaşımları kendi hayatlarıyla karşılaştırmaya başlarlar. Bu sürekli karşılaştırma, özellikle gençler ve genç yetişkinler arasında daha belirgin bir şekilde görülür çünkü bu yaş grupları kendiliklerini inşa etme ve başkalarının onayını alma konusunda daha duyarlıdır. Sosyal medya platformlarında genellikle insanlar yalnızca olumlu ve idealize edilmiş anlarını paylaşır, bu da gerçek hayatta karşılaşılan zorluklar, başarısızlıklar ve sıradanlıkları gizler. Bu durum, bireylerin kendilerini başkalarıyla kıyaslama

eğilimini artırır ve çoğu zaman kendi yaşamlarının “yetersiz” olduğunu düşünmelerine neden olabilir. Örneğin, bir kişinin sürekli olarak arkadaşlarının seyahat ettiğini, başarılı iş projeleri gerçekleştirdiğini veya mükemmel bir yaşam tarzı sürdüğünü görmesi, kendi yaşamı hakkında olumsuz düşünceler oluşturabilir. Bu tür karşılaştırmalar, özellikle genç yaşlardaki bireylerde özgüven eksikliklerine, kendilik duygusunda bozulmalara ve yetersizlik hissine yol açabilir.

Araştırmalar, sürekli sosyal karşılaştırmaların psikolojik sağlığı olumsuz etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Bu tür karşılaştırmalar, kişilerin kendilerini daha değersiz hissetmelerine, düşük özsaygıya ve kendiliklerinde belirsizliğe yol açabilir. Ayrıca, sosyal medyada daha çok zaman geçiren bireylerde yalnızlık, dışlanmışlık hissi ve sosyal kaygı gibi duygular da artabilir. Sosyal medya üzerinden gelen bu sürekli “mükemmeliyet” mesajları, bireylerin gerçek dünya beklentilerini de şekillendirir, bu da daha fazla baskı, stres ve kaygıya neden olabilir. Bu nedenle, sosyal medyanın psikolojik etkileri üzerinde daha fazla araştırma yapılması ve kullanıcıların bilinçli bir şekilde sosyal medya kullanmaya teşvik edilmesi önemlidir. Bireylerin, sosyal medya içeriklerinin çoğunlukla seçilmiş, idealize edilmiş ve filtrelenmiş anlardan oluştuğunu anlamaları, karşılaştırma yapma eğilimlerini azaltabilir. Ayrıca, sağlıklı sosyal medya kullanımı, kişilerin kendilerini başkalarıyla kıyaslamadan, kendi yaşamlarında daha fazla tatmin bulmalarına yardımcı olabilir.

Sosyal medya, insanların farklı coğrafi konumlarda olmalarına rağmen birbirleriyle kolayca iletişim kurmalarına olanak tanıyan güçlü bir araçtır. Bu platformlar, bireylerin arkadaşlarıyla, aileleriyle ya da yeni tanıştıkları kişilerle düzenli olarak iletişim kurmalarını sağlar. Ancak, sosyal medyanın sağladığı bu bağlantılar genellikle yüzeysel olma eğilimindedir. İnsanlar, sosyal medyada birbirlerine kendilerini en iyi versiyonlarıyla tanıttıkları için, gerçek hayatta yaşadıkları zorluklar, duygusal çalkantılar veya özel anlar bu platformlarda yeterince yansıtılmaz. Birçok kullanıcı, sosyal medya üzerinden kurdukları bu dijital ilişkileri gerçek dünyadaki bağlarla aynı değerde tutmaya eğilimlidir. Ancak, sosyal medyada geçirilen zaman, fiziksel etkileşim ve yüz yüze kurulan ilişkilerle kıyaslandığında, duygusal bağların daha zayıf olmasına sebep olabilir. İnsanlar, yüz yüze iletişimin sağladığı empati, duygusal destek ve güven hissini sosyal medya üzerinden elde etmekte zorlanabilirler. Bu da zamanla daha fazla yalnızlık hissine ve derin bağların eksikliğine yol açabilir. Sosyal medyada geçirilen uzun saatler, insanların daha fazla sosyal etkileşimde bulunmaya çalıştığı bir ortam yaratabilir, ancak bu etkileşimlerin duygusal olarak tatmin edici olmaması, kişilerin kendilerini daha yalnız hissetmelerine neden olabilir. Bunun yanı sıra, sürekli online olma baskısı da sosyal medya kullanımının olumsuz etkilerinden biridir. İnsanlar, sosyal medyada aktif olmayı bir zorunluluk gibi hissettiklerinde, bu durum psikolojik ve duygusal sağlıklarını olumsuz etkileyebilir. Bu durum bireylerde stres ve kaygı meydana getirebilir. Sürekli olarak paylaşımlar yapmak, başkalarından onay almak ve etkileşimde bulunmak, kişiler üzerinde büyük bir baskı oluşturabilir. Ayrıca, “FOMO” yani “Kaçırma Korkusu” da sosyal medyanın getirdiği başka bir olumsuz etkidir. Gelişmeleri Kaçırma Korkusu, başkalarının sahip olduğu heyecanlı ve görkemli hayatlarına yönelik internet aracılığıyla sürekli takip etme isteği ve buna yönelik sürekli endişe hali olarak tanımlanabilir. FOMO, kişinin kendisini sürekli olarak başkalarına göre kıyaslamasına ve hayatta kaçırdığı fırsatlar yüzünden suçluluk, yetersizlik ve stres duyguları yaşamasına yol açabilir. Bir birey, sosyal medya platformlarında arkadaşlarının

eğlenceli etkinliklerini veya özel anlarını paylaştığını gördüğünde, kendisini dışlanmış ve yalnız hissederek duygusal ve sosyal sağlıklarını ciddi şekilde etkileyebilir. Sürekli olarak sosyal medya üzerinde aktif olma baskısı, başkalarıyla bağlantı kurma çabası ve FOMO gibi duygular, kişilerin gerçek dünyadaki sosyal bağlarını güçlendirmek yerine, dijital dünyada izole olmalarına neden olabilir. Sosyal medyada geçirilen zaman, aslında gerçek hayattaki etkileşimlerin yerini alamaz ve bu yüzeysel bağlantılar, kişinin ruh halini iyileştirmeye veya gerçek bir duygusal tatmin sağlamaya yetersiz kalabilir. Bu yüzden, sosyal medya kullanımını dengeleyebilmek ve yüz yüze ilişkilerde daha anlamlı etkileşimler kurmak, bireylerin psikolojik sağlıkları için oldukça önemlidir.

Sosyal medya, başlangıçta insanlara yeni bağlantılar kurma, bilgi paylaşma ve eğlenceli içeriklere erişim sağlama gibi fırsatlar sunduğu için cazip bir platform olarak kabul edilir. Sosyal medya kullanımının bu tür bir bağımlılık seviyesine ulaşması, kişilerin dijital dünyada daha fazla vakit geçirme ve bu platformlardan gelen bildirimlere sürekli olarak tepki verme isteğini artırır. Kişi, sosyal medya üzerinden paylaşılan içeriklere ve bildirimlere sürekli odaklanır, bu da diğer önemli yaşam aktiviteleri ve sosyal etkileşimlerle olan bağıyı zayıflatabilir. Sosyal medya bağımlılığı, genellikle endişe, rahatsızlık veya panik hissi gibi duygusal tepkilere yol açar. Birey, sosyal medya hesaplarına erişim sağlayamadığı anlarda huzursuzluk ve gerginlik yaşayabilir. Özellikle bir kişinin telefonunda sosyal medya uygulamalarını sıkça kontrol etmesi gerektiğini hissetmesi, bu platformlara dair bir tür zorunluluk yaratabilir. Böylece, sosyal medya kullanımı kişiyi rahatlatmaktan çok, bir tür içsel baskı haline gelir. Sosyal medya platformları, zamanla bir ödül sistemi gibi çalışır. Bir bildirim almak, yeni bir beğeni veya yorum görmek, dopamin salınımına yol açarak kişinin yeniden bu platformlara erişme isteğini artırır. Sosyal medya bağımlılığı, aynı zamanda bildirimlere karşı aşırı duyarlılıkla kendini gösterebilir. Kullanıcılar, sürekli olarak bildirimleri kontrol etmek için sık sık telefonlarını ellerine alırlar ve bu durum, bir çeşit "bilgisayara odaklanma" hali yaratır. Telefonlarından gelen her yeni bildirime anında tepki verme ihtiyacı duyarlar. Bu davranış, kişilerin gerçek dünyadaki ilişkilerini ve sorumluluklarını ihmal etmelerine neden olabilir. Ayrıca, sosyal medya kullanımını sınırlamak veya kontrol etmek, bağımlı bireyler için oldukça zor bir hale gelir. Kişi, sosyal medya platformlarını kullanmayı azaltmak istese bile, bunu başarmakta güçlük çekebilir. Hatta, sosyal medya kullanımını sınırlandırmakla ilgili sürekli olarak çaba harcarsa bile, bu davranışı durdurmak ya da azaltmak için gösterdiği çabalar sonuçsuz kalabilir, bu da bir tür çaresizlik ve tükenmişlik hissine yol açabilir. Sosyal medya kullanımı, gece geç saatlere kadar devam edebilecek bir alışkanlık haline geldiğinde ise zihni aşırı uyarak uyku düzenini olumsuz etkileyebilmektedir. Ekran başında geçirilen uzun saatler, melatonin üretimini engelleyerek, uykuya geçişi zorlaştırabilir ve uyku kalitesini bozabilir. Yapılan araştırmalar uyku eksikliğinin, bireylerde ruh halinin bozulmasına, konsantrasyon kaybına ve genel psikolojik sağlık sorunlarına yol açtığını göstermektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, sosyal medya bağımlılığı, kişilerin psikolojik ve sosyal sağlığını olumsuz etkileyebilir. Sürekli olarak çevrimiçi olmak ve bildirimlere tepki vermek, bireylerin gerçek dünyada daha derin sosyal bağlar kurmalarını engelleyebilir, aynı zamanda zihinsel sağlıklarını

da zorlayabilir. Bu tür bir bağımlılık, sadece zaman kaybına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda kişilerin iş, eğitim ve kişisel ilişkiler gibi diğer önemli yaşam alanlarında verimlilik kayıplarına da neden olabilir. Sosyal medya bağımlılığına karşı farkındalık oluşturmak ve bu alışkanlıkları kontrol altında tutmak, bireylerin sağlıklı bir dijital yaşam sürmelerini sağlamak adına büyük önem taşır. Bu platformlar, insanlara birbirleriyle bağlantı kurma, bilgi paylaşma ve topluluk oluşturma gibi fırsatlar sunarken, aynı zamanda sosyal karşılaştırma, yalnızlık, depresyon ve anksiyete gibi olumsuz duygusal sonuçlara da yol açabilir. Sosyal medya, hayatın en iyi anlarının sergilendiği bir alan olmasına rağmen, bu mükemmeliyet algısı, gerçek dünyadaki zorluklarla kıyaslandığında bireylerde özsaygı sorunlarına neden olabilir. Bununla birlikte, sosyal medya kullanımının psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkileri, denge ve bilinçli kullanım ile minimize edilebilir. Kullanıcılar, sosyal medya platformlarında geçirdikleri zamanı sınırlayarak ve daha sağlıklı bir kullanım alışkanlığı geliştirerek, bu etkilerden korunabilirler. Araştırmalar, sosyal medya kullanımının azaltılmasının, bireylerin ruhsal sağlıkları üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini, örneğin depresyon ve kaygı gibi psikolojik sorunların azalmasına yardımcı olabileceğini göstermektedir. Bir hafta boyunca sosyal medya kullanımından uzak durmanın bile ruhsal sağlık üzerinde iyileştirici etkiler yarattığı bulunmuştur. Bu doğrultuda, sosyal medya kullanımını sınırlamak ve dijital dünyada geçirilen zamanı dengelemek, psikolojik sağlık açısından büyük önem taşır. Gerçek dünya ilişkilerine daha fazla odaklanmak, yüz yüze etkileşimler kurmak ve dijital bağımlılığı engellemek, ruh sağlığını korumanın önemli adımlarıdır. Sosyal medya, doğru şekilde kullanıldığında faydalı bir araç olabilirken, aşırı ve bilinçsiz kullanım, bireylerin psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilir. Bu yüzden, sosyal medya kullanımını dengelemek, sağlıklı bir dijital yaşam sürdürebilmek ve ruhsal sağlık açısından daha iyi bir denge sağlamak, her birey için önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ağırkaya, K., & Erdem, R. (2023). Psikolojik sağlık: Sağlık çalışanları açısından bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 656-678.
- Aşık, N. A. (2018). Aidiyet duygusu ve nomofobi ilişkisi: Turizm öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 7(2), 24-42.
- Balcı, Ş., & Baloglu, E. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki ilişki: “Üniversite gençliği üzerine bir saha araştırması”. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (29), 209-234.
- Becan, C. (2018). Sosyal Medya Bağımlılığının Haber Takibi Motivasyonları Üzerine Etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(3), 238-256.
- Çiftçi, H. (2018). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4).
- Demirbaş, M. B., & Yılmaz, F. K. (2022). Covid-19 Pandemisinin Sosyal Medya Yansımaları: İçerik Analizi Çalışması. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 218-231.
- Deniz, L., & Gürültü, E. (2018). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları. *Kastamonu Education Journal*, 26(2), 355-367.
- Öztürk, Ş. (2015). Sosyal medyada etik sorunlar.
- Tanhan, F., Özok, H. İ., & Tayız, V. (2022). Gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO): güncel bir derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 74-85.
- Vural, Z. B. A. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 20(5), 3348-3382.

YAŞLILIK VE SOSYAL HİZMET

Öğr.Gör. Abdulkadir Ilgaz

Karabük Üniversitesi, abdulcadirilgaz@karabuk.edu.tr – 0000-0003-0031-7203

ÖZET

Bu bildiri, yaşlılık ve sosyal hizmet kavramını ele almaktadır. Yaşlılık ve sosyal hizmetler günümüzde önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu durumun arkasında, yaşlanan nüfusun artması yatmaktadır. Dünya genelinde ve Türkiye'de, doğum oranlarının azalması ve yaşam süresinin uzaması, yaşlı bireylerin toplam nüfus içindeki oranını artırmıştır. Bu demografik değişim, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına yönelik sosyal hizmetlerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Yaşlanan nüfus, sosyal hizmet sistemlerini etkileyen önemli bir faktördür. Yaşlı bireylerin sayısının artması, sağlık, bakım ve sosyal güvenlik sistemleri üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu durum, mevcut hizmetlerin yetersiz kalmasına ve kamu maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Yaşlı bireyler, fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları olan bir grup olarak öne çıkmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanması için sosyal hizmetlerin çeşitlenmesi ve kalitesinin artırılması gerekmektedir. Aktif yaşlanma kavramı, yaşlıların toplumsal hayata katılımını teşvik eden bir yaklaşım olarak bu bağlamda önem kazanmaktadır. Yaşlılıkla ilgili sosyal politikaların geliştirilmesi, sadece yaşlı bireyler için değil, toplumun genel refahı için de kritik bir öneme sahiptir. Bu politikalar, yaşlıların bağımsız yaşamalarını desteklemeyi ve sosyal entegrasyonlarını sağlamayı amaçlamaktadır. Yaşlılara yönelik hizmetlerde sivil toplum kuruluşlarının rolü de önemlidir. Bu kuruluşlar, yaşlı bireylerin sosyal ilişkilerini güçlendirmek ve topluma entegrasyonlarını sağlamak amacıyla çeşitli projeler geliştirmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, yaşlılık ve sosyal hizmetler arasındaki ilişkiyi inceleyerek, toplumsal değişimlerin etkisiyle bu ilişkinin giderek daha fazla önem kazandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yaşlılıkla ilgili konuların ele alınması, yalnızca bireylerin yaşam kalitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumun genel refahını da olumlu yönde etkileyecek stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, bu alanda yapılacak kapsamlı araştırmalar, yaşlı bireylerin karşılaştığı zorlukları anlamak ve bu zorluklara uygun çözümler üretmek için kritik bir öneme sahiptir.

Anahtar kelimeler: Yaşlılık, Sosyal Hizmet, Psikososyal Destek

GİRİŞ

Yaşlılık, insan yaşamının kaçınılmaz ve doğal bir evresi olarak kabul edilir. Bu dönemde bireyler, yaşlanma süreciyle birlikte fiziksel, psikolojik ve sosyal pek çok değişimle karşı karşıya kalırlar. Fiziksel olarak, vücut fonksiyonlarının azalması, hareket kabiliyetinin sınırlanması, duyunların zayıflaması ve kronik hastalıkların ortaya çıkması gibi durumlar yaşlılık sürecinin bir parçasıdır. Psikolojik açıdan ise yaşlı bireyler, bellek ve bilişsel işlevlerde azalma, duygusal dalgalanmalar, yalnızlık gibi zorluklarla karşılaşabilirler. Sosyal değişimler ise, emeklilik, aile yapısındaki değişiklikler ve toplumsal izolasyon gibi faktörlerle şekillenir. Bu tür değişiklikler, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkileyebilir. Bu noktada sosyal hizmetlerin rolü büyük önem taşır. Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler, onların ihtiyaçlarını karşılamak, yaşam kalitelerini iyileştirmek ve toplumsal hayata uyumlarını sağlamak adına büyük bir gereklilik haline gelir. Bu bildiride, yaşlılık sürecinde karşılaşılan zorluklar ile sosyal hizmetlerin bu zorlukları aşmadaki rolü detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

YAŞLILIKIN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Yaşlılık, genellikle 65 yaş ve üzeri bireyler için kullanılan bir terimdir ve bu dönemde bireyler, hayatlarının önceki evrelerine göre farklı zorluklarla karşılaşabilirler. Yaşlılık, fizyolojik ve biyolojik değişiklikler nedeniyle bireyin günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmede zorluk çektiği ve bu nedenle başkalarına bağımlı olduğu bir dönemdir. İnsan hayatının son evresi olarak bilinen, gelişme ve olgunlaşmayı takip eden, genetik yapı ve çevre arasındaki etkileşimin en üst düzeyde görüldüğü, fizyolojik ve psikolojik değişimlerin ortaya çıktığı, kayıpların, kronik hastalıkların ve çöküşün görüldüğü bir dönem olarak nitelendirilmektedir.

Yaşlılık, şu şekilde sınıflandırılabilir:

Kronolojik yaşlanma: Genellikle doğum yaşı veya takvim yaşı ile tanımlanır ve 65 yaş ve üzeri kişiler yaşlı olarak kabul edilir. Ancak bu, yaşlıların sağlık, fiziksel ve zihinsel kapasitelerini tam anlamıyla yansıtmaz.

Biyolojik yaşlanma: Yaşlanma süreci bireysel farklılıklar gösterir. Yaşlılık, sadece kronolojik yaştan ibaret değildir. Bazı 80 yaşındaki bireyler, yaşıtlarından hatta gençlerden daha sağlıklı olabilirken, bazıları kendini daha yaşlı hissedebilir.

Psikolojik yaşlanma: Bu, yaşam deneyimlerine bağlı olarak davranış değişikliklerini ve uyum sağlama yeteneğindeki değişimleri ifade eder. Geçmişe takılma, geleceğe güvensizlik ve kaygı gibi duygular, psikolojik çöküntü yaratabilir. Yaşlanmayı kabul etmek, bireyin psikolojik yaşlılık deneyimini etkiler.

Sosyal yaşlanma: Bireyin toplumsal rol, statü ve beklentilerindeki değişikliklerle, sosyal uyumsuzluk yaşaması durumudur.

Fiziksel açıdan, yaşlandıkça vücut fonksiyonlarında bir azalma gözlemlenir. Kas ve kemik yapısı zayıflayabilir, eklem ağrıları ve hareket kısıtlamaları yaşanabilir. Aynı zamanda bağışıklık sistemi de zayıflayarak, yaşlı bireylerin enfeksiyonlara karşı daha hassas hale gelmelerine yol açar. Bunların yanı sıra, görme, işitme ve diğer duyunların zayıflaması, günlük

yaşam aktivitelerinde zorluklara neden olabilir. Kronik hastalıklar, yaşlılıkla birlikte daha yaygın hale gelir; örneğin, kalp hastalıkları, diyabet, yüksek tansiyon ve osteoartrit gibi hastalıklar, yaşlı bireylerin yaşamını zorlaştırabilir.

Sosyal izolasyon ise yaşlılık döneminin önemli bir sorunudur. Emeklilik, çocukların evden ayrılması, arkadaşların kaybı ve fiziksel sınırlamalar, yaşlı bireylerin sosyal çevrelerinden uzaklaşmasına yol açabilir. Bu durum, yalnızlık ve depresyon gibi psikolojik sorunlara yol açabilir. Yaşlı bireyler, sosyal destekten yoksun kaldıklarında, kendilerini dışlanmış hissedebilir ve bu durum genel sağlıklarını da olumsuz etkileyebilir.

Bu bağlamda, sosyal hizmetler yaşlı bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmek için kritik bir rol oynar. Sosyal hizmetler, yaşlıların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik destek sunarak, onların bağımsızlıklarını korumalarına yardımcı olabilir. Bu hizmetler arasında sağlık bakımı, yaşlılara yönelik danışmanlık, evde bakım, rehabilitasyon ve sosyal etkinliklere katılım gibi çeşitli destekler bulunur. Ayrıca, yaşlı bireylerin sosyal çevreyle yeniden bağlantı kurmalarını sağlayan programlar ve faaliyetler de sosyal hizmetlerin önemli bir parçasıdır. Bu tür hizmetler, yaşlıların daha sağlıklı, daha mutlu ve daha bağımsız bir yaşam sürmelerini destekler.

SOSYAL HİZMETİN YAŞLILARA ETKİSİ

Sosyal hizmetler, yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini artırmada büyük bir rol oynar. Yaşlılık dönemi, bireyler için fiziksel, psikolojik ve sosyal zorlukların arttığı bir dönem olabilir. Bu nedenle sosyal hizmetler, yaşlıların bu zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmak ve yaşamlarını daha sağlıklı, güvenli ve tatmin edici bir şekilde sürdürebilmelerini sağlamak için çok önemlidir. Yaşlılık dönemi, bireylerin yaşamlarında çeşitli fiziksel sağlık sorunlarının artabileceği bir evredir. Bu dönemde vücutta yaşa bağlı olarak bazı değişiklikler meydana gelir ve bu değişiklikler, yaşlı bireylerin genel sağlık durumunu etkileyebilir. Örneğin, kas ve kemik yapısındaki zayıflama, eklem ağrıları, kalp ve damar hastalıkları gibi sorunlar yaygın hale gelir. Bu tür fiziksel sağlık problemleri, yaşlı bireylerin günlük yaşamlarını zorlaştırabilir ve bağımsızlıklarını kaybetmelerine yol açabilir.

Sosyal hizmetler, yaşlı bireylerin fiziksel sağlıklarına yönelik çeşitli hizmetler sağlayarak onların yaşam kalitelerini iyileştirmeyi amaçlar. Birincil olarak, sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, yaşlıların tıbbi ihtiyaçlarını karşılamak adına büyük bir öneme sahiptir. Yaşlı bireyler genellikle sağlık sorunları yaşadıklarından, düzenli doktor ziyaretleri, tıbbi tedavi ve ilaç kullanımı gerekebilir. Sosyal hizmetler, yaşlıların bu sağlık hizmetlerine kolay erişimini sağlamak için çeşitli yollar sunar. Örneğin, sağlık sigortası hizmetleri, ulaşım destekleri, evde sağlık hizmeti gibi uygulamalar, yaşlıların sağlık hizmetlerine hızlı ve verimli bir şekilde ulaşmalarını sağlar. Bir diğer önemli sosyal hizmet desteği evde bakım desteğidir. Evde bakım, yaşlı bireylerin kendi evlerinde bağımsız bir şekilde yaşamalarını sürdürebilmeleri için çok önemlidir. Bu destek, yaşlı bireylerin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine yardımcı olur. Evde bakım hizmetleri arasında kişisel bakım, yemek hazırlığı, temizlik ve ilaç takibi gibi hizmetler yer alabilir. Bu hizmetler, yaşlı bireylerin fiziksel sağlıklarını korumalarına, aynı zamanda psikolojik ve duygusal olarak daha güvende hissetmelerine yardımcı olabilir. Rehabilitasyon hizmetleri de yaşlılar için önemli bir sosyal hizmet alanıdır. Yaşlılık döneminde

sıklıkla görülen fiziksel zorluklar, düşme, kırıklar veya ameliyatlar sonrasında iyileşme süreci yaşanabilir. Rehabilitasyon hizmetleri, yaşlıların fiziksel becerilerini yeniden kazanabilmeleri için bir dizi egzersiz ve tedavi süreci sunar. Fiziksel terapistler ve diğer sağlık profesyonelleri tarafından verilen bu hizmetler, kas gücünün artırılması, eklem hareketliliğinin yeniden sağlanması ve motor becerilerin geri kazanılması gibi hedeflere yöneliktir. Ayrıca, yaşlıların genel sağlıklarını koruyabilmeleri için düzenli sağlık kontrolleri yapılması önemlidir. Sosyal hizmetler, yaşlı bireylerin düzenli olarak doktor kontrollerine gitmelerini teşvik eder ve bu kontrollerin yapılmasını sağlar. Bu sağlık taramaları, erken dönemde hastalıkların tespit edilmesine ve zamanında tedavi edilmesine olanak tanır. Özellikle kalp hastalıkları, diyabet, yüksek tansiyon ve kanser gibi kronik hastalıkların yönetilmesi, düzenli sağlık kontrolleri ile daha etkili hale gelir. Fiziksel egzersiz programları ve sağlıklı yaşam tarzlarını teşvik eden aktiviteler de sosyal hizmetlerin önemli bir parçasıdır. Yaşlı bireylerin aktif kalabilmeleri, fiziksel sağlıklarını korumaları açısından büyük önem taşır. Düzenli egzersiz yapmak, kas ve kemik sağlığını iyileştirebilir, kalp hastalıkları riskini azaltabilir ve genel fiziksel dayanıklılığı artırabilir. Sosyal hizmetler, yaşlılar için uygun egzersiz programları düzenler ve onlara sağlıklı beslenme, sigara ve alkol gibi zararlı alışkanlıklardan kaçınma gibi konularda rehberlik eder. Ayrıca, yaşlı bireylerin aktif bir sosyal yaşam sürmelerini teşvik etmek de onların hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarına olumlu katkılar sunar. Bu tür aktiviteler, yaşlıların fiziksel sağlıklarını iyileştirmenin yanı sıra, sosyal izolasyonu azaltarak ruhsal iyilik hallerini de destekler. Bütün bu hizmetler, yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını sürdürebilmelerine, daha sağlıklı ve güvenli bir yaşam sürmelerine yardımcı olur. Sosyal hizmetlerin sunduğu bu destekler, yaşlıların fiziksel sağlıklarını korumakla kalmaz, aynı zamanda onların toplumla entegrasyonlarını ve yaşam kalitelerini de artırır.

Yaşlılık dönemi, bireyler için yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik anlamda da pek çok zorlukla karşılaşılan bir dönemdir. Bu dönemde, yaşlılar birçok psikolojik sorunla başa çıkmak zorunda kalabilirler. Özellikle yalnızlık, depresyon, anksiyete ve hafıza kaybı gibi duygusal ve bilişsel problemler, yaşlıların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir. Yaşlı bireyler, aile üyelerinin ve arkadaşlarının hayatlarından ayrılmaları, emeklilik, sosyal çevreden uzaklaşma gibi sebeplerle yalnızlık hissiyle karşılaşabilirler. Yalnızlık, duygusal olarak izole olmayı, sosyal bağların zayıflamasını ve toplumdan dışlanma hissini beraberinde getirebilir. Bu durum ise depresyon, anksiyete ve genel bir huzursuzluk hali yaratabilir. Ayrıca, yaşa bağlı olarak hafıza kaybı ve bilişsel gerileme gibi bilişsel sorunlar da yaşlı bireylerin psikolojik durumlarını zorlaştırabilir. Bu tür durumlar, yaşlı bireylerin kendilerini depresif, umutsuz veya güçsüz hissetmelerine yol açabilir. Sosyal hizmetler, yaşlı bireylerin karşılaştıkları psikolojik zorluklarla baş edebilmelerine yardımcı olmak için çeşitli destekler sunar. Psikolojik destek, yaşlıların yalnızlık, depresyon ve anksiyete gibi durumlarını hafifletmeye yönelik en önemli araçlardan biridir. Danışmanlık hizmetleri ve terapi programları, yaşlıların yaşadıkları psikolojik zorluklarla başa çıkmalarını kolaylaştırmak için sunulan temel hizmetler arasında yer alır. Bir danışman veya terapist, yaşlı bireylerin içsel sıkıntılarını paylaşabilecekleri güvenli bir ortam sağlar ve bu kişilere psikolojik destek sunar. Bu hizmetler, yaşlıların stresle başa çıkmalarına, kayıplarla ve yaşamlarındaki değişimlerle yüzleşmelerine yardımcı olabilir. Bunun yanı sıra, grup destek grupları da yaşlı bireylerin psikolojik destek alabilecekleri önemli bir kaynaktır. Grup terapileri veya destek grupları, yaşlı bireylerin benzer deneyimler yaşayan

diğer kişilerle bir araya gelmelerini sağlar. Bu tür gruplar, yaşlıların kendilerini yalnız hissetmemelerini sağlar, çünkü bu gruplarda kişiler birbirlerinin duygusal destekçisi olabilirler. Aynı zamanda, diğer yaşlı bireylerle yaşadıkları deneyimlerini paylaşarak, yalnızlık ve izolasyon hissini daha kolay aşabilirler. Destek grupları, yaşlıların duygusal olarak daha güçlü hissetmelerine yardımcı olur ve aynı zamanda onlara toplumsal bağlarını yeniden kurma fırsatı sunar. Sosyal hizmetlerin sunduğu psikolojik destek, yaşlı bireylerin kendilerini daha değerli ve anlamlı hissetmelerine olanak tanır. Yaşlıların kendilerini yalnız hissetmemeleri ve duygusal olarak desteklenmeleri, onların ruhsal sağlıklarını iyileştirir ve yaşam kalitelerini büyük ölçüde artırır. Sosyal destek, bir yaşlının yalnızca psikolojik sağlığını iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda onların genel iyilik halini de destekler. Duygusal açıdan güçlenen yaşlılar, günlük yaşamlarına daha pozitif bir şekilde yaklaşabilirler, daha bağımsız olabilirler ve toplumsal hayata daha kolay uyum sağlayabilirler. Sosyal hizmetlerin yaşlılara sunduğu psikolojik destek, yalnızlık, depresyon, anksiyete gibi olumsuz duygusal durumların üstesinden gelmelerini kolaylaştırır. Bu tür destekler, yaşlıların daha sağlıklı, mutlu ve anlamlı bir yaşam sürmelerine yardımcı olur. Sosyal hizmetler, yaşlı bireylerin psikolojik refahını sağlamada kritik bir rol oynar ve onların toplumla güçlü bağlar kurmalarını, kendilerini değerli ve güvenli hissetmelerini sağlar.

Sosyal izolasyon, yaşlılar arasında yaygın bir sorun olup, depresyon ve sağlık problemleri riskini artırabilir. Sosyal hizmetler, yaşlı bireylerin toplumsal hayata katılımını teşvik eder. Toplum merkezleri, sosyal etkinlikler, gönüllülük fırsatları, kültürel etkinlikler ve grup terapileri gibi aktiviteler, yaşlıların sosyal bağlantılar kurmalarına ve yalnızlık hissini azaltmalarına yardımcı olabilir. Bu tür sosyal katılım, yaşlı bireylerin daha sağlıklı, mutlu ve dengeli bir yaşam sürmelerini sağlar.

Yaşlı bireylerin yaşadığı sağlık sorunları ve fiziksel kısıtlamalar, onları bağımsız hareket etmekte zorlayabilir. Ayrıca, yaşlıların kararlarını kendilerinin alabilmelerini sağlayan hizmetler, onların özerkliklerini destekler. Yaşlılıkla birlikte gelir kaynakları daralan bireyler, ekonomik zorluklarla karşılaşabilirler. Sosyal hizmetler, yaşlıların maddi ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak için çeşitli sosyal güvenlik, emeklilik yardımları, gıda yardımları ve diğer maddi destekler sunar. Ayrıca, yaşlıların finansal yönetim konularında rehberlik almasını sağlayarak, ekonomik bağımsızlıklarını sürdürmelerine katkıda bulunur. Yaşlılar, bazı durumlarda hukuki haklarını savunmada zorluklar yaşayabilirler. Sosyal hizmetler, yaşlı bireylerin haklarını korumak ve onları hukuki sorunlardan korumak için hukuki danışmanlık ve yardım sunar. Evlilik, miras, bakım anlaşmaları, yaşlılara yönelik istismar ve kötü muamele gibi konularda hukuki destek sağlanarak yaşlı bireylerin güvenliği ve hakları korunur. Sosyal hizmetler, yaşlıların bakımını üstlenen aile üyelerine de destek sunar. Yaşlı bireylerin aileleri genellikle bakım yükü altında olabilirler ve bu durum aile üyeleri üzerinde stres yaratabilir. Sosyal hizmetler, ailelere bakım eğitimi, psikolojik destek ve gerektiğinde geçici bakım hizmetleri sunarak onların bu süreci daha kolay atlattıklarını sağlar. Bu destek hem yaşlı bireylerin hem de onları bakım veren aile üyelerinin yaşam kalitesini artırır.

SONUÇ

Yaşlılık döneminde sosyal hizmetlerin sağladığı destek, yaşlı bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarını iyileştirmeye, sosyal yaşamlarını desteklemeye ve genel yaşam kalitelerini artırmaya yönelik kritik bir rol oynar. Yaşlı bireylerin bu desteği alması, onların yalnızca daha bağımsız bir şekilde yaşamalarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda daha tatmin edici ve anlamlı bir yaşam sürmelerine de olanak tanır. Toplumların, yaşlı bireylerin bu dönemde ihtiyaç duyduğu desteği sağlaması, daha sağlıklı ve huzurlu bir yaşlılık dönemi geçirmelerini sağlamak adına büyük önem taşır. Bu yüzden sosyal hizmetlerin güçlendirilmesi, yaşlıların yaşam kalitesinin artırılması için vazgeçilmez bir unsurdur. Yaşlıların fiziksel sağlıklarını iyileştirmeye yönelik sağlık hizmetleri, psikolojik destek, sosyo-kültürel etkinlikler ve sosyal bağlantılar kurmalarına yardımcı olacak programlar, sosyal hizmetlerin sunduğu olanaklardan yalnızca birkaçıdır. Yaşlı bireylerin bu tür desteklerle daha sağlıklı bir yaşam sürmesi, onların günlük yaşamlarında daha bağımsız ve özgür olmalarını sağlar.

KAYNAKÇA

Aktaş D, Şahin E, Terzioğlu, F. Kadın sağlığı açısından yaşlılık ve yaşam kalitesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2012; 23(16): 65-71.

Bacanlı H, Terzi Şİ. (Editör). Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi. 3st baskı İstanbul, Açılım Kitap, 2016

Bingöl, O. (2015). Genel bağlarıyla sosyal hizmet ve toplum. *Mavi Atlas*, (5), 69-77.

Çağlar, T. (2014). Yaşlılık ve sosyal hizmet: Yaşam destek merkezi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 145-162.

Çunkuş, N., Yiğitoğlu, G. T., & Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve toplumsal dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 2(2), 58-67.

Görgün Baran A. Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın toplumsal boyutu. Editör, Kalinkara V. Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşımlar, Sorunlar, Çözümler, 2. baskı, Ankara, Nobel Kitabevi, 2016, 105-126

Kislaya I, Santos AJ, Gil AP. Co-occurrence of different types of violence in Portuguese elder adults. *Comprehensive Psychiatry*, 2013; 49: 113-120

Sarı, H. K. (2021). Yaşlılık ve sosyal hizmet ilişkisi bağlamında yaşlılık ve yoksulluk. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 159-167.

Tereci, D., Turan, G., Kasa, N., Öncel, T., & Arslansoyu, N. (2016). Yaşlılık kavramına bir bakış. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 16(1), 84-116.

Tomanbay, İ. (2007). YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER.

Yerli, G. (2017). YAŞLILIK DÖNEMİ ÖZELLİKLERİ VE YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER. *Journal of International Social Research*, 10(52).

SOSYAL MEDYA VE DİJİTAL PLATFORMLARIN MÜZİK PAYLAŞIM SÜREÇLERİNE ETKİSİ: KÜLTÜREL İLETİŞİM VE ALGIDAKİ DÖNÜŞÜM

Doç. Dr.GÜNSU YILMA ŞAKALAR¹, Arş. Gör.MEHMET KARACA²

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü,
gsakalar@ksu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-6635-5010

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü,
mehmetkaraca@ksu.edu.tr- ORCID ID: 0009-0002-0838-0741

ÖZET

Bu çalışma, sosyal medya ve dijital platformların müzik paylaşımındaki işlevini ve bu işlevin kültürel iletişim ile müzik algısı üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde değerlendirmektedir. Literatür taraması ve içerik analizi yöntemleriyle yürütülen araştırmada, iletişim bilimleri, müzikoloji ve kültürel çalışmalar literatüründen yararlanmıştır. Elde edilen veriler, dijital teknolojilerin müziği yalnızca tüketilecek bir ürün olmaktan çıkararak, kullanıcıların aktif katılımıyla yeniden şekillenen bir kültürel etkileşim alanına dönüştürdüğünü göstermektedir. Kullanıcılar, beğeni ve yorum gibi etkileşim biçimlerinin yanı sıra remix ve yeniden üretim uygulamaları sayesinde, müzikal eserlere yeni anlamlar yükleyebilmektedir. Yerel ve küresel müzik unsurlarının çevrimiçi ortamlarda buluşması, çok boyutlu bir melezleşme ve çeşitlenme süreci yaratmaktadır. Öte yandan, platformların popüler içerikleri öne çıkarma eğilimi, müzikal çeşitlilik ve ifade özgürlüğü açısından önemli bir durumdur. Araştırmanın bulguları, sosyal ağların kültürel iletişimdeki konumunu güçlendirmekte, çevrimiçi müzik etkileşimlerini dinleyici ve icracı arasındaki ilişkiyi dönüştüren bir unsur olarak öne çıkarmaktadır. Bu süreçte toplumsal belleğin sürekli güncellenmesi, farklı kesimlerin etkileşimini kolaylaştırarak müziği paylaşılan bir deneyim alanı hâline getirmektedir. Böylece yerel veya küresel kimliklerin dönüşümü, dijitalleşen müzik etkileşimlerinde yeni ufuklar açmaktadır. Bu kapsamda, müzik paylaşımının dijital ortamlarda yeniden tanımlanması, kimlik inşasında estetik deneyimi zenginleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital platformlar, Sosyal medya, Müzik paylaşımı, Kültürel iletişim, Müzik algısı

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA AND DIGITAL PLATFORMS ON MUSIC SHARING PROCESSES: CULTURAL COMMUNICATION AND TRANSFORMATION IN PERCEPTION

Assoc. Prof. Dr. GÜNSU YILMA ŞAKALAR ¹, Res. Assist. MEHMET KARACA ²

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam University Fine Arts Faculty Music Department,
gsakalar@ksu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-6635-5010

²Kahramanmaraş Sütçü İmam University Fine Arts Faculty Music Department,
mehmetkaraca@ksu.edu.tr- ORCID ID: 0009-0002-0838-0741

ABSTRACT

This study comprehensively evaluates the role of social media and digital platforms in music sharing and the impact of this function on cultural communication and music perception. Conducted through literature review and content analysis methods, the research draws from the fields of communication sciences, musicology, and cultural studies. The findings indicate that digital technologies transform music from being merely a consumable product into a space of cultural interaction reshaped through users' active participation. Users attribute new meanings to musical works not only through engagement forms such as likes and comments but also through remix and reproduction practices. The convergence of local and global musical elements in online environments creates a multidimensional process of hybridization and diversification. However, platforms' tendency to highlight popular content presents a significant issue concerning musical diversity and freedom of expression. The study's findings reinforce the position of social networks in cultural communication, highlighting online music interactions as a transformative element in the relationship between listener and performer. In this process, the continuous updating of collective memory facilitates interactions between different social groups, turning music into a shared experiential space. Consequently, the transformation of local and global identities opens new horizons in digitized music interactions. Within this framework, the redefinition of music sharing in digital environments enriches aesthetic experience in identity construction.

Anahtar Kelimeler : Digital platforms, Social media, Music sharing, Cultural communication, Music perception

1. GİRİŞ

Günümüzde bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimi, müzik endüstrisi başta olmak üzere birçok alanda köklü dönüşümlere yol açmaktadır. Özellikle sosyal medya ve dijital platformlar, müzik paylaşım süreçlerini yeniden şekillendirerek üretim uygulamalarını ve dinleyici deneyimlerini dönüştürmektedir. Bu çalışma, söz konusu dönüşümün kültürel iletişim ve müzik algısı boyutlarındaki yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Dijital platformlar aracılığıyla müzik ürünlerinin dolaşımı, tüketiciyle iletişim hızını önemli ölçüde artırmakta, bu da müzisyenlerin

ve müzik endüstrisinde söz sahibi olan kişilerin stratejilerini köklü biçimde etkilemekte ve yönlendirmektedir. Geçmişten günümüze dek radyo, televizyon ve plak endüstrisi gibi çeşitli mecralar aracılığıyla geniş kitlelere ulaşan müzik, artık sosyal medya platformlarında çok daha geniş, hızlı ve etkileşimli bir yapıya bürünmektedir. Bu bağlamda, müzikal paylaşımların iletişimsel yönü ve bunun müzik algısı üzerindeki etkileri, akademik camia tarafından son yıllarda yoğun biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Ancak sosyal medya ortamındaki hareketlilikler ve kullanıcıların içerik üretip paylaşma konusunda üstlendiği rol, müziğin kültürel yorumlanmasından yeni müzikal türlerin doğuşuna kadar uzanan geniş bir yelpazede daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesini gerektirmektedir.

Sosyal medyanın etkileşime açık yapısı, müzik ile dinleyici arasındaki geleneksel hiyerarşileri sarsmakta, hatta zaman zaman ortadan kaldırmaktadır (Bennett, 2011). Böylelikle dinleyici, pasif bir konumdan çıkarak aktif bir içerik üreticisine dönüşmekte, paylaştığı yorum ve beğenilerle belirli müzik türlerinin popülerlik kazanmasında ciddi bir rol üstlenebilmektedir. Diğer yandan bu tür mecraların, kültürler arası etkileşimi hızlandırarak yerel müzik biçimlerini küreselleştirme potansiyeline sahip olduğu da göz ardı edilemez (Chua ve Jung, 2014). Bilhassa farklı coğrafyalardan bireylerin, aynı platform üzerinde benzer beğenilere sahip dinleyicilerle buluşarak yeni topluluklar oluşturması, müzikal kimliklerin yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. Bu durumun, kültürel iletişimin yönünü değiştirmekle kalmayıp müziğin anlamlandırma süreçlerinde de dönüşüme neden olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada, söz konusu dönüşüm sürecini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek hedeflenmiştir. Böyle bir yaklaşım, yalnızca belirli platformların kullanıcılara sunduğu teknik imkanları veya müzik piyasasındaki ekonomik faktörleri incelemekle sınırlı kalmayıp, sosyo-kültürel boyutları da içermelidir. Bu nedenle öncelikle sosyal medya ve dijital platformların tarihsel gelişimi, müziğin kitlelere ulaşma biçimlerindeki değişim üzerinden kuramsal bir temel oluşturmak gerekmektedir. Böylelikle, bu kuramsal temel, kültürel iletişim ve müzik algısı kavramlarının daha detaylı biçimde tartışılmasına imkan tanıyacaktır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE KAVRAMSAL TEMELLER

Dijital kültür ve müzik sosyolojisi gibi farklı disiplinlerden beslenecek olan yaklaşımlar, müzikle etkileşimi yeniden tanımlayan teknolojik araçların toplumsal ve kültürel bağlamdaki işlevini de aydınlatmaya hizmet edecektir. Bu bağlamda, söz konusu araştırmanın kuramsal altyapısı, medyalaşma (mediatization) kuramlarından katılımcı kültür (participatory culture) ve dijital ekosistem yaklaşımlarına kadar geniş bir yelpazede ele alınacak kavramları içermektedir. Aynı zamanda müzikoloji ve kültürel çalışmalar disiplinlerindeki temel kavramsal tartışmaların da bu çerçeveye dâhil edilerek konunun bütünsel bir çerçevede ele alınması gerekmektedir.

Dijital platformlar ve sosyal medya olgusunun incelenmesinde, iletişim bilimlerinin sunduğu çeşitli kuramsal çerçevelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle Marshall McLuhan'ın “küresel köy” (global village) kavramı, medyanın toplum üzerindeki etkisini bütüncül bir bakış açısıyla ele almak açısından önemli bir başlangıç noktası olarak görülebilir (Sokolowski ve Ershova, 2022). Bu kavram, iletişim araçlarının gelişmesiyle insanların zaman ve mekânın

ötesinde birbirleriyle etkileşim kurduğu bir yapıdan bahsetmektedir. Sosyal medya ve dijital platformlar, McLuhan’ın öngördüğü bu dönüşümü daha da ileri seviyeye taşımış; kitle iletişimi kavramını “etkileşimli iletişim” olgusuna dönüştürerek kullanıcıların tüketici ve üretici (prosumer) rolünü üstlendiği bir kültürel ortam yaratmıştır. Sosyal medya ortamında gerçekleşen bu etkileşimli katılım süreci, Fink’in 2021 yılındaki araştırmasında değindiği üzere Henry Jenkins’in “katılımcı kültür” (participatory culture) yaklaşımında teorik zeminini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, bu yaklaşım; günümüz kullanıcılarının çevrimiçi topluluklar aracılığıyla içerik üretme, paylaşma ve yeniden işleme becerilerini öne çıkararak tek yönlü iletişim kalıplarından sıyrılma potansiyelini vurgulamaktadır. Bu genel iletişim kuramlarına ek olarak, dijital kültür ve sanal topluluklar konusunda kapsamlı çalışmaları bulunan Manuel Castells’in “ağ toplumu” (network society) kuramı da sosyal medya platformlarının toplumsal etkileşim ve kültürel üretim süreçlerindeki önemini açıkça ortaya koymaktadır (Kirtiklis, 2017). Kirtiklis, Castells’in, dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte oluşan ağ biçimli yapılanmaların, ekonomik ve siyasal yaşamın yanı sıra kültürel alanı da dönüştürdüğünü; kişiler, topluluklar ve kurumlar arasındaki ilişkileri farklı bir düzeye taşıdığını vurgulamıştır. Müzik paylaşımı bağlamında bu dönüşüm, geleneksel medya yapılarının ötesinde, çevrimiçi ağların ve sanal platformların toplumsal beğeniyi, estetik değerleri ve kültürel kimlikleri nasıl yeniden şekillendirdiğini irdelemeyi gerekli kıldığı söylenebilir.

Müzikoloji ve müzik sosyolojisi literatürü, müziğin sanatsal bir ifade biçimi olarak değil, aynı zamanda toplumsal kimliklerin, kültürel değerlerin ve sembolik etkileşimin merkezinde konumlandığını vurgulamaktadır (Ozment, 2015). Simon Frith, müziğin toplumsal bağlam içerisindeki işlevlerine dikkati çekerek, dinleyicinin müzikle kurduğu ilişkinin salt bir dinleme eylemi olmadığına işaret etmektedir. Ona göre; müzik dinleyicileri, paylaşılan bir estetik deneyim aracılığıyla kimlik inşa etme ve toplumsal aidiyet duygusunu besleme süreçlerinin öznesi haline gelmektedir. Dijital platformların bu toplumsal kimlik inşasını yeniden yorumlama biçimi, müzik kullanıcılarını ve müziğin yayıldığı kültürel ortamları köklü biçimde etkilemektedir. Özellikle sosyal medya kullanıcılarının beğeni, yorum, paylaşım ve remix olarak adlandırabileceğimiz yeniden üretim gibi yollarla müziğe aktif katılım sağlaması, geleneksel dinleyici-icracı ayrımının anlaşılmasını güçleştirmekte ve müziğin “ortak yaratım” (co-creation) potansiyelini artırmaktadır (Park ve Kaneshiro, 2021).

Kültürel çalışmalar gerçekleştiren Stuart Hall’un “kodlama ve kod açma” (encoding/decoding) modeli, bir kültür ürününün - müzik parçasının- üretim, dolaşım ve tüketim aşamalarında farklı biçimlerde yorumlanabileceğini göstermektedir (Lu, 2021). Dijital platformların sağladığı etkileşim ortamı, müziğin kodlarının toplumsal anlamda yeniden işlenmesine fırsat vermekte; farklı coğrafyalardan, kuşaklardan ve toplumsal kesimlerden kullanıcılar kendi yorumlarıyla eserin anlatım çerçevesini dönüştürebilmekte ve yönlendirebilmektedir (Kramer ve Neubaum, 2017). Bu durumun, gerek kültürel iletişim kuramları gerekse müzik algısı araştırmaları için yeni bir tartışma alanı açtığı söylenebilir. Bu sebeple dijital teknoloji, aynı müziğin farklı kullanıcı grupları tarafından birbirinden farklı algılanması, yorumlanması ve paylaşılması yönündeki imkanları genişletmektedir (Porcaro, G’omez ve Castillo, 2021). Sosyal medya ve dijital platformların sınırsız sayıda etkileşim olanağı barındırması, kültürel iletişimi bölgesel

sınırlardan çıkarıp küresel bir boyuta taşımaktadır (Li, 2024). Bu noktada, yerel müzik türleri uluslararası dijital topluluklarda görünürlük kazanırken, küresel popüler akımlar da yerel kültürle bir melezleşme eğilimi göstermektedir. Uluslararası etkileşimin bu denli hız kazanması, müziğin kimlik, aidiyet ve ifade biçimi olarak taşıdığı anlamları yeniden şekillendirebilmektedir. Buna karşılık, kültürel çeşitliliğin artması ve çokkültürlülüğe yönelik yeni algıların oluşması, dijital ortamların kendine özgü etkileşim hareketlerini göz önüne almayı zorunlu kılmaktadır (Wheatley, Wood ve Kleinbaum). Müzik paylaşımı, bu süreçte yalnızca bir eğlence veya tüketim şekli değil, aynı zamanda kimlik müzakerelerinin (identity negotiations) ve kültürel değer inşasının da merkezi ögesi hâline gelmektedir (Dordevic, 2020).

Bu kapsamda, iletişim bilimleri, müzik sosyolojisi ve kültürel çalışmalar literatüründe yer alan çeşitli kuramların, dijital ekosistemi sadece teknolojik bir yenilik olmaktan öte, toplumsal ve kültürel ilişkilerin yeniden inşa edildiği bir alan olarak görmeyi mümkün kıldığı söylenebilir.

3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Sosyal medya ve dijital platformların müzik dolaşımını yeniden biçimlendirdiğine ilişkin akademik kaynaklar, başlıca iletişim bilimleri, müzikoloji ve kültürel çalışmalar alanlarında yoğunlaşmaktadır. İletişim bilimleri alanında yapılan incelemeler, geleneksel kitle iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında çevrimiçi ortamların etkileşim kapasitesinin kültürel paylaşım üzerinde nasıl yeni olanaklar yarattığına dikkat çekmektedir. Jenkins (2006) tarafından tanımlanan katılımcı kültür, bu etkileşimin kullanıcıları içerik üretmeye ve yeniden yorumlamaya sevk ettiğini göstermektedir (Fuchs, 2014). Castells (1996) tarafından ortaya konulan ağ toplumu yaklaşımı, içerik oluşturmanın toplum geneline yayılmasını destekleyen dijital altyapıyı odağa almaktadır (Comunello ve Mulargia, 2023). Bu doğrultuda, sosyal medya aracılığıyla ortaya çıkan sürekli etkileşim, müzik paylaşımının daha geniş kitlelere yayılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, yerel müziğin uluslararası görünürlük kazanması ve küresel akımların yerel bağlamda yeniden tanımlanması da araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Müzikoloji alanındaki çalışmalar, çevrimiçi ağların eserlerin sunum biçimini değiştirmekle kalmadığını, aynı zamanda müziksel algıya ilişkin yargıların dönüşmesine yol açtığını belirtmektedir. Frith (1996), müziğin toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirdiğini ve dinleyiciler arasındaki etkileşimin kültürel kimlik açısından belirleyici olduğunu öne sürmüştür. Sosyal medya platformlarında bu etkileşim alışkanlığının yaygınlaşması, müzikal beğenin toplumsal paylaşım ağları üzerinden yeniden değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Kültürel çalışmalar alanında, Hall (1980) tarafından ortaya atılan kodlama ve kod açma modeli, çerçevesini müzik içeriklerinin kullanıcılar tarafından farklı niyet ve yorumlarla yeniden üretilmesi üzerinden çizmektedir. Dijital platformlarda bu çerçeveye eklenen etkileşim boyutu, müziğin anlam katmanlarının çok çeşitli topluluklar tarafından dönüştürüldüğünü göstermektedir.

Akademik çevrede sosyal medyanın müzik paylaşımına etkisi üzerine gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir bölümü, etnografik ve söylem analizi yöntemlerine dayanarak kültürel değişimin boyutlarını irdelemektedir. Türkiye bağlamında yürütülen bazı araştırmalar, geleneksel müzik formlarının YouTube gibi dijital ortamlarda yeni ifade biçimlerine kavuştuğunu öne sürmektedir (Binark vd., 2023). Bu çalışmalar, yerel kültürün çevrimiçi

ortamlarda tanınması ve farklı ülkelerden kullanıcıların ilgisiyle yeniden yorumlanması hususlarına ışık tutmaktadır. Uluslararası literatürde ise popüler müziğin dijital ortamlar üzerinden ticari dolaşımının, müzisyenlerin ve plak şirketlerinin stratejilerini dönüştürdüğüne dikkat çekilmektedir (Morris, 2020). Özellikle bağımsız müzisyenlerin küresel ölçekte eser sunması, reklam ve izleyici geri bildirimi odaklı yeni yöntemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla mevcut kaynaklar, sosyal medya ortamının müzik dolaşımını etkilemenin yanı sıra estetik ve kültürel değerler üzerinde de dönüştürücü bir etki yarattığını işaret etmektedir.

Araştırmalar, çevrimiçi platformların müziğe erişimi ve paylaşımı kolaylaştırmakla birlikte, kullanıcıların estetik yargılarını ve toplumsal kimlik oluşturmaya yönelik tercihlerini de değiştirebildiğini göstermektedir (Webster, 2023). Ancak bazı araştırmacılar, sosyal medya değişkenlerinin popüler akımları öne çıkarma eğilimini eleştirerek farklı türlerin yeterince görünür olamaması sorununa işaret etmektedir (Airolti, 2021). Buna karşın literatürde, bağımsız müzisyenlerin veya alternatif müzik akımlarının çevrimiçi ortamda kendilerine özgü izleyicilere kolayca erişebilmesinin avantajları da vurgulanmaktadır (Gruzd ve Hodson, 2021). İncelemelere genel olarak bakıldığında; sosyal medya ve dijital platformları kültürel üretim ve etkileşim süreçlerinin odağına yerleştirerek müziğin dolaşımı, algılanması ve değerlendirilmesi açısından çeşitli boyutları öne çıkardığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında, sosyal medya ve dijital platformların müzik paylaşımları üzerindeki etkilerine ilişkin akademik ilgide artış olduğu görülmektedir. İlerleyen aşamalarda yapılacak kuramsal değerlendirmeler, sosyal medya araçlarının müzikle kurulan iletişimi dönüştürme kapasitesini daha ayrıntılı biçimde değerlendirmeyi mümkün kılacaktır. Kullanıcıların çevrimiçi etkileşim yolu ile sahip oldukları içerik oluşturma ve izleyici kitlesine ulaşma avantajları, müziğin evrensel veya yerel düzlemlerde ne şekilde yorumlandığını ortaya koymak açısından değerli bir kaynak sunmaktadır.

4.YÖNTEM

Bu araştırma, öncelikli olarak nitel bir tasarım üzerine inşa edilmiş ve veri toplama ile çözümleme süreçlerinde literatür taraması ve içerik analizi benimsenmiştir. İlk aşamada, konuyla ilişkili güncel kuramsal modeller ve kavramsal çerçeveler incelenerek, sosyal medya ile dijital platformlarda müzik paylaşımı konusunda ulusal ve uluslararası akademik yayınların sunduğu birikim tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kütüphane kataloglarından, akademik veri tabanlarından ve hakemli dergilerde yayımlanan makalelerden yoğun şekilde yararlanılmış, ayrıca konuyu derinlemesine ele alan basılı yayınlara da başvurulmuş müzik paylaşımının dijitalleşme eksenindeki dönüşümü çeşitli disiplinler ışığında değerlendirilmiştir. Literatür taramasında, hem klasik kitle iletişim modelleri hem de yeni medya alanındaki gelişmeler dikkatle göz önünde bulundurularak, sosyal medya platformlarının kullanıcı davranışlarına ve etkileşim biçimlerine dair mevcut kuramsal yaklaşımlar ayrıntılı biçimde irdelenmiştir. Literatür taramasının başlıca hedefi, müzik ve sosyal medya ilişkisini açıklayan farklı kuramsal veya yöntemsel perspektifler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmek, aynı zamanda araştırmanın genel yönelimini destekleyecek kapsamlı bir altyapı kurmaktır. Böylelikle dijital ortamların müzik paylaşımı üzerindeki çok boyutlu etkileri,

iletişim bilimleri, müzikoloji, kültürel çalışmalar ve sosyoloji gibi disiplinlerin kesişim noktasında yeniden yorumlanarak araştırma sorunsalının erevesi netleştirilmiştir.

İkinci aşamada yürütülen içerik analizi, literatür taramasında ortaya çıkarılan kaynaklardan seçilen metinler ile diğital ortamlarda yayımlanmış güncel çalışmalara odaklanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kapsamıyla yakından bağlantılı olarak belirlenmiş anahtar kavramlar doğrultusunda, bu metinlerde sıklıkla tekrar eden temalar sistematik biçimde saptanmıştır. Belirlenen temaların, katılımcı kültür, ağ toplumu ya da kodlama-kod açma gibi kuramsal yaklaşımlarla nasıl ilişkilendirildiği de ayrıntılı biçimde gözden geçirilmiştir. Metinlerde kullanılan söylemlerin betimlenmesi ve bu söylemlere eşlik eden bakış açıları, müzik paylaşımının toplumsal ve kültürel boyutlarını anlamada kritik bir rol oynadığı için özellikle dikkate alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında, incelenen içeriklerin hem sosyal medya ortamlarının teknik işleyişine hem de kullanıcıların etkileşimine dair ortaya koyduğu veriler, araştırma sorunsalını daha geniş bir bağlama oturtmayı mümkün kılmıştır.

Araştırmanın geçerlik ve güvenirlik düzeyini korumak amacıyla, kullanılan kaynakların akademik nitelik taşıması ve bu kaynaklarda yer alan bilgilerin hakemli dergiler veya bilimsel yayınevleri tarafından onaylanmış olması temel ölçüt olarak benimsenmiştir. Ayrıca, evrimii platformlardan sağlanan verilerde ise akademik içeriğe sahip, güvenilirliği görece yüksek görülen diğital mecralardan yararlanılmasına zen gösterilmiştir. İnceleme sürecinde söz konusu kaynakların varsayımları ve sonuçları da sorgulanarak, olası öznel veya taraflı yorumların araştırma bulgularını arpıtmasını engellemek için karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Böylece elde edilen verilerin, müziğin diğital platformlarda geçirdiği dönüşüme dair çok yönlü bir bakış açısını destekleyecek nitelikte olduğu teyit edilmeye çalışılmıştır.

Etik ilkelere uygunluk, tüm araştırma sürecinin önemli bir parçası olarak göz önünde tutulmuştur. Hem literatür taramasında hem de içerik analizinde kullanılan her kaynağa, akademik standartlar doğrultusunda atıf yapılmış; ayrıca, metinlerin yorumlanmasında nesnellik ve bilimsel tutarlılık gözetilmiştir. Bu doğrultuda, araştırma kapsamında elde edilen sonuçların başka çalışmalarda yer verilen bulgularla çelişip çelişmediği de incelenerek, farklı perspektiflerin analiz btnlğu içerisinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Elde edilen veriler ışığında ulaşılan bulgular, müziğin diğital platformlarda yalnızca hızlı ve yaygın bir dolaşıma sahip olmakla kalmadığını, aynı zamanda kullanıcıların aktif katılımıyla birlikte farklı kültürel, sosyal ve estetik çerçevelerde yeniden yorumlandığını göstermektedir. Bu çerçevede, sosyal medya ve diğital platformların müzik paylaşımı süreçlerine etkisinin daha ayrıntılı şekilde anlaşılmasını mümkün kılmıştır. Bu nedenle, söz konusu bulgular gelecekte yapılacak nicel ve nitel çalışmalarla desteklenmeli; evrimii etnografi veya saha araştırmaları gibi ek yöntemler kullanılarak, kullanıcıların müzikle etkileşim biçimleri ve bu etkileşimin kültürel iletişimdeki yeri daha geniş ölçekli biçimde incelenmelidir. Böylece, diğitalleşmenin müziği nasıl farklı bir iletişim aracına dnştrdğu daha sağlam dayanaklar üzerinden açıklığa

kavuşabilecek ve disiplinler arası akademik literatürde bu alana ilişkin katkılar sürdürülebilecektir.

5.SOSYAL MEDYA VE DİJİTAL PLATFORMLARIN MÜZİK PAYLAŞIM SÜREÇLERİNDEKİ ROLÜ

Sosyal medya ve dijital platformların, müziğin dolaşım biçimleri ve paylaşım açılma yöntemleri üzerinde büyük ölçüde dönüştürücü bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Geleneksel dağıtım modelleri (kasetçalar, Cd, Tv, vb.), plak şirketleri ve radyo gibi iletişim araçları aracılığıyla şekillenirken, yeni teknolojik araçlar müziği bireylerin kullanımına daha geniş bir özgürlük çerçevesinde sunmaktadır. Kitle iletişiminde tek yönlü akıştan etkileşimli bir yapıya doğru ilerleyen bu yaklaşım, müzik üreticileri ve dinleyiciler arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamaktadır. Özellikle sosyal ağlar, kullanıcıların içerik paylaşma gücünü artırarak “yorum ve beğeni yapma” gibi geri bildirimler aracılığıyla yeni iletişim kanalları yaratmaktadır. Dijital platformlarda yer alan müzik paylaşım yöntemleri, radyo ve televizyon aracılığıyla yaygınlaşan eserlerin ötesinde, bağımsız müzisyenlerin küresel ölçekte seslerini duyurmasına katkı sağlamaktadır (Aydın Öztürk ve Karahasanoğlu, 2015). YouTube, SoundCloud ve benzeri uygulamalar üzerinden ortaya çıkan bu olanak, bağımsız müzisyenlerin geniş kitlelere ulaşma sürecini hızlandırmaktadır. Bu durum, dijital platformlardaki algoritmaların kullanıcı tercihlerine dayalı şekilde içerik sunmasıyla birleştiğinde, müzikal üretim ve tüketim kalıplarını değiştirmektedir. Bazı araştırmacılara göre, algoritmalar belirli tarz veya sanatçıları ön plana çıkararak yeni akımların doğmasına kapı aralamaktadır. Böyle bir etkileşim alanı, müzikal çeşitliliğin artışı kadar kültürel kimliklerin yeniden üretilmesine de kaynaklık etmektedir (Binark vd., 2023).

Sosyal medya ağlarında yayımlanan müzik içeriklerine dair yorumlar, kullanıcılar tarafından paylaşılan görsel malzemeler ve ek etkileşim biçimleri, çevrimiçi topluluklar arasında yoğun bir bağlantı sağlamaktadır (Eyrek, 2022). Bu bağlantı, katılımcıların sanal ortamda bir araya gelip oluşturdukları kültür yaklaşımının temel dayanaklarını doğrular niteliktedir. Bu kültürde kullanıcıların çevrimiçi mecralarda içerik üretmesi ve dönüştürmesi, müzikal eserlerin alınılmasını canlı ve sürekli devinim içinde tutmaktadır. Müziğin yalnızca dinlenen bir unsur olmaktan çıkarak farklı biçimlerde işlenmesi, remix kültürünün yaygınlaşmasına destek vermektedir (Baloğlu, 2018).

Yerel müzik türlerinin sosyal medya aracılığıyla uluslararası düzeyde ilgi görmesi, çevrimiçi topluluklar içerisinde kültürel alışverişin hızlanmasına yol açmaktadır. Geleneksel müzik formlarının dijital ortamda farklı coğrafyalar ve demografik gruplar tarafından keşfedilmesi, yeni yorumlar ve birleşimler doğurmaktadır (Bi, 2024). Kültürel çalışmalar, Geleneksel müzik formlarının dijital ortamda farklı coğrafyalar ve demografik gruplar tarafından keşfedilmesi durumunu yerel-küresel geriliminin yeniden yorumlanması şeklinde işlemektedir. Araştırmacılar, yerel motiflerin dijital ortamda evrensel seslerle etkileşime girdiğini ve ortaya çıkan sentezlerin müzikal mirası zenginleştirdiğini öne sürmektedir. Dolayısıyla sosyal medya ve dijital platformların müzik paylaşımlarındaki işlevinin, klasik dağıtım ağlarının ötesinde kültürel değişim süreçlerine katkı sağlamak olduğu söylenebilir.

Müzik paylaşım süreçlerinde müziği yönlendiren ekonomik ve estetik etkenler, sosyal medya ortamlarında yeni izleyici katmanlarının ortaya çıkmasına da yol açmaktadır. Sponsorlu içerikler, reklam temelli gelir modelleri ve markalarla yapılan iş birlikleri, müzisyenlerin daha geniş ağlarda tanınmasına yardım etmektedir. Ayrıca, paylaşılan müzikal içeriklerin kısa video formatlarına uyarlanması veya canlı yayında icra edilmesi gibi yöntemler, kullanıcıların ilgisini diri tutmaktadır (Nwagwu ve Akintoye, 2023). Bu tür faaliyetler, müzisyenleri veya müzik endüstrisindeki söz sahibi kişileri yeni stratejiler geliştirmeye yöneltmektedir. Böyle bir ortamda seyirciyle anlık etkileşime girilmesi, tercihler ve geri bildirimler yoluyla üretim süreçlerini etkileyebilir hale gelmektedir. Wang ve Jiang (2024), sosyal medya ve dijital platformlarda kullanıcı davranışlarını incelediği araştırmada; müziğin farklı toplumsal kesimlerini bir araya getirme kapasitesine sıkça vurgu yapmaktadır. Böylece paylaşım ve yorumlar aracılığıyla oluşan çevrimiçi topluluklar, ortak beğeniler doğrultusunda etkileşimlerini sürdürmektedir (Wang ve Jiang, 2024). Bu tür çevrimiçi topluluklarda, müzikal beğeni yalnızca estetik tercihlerle sınırlı kalmayarak sosyokültürel kimlik tanımlarının da yansıması şeklinde kendini göstermektedir. Dolayısıyla, sosyal ağlarda gerçekleşen müzik paylaşımları, kültürel ve sosyal değişkenleri görünür hale getirerek toplumsal hafızayı güçlendirmekte veya yenilikçi akımları desteklemektedir.

Bu bağlamda, sosyal medya ve dijital platformların müzik paylaşım süreçlerine etkisi, sadece eserin yayılımını kolaylaştırmakla sınırlı kalmamaktadır. Bu teknolojik yapıların, müziğin üretiminden tüketimine kadar uzanan tüm aşamalara temas ettiği görülmektedir. Aynı zamanda kültürel ve estetik değerlere dair algıları yeniden biçimlendirdiğine ilişkin gözlemler, akademik çalışmalarda giderek daha fazla yer bulmaktadır.

6. KÜLTÜREL İLETİŞİM VE MÜZİK ALGISINDAKİ DÖNÜŞÜM

Sosyal medya ve dijital platformlarda müziğin geniş kitlelere ulaşması, kültürel iletişim açısından önemli bir kırılma noktasını yansıtmaktadır. Bu mecralardaki yoğun etkileşim, dinleyicilerin müziğe yönelik algı biçimlerini ve toplumsal kimliklerle ilgili tutumlarını etkileyen bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmektedir (Uluç ve Yarcı, 2017). Yerel ve küresel etkileşimlerin aynı sahnede buluşması, müziğin kültürel kimlik paylaşımındaki işlevini farklı bir çerçevede okumayı gerekli kılmaktadır. Kültürel iletişim kuramları, müziği toplumsal kimlik ve aidiyet ilişkileri çerçevesinde ele almaktadır. Hall'un (1980) kodlama ve kod açma yaklaşımı, bir müzik parçasının üretim ve tüketim aşamalarında farklı yorumlamalara açık olduğunu vurgulamıştır. Dijital ortamlar, bu çeşitliliği artırarak farklı toplulukların aynı müzik eserini farklı anlam katmanlarıyla yeniden yorumlamasını kolaylaştırmaktadır. Kopcakova (2024), bazı araştırmacıların, bu etkileşim biçiminin toplum genelinde kültürel yakınlaşmayı hızlandırdığını, çeşitli türleri veya üslup biçimlerini daha görünür kıldığını belirtmektedir. Aynı eser, farklı coğrafi ve toplumsal kesimlerin katkısıyla yeni bir estetik boyuta ulaşabilmektedir.

Müzik algısındaki dönüşümün, geleneksel dinleyici-icracı ayrımının silikleşmesiyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal medya kullanıcıları, beğeni veya yorum gibi araçlarla eserlerin dolaşımına müdahil olurken, remix veya mashup yöntemleriyle yeni versiyonlar

üretebilmektedir (Baloğlu, 2018). Böyle bir yaklaşım, müzik paylaşımını tek yönlü tüketimden çıkararak katılımcı kültürün vurguladığı ortak üretim modeline yaklaştırmaktadır. Bu dönüşüm, müziğe dair kabul görmüş sınırları yeniden şekillendirmekte ve dinleyicilerin toplumsal bir kimlik hissi geliştirmesine zemin hazırlamaktadır. Kültürel çalışmalarda yerellik ve küresellik arasındaki etkileşime yoğun ilgi gösterilmektedir. Dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte, belli bölgelere özgü müzikal motiflerin uluslararası düzeyde yayılması ve çok çeşitli kültürlerin beğeni sınırlarına girmesi, farklı tarzların etkileşiminden ortaya çıkan hibrit biçimlerin var olmasına sebep olmuştur (Alcalde, 2022). Bu durum da popüler eğilimlere yönelmeyi elzem kılmıştır. Kastner (2020), dijital ortamda yapılan algoritmaların popüler eğilimleri öne çıkarması, müzikal çeşitliliğin korunması açısından sorgulanmaktadır. Toplumsal kimlik ve müzikal algı, sosyal medya paylaşımlarının çevrimiçi topluluklarda oluşturduğu belleğin etkisiyle yeniden tanımlanmaktadır (Kastner, 2020). Kimi dinleyiciler, paylaşılan eserlere eklenen görsel materyaller veya yorumlar sayesinde yeni bakış açıları kazanmakta, bu durum müziğe yönelik algının genişlemesini sağlamaktadır. Dolayısı ile, müziğe olan tutumların değişiminde çevrimiçi etkileşim biçimlerinin belirleyici bir unsur olduğu, kültürel iletişimin ise artık çok yönlü ve çeşitli olarak sürdüğü söylenebilir.

Bu kapsamda, küresel bağlantıların ve yerel unsurların karşılıklı etkileşiminin, müziği çevrimiçi platformlarda farklı kimlik ve aidiyet ifadesi haline getirdiğini söylemek mümkündür. Böylelikle, müzik kullanıcılarının dinleme ve paylaşma biçimleri, kültürel kimlik inşa süreçlerini dönüştürmekte, algısal sınırları genişletmektedir.

7. BULGULAR VE YORUMLAR

Dijitalleşme sürecinin müzik paylaşımı ve kültürel iletişim üzerindeki etkilerini irdelemek amacıyla yürütülen bu çalışmada, literatür taraması ve içerik analizi yöntemleri çerçevesinde çeşitli kuramsal metinler ve araştırma bulguları incelenmiştir. Elde edilen veriler, sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla müziğin yayılma biçiminde ve bu yayılmanın toplumsal, kültürel boyutlarında belirgin bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir. Öncelikle literatür taramasından elde edilen veriler, çevrimiçi ortamların katılımcı kültür prensibiyle uyumlu bir etkileşim alanı sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, dinleyiciler yalnızca tüketici konumunda kalmayıp, müzikal içeriklerin yeniden üretilmesi, yorumlanması veya paylaşılması gibi etkinliklerde bulunarak müziğin estetik ve sosyokültürel boyutunu etkilemektedir. Bu durum, müziği çeşitlendirmekte ve toplumsal belleğin dijital platformlarda güçlenmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda katılımcı kültür, farklı coğrafya ve toplumsal grupların aynı eserde buluşmasına olanak tanıyarak yeni etkileşim biçimlerini ortaya çıkarmaktadır.

Elde edilen bulgular, içerik analizi çerçevesinde üç farklı kategoriye ayrılmıştır. Her bir kategori kendi içerisinde ayrı ayrı kodlanmıştır. Kodlamalar anahtar kavramlar, söylem analizi ve kullanıcı etkileşimleri kategorileri üzerinden ilerlemiştir.

Şekil 1. Araştırmanın İçerik Analizi Basamakları

İçerik analizi bulguları, sosyal medyanın müzik dolaşımını kolaylaştırmasının yanı sıra, kullanıcıların müziğe yönelik algılarını da dönüştürdüğünü göstermektedir. Çalışma sırasında gözden geçirilen bilimsel araştırmalar, sosyal ağların popüler akımların görünürlüğünü artırabildiğini, geleneksel formlarının ise kimi zaman geri planda kalabildiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, belirli türlere odaklanan çevrimiçi toplulukların oluşturulması, Bu açıdan bakıldığında, dijital platformların algı ve beğeni biçimlerini aynı anda yönlendirdiği ve çeşitlendirdiği düşünülmektedir.

Şekil 2. Anahtar Kavramlar

Şekil 2’de araştırma verilerinden elde edilen anahtar kavramlar ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Dijitalleşme ile birlikte kültürlerin dönüşümünde dijital ortamlar ve sosyal medya,

ağ toplumu, dijital ortamda yer alan katılımcı kültür, müzikal bellek, toplumsal bellek, paylaşımların çeşitliliğinden doğan müzikal melezleşme, kodlama-kod açma öne çıkan konular arasındadır.

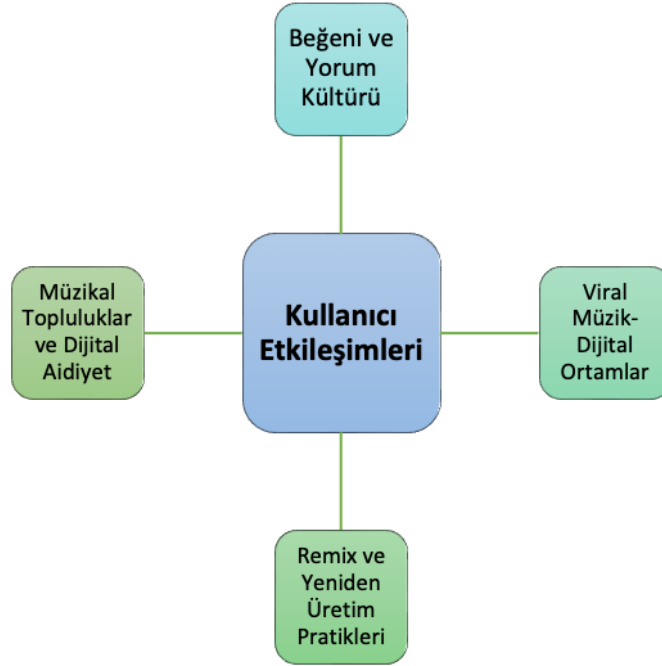
İncelenen kaynaklar, yerel-küresel etkileşimin hız kazanmasıyla yeni müzikal melezlik örneklerinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Özellikle çevrimiçi etkileşimler sayesinde, yerel motiflerle uluslararası müzik endüstrisinin baskın formları arasında yeni sentezler gelişmektedir. Literatürde, bu melezlik ve sentez sürecinin, kültürler arası yakınlaşmaya katkı sağlamakla birlikte, geleneksel kimliklerin korunması konusunda endişeleri de beraberinde getirdiği dile getirilmektedir. Güncel metinlerde, sosyal medya algoritmalarının popüler tarzları ön plana çıkarma eğilimi, müzikal zenginlik ve çoğulculuk açısından tartışma yaratan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Kültürel iletişim ve müzik algısındaki dönüşümü ele alan çalışmalarda, kullanıcıların çoğunlukla estetik tercihlerini çevrimiçi etkileşimler yoluyla yeniden yapılandığı gözlemlenmektedir. Analiz bulguları, yorumlar, paylaşımlar ve beğeni gibi etkileşim araçlarının dinleyicileri etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda müzisyenlerin icra ve üretim biçimlerini de etkilediğini göstermektedir. Bu etkileşim, müziğin üretimi sürecinde dinleyicilerin aktif katkı sunabildiği bir modelin ortaya çıkmasına işaret etmektedir. Böyle bir model, klasik kitle iletişiminde alışık olunan tek yönlü yayın akışını zayıflatmakta, yeni fikir ve tarzların daha hızlı biçimde dolaşıma girmesini kolaylaştırmaktadır.

Şekil 3. Söylem Analizi Şeması

Şekil 3'te elde edilen verilerde kullanılan söylemlerin şeması yer almaktadır. Buna göre; yapılan araştırmalarda ağırlıklı olarak dijital ortam değişkenleri, yerel- küresel etkileşim, müzik

algısının dönüşümü, demokratikleşen müzik paylaşımı ve müzik endüstrisinin dönüşümünden bahsedildiği görülmektedir.

Şekil 4. Kullanıcı Etkileşimleri Şeması

Şekil 4’te dijital ortamlarda hızla yayılan kullanıcı etkileşimlerini oluşturan etmenler yer almaktadır. Beğeni ve yorum kültürü, viral müzik-dijital ortamlar, remix ve yeniden üretim pratikleri ve müzikal topluluklar-dijital aidiyetin bu tür ortamlarda yer alan kullanıcıların yorum yapma, beğenme; beğenilerden yola çıkarak yeniden üretme, yükleme ve paylaşma gibi etkileşimler içerisine girdiği de görülmektedir.

Bütün bu veriler ışığında, sosyal medya ve dijital platformların müzik paylaşımı alanında çok katmanlı bir değişimi getirdiği söylenebilir. Müzik, dijital ortamlarda hızlı, etkileşimli ve yaygın bir dolaşıma sahip olmanın ötesine geçerek, kullanıcılar ve üreticiler arasında ortak bir kültürel alan inşa etmektedir. Bulgular, kültürel iletişim ve müzik algısı perspektifinden ele alındığında, yerel ve küresel etkenlerin bir arada etkinlik gösterdiği hibrit bir yapıyı işaret ettiği görülmektedir.

8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırma, sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla müziğin yayılma biçimlerinin ve kültürel iletişimle müzik algısı arasındaki etkileşimin değişimini ele almak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Konu hakkındaki kuramsal çerçeve, iletişim bilimleri, müzikoloji ve kültürel çalışmalar gibi farklı alanlardan gelen yaklaşımları bir araya getirmektedir. Elde edilen bulgular, dijital teknolojilerin müzik dolaşımını kolaylaştırırken, estetik ölçütlerin ve kültürel kimliklerin de dönüşmesine yol açtığını göstermektedir. Müzikal paylaşımların çevrimiçi ortamlarda etkileşimli hale gelmesi, üretici ve dinleyici arasındaki ilişkiyi yeni bir boyuta taşımaktadır. Bu süreç, yerel ve küresel etkilerin katmanlı biçimde bir arada var olmasını desteklemektedir.

Yapılan analizler, sosyal medya ve dijital platformlarda sunulan olanakların, kullanıcıları müziğin yalnızca alıcısı konumundan uzaklaştırdığını ve eserlerin yorumlanması veya yeniden üretilmesi gibi girişimlere zemin hazırladığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, estetik algıda esnekliğin arttığını ve toplumsal çaba ile yeni form ve tarzların ortaya çıktığını düşündürmektedir. Dijitalleşme, yerel müzik türlerinin uluslararası tanınırlığını arttırırken, küresel akımların da yerel kültürlerde yeni anlam katmanları kazanmasına sebebiyet vermektedir. Bu çift yönlü etkileşim, sosyal medya ortamlarının kültürel iletişim sürecinde belirleyici hale geldiğini doğrulamaktadır. Algoritmaların popüler eğilimleri öne çıkarma işlevinin, müzikal çeşitliliği ve çok sesliliği zaman zaman sınırlandırabilme potansiyeli taşıdığı da araştırma sonuçları arasında yer almaktadır.

Müziğin çevrimiçi dolaşımının kültürel kimlik ve toplumsal bellekteki rolü üzerine daha ayrıntılı incelemeler yapılmalıdır. Çevrimiçi ortamlarda kullanıcıların bir araya gelişi, estetik yargıların yeniden kurgulanmasına ve yeni etkileşim biçimlerinin doğmasına aracılık etmektedir. Bu nedenle, yerel müzik toplulukları ile küresel müzik akımları arasındaki ilişkiler, nicel ve nitel araştırmalarla daha geniş ölçekli biçimde ele alınabilir.

Dijital ortamlar ve sosyal medya algoritmalarının müzisyenleri, endüstride söz sahibi kişi veya toplulukları ve dinleyicileri hangi ölçütler doğrultusunda yönlendirdiğini ortaya koyan disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar, çevrimiçi platformların ticari ve estetik boyutlarını birlikte inceleyerek müzik endüstrisindeki dönüşümü daha iyi aydınlatılabilir. İçerik üretimi ve müzik paylaşımı kullanıcıların estetik algısını ve kimlik inşasını zenginleştirici yönde etkilese de, müzikolo-kültürel çeşitliliğe zarar verme riskine karşı sürdürülebilir politikalar veya düzenlemeler üzerine değerlendirmeler yapılmalıdır.

Bu araştırma, literatür taraması ve içerik analizi yöntemleri çerçevesinde ilerlediği için özellikle çevrimiçi etnografi ve saha temelli çalışmalar bakımından sınırlıdır. Gelecek araştırmalar, belirli toplulukların çevrimiçi müzik etkileşimini ayrıntılı biçimde izleyerek kullanıcı eğilimlerini ve toplumsal etkileri daha yakından inceleyebilir. Çevrimiçi platformlar üzerinde gözlem ve görüşmelere dayalı araştırmalar, dinleyicilerin müziğe bakış açısı ile müzisyenlerin üretim süreçlerini kapsamlı biçimde anlamayı mümkün kılacaktır. Böylece yerel ve küresel akımlar arasındaki çok yönlü etkileşimin, dijital ortamların sağladığı teknik imkânlarla nasıl birleştiği daha açık şekilde görülebilir. Bu kapsamda, sosyal medya ve dijital platformların müzik paylaşımı üzerindeki etkileri, iletişim alanını geleneksel kitle araçlarının ötesine taşıyıp kullanıcıların aktif katılımını ön plana çıkarmaktadır. Bu durum, kültürel iletişimde yer alan çok yönlü süreçleri ve yeni estetik normları yakından incelemeyi gerektirmektedir. Müziğin çevrimiçi mecralarda ulaşılabilirliğinin artması ile oluşan dönüşümün ise, toplumsal kimlik ve değer anlayışlarını yeniden yapılandırabileceğini göstermektedir. Akademik yaklaşımların bu dönüşüm sürecini disiplinler arası yöntemlerle irdelemesi, gelecekte daha kapsayıcı bir anlayışın oluşmasına katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Airoidi, M. (2021). *The techno-social reproduction of taste boundaries on digital platforms: The case of music on YouTube*. Poetics.
- Alcalde, B. (2022). Mixture strategies: An analytical framework for musical hybridity. *Music Theory Online*, 28(1).
- Aydın Öztürk, T., & Karahasanoğlu, S. (2015). Sosyal medya döneminde müzik üreticisi ve tüketicisinin yeniden konumlandırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 794–805.
- Baloğlu, U. (2018). *Dijital teknolojilerdeki dönüşümlerin, müzik üretim, tüketim ve paylaşım pratiklerine yansımaları: Sosyal medya ve mobil müzik platformları üzerinden bir değerlendirme denemesi* (Yayın No. 534546) [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Bennett, L. (2012). Patterns of listening through social media: Online fan engagement with the live music experience. *Social Semiotics*, 22(5), 545–557.
- Bi, X. (2024). Reflections on the dissemination and development of ethnic music culture in the context of new media. *Journal of New Media and Economics*, 1(3), 124–128.
- Binark, M., Demir, E. M., Sezgin, S., & Özsu, G. (2023). Türkiye müzik endüstrisinde platformlar ve algoritmik kürasyonun yeni kültürel aracılık rolü-Que Vadis? *Kültür ve İletişim*, 26(1), 108–141.
- Chua, B. H., & Jung, S. (2014). Social media and cross-border cultural transmissions in Asia: States, industries, audiences. *International Journal of Cultural Studies*, 17(5), 417–422.
- Comunello, F., & Mulargia, S. (2023). Does the “Platform Society” mean the end of the “Network Society?” Reflections on platforms and the structure and dynamics of networks. *American Behavioral Scientist*, 67(7), 859–871.
- Dordevic, A. (2020). A consideration of the relationship between music and collective identity: From the viewpoint of cultural psychology of music. *Etnoantropološki problem / Issues in Ethnology and Anthropology*, 15(3), 899–915.
- Eyrek, A. (2022). Sanal toplulukların oluşmasında içerik üreticilerinin ve bireyler arası etkileşimin rolü. *Selçuk İletişim Dergisi*, 15(1), 238–263.
- Fink, M. (2021). Bart talks back: The politics and poetics of participatory culture. In *Understanding The Simpsons* (pp. 37–62). Amsterdam University Press.
- Frith, S. (1996). Music and identity. In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (108–127). SAGE Publications.
- Fuchs, C. (2014). *Social media as participatory culture*. Social media: A critical introduction, 52–68.
- Gruzd, A., & Hodson, J. (2021). Making sweet music together: The affordances of networked media for building performance capital by YouTube musicians. *Social Media + Society*, 7(2), 1–12.
- Hall, S. (1980). Cultural studies: Two paradigms. *Media, Culture & Society*, 2(1), 57–72.
- Kastner, J. D. (2020). A content analysis of creating and curating musical identity on social media. In J. L. Waldron, S. Horsley, & K. K. Veblen (Eds.), *The Oxford handbook of social media and music learning* (pp. 312–335). Oxford University Press.
- Kirtiklis, K. (2017). Manuel Castells’ theory of information society as media theory. *Lingua Posnaniensis*, 59(1), 65–77.
- Kopcakova, S. (2024). Philosophers, epigones, and aesthetes: At the interface of ideological and aesthetic statements on music production. *Slovenské Divadlo*, 72(3), 287–303.
- Li, W. (2024). Cultural communication in the digital media environment. *Highlights in Art and Design*, 6(3), 6–9.

- Lu, Z. (2021). A response to Stuart Hall: Towards a creative decoding. *Signs and Media*, 2(1–2), 23–33.
- Morris, J. W. (2020). Music platforms and the optimization of culture. *Social Media + Society*, 6(3), 1–10.
- Neubaum, G., & Kramer, N. C. (2017). Opinion climates in social media: Blending mass and interpersonal communication. *Human Communication Research*, 43(4), 464–476.
- Nwagwu, W. E., & Akintoye, A. (2023). Influence of social media on the uptake of emerging musicians and entertainment events. *Information Development*, 40(4), 667–692.
- Ozment, E. W. (2015). The sociology of musical networks. *International Sociology*, 30(3), 297–313.
- Park, S. Y., & Kaneshiro, B. (2021). Social music curation that works: Insights from successful collaborative playlists. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW1), 1–27.
- Porcaro, L., Gomez, E., & Castillo, C. (2022). Perceptions of diversity in electronic music: The impact of listener, artist, and track characteristics. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 6(CSCW1), Article 109.
- Sokolowski, M., & Ershova, R. V. (2022). Eternal present? From McLuhan’s global village to artificial intelligence. *RUDN Journal of Psychology and Pedagogics*, 19(2), 393–405.
- Uluç, G., & Yarcı, A. (2017). Sosyal medya kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(52), 88-102.
- Wang, M., & Jiang, T. (2024). A social network analysis of user-organised community on digital music platform. In *Proceedings of the 2024 IEEE/ACIS 27th International Conference on Software Engineering, Artificial Intelligence, Networking and Parallel/Distributed Computing (SNPD)* (pp. 62–65).
- Webster, J. (2023). The promise of personalisation: Exploring how music streaming platforms are shaping the performance of class identities and distinction. *New Media & Society*, 25(8), 2140–2162.
- Wood, A., Kleinbaum, A. M., & Wheatley, T. (2023). Cultural diversity broadens social networks. *Journal of Personality and Social Psychology*, 124(1), 109–122.

ETKİLİ OKULA İLİŞKİN ULUSLARARASI LİTERATÜRDE YER ALAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

SATI ODABAŞ¹, Prof. Dr., ENGİN ASLANARGUN²

¹ Rıza Malatyalı Ortaokulu, Millî Eğitim Bakanlığı, satiaktasodabas@gmail.com

ORCID NO:0009-0008-6284-7772

²Düzce Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, enginaslanargun@duzce.edu.tr

ORCID NO:0000-0002-4965-0229

ÖZET

Uluslararası alanda 1960’lardan itibaren eğitim yönetimi ve okul gelişimi alanında etkili okul modelleri üzerine çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların başında Coleman’ın yaptığı Eğitimde Fırsat Eşitliği araştırması gelmektedir. Bu çalışma ABD’de yapılan en kapsamlı çalışma olup etkili okul alanında büyük bir etki yaratmıştır. Araştırma sonuçları, okulların ve eğitim politikalarının sadece fiziki şartları iyileştirmekle yetinmemesi gerektiğini, aynı zamanda öğretmen kalitesini artırmaya, okul kültürünü geliştirmeye ve öğrenci kompozisyonunu dengelemeye yönelik politikalar üretmesi gerektiğini göstermiştir. Etkili okul konusunda çalışan bazı araştırmacılar, okuma-yazma, sayısal bilimler veya sınav sonuçları gibi eğitimsel başarı üzerine odaklanırken, bazıları ise okula gitmede süreklilik, öğrencilerin davranış şekilleri gibi bilişsel özellikler yerine sosyal ve duyuşsal ürünlerdeki çeşitliliğe yoğunlaşmışlardır. Edmonds etkili okullarda bulunması gereken nitelikleri şöyle belirtmiştir; bulunduğu okuldaki öğretimin kalitesini önemseyen öğretimsel liderliğe sahip bir yönetici, herkes tarafından kabul görmüş net hedefler, eğitim ve öğretimi destekleyen emniyetli ve sistemli bir çevre, bütün öğrencilerin ayırt etmeksizin öğrenebileceğini kabul eden öğretmenler, öğrenmelerin devamlı ve planlı bir şekilde takip edilmesi olarak açıklamaktadır. Çalışmada uluslararası alanda 2000-2024 yılları arasında yayınlanan 43 adet makale, 56 adet tez incelenmiştir. Bu makale ve tezlerin ortak amaçları; okul etkililiğini artıran faktörleri anlamak, tanımlamak ve bu faktörlerin nasıl bir araya gelerek öğrenci başarısını artırabileceğini incelemektir. Araştırmaların sonuçlarından hareketle de eğitimde yüksek kaliteyi sağlamak ve öğrenci başarısını artırmayı hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Effective School, School Effectiveness, Effectiveness

1.GİRİŞ

Bir okulun etkili olarak değerlendirilmesi için bazı boyutların etkili ve kullanışlı olması gerekmektedir. Okulların etkili olmak için bazı amaçları olmalı ve bu amaçları hedeflediği ölçüde yerine getirmiş olmalıdırlar. Etkili okulların bünyesinde barındırdığı özellikleri; öğrenciler için hedefi olan odaklı öğrenme, öğrencilerin gelişimlerini takip eden, tertipli bir öğrenme ortamı, güvenilir, sakin ve işbirlikçi okul paydaşları olarak sayılabilir (Karabeke, 2022). Etkili okullar üzerine yapılan araştırmalarda, etkili okulların başlıca özellikleri arasında güçlü ve yetkin liderlik, belirgin bir görev anlayışı, tüm öğrenciler için öğrenmeye elverişli bir okul atmosferi, öğrencilerin temel beceri kazanımlarına odaklanılmış, gelişimlerinin sürekli olarak izlendiği, düzenli ve güvenli bir okul ortamının varlığı gerektiği vurgulanmaktadır (Edmonds, 1979; Lezotte, 2001; Scheerens, 2016). Etkili okullarda, öğrenciler normal olarak adlandırılan okullarda sahip olacakları akademik, bilişsel, davranışsal kazanımlardan daha fazlasına sahip olmaktadır. Başka bir deyişle öğrenci ürünlerine fazladan değer kazandırılmaktadır. Etkili okul olmak fazladan girdiye sahip olmak demek değildir, var olan girdilerle daha etkili çıktılara erişmek demektir. Etkili okul, okulda bulunan eğitime temel olan olgulara sürekli vurgu yapılmasını öngörmektedir (Helvacı ve Aydoğan, 2011). Başarısız okul olarak gösterilen okulların güçlendirilmesi ve daha etkili hale getirilerek eğitimdeki eşitsizliğin ortadan kaldırılmaya çalışılması okullar arasındaki farklılıkların belirlenmesine amaç teşkil etmektedir. Eğitim politikalarının başlıca amaçlarından biri, sosyo-ekonomik farklılıklardan doğan eğitim eşitsizliklerini ortadan kaldıracak çözümler üretmektir. Çünkü öğrencilerin akademik başarılarının, büyük ölçüde ailelerinin sosyo-ekonomik geçmişine bağlı olduğu söylenebilir. Bu farklılıkların belirlenmesinin amacı etkili okulların başarılarını kutlamak olmamalıdır (Keleş, 2006 akt. Uğurlu ve Demir 2016). ABD’de “etkili okul”, batıda “iyi okul” çoğu zaman da “okul geliştirme” tanımları kullanılmaktadır (Kahraman ve Gökçe, 2010). Etkili okul kavramının çıkış noktasında baktığımızda bazı okulların diğerlerine göre daha başarılı olmaları araştırmacıları bunun sebebini bulmaya sevk etmiştir. “Etkili Okul” hakkında yapılan ilk çalışmalara Amerika Birleşik Devletleri’nde 1960’lı yılların ortalarında başlanmıştır (Teddle ve Ellet, 2003 akt. Arslan, Satıcı ve Kuru, 2006). James S. Coleman (1966) tarafından yapılan ‘Eğitimde Fırsat Eşitliği’ konulu çalışma etkili okul alanında yapılan ilk araştırmaların başında gelmektedir. Coleman yaptığı çalışmanın ardından ‘Coleman Raporu’ adını verdiği bir rapor yayınlamıştır. Bu çalışma 1970’lerden sonra etkili okul alanında yapılan araştırmalara ilham olmuştur. Ayrıca ABD’de eğitimde eşitlik konusunda yapılan en kapsamlı araştırma olma özelliği taşımaktadır. Coleman’ın yaptığı araştırmada tarama deseni kullanılmıştır. Geniş

ölçekli, tarama modelinde yapılan bir çalışma olan araştırmada örneklem gurubunu ulusal düzeyde ABD'deki çeşitli bölge, sınıf ve milletten 4000 okul ve 625 000 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın hedef kitlesi;

- ABD'deki kamu okullarında okuyan öğrenciler,
- Beyaz, siyah ve diğer etnik gruplardan öğrenciler,
- Farklı sosyoekonomik gruplardan gelen öğrenciler.

Yapılan araştırmada öğrencilerin başarısında okulların sağladığı olanaklardan ziyade ailelerinin ve sosyal çevrelerinin etkisi üzerinde durulmuştur (Şahan, 2021). Öğrenci başarısıyla ilişkilendirilen temel iki faktör olarak ev-aile özellikleri ve arkadaş gruplarının etkisi olarak gösterilebilir. Bu çalışmanın en çarpıcı ve tartışmalı sonucu, öğrencilerin eğitimsel başarılarının farklılığının ardındaki sebep okul değil aileleridir şeklindeki tespittir (Yılmaz, 2016). Ülkede büyük bir etki yaratan bu rapora tepki olarak birçok araştırmalar yapılmış, 1967'de İngiltere'de yayınlanan 'Plowden Raporu' ile bu çalışmalar hız kazanmıştır (Hesapçıoğlu, 1991 akt. Arslan, Satıcı ve Kuru, 2006).

George Weber' in 1971 yılında Etkili Okul adını verdiği çalışmasında öğrencilerin geçmiş deneyimlerinin ve sosyal çevrelerinin başarıları üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığını savunarak, başarılı olduğu kabul edilen dört okulu inceleyen araştırmacı, bu okulların diğerlerinden farklı bazı özelliklere sahip olduğunu belirlemiştir. Bu araştırmaya göre başarılı olan okulların yöneticilerinin güçlü liderlik özelliklere sahip olduğu, öğrencilerden büyük bir potansiyel beklendiği, eğitim süreçlerinde materyal kullanımına fazlaca dikkat edildiği, farklı öğrenci profillerini dikkate alarak bireysel eğitim programlarına odaklanıldığı, okuma becerilerini geliştirmeye özel önem verildiği, öğrenci çalışmalarını destekleyen yardımcı personelin bulunduğu, öğrenci ilerlemelerinin takip edildiği ve iyi bir okul atmosferine sahip oldukları belirlenmiştir (Tosun, 2022).

Edmonds (1979) etkili okulun boyutlarını belirlemek için yaptığı araştırmada 21 tanesi çok başarılı 21 tanesi başarısız okuldan teste tabi tuttuğu 2500 öğrencinin matematik ve okuma başarılarını incelemiştir. Edmonds' un araştırması, ABD'deki eğitim sistemindeki sorunun eşitlikle bağlantılı olduğunu öne sürmüştür (Şahan, 2021). Öğrenci başarısında okulun etkililiğine inanan bir araştırmacı olan Edmonds yapmış olduğu çalışmada etkili okulu diğer okullardan ayıran 6 özelliğin olduğunu belirtmiştir. Edmonds'a (1979) göre etkili okulların (1) güçlü, liderlik özelliklerine sahip yöneticileri bulunmaktadır; (2) öğrenci ayırt etmeksizin bütün öğrenciler için başarıyı arttıracak büyük umutların olduğu bir öğretim yaklaşımı

benimsenmiştir; (3) öğretim süreçlerini destekleyici baskıcı olmayan bir okul atmosferi vardır; (4) öğrencilerin temel eğitim becerilerinin kazanılmasının diğer tüm okul faaliyetlerine göre daha öncelikli olduğu açıkça belirtilerek tüm etkinlikler buna göre düzenlenir; (5) gerektiğinde okulun tüm kaynakları ve enerjisi, temel hedeflerin gerçekleştirilmesi için harcanabilir; ayrıca (6) öğrencilerin gelişimleri devamlı ve sistemli bir şekilde izlenir (Tosun, 2022). Edmonds (1979) etkili okullarda bulunması gereken nitelikleri şöyle belirtmiştir; bulunduğu okuldaki öğretimin kalitesini önemseyen öğretimsel liderliğe sahip bir yönetici, herkes tarafından kabul görmüş net hedefler, eğitim ve öğretimi destekleyen emniyetli ve sistemli bir çevre, bütün öğrencilerin ayırt etmeksizin öğrenebileceğini kabul eden öğretmenler, öğrenmelerin devamlı ve planlı bir şekilde takip edilmesi olarak açıklamaktadır (Şahan, 2021). Dalbudak (2021) etkili okulu meydana getirebilmenin gerekli şartlarından bir tanesi de okul paydaşlarının etkili okul anlayışı doğrultusunda davranacak biçimde yetiştirilmesi ve motive edilmesi olarak belirtmiştir. Okullar, toplumu sürdüren dinamik unsurlar olduğundan, bu işlevlerini kesintisiz bir şekilde yerine getirebilmeleri için etkili bir şekilde yapılandırılmalı, sürekli olarak geliştirilmesi ve güçlendirilmesi sağlanmalıdır (Cafoğlu, 1996). Okulun kendi bünyesinde farklı hizmetler üreterek paydaşlarına sunması, okulun etkililiğini artırabilecek etkinliklerden biri olarak değerlendirilebilir (Başar, Uğur, Özkan, Orhan, 2022).

Brookover ve Lezotte (1979) tarafından yapılan araştırma ABD’ de yapılan etkili okul kavramıyla ilgili en kapsamlı çalışmalardan biridir. Araştırma Michigan bölgesindeki sekiz ilkokulda karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir. İki düşük başarılı okul ile diğer okulların özellikleri karşılaştırıldığında bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Öğrencilere temel akademik beceriler kazandırılmalıdır, tüm öğrenciler okulun misyonunda belirlenmiş olan bütün yetenekleri edinmelidirler, okul çalışanları sürece aktif şekilde dahil olmalı, okulun en önemli paydaşlardan olan ailelerle iyi ilişkiler kurması etkili okullarda olması gereken özellikler olarak belirlenmiştir (Şişman, 2002: 95). Lawrence W. Lezotte (1986) yaptıkları çalışmada, Etkili Okullar Hareketi'nin tarihindeki "dört kritik dönemden" bahsetmiştir.

- **Birinci dönem (1966-1976):** Bu dönemde çoğunlukla girdi/çıkış çalışmaları (Coleman çalışmaları gibi) yapılmıştır. Etkili okulları belirlemeye yönelik ilk araştırmalar ve uç değer çalışmaları da bu dönemde yapılmaya başlanmıştır.
- **İkinci dönem (1976-1980):** Araştırmalar özellikle durum çalışmaları ve program değerlendirmeleri üzerinde durulmuştur.

- **Üçüncü dönem (1980-1983):** Bu dönemde bir yandan Etkili Okullar Hareketi büyürken diğer yandan eleştiriler ve rekabet de meydana çıkmıştır.
- **Dördüncü ve son dönem (1983-günümüz):** Hareketin şekillenerek okul geliştirme için iyi tanımlanmış bir süreç ve program haline gelmesini ifade etmektedir (Mace-Matluck, 1987 akt. Lawrence F. Garrison, 2003).

İlk dönem boyunca Ronald R. Edmonds ve James R. Frederiksen, 1975 yılında Detroit, Michigan'daki okulların etkili olup olmadıklarını belirlemeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. "Etkili Okulların Araştırılması: Yoksul Çocuklar İçin Öğretimsel Açından Etkili Kent Okullarının Bulunması ve Analizi" isimli çalışmalarında, model şehirler bölgesinde yer alan yirmi kent okulundaki 2500 öğrenciyi incelemişlerdir. Bu okulların ortalama matematik ve okuma puanları, şehir genelindeki puanlarla karşılaştırılmıştır. Okulların etkililiği öğrencilerin okuma ve matematik puanlarına göre belirlenmiştir. Bu puanlar şehir ortalamasının üzerindeyse okullar etkili, şehir ortalamasının altındaysa okullar etkisiz olarak tanımlanmıştır. Çalışma sonucunda, dokuz okulun okuma öğretiminde etkili olduğu, beş okulun ise hem matematik hem de okuma öğretiminde etkili olduğu belirlenmiştir. Böylelikle, araştırma sonuçları göstermiştir ki, öğrencilerin aile geçmişinin ilkokullardaki öğretimsel etkililik üzerinde bir etkisi yoktur (Lawrence F. Garrison, 2003). İkinci dönem ise Etkili Okullar Hareketi'nin 1976-1980 yıllarını kapsamaktadır. 1980 yılları ve sonrasında yapılan araştırmalar, etkili okul çalışmalarının II. dönemi olarak kabul görmektedir. 80li yıllardan sonra yapılan çalışmalarda araştırmacılar, anket aracılığıyla görüşme yöntemini de kullanmışlardır. Purkey ve Smith (1983) tarafından yapılan çalışmada, etkili okul teorileri ve literatürde ortaya çıkan etkili okul özelliklerine dayanarak, okulların etkililiğini ölçmeye yönelik özellikler belirlenmiştir. Bu özellikler okulların yapısal ve süreç odaklı özellikleri olarak iki başlık altında toplanmıştır. Araştırmaya göre okul etkililiğini belirleyen yapısal öğeler: okul merkezli yönetim, öğretimsel liderlik, okul çalışanlarının sürekliliği, açık müfredat ve yapı, okul personelinin gelişimi, veli katılımı ve desteği, akademik başarının tanınması ve ödüllendirilmesi, öğrenmeye en uzun süreyi ayırma, sosyal ortamdan destek sağlandığı; süreç faktörlerinin ise: ortak planlama ve arkadaşlık ilişkileri, birlik ve beraberlik hissi, açık ve net amaçlar ile yüksek beklentiler, sistem ve kontrol olduğu tespit edilmiştir (Tosun, 2022). Sammons, Hillman ve Mortimore (1995) "Etkili Okulların Temel Özellikleri: Okul Etkililiği Araştırmalarının İncelenmesi" isimli çalışmalarında literatürdeki etkili okul araştırmalarını inceleyerek ilkokul ve ortaokullarda okul etkinliğinin ana özelliklerinin bir incelemesini sunmuşlardır. Ortaya çıkan bulgularda etkili okulun dikkat çekici özellikleri

arasında; nitelikli liderlik, ortak vizyon ve amaçlar, öğrenme için uygun bir ortam, öğretme ve öğrenme üzerine yoğunlaşma, hedefe odaklı öğretim, yüksek beklentiler, olumlu pekiştirme, ilerleme sürecinin takip edilmesi, öğrenci hakları ve sorumluluğu, okul-veli iş birliği ve bir öğrenme organizasyonu olduğu belirtilmektedir. İnceleme sonucunda literatürdeki etkililik çalışmalarının çoğunun öğrencilerin akademik sonuçlarına odaklandığı; okulların ve sınıf süreçlerinin etkili okulları desteklemedeki öneminin altının çizilmediği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde durum çalışmaları, program değerlendirmeleri, etkili okulların tanımlarının geliştirilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. 1979 yılında Brookover, Beady, Flook, Schweitzer, and Wisenbaker ; Brookover and Lezotte; Rutter, Maughan, Mortimore, Ouston, and Smith gibi araştırmacıların, 1981 yılında ise Glenn; Levine and Stark; Venezky and Winfield'in yaptığı vaka çalışmaları öne çıkmıştır. Bu çalışmalar diğer yöntem ve tekniklerle yapılan araştırmaların sonuçlarını desteklemiş ve geliştirmiştir. Etkili okul tarihinde 1980-1983 yılları arası 3. Dönem olarak tanımlanmıştır. Bu dönem etkili okul kavramı ile ilgili literatürün derlenmesi, sentezlenmesi ve eleştirel yaklaşımların yapıldığı bir dönem olarak belirtilmiştir. 3. Dönemin sonlarına doğru Purkey ve Smith (1983), okulun ortam ve kültürünü tanımlayan iki grup değişkeni tanımlamışlardır. Etkili okul kavramını; etkili okullar tanım araştırması, uygulama araştırması, okul organizasyonu görüşü ve araştırmaları ile diğer ilgili araştırmalar üzerine yaptıkları bir inceleme ile açıklamaya çalışmışlardır. Ayrıca okulu, okulun dış katmanının iç katman olan sınıfı belirleyen bir yığına benzetmişlerdir. Bu yığını 'nested layers' adını verdikleri "iç içe geçmiş katmanlar" şeklinde isimlendirmişlerdir. Etkili okulların 4. dönemi olarak gösterilen 1983'den başlayan günümüze kadar (2003) olan süreçte etkili okullar kavramı olgunlaşma aşamasına geçmiştir. Bu yıllarda Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Ofisi; Johns Hopkins Üniversitesi'nde bulunan Etkili İlkokul ve Ortaokul Merkezi ve Wisconsin Üniversitesi'nde bulunan Etkili Ortaöğretim Okulları Merkezi olmak üzere iki araştırma ve geliştirme merkezi kurmuştur. Bu merkezlerde ilkokul ve ortaokul düzeylerinde etkili okullarla ilgili ana çalışmaların yapılması, araştırmaların sürdürülmesi ve geliştirilmesi amaçlanmıştır (Lawrence F. Garrison, 2003).

Cheng (1996a) "Okul Etkinliği ve Gelişimi İçin Okul Temelli Bir Yönetim Mekanizması" isimli araştırmasında amacı; okul etkililiği kavramının ifade ettiği ortamı tekrardan betimlemek ve okul etkinliğinin okul temelli yönetimle ilişkisini araştırmak için etkileyici bir görüş ortaya çıkarmaktı. Çalışmanın sonuçlarına göre dinamik bir bakış açısından etkili bir okul, iç ve dış çevresine karşı duyarlı olabilir; oluşabilecek fazlaca ve karşıt çevre

baskıları arasında dinamik bir denge kurabilir ve aynı anda olmasa bile uzun dönemde bütün yönleriyle etkililiği en üst seviyede oluşturabilir (Tosun, 2022).

Yapılan çeşitli araştırmalar doğrultusunda bir okulun başarılı okul olmasındaki kriterler belirlenip, etkili okul kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Belirlenen kriterler de araştırmacılara göre değişkenlik göstermiştir. Etkili okul konusunda çalışma yapan bazı araştırmacılar, okuma-yazma, sayısal bilimler veya sınav sonuçları gibi temel yetenek olarak nitelendirilen eğitimsel başarı üzerine odaklanırken, bazıları ise okula gitmede süreklilik, öğrencilerin davranış şekilleri gibi bilişsel özellikler yerine sosyal ve duyuşsal ürünlerdeki çeşitliliğe yoğunlaşmışlardır (Dodson, 2005:6). Etkililik kavramı; çıktılarda sağlanan başarı, amacı gerçekleştirme düzeyi, gerekli kaynakları elde etme yeteneği çevreye uyum sağlama yeteneği olarak çeşitli araştırmacılar tarafından tanımlanmış ve verimlilik, edim, yararlılık ve etkinlik kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Başka bir söyleyişle etkili okul, "Sosyal bir sistem olarak örgütün kaynaklarını ve araçlarını verimli kullanması, örgüt içi iletişimin dinamik olması ve üyelerin sebepsiz dezavantajlara tabi tutulmaması " olarak da belirtilmiştir (Ergin, Kaplan ve Korkmaz, 2018: 743). Townsend'e (1997) göre başarılı bir okul, fedakâr ve donanımlı çalışana, eğitimsel ve yönetsel liderliğe, açıkça belirlenmiş somut vizyona, güçlü motivasyon tekniklerine, sağlam ve düzenli bir öğrenme ortamına sahiptir (Kahraman, Ateş, Arslan, Bulut & Gürler, 2023).

2000 yılında Clive Harber ve Nithi Muthukrishna tarafından yayınlanan makalede Güney Afrika ülkelerindeki okulların etkililiğinden bahsedilmiştir. Araştırma, Batı'ya ait okul geliştirme stratejilerinin Güney Afrika bağlamında uygulanmasının zorluklarını göstermeyi amaçlamaktadır. Güney Afrika'daki okullar, ihtiyaçlar ve kaynaklar açısından son derece farklıdır ve birçok okul için asıl mesele, kabul edilebilir asgari düzeyde işlevsel etkililiğin sağlanmasıdır (Harber ve Muthukrishna, 2000). Bu çalışma gösteriyor ki gerçek anlamdaki okul etkililiğinin sağlanabilmesi için okulların öncelikli olarak güvenliliğinin sağlanması, öğrencilerin eğitim-öğretim görecekları ortamların uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma aynı zamanda, okul geliştirme stratejilerinin yalnızca teorik düzeyde değil, yerel gerçeklikler ve ihtiyaçlarla da uyumlu olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Cristián Bellei, Liliana Morawietz , Juan Pablo Valenzuela and Xavier Vanni isimli araştırmacılar Santiago'da yaptıkları araştırmada çoklu durum çalışmasının yürütülmesini sağlayan ardışık karma yöntem yaklaşımını kullanmışlardır. Çalışmayı 2002-2003 yılları arasında yapmış ve örneklem olarak son derece etkili olan 14 okul ele almışlardır. Araştırmanın sonucunda bakıldığında, bulgulara dayanarak dezavantajlı bölgelerde yüksek seviyelerde okul

etkililiği sağlamanın son derece zor olduğunu ve dahası bunu sürdürebilmenin çok daha büyük bir zorluk teşkil ettiği belirtilmiştir. Sürdürülebilirliğe sahip olan okulları 'etkili okul kültürü' olarak tanımlanan özellikleri sağlayan okullar olarak tanımlamışlardır. Bu özellikleri; toplumsal bağlılık hissi, öz yeterlilik, başarı odaklılık ve disiplin ilkelerine dayanan, öğrencileri ve öğretmenleri yoğun öğretim-öğrenme çalışması yapmaya motive edebilecek topluluk bağlılığı sembollerine dayanan güçlü bir duygu olarak betimlemişlerdir (Bellei, Morawietz, Valenzuela, & Vanni, 2019).

David A. Anderson tarafından 2006 yılında yapılan çalışmada etkili okul kavramıyla ilgili bazı tanımlara yer verilmiştir. Bu tanımlamalara örnek olarak Rutter ve arkadaşlarının (1979) Fifteen Thousand Hours isimli çalışmasından bahsetmiştir. Sözü edilen çalışmada okul ethosu kavramına önem vererek, okul etkililiği ile ilişkili önemli 'okul içi' faktörleri belirlenmiştir. Bu faktörler arasında, zekâ düzeyi yüksek ve daha az zeki öğrencilerin dengesi, ödül sistemi, okulun fiziksel ortamı, öğrencilerin sorumluluk alma olanakları, ödev kullanımı, iyi sınıf yönetimi, demokratik karar alma süreçleri ve okul müdürleri için güçlü liderlik özellikleri yer almaktadır. Çalışmada ayrıca akademik sonuçların, etkililiğin tek ölçütü olmadığı; öğrencilerin okula devam etme oranları ve öğrencilerin davranış sorunları gibi diğer faktörler de dikkate alınmıştır. Anderson' un ele aldığı çalışmada "diferansiyel etkililik" terimi dikkat çekmektedir. Bu kavram; eğitimde, okulun genel başarısının her yönüyle eşit olmadığını ve farklı öğretim alanlarında veya bireylerde başarı farklarının olabileceğini vurgular. Başka bir deyişle; son derece etkili okulların bile bazı öğretmenleri veya ders alanlarında daha az etkili olma olasılığı vardır. Bu kavram aynı zamanda başarısız kategorisindeki okulların bile etkili bireylere ve etkili bölümlere sahip olabileceği anlamına da gelmektedir (Anderson, 2006). Arar ve Nasra (2020), İsrail'de yaşayan 300 Arap öğretmenden oluşan bir örnekleme dayanarak, okul temelli öğretimin doğrudan ve dolaylı olarak okul etkililiği ile ilişkisini belirlemek için çalışmalar yapmışlardır. Yapılan araştırma bulgularına dayanarak okul temelli öğretim ve okul etkililiği kavramları arasında olumlu yönde güçlü bir ilişki tespit etmişlerdir (Şahan, 2021).

2.SONUÇ

Okullar bulunduğu topluma yöne veren; bireylerin bilişsel, sosyal, duyuşsal yönden gelişmesini sağlayan örgütlerdir. Toplumun ilerlemesi ve gelişmesi için okullarda verilen eğitimin toplumun yararına olması oldukça önemlidir. Okulların kalitesi ne kadar artarsa yetiştirdiği bireyler topluma o kadar fayda sağlar. Çünkü okullar bireylere sadece akademik yönden değil, psikolojik yönden de katkılar sağlar. Okullardan mezun olan bireyler toplum yararına değerler kazanmış olarak mezun olmalıdır. Bu noktada etkili okulların topluma birey kazandırmada rolü büyüktür. Eğitilmiş toplumlar eğitimdeki etkililiğin en önemli kanıtıdır. Bu insanlar içinde bulundukları topluma oldukça fazla katkı sağlamaktadırlar. Bu katkılar sosyal, ekonomik, kültürel gibi birçok alanda gözle görülür bir fark yaratmaktadır. Bazı okullardan mezun olan öğrencilerin başarıyla, bazılarında mezun olanların başarısız olma sebebini merak eden araştırmacılar aradaki farkın sebebini bulmak için çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Böylelikle 1960 yıllardan itibaren etkili okul kavramı literatürde çokça kullanılmaya başlanmıştır. Etkili okullardaki öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, okul iklimi, veliler diğer okullardan farklıdır. Etkili okullarda eğitim öğrenci merkezlidir. Öğretmenleri sınıf yönetimi konusunda tecrübeli, mesleki anlamda kendilerini geliştirmeye hevesli öğretmenlerdir. Etkili okulların yöneticileri liderlik vasfı taşıyan, okul yönetiminde paydaşlarının düşüncelerine önem veren, okulda demokratik bir ortam oluşturan, çalışanlarına ve öğrencilere değer veren müdürlerdendir. Öğrencisinin okuduğu okuldaki müdürü ve öğretmenleriyle etkin bir iletişim içerisinde olan veli, okulun etkililiği için önemli bir rol üstlenmektedir. Yapılan araştırmalar etkili okulun etkililiğinin sebep ve sonuçlarını bulmaya yöneliktir. Araştırmacılar yaptıkları çalışmalarla etkili olmayan okulları da etkili yapabilmenin yollarını aramışlardır. Bu bağlamda 1960' lı yıllardan başlayan araştırmalar günümüzde de hız kesmeden devam etmektedir.

3.KAYNAKÇA

- Anderson, D. A. (2006). *Partnership Between Schools 'Causing Concern' and 'Effective' Schools as a Strategy for Improvement: An Investigation of Six Partnerships*. Institute.
- Arslan, H., Satıcı, A., Kuru, M. (2006). Devlet ve Özel İlköğretim Okullarının Etkinliliğinin Araştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 31(142), 15 - 25.
- Başar, M, Uğur, S., Özkan, H., Orhan, Ö. (2022). Algılanan okul etkililiğinin çeşitli değişkenler göre incelenmesi. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi (ULED)/ International Journal of Leadership Training (IJOLT)*
- Cafoğlu, D. Z. (1996). Sanayileşmiş Ülkelerde Eğitim Politika ve Uygulamaları. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 7(7), 367-374.
- Clive Harber & Nithi Muthukrishna (2000) School Effectiveness and School Improvement in Context: The Case of South Africa, *School Effectiveness and School Improvement*, 11:4, 421-434
- Cristián Bellei, Liliana Morawietz, Juan Pablo Valenzuela & Xavie Vanni (2019): Effective school 10 years on: factors and processes enabling the sustainability of school
- Edmonds, R. (1979). Effective schools for the urban poor. *Educational Leadership*, 37(1), 15–24
- Dalbudak, K. (2022). *Okul etkililiği, okul imajı, öğretmenlerin performansı ve öğrencilerin akademik başarıları arasındaki ilişkiler örüntüsü*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dodson, C. K. (2005). *The relationship between school effectiveness and teachers' job satisfaction in North Mississippi schools*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mississippi University, Oxford.
- Gökçe, F., & Kahraman, P. B. (2010). Etkili Okulun Bileşenleri: Bursa İli Örneği. *Journal of Uludag University Faculty of Education*, 23(1), 173-206.
- Ergin, İ., Kaplan, F. & Korkmaz, A. (2018) Etkili Okul Olma Özelliklerinin Öğrenciler, Okul Ortamı ve Veliler Açısından Değerlendirilmesi *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*
- Helvacı, M. A., & Aydoğan, I. (2011). *Etkili Okul ve Etkili Okul Müdürüne İlişkin Öğretmen Görüşleri*
- Lezotte, W. L. (2001, Ocak). Revolutionary and evolutionary: The Effective schools movement. <http://www.effectiveschools.com>

- Lawrence F. Garrison (2003) A Comparison Of The Extent To Which Charter Schools In States With Strong And Weak Charter School Laws Implement The Effective Schools Correlates. A Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School Arkansas State University In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree. Doctor Of Education Educational Leadership
- Kahraman, E., Ateş, S., Arslan, D., Bulut, S. & Gürler, S. (2023). “Öğretmenlerin Etkili Okul Özelliklerine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi: Nitel Bir Çalışma”, International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 26367637), Vol:8, Issue:51
- Karabeke, A. (2022). *Öğretmenlerin etkili okul algıları ile okul iklimi arasındaki ilişki*. Pamukkale üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü tezsiz yüksek lisans projesi
- Purkey ve Smith (1983) *"Effective Schools: A Review"* *Elementary School Journal* 83. 427-452
- Sammons, P., Hillman, J., & Mortimore, P. (1995). *Key characteristics of effective schools: A review of school effectiveness research*. Institute of Education, University of London.
- Scheerens, J. (2016). Educational effectiveness and in effectiveness. A critical review of the knowledge base. Springer.
- Şahan, B. E. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin okula bağlılıkları ile akademik başarıları ve okul etkililiği arasındaki ilişkiler örüntüsü*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şişman, M. (2013). *Eğitimde mükemmellik arayışı: Etkili okullar* (4. baskı). Pegem.
- Uğurlu, C. T., & Demir, A. (2016). Etkili Okullar İçin Kim Ne Yapmalı? *Mersin University Journal of the Faculty of Education / Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 53–75.
- Tosun, A., & Çelik, K. (2022). Okul Şeffaflık Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty*, 64, 102–126.
- Yılmaz, E. ve Öznacar, B. (2016). Veli, ebeveyn- anne baba ve okul. İçinde, E. Yılmaz, A. Ünal, M. Çalışkan, & S. A. Sulak (Ed.), *Eğitim Bilimlerinden Yansımalar*, (ss.59-70). Konya: Çizgi Kitabevi

ÜLKEMİZDE ETKİLİ OKUL KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ VE ÇIKARIMLAR

SATI ODABAŞ¹, Prof. Dr., ENGİN ASLANARGUN²

¹ Rıza Malatyalı Ortaokulu, Millî Eğitim Bakanlığı, satiaktasodabas@gmail.com

ORCID NO:0009-0008-6284-7772

²Düzce Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, enginaslanargun@duzce.edu.tr

ORCID NO:0000-0002-4965-0229

ÖZET

Eğitim kurumları, bir toplumu oluşturan bireylerin yaşama hazırlanması yolunda en önemli etkiye sahip örgütlerdir. Bu kurumlar etkili olmalıdır ki topluma kazandırdıkları bireyler o toplumun gelişmesine en üst seviyede katkı sağlayabilsinler. Böylece etkili okul kavramı araştırılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalar ve araştırmalar sonucunda her araştırmacının etkili okul kavramına farklı farklı anlamlar yüklemesi sebebiyle ortak bir tanıma ulaşılamamıştır. Ancak özetlemek gerekirse; etkili okul, bir birey hangi özgeçmiş ve çevreye sahip olursa olsun o okuldan mezun olurken akademik, bireysel ve sosyal alanlarda olabildiğince çok beceriye sahip olarak mezun olmalıdır. Türkiye’de ve yurtdışında son yıllarda yapılan ve akademik başarıyı ölçen sınavlarda ülkemizdeki okulların başarı seviyelerinin düşük çıkması sebebiyle okulların etkililiğinin araştırılması gereği doğmuştur. Çalışma kapsamında 2000-2024 yılları arasında etkili okul konusu ile ilgili yayınlanmış olan araştırmalar Dergipak, Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, Ulakbim, Yökdil gibi veri tabanları taranarak bulunmuştur. Sonuç olarak okul etkililiği ile ilgili 23 adet tez, 70 adet makale, 6 adet kongre bildirisi sistematik analiz yöntemi ile ele alınmıştır. Yayınlanan bu tez ve makalelerin ortak amacı Türkiye’deki okulların etkililiğinin araştırılması, etkililiği etkileyen boyutların saptanması, etkili olmayan okulların etkililiğinin nasıl artırılması gerektiğinin belirlenmesi olarak tespit edilmiştir. Çalışmalar incelendiğinde etkili okulların öğrenci, öğretmen, yönetici ve veli boyutları ön plana çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda ülkemizde okul etkililiğinin orta seviyede olduğu belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etkililik, etkili okul, okul etkililiği

1.GİRİŞ

Okullar bireylerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimini destekleyen, toplumun temel değerleri doğrultusunda şekillenmelerine katkı sunan ve birey-toplum etkileşimini güçlendiren dinamik yapılar olarak ele alınmalıdır. Eğitim süreçlerinin kalitesinin artırılması, toplumsal kalkınma ve bireysel başarı açısından kritik bir öneme sahiptir. Okullar, toplumun içinde bulunduğu dönemin gereksinimlerini karşılayacak ve bu gereksinimlere cevap verecek öğrenciler yetiştirebilecek yapıda olmalıdır. Sosyal bir sistem olan okullar ancak bu şekilde topluma karşı olan sorumluluklarına yerine getirebilirler. Okulların sahip olduğu denetlenebilirlik, açıklık ve görev bilinci gibi özellikler bunu gerektirmektedir (Günel, 2014).

Etkili okul kavramının çıkış noktası okullardaki eğitimin niteliğinin artırılması amacıyla yapılan araştırmalardır. Son yıllarda ülkemizde ve yurtdışında yapılmakta olan akademik başarıyı ölçen çeşitli sınavlarda Türkiye'nin başarı seviyesinin birçok başarılı ülkenin seviyesinin çok altında kalmasıyla birlikte okulların etkililiğinin araştırılması gereği ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2015). Eğitimde etkililiğin artmasıyla eğitimin kalitesinin artması doğru oranlıdır. Bu sebeple literatürde okulların etkililiğinin araştırılması ve okul etkililiği ile alakalı parametrelerin ortaya konması amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Eğitimle alakalı çalışmalarda etkililik hem genel hem mesleki anlamlar kapsamında düşünülmektedir. Genel bir bakış açısıyla düşünüldüğünde etkililik, okulun çevrelerce beklenen etkiyi oluşturma kapasitesi olarak değerlendirilmektedir. Mesleki bağlamında ise etkililik ne ise, eğitimin ve öğretimin kalitesi de o olmalıdır şeklinde anlam kazanmıştır. Başka bir deyişle; etkililik, eğitim ve öğretimin kalitesiyle aynı anlamda kullanılmıştır (Gökmen, 2011). Eğitimde verimlilik ve etkililiğin en temel ölçütü, girdi ile elde edilen ürünün nitelik ve niceliği olarak kabul edilmektedir. Eğitilmiş toplumlar eğitimdeki etkililiğin en önemli kanıtıdır. Bu insanlar içinde bulundukları topluma oldukça fazla katkı sağlamaktadırlar. Bu katkılar sosyal, ekonomik, kültürel gibi birçok alanda gözle görülür bir fark yaratmaktadır. Başarılı bir şekilde eğitilmiş insanlar yenilikçi ve verimli karaktere sahiptirler. Hayata gerçekçi ve tarafsız bakabilirler, aynı zamanda diğer insanlarla kalıcı etkileşim içine girebilirler. Hedeflerine ulaşabilmek için plan ve program dahilinde çalışmayı prensip edinmişlerdir (Ada ve Baysal, 2010). Etkili okul kavramı üzerine araştırmalar yapan araştırmacılar ortak bir tanım üzerinde uzlaşamamışlardır. Bazı araştırmacılar etkili okulun ölçütü olarak okul amaçlarını ele alırken; bazı araştırmacılar ise okulun ölçütünü, okulun rolü, öğrencinin eğitsel başarısı, sorun çözebilme yetisi, kendini tanıma ve geliştirme becerisi olarak ele almaktadır (Deniz, Deniz, Demir, Dağ & Şık, 2022). Özdemir (2000)'e göre etkili okul, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal,

psikomotor, sosyal ve estetik gelişimlerinin en uygun biçimde desteklendiği, optimum bir öğrenme çevresinin yaratıldığı okuldur. Başka bir anlatımla etkili okul, öğrencilerini her anlamda geliştirip gerçek hayata hazırlayan okuldur. Etkili okullar, öğrencilerinin sosyal, eğitsel, ailesel, ekonomik özelliklerine bakmaksızın hepsini eşit sayıp onları her anlamda destekleyen okullardır. Öğrencilere sadece akademik beceri değil, aynı zamanda hayatları boyunca ihtiyaç duyacakları temel yaşam becerilerini kazandıran okullar, etkili okul olarak tanımlanabilirler. Bu tür okullar seçilmiş öğrenciler için değil bütün öğrenciler için uygun öğrenme ortamı sağlarlar. Öğrenciler sözü edilen bu ortamda ihtiyaç duydukları sadece akademik alanda değil aynı zamanda duyuşsal, sosyal alanlarda da gerekli becerileri kazanma imkânı yakalarlar. Okulların etkililiği ve gelişimi bağlamında temel soru, daha yüksek öğrenci başarılarının, ileri düzeyde sosyal gelişimin ve yükselen uygarlık seviyesinin sağlanmasına yönelik değişimlerin nasıl gerçekleştirilebileceğidir (Sergiovanni, 1998 akt Okçu & Şenyiğit, 2019). Etkili okul kavramı okullardaki eğitimin niteliğini artırabilmek için yapılan çalışmaların sonucunda ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar bazı okulların diğerlerine göre daha başarılı olduğu kanısına varıp sebebini araştırma gereği duymuştur (Kaplan, 2008 akt. Ergin, Kaplan, Korkmaz, 2018). Okul etkililiği ile ilgili çalışmaların zaman zaman değişiklikler gösterdiği belirtilmektedir. Cheng'e (1996b) göre geleneksel olarak, okulun etkililiği tartışması genellikle okul işlevlerinin basit anlayışına, özellikle de sadece bireysel ya da kurumsal düzeylerde teknik ve sosyal işlevlere dayanır. Bu durum geleneksel anlamda okul etkililiğinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için büyük bir sınırlama getirmektedir. Coleman raporundan itibaren okulların etkililiğine ilişkin olarak yapılan çalışmalar en genel anlamda, eğitim programlarının geliştirilerek nitelikli çıktılarının elde edilmesini amaçlamaktadır. Bu anlamda büyük bir çoğunluğu yerel ölçekte yürütülen bu çalışmaların nitelikli okullar için birer reçete ortaya koydukları görülmektedir. Küreselleşmenin eğitim sistemine yoğun olarak yansıdığı 2000'li yıllardan itibaren ise İktisadi İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi uluslararası kuruluşların eğitim sistemlerini küresel ölçekte değerlendirdiği uygulamaların ortaya çıktığı görülmektedir (Tosun, 2022). Okul etkililiği üzerine yapılan araştırmalarda, farklı yöntemler kullanılmış, farklı örneklemeler üzerinde çalışılmış ve farklı ülkeleri veya aynı ülkenin farklı bölgeleri incelenmiştir. Bu araştırmaların birçoğunun, değişik zamanlarda, farklı yöntemler kullanılarak dünyanın çeşitli bölgelerinde veya aynı ülkenin farklı alanlarında yapılmış olmasına rağmen ortak özelliklere sahip olduğu kabul edilebilir. Bu farkındalık, okul etkililiği araştırmalarının geçerliliğini artırmaktadır (Thoukididou, 2015). İzzet Döş ve Ahmet Cezmi Savaş 2015 yılında SAGE Open dergisinde yayınlanan makalelerinde the Institute of Public

Policy Research (Brighouse & Tomlinson, 1991)' den yaptıkları alıntıda etkili okul özelliklerinden şöyle bahsetmişlerdir:

- Tüm düzeylerde liderlik: sağlam, hedef odaklı, birden fazla liderlik şekillerinin benimsenmesi.
- Yönetim ve organizasyon: net, basit, daha düz yapılar.
- Kolektif öz değerlendirme: tüm personeli içeren ve yeni uygulamaların geliştirilmesine olanak sağlayan süreçler.
- Personel gelişimi: sistematik ve grup ya da bireysel ihtiyaçları içeren.
- Çevre/bina: görsel ve işitsel olarak olumlu, pozitif davranışları teşvik eden, yüksek beklentiler.
- Öğretim ve öğrenme: öğretmenler arasında yaratıcı tartışmalar ve müfredat ile pedagojik yaklaşımlar.
- Ebeveyn katılımı: ailelerin eğitimde paydaş olarak aktif bir şekilde yer alması.

Araştırmacılar tarafından etkili okula verilen roller ve okuldan beklenen talepler, literatürde çeşitli okul etkililik modellerinin ortaya konmasına zemin hazırlamıştır (Günel, 2014). Cameron ve Whetten (1983) tarafından örgütsel etkililiğin ölçülmesiyle alakalı olarak yedi model bulunmuştur (Cheng, 1996).

1. Amaç Modeli: Örgütsel etkililiğin amaç modeli etkililik konusunda geleneksel yaklaşımı ifade eder (Şişman, 2011). Bu model, okul etkililiğini önceden saptanmış hedeflere ulaşılması olarak tanımlar (Günel, 2014).
2. Kaynak Girdi Modeli (Sistem Modeli): Başka bir yaklaşım olan sistem modeli amaç modelinden farklı olarak sonuçtan çok hedef ve sonuçlara ulaşmada kullanılan dokümanlarla eğitim materyallerine odaklanmaktadır (Özdemir, 2013).
3. Doyum Modeli: Son yıllarda ülkemizde toplam kalite kavramına ilişkin bazı çalışmalara yer verilmektedir.
4. Meşruiyet Modeli: Günümüzde okullar kaynak arayışına girmiş, birbirleriyle yarış içerisinde dirler. Aynı zamanda da toplumda bir örgüt olarak sürekliliğini sağlamak için saygınlığını korumalı, okul paydaşlarından ve sosyal çevreden taktir görmelidir (Cheng, 1996).
5. Örgütsel Öğrenme Modeli: Bu modele göre çevresel değişim okul üstünde etkisi olan önemli durumlardan biridir. Eğer bir okul öğrencisine çevreye uyum sağlayabilmeyi öğretebiliyorsa o okul etkili okul olarak nitelendirilebilir.

6. Etkisizlik Modeli: Başka örgütlerde olduğu gibi okullarda da etkililikle alakalı kriterlere karar vermenin zor ve karışık olduğu ifade edilmiştir (Cameron, 1984 akt. Günal, 2014).
7. Toplam Kalite Modeli: Toplam kalite modeli diğer modellere kıyasla daha etraflı ve kapsayıcı bir modeldir. Bu özelliklerinden dolayı çeşitli okullara çeşitli seviyelerde fayda gösterebilir niteliktedir (Bradley, 1993; Cuttance, 1994; Greenwood ve Gaunt, 1994; Murgatroyd ve Colin, 1993; akt, Cheng, 1996).

Yukarıda anlatılan modellerin hepsi kendine has özelliklere ve sınırlılıklara sahiptir. Her şekilde ve her zaman aynı modeller kullanılamaz. İhtiyaç durumunda hangi model kullanılması gerekiyorsa o modelden yardım alınabilir.

Etkili okul kavramı 1960'lı yıllardan başlayarak günümüze kadar araştırmalara konu olmuş, çalışma sayıları her geçen yıl gittikçe artmıştır. 1960'lı yıllarda başlayan bu araştırmalar “büyük örnekleme dayalı ilişkisel (korelasyonel) araştırmalar” adıyla tanımlanabilir. James S. Coleman ve arkadaşları tarafından 1966 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan ‘Eğitimde Fırsat Eşitliği’ çalışması etkili okul alanında yapılan ilk çalışmaların başında gelmektedir. Coleman Raporu da denilen bu araştırma tüm dünyada büyük ses getirmiştir. Araştırma tarama deseninden hazırlanmış ve araştırmaya ABD’deki farklı etnik köken ve sosyoekonomik yapıya sahip 4000’den fazla okuldaki yaklaşık 650.000 öğrenci ve öğretmen katılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre öğrenci başarısına en önemli etken aile ve sosyal çevredir. 1970’lerde ortaya atılan ve örnek olaylar etrafında süregelen ‘süreç araştırmaları’ hareketi Weber’in öncülüğünde meydana çıkmıştır (Şahan, 2021). George Weber'in 1971 tarihinde yaptığı çalışma olan "Kent Çocukları Okuma Öğrenebilir: Dört Başarılı Okul", Coleman Raporu'nun sonuçlarını sorgulayan ilk çalışmalardan biriydi. Bu çalışma, dezavantajlı öğrencilerin akademik başarılarının ulusal ortalamanın üzerinde olduğu ve diğer kent okullarındaki öğrencilerin okuma başarı puanlarına kıyaslandığında önemli ölçüde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Weber, araştırmaya konu olan dört okulun, genellikle başarısız okullarda bulunmayan sekiz özelliğe sahip olduğunu keşfetmiştir:

1. Güçlü liderlik (dört okulda da net bir şekilde tanımlanabilir liderler vardı),
2. Yüksek beklentiler (dört okulda da öğrencilerinin potansiyel başarılarıyla ilgili yüksek beklentiler vardı),
3. Pozitif okul atmosferi (dört okulda da olumlu ve disiplinli bir ortam vardı),
4. Okumaya çokça verilen önem (ilkokul düzeyinde okuma, birinci öncelikti),

5. Okuma uzmanının varlığı,
6. Sesbilgisi (fonetik) yönteminin kullanımı,
7. Her öğrenciye özel bireysel alaka (bu okullar, her bir öğrencinin kendini geliştirmesine ayrı ayrı önem vermiş ve gerektiğinde öğretimi öğrenciye göre değiştirerek başarılarını devam ettirmelerini sağlamışlardır),
8. Öğrenci başarısının ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi (öğrenci ilerlemesinin sıklıkla kontrol edilmesi) (Garrison, 2003).

Ülkemizde etkili okul araştırmalarının öncülerinden olan Şişman Eğitimde Mükemmellik Arayışı: Etkili Okullar adlı kitabında etkili okul kavramını derinlemesine incelemiştir. Ayrıca kitapta etkili okulun boyutlarından ve özelliklerinden bahsedilmektedir. Balcı'nın Etkili Okul kitabı ilk olarak 1993'de basılmış ve etkili okul kavramına büyük katkılar sağlamıştır. Etkili Okul ve Okul Geliştirme Kuram, Uygulama ve Araştırma kitabının 2022'deki son basımında ilk kitaptan farklı olarak etkililik modelleri, etkililiğin araştırılma ve ölçülmesi, kuram, araştırma ve stratejileri, etkili okul modelleri, etkili okulun yönetici ve öğretmenlerden beklediği yeni roller gibi kavramlar üzerinde durularak etkili okul konusu genişletilmiştir. Akan (2007) tarafından yapılan araştırmada ise Erzurum'da bulunan ilköğretim okullarında görev yapan idareci ve öğretmenler ele alınmıştır. Araştırmanın amacı, okullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerin etkili okul hakkındaki düşüncelerini inceleyip, etkili okul hakkındaki kanaatlerini değişik şekillerde değerlendirmeyi amaç edinmiştir. Gökçe ve Kahraman (2010) tarafından yapılan araştırmada Bursa'daki merkeze bağlı ilköğretim okullarından 385 öğretmen ile görüşülmüş ve öğretmenlerin fikirlerine başvurulmuştur. Araştırmada amaç okulların belirli unsurlarının etkililik seviyelerini belirlemektir. Bu unsurlar liderlik, etkili öğretmenlik, yetkinlik geliştirme, okul-çevre ilişkileri ve kurumsal bağlılık olarak belirtilmiştir. Gökçe ve Kahraman araştırmalarında Ross ve Gray'in (2006) geliştirdiği ölçeği kullanılmışlardır. Yağız'ın 2016 yılında Diyarbakır'daki ilkokulların paydaşları olan idareci, öğretmen, öğrenci, okul programı, akademik süreç, eğitim ortamı, okul çevresi ve veli etkileşimi boyutlarında etkili okul özelliklerine ne derece sahip olduklarını tespit edip öğretmen çalışma sürelerinin okul etkililiğini ne derece etkilediğini tespit etmektir. Yağız yaptığı araştırmada Şişman (1996) tarafından bulunup iyileştirdiği "Etkili Okul Ölçeği" kullanmıştır (Yağız, 2016). Güngör'ün araştırması devlete bağlı ilköğretim okullarında dönüşümsel liderlik, etkili okul özellikleri ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkileri inceleyerek yeni bir model geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yeni model dönüşümsel liderliğin etkili okul özelliklerini nasıl etkilediğini ve bu etkinin öğretmenlerin

örgütsel bağlılığına nasıl yansıdığını açıklamaya çalışmaktadır (Güngör, 2018). Şahan 2021'e göre etkili okulu tanımlarken sadece akademik başarının incelenmesi ve değerlendirmeye alınması, öğrenci öğrenmesine çok dar bir bakış açısıyla bakılmasına sebebiyet verir (Şahan, 2021).

Etkili okulun birden fazla belirleyicisi vardır. Etkili okulun etkinliğini ölçen ve etkili okul kavramını betimlemek için kullanılan kavramlardan bazıları şunlardır: okul idarecisi, öğretmenler, öğrenciler, ders programları, veliler, sosyal çevre, okul ortamı, başarı amaçlı hedef. Bunların her biri okulun başarısını belirlemede ve öğrenci başarısını artırmada önemli rol oynamaktadır. Toplumsal ilerlemeyle birlikte insanların eğitim kurumlarına yönelik taleplerinde artış görülür. Toplum, eğitim sisteminin öğrencilere daha gelişmiş beceriler ve bilgi sağlamasını beklemektedir. Bu sebeple içi ve dışı işleyişin iyileştirilmesi ve modern gereksinimlere uyum sağlanması, okulların başarısını artıracaktır (Deniz, Deniz, Demir, Dağ, Şık, 2022).

Bir okulun etkililiğinin artmasını sağlayan ya da azalmasına sebep olan çeşitli boyutlar bulunmaktadır. Bunlardan en kritik olanları; öğrenci, öğretmen, yönetici ve veli boyutudur. Araştırmacılar bu boyutların okulları nasıl etkilediğini araştırmış, çeşitli sonuçlara ulaşmışlardır. Etkili okulun öğrenci boyutunda öne çıkan sonuçlardan bir tanesi; etkili bir okulda en büyük amaç öğrenci mutluluğudur. Çünkü bu tür okullarda eğitim-öğretimin merkezinde öğrenci vardır. Etkili eğitim uygulamalarının olduğu okullarda öğrenciler, okulu ve kendi gelecekleri ile ilgili konular hakkında fikirlerini ifade edebilmekte, değişik kulüp ve kurullarda aktif görevler üstlenmektedirler. Bu aktif görevler sayesinde öğrenciler okulları ve eğitimleri ile alakalı durumlarda söz hakkına sahip olabilmektedirler (Ayık ve Ada 2003). Etkili bir okul öğrencilerinin farklı ve güçlü yanlarını anlar ve bu doğrultuda hareket eder. Bu sebeple etkili okul öğrencileri farklı olmak zorundadırlar. Çünkü içinde bulundukları etkili okul ortamı öğrencileri farklı ve başarılı olmaya mecbur etmektedir. Etkili okulun öğrencilerini diğer okullardan ayıran özelliklerinden en hızlı fark edileni davranış biçimleri ve hatta giyim tarzlarıdır. Dikkatli bakıldığında bu farklılık oyunlarında bile fark edilebilir (Ergin, Kaplan ve Korkmaz, 2018). Diğer bir boyut olan öğretmen boyutunda ise; etkili okullarda çalışan öğretmenlerin nitelikleri araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Etkili okulların öğretmen teması altında belirlenen bazı özellikler şunlardır: öğretmenler arasında iş birliğinin bulunması, öğretmenlerin görev sorumluluklarını sevgiyle yerine getirmeleri, yüksek motivasyona sahip olmaları, hoşgörülü ve anlayışlı bir yaklaşım sergilemeleri, mesleki gelişimlerini sürekli olarak sürdürmeleri, birbirlerine güvenmeleri ve destek olmaları, ayrıca davranışlarıyla öğrencilere rol

model olmalarıdır (Ertürk ve Memişoğlu, 2018). Etkili okullarda öğretmenler ellerinde bulunan girdilerle sınıfı en iyi şekilde düzenleyerek etkili bir öğrenme ortamı oluşturmak için maksimum düzeyde çaba sarf etmelidirler (Gökçe, 2002 akt. Atıkan, 2019). Öğretmenlerin görüşlerine göre etkililik, öğretme gücü, işbirliği yapma, başarılı olma, amaca ulaşma, öğrencilere olumlu davranış kazandırma, bireyleri etkileme, projeler yapma, okulu geliştirme, kendini geliştirme, yenilikçi olma, lider olma, beklentilere cevap verme, farklı yöntem ve teknikler uygulama, öğrenmeyi öğretme, öğrencilerin eğlenecekleri bir okul ortamı oluşturma, öğrenci merkezli eğitim, öğrencilerin yeteneklerini ortaya çıkarma, çevreye duyarlılıktır (Memişoğlu, Ertürk, ve Yavuz, 2018). Etkili okulun öğretmen bileşeni bir okulun başarılı olması için en kritik olanıdır. Bir okulda öğretmen, yeniliklere ne kadar açık olur, kendini ne kadar geliştirirse öğrencilerine de o kadar iyi örnek olup, faydalı olabilir. Okul etkililiğinde başka bir boyut olan yönetici boyutu da öğretmen boyutu kadar önemlidir. Okul müdürü, eğitim öğretim kurumunda kritik bir görev üstlenen en önemli öğelerden biridir. Okul müdürü liderlik vasfına sahip olmalıdır ki okulun ihtiyaçlarını gidermeli ve çıkabilecek olan problemlere hızlı ve etkili bir şekilde çözüm bulabilmelidir. Çünkü günümüzde yönetime olan bakış açısı bunu gerektirmektedir (Sadan ve Atilla, 2021). Etkili okullardaki okul müdürlerinin özellikleri arasında; kişilerarası iletişimlerinin iyi olması, okulda çalışan öğretmen ve personeli cesaretlendiren yapıda olması, organizasyon yeteneği yüksek ve sorumluluk duygusu gelişmiş olmaları sayılabilir. Etkin bir okul müdürü, öğretim lideri olarak okulun hedeflerini tüm okul personeline doğru bir şekilde aktarabilmelidir (Kaplan, 2008 akt. Atıkan, 2019). Greenfield (1982) tarafından yapılan bir araştırmaya göre; etkili yöneticilerin, yüksek enerjiye sahip oldukları, uzun saatler çalışabildikleri, iyi bir dinleyici ve gözlemci oldukları, bilgi aktarımında yetkin oldukları, kişiler arası ilişkilerde başarılı oldukları, strese karşı toleranslı oldukları gözlemlenmiştir (Töremen, 2003). Birçok araştırmacı etkili bir okulun oluşturulması, yönetilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında okul yöneticilerinin lider olma özelliklerinin belirleyici bir görev üstlendiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda okul yöneticilerinin liderlik özelliklerinin, okuldaki öğretmenlerin iş doyumunu ve örgütsel bağlılıklarını artırmada ve örgüt içinde olumlu bir iklim oluşturmada kayda değer etkilerinin olduğu ifade edilebilir (Atış ve Dilbaz, 2022). Etkili okul araştırmalarında okul müdürü eğitim ve öğretim lideri olarak adlandırılır. Okul müdürünün öğretimsel bir lider olarak, okulun hedeflerini belirleme, okulun öğrenme ortamını zenginleştirme ve eğitim müfredatını idare etme olmak üzere üç önemli görevi vardır (Şişman, 2004 akt. Atıkan, N. 2019). Çelikten' in 1999 yılında yapmış olduğu bir çalışmada, etkili okul olarak nitelendirilen okulların hangi vasıfları taşıdığı, etkili okullar ile

okul müdürlerinin karar verme şekilleri arasındaki ilişkinin nasıl olduğu, sözü edilen okulların müdürlerinin alt kademedeki çalışan personele hangi seviyede sorumluluk verdiğini belirlemeyi amaçlamıştır (Çelikten, 2000 akt. Arslan, Satıcı ve Kuru, 2006). Son boyut olan veli boyutu da öğrencilerin başarısı, okulların etkililiği açısından oldukça önemlidir. Yapılan birçok çalışmada öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını tespit etmede en etkili yolun aile ile iş birliği içinde ilerlemek olduğu belirtilmiştir. Aileler çocuklarını en doğru tanıyan insanlardır ve çocuklar evleri ile okulları arasında bir uyuma ihtiyaç duyarlar. Bu uyum sayesinde aileler öğrencilerinin eğitsel, sosyal ve kişisel gelişimlerine katkı sağlarlar (Ergin, Kaplan & Korkmaz, 2018). Öğrencinin ailesinin sürece aktif şekilde katılımı, eğitimin etkililiği açısından büyük önem taşımaktadır (Bursalıoğlu, 2011: 39). Eğitim-öğretim sürecine veliyi dâhil eden ve velinin desteğini alan okullar, etkili okul olma yolunda hedeflerine daha kısa sürede ulaşabilirler. Veli, okulun işleyişini ne kadar iyi anlayabilirse, o oranda okula katkı sağlar ve destek verir. Bu katkı, okulun etkililiği açısından hayati önem taşır (Yağız, 2016). Okul-aile iş birliği, tüm düzeydeki öğrencilerin akademik başarılarının artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Etkili bir eğitimin temeli, aile ile okul arasındaki güçlü iş birliğine dayanmaktadır. Purkey ve Smith (1983) etkili okul araştırmalarını incelerken, başarılı öğrencilerin ailelerinden fazlaca destek gördüğünü ve bu durumun ailelerinden destek görmeyen öğrencilerle kıyaslandığında öğrenci başarısını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Redding'e (1997) göre, öğrenciler okulda geçen 18 yıl boyunca uyanık oldukları saatin yaklaşık %13'ünü okulda geçirirler. Geri kalan kısmı geçirdikleri aileleri onlara ne kadar destek olursa akademik başarıları o kadar artar. Okul ve öğrencilerin aileleri arasındaki iletişimin gelişmesiyle, öğrencilerin okulun, çalışmanın ve okulda kalmak gerekliliğinin önemini daha fazla kişiden işitmeleri olasıdır (Epstein, 1995 akt. Çobanoğlu ve Badavan, 2017).

2.SONUÇ

Okullar bir toplumdaki bireylerin yetişmesinde aileden sonra hatta aile kadar önemli rol oynarlar. Bireyin ailesinden sonra hayatla ilgili tecrübeler edindiği, kişiliğinin geliştiği, akademik anlamda bilgiler öğrendiği ve zamanının çoğunu geçirdiği yerler okullardır. Bu bağlamda topluma faydalı insanlar yetiştirmek için okulların etkili olması önemlidir. Etkili okullar başarılı öğrenciler, topluma faydalı bireyler yetiştirirler. Zaman içinde bazı okulların başarılı bazıların ise başarısız olması araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bunun sebebini öğrenmek için çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu çalışmalar yurtdışında başlamış, bir

zaman sonra ülkemizde de yaygınlaşmıştır. Okullar her yönüyle, bütün paydaşlarıyla beraber incelenmiş ve incelenmeye devam etmektedir. Etkili okullardaki öğrenciler, diğer öğrencilerden farklı olarak özgüvenli, öğrenmeye hevesli, problem çözme becerilerine sahip öğrencilerdir. Çünkü etkili okullarda merkezde öğrenci vardır. Öğretmenler ise; kendini geliştirmeye istekli, sınıf yönetimi konusunda başarılı, okul için etkin kararlar alabilen kişilerdir. Etkili okullarda yöneticilerin; okul yönetiminde lider konumunda olması, davranışlarıyla öğretmenlere örnek teşkil etmesi, okulda demokratik bir ortam oluşturması, becerikli ve öğretmen-öğrencileri destekleyici konumda olması gerekmektedir. Etkili okullarda okul-veli iş birliği oldukça önemlidir. Veli çocuğunun sıkıntılarını en iyi bilendir. Bu sebeple okulla iletişim halinde olmalıdır ki bir problemler büyümeden halledilebilsin. Okul ve veli arasında güvene dayalı bir iletişimin olması etkili okullar için oldukça önemlidir. Ülkemizdeki eğitim sisteminin ileriye adımlar atabilmesi için bütün okulların etkili olması ve bu okullardaki öğrencilerin mezun olduklarında topluma en faydalı hallerine kavuşmuş olmaları gerekmektedir. Bir ülkenin kalkınmasındaki en büyük etkenlerden olan eğitim sisteminin başarılı olabilmesi için bütün paydaşlar üzerlerine düşen görevleri en iyi şekilde yerine getirmelidirler.

3.KAYNAKÇA

- Ada, S. ve Baysal, Z. N. (2010). *Türk Eğitim Sistemi ve Etkili Okul Yönetimi* (1. Baskı). Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akan, D. (2007). Değişim sürecinde ilköğretim okullarının etkili okul özelliklerine sahip olma düzeyleri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.*
- Akçay Güngör, A. (2018). Etkili okul özelliklerinin dönüşümsel liderlik ve öğretmen bağlılığıyla ilişkisi (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı.
- Arslan, H., Satıcı, A., Kuru, M. (2006). Devlet ve Özel İlköğretim Okullarının Etkililiğinin Araştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 31(142), 15 - 25.
- Atılkan, N. (2019). *Okul müdürünün dağıtımçı liderlik davranışları ile okulların etkililiği arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi)*. Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük
- Atış, D., & Dilbaz, E. (2022). The evaluation of management skills of school administrators in the context of effective school. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 12(2), 442-467. <https://doi.org/10.18039/ajesi.910568>
- Ayık, A. ve Ada, Ş. / *Sos. Bil. D.* 8(2) (2009):429-446
- Bursalıoğlu, Z. (2002). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. 13.basım. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cheng, Y.C. (1996). *School Effectiveness And School-Based Management: A Mechanism For Development* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203724989>
- Çobanoğlu, F., & Badavan, Y. (2017). Başarılı Okulların Anahtarı: Etkili Okul Değişkenleri. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute / Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 114–134.
- Deniz Ö., Deniz İ., Demir M., Dağ S., Şık Y. 2022.Etkili okul ve etkili okul yönetiminde rol oynayan öğeler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 133, Ekim 2022, s. 332-353
- Döş, İ., & Savaş, A. C. (2015). Elementary School Administrators and Their Roles in the Context of Effective Schools. *Sage Open*, 5(1). <https://doi.org/10.1177/2158244014567400>
- Ergin, İ., Kaplan, F. & Korkmaz, A. (2018) Etkili Okul Olma Özelliklerinin Öğrenciler, Okul Ortamı ve Veliler Açısından Değerlendirilmesi Uluslararası Sosyal Araştırmalar

- Ertürk, R. ve Memişoğlu, S. P. (2018). Öğretmenlerin Etkili Okula Yönelik Görüşleri, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*.
- Gökçe, F., & Kahraman, P. B. (2010). Etkili Okulun Bileşenleri: Bursa İli Örneği. *Journal of Uludag University Faculty of Education*, 23(1), 173-206.
- Gökmen, A. (2011) İlköğretim Öğretmenlerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Ve Bu Davranışların Okul Etkililiği Üzerindeki Etkisine İlişkin Algıları (Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Günel Y. (2014). Etkili okul değişkenlerinin öğrenci başarısı ile ilişkisi ve okul hesap verebilirliği Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı Doktora Tezi
- Lawrence F. Garrison (2003) A Comparison Of The Extent To Which Charter Schools In States With Strong And Weak Charter School Laws Implement The Effective Schools Correlates. A Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School Arkansas State University In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree. Doctor Of Education Educational Leadership
- Okçu, V. & Şenyiğit, V. (2019). “Okul Etkililiğinde Öğretimsel Liderlikten Çok Daha Fazlası: Pedagojik Liderlik”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 5(26): 1954-1963
- Özdemir, S. (2013). *Eğitimde örgütsel yenileşme*. Pegem A Yayıncılık. Ankara
- Purkey ve Smith (1983) "Effective Schools: A Review' *Elementary School Journal* 83. 427-452.
- Şadan, A. ve Atilla, S. Ortaokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Etkili Okul Müdürü Algılarının İncelenmesi ISSN: 2791-7037 Sayı 24 Kasım Öğretmenler Günü Özel Sayısı, Cilt 1, Sayfa 155-169, Yıl 2021
- Şahan, B. E. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin okula bağlılıkları ile akademik başarıları ve okul etkililiği arasındaki ilişkiler örüntüsü*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şişman, M. (2013). *Eğitimde mükemmellik arayışı: Etkili okullar* (4. baskı). Pegem.
- Thoukididou, E. (2015). Effective schools: Reality or utopia? *Strategies for Policy in Science and Education*, 23(2).
- Tosun, A., & Çelik, K. (2022). Okul Şeffaflık Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty*, 64, 102–126.

- Töremen, F. & Kolay, Y. (2003). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Sahip Olması Gereken Yeterlilikler. *Milli Eğitim Dergisi*, 160.
- Yagız, M.S. (2016). *İlkokulların Etkili Okul Özelliklerine Sahip Olma Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi
- Yıldırım, İ. (2015). *Okul yöneticilerinin kişilik ve denetim odağı özelliklerinin öğretmenlerin iş doyumunu ve okul etkililiği açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum.

KIRSALDA MATEMATİK İLE İLGİLİ MAKALE VE TEZLERİN DOKÜMAN ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra BARDAKÇI¹, Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ²

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, busra.bardakci.43@gmail.com – 0009-0006-5632-4655

²Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kyenilmez@ogu.edu.tr – 0000-0001-6256-4686

ÖZET

Araştırmanın amacı kırsal bölgelerde matematik eğitimi üzerine yapılan makale ve yüksek lisans tezlerini inceleyerek, bu alandaki eğilimleri ve karşılaşılan zorlukları ortaya koymaktır. Araştırmada, 2005-2022 yılları arasında yayınlanmış 14 akademik çalışma doküman analizi modeli ile incelenmiştir. Çalışmalar, türlerine göre makale ve yüksek lisans tezi olarak sınıflandırılmış ve 5-8. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan araştırmaların daha fazla olduğu görülmüştür. Yöntem açısından, nicel araştırmaların daha yaygın olduğu, tarama modelinin ise en çok tercih edilen araştırma modeli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, kırsaldaki eğitimde öğretmenlerin karşılaştığı zorluklar ve öğrencilerin yaşadığı kaygılar gibi çeşitli faktörlerin matematik başarısını olumsuz yönde etkilediği vurgulanmıştır. Araştırma bulguları, kırsal bölgelerde matematik eğitimi üzerine yapılan çalışmaların daha çok yüksek lisans tezleri olarak gerçekleştirildiğini, 2012 yılında yapılan çalışmaların daha fazla olduğunu ve 2014-2020 yılları arasında bu alandaki çalışmaların azaldığını göstermektedir. Ayrıca, öğretmen ve öğrenci görüşlerinin daha fazla yer aldığı çalışmaların sayısının artırılması gerektiği ve kırsal matematik eğitimi ile ilgili detaylı araştırmalar yapılması gerektiği önerilmektedir. Kırsal bölgelerde matematik eğitimi üzerine daha fazla araştırma yapılmasının gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Kırsalda matematik, matematik eğitimi, doküman analizi

1. GİRİŞ

Eğitim, insanların sosyal yaşamda var olmalarını sağlayan, kişisel gelişimlerine katkı sunan ve ekonomide ilerlememizi teşvik eden en önemli temel taşlardan biridir. Fakat kırsal bölgelerde eğitim farklı nedenlerden dolayı engellerle karşı karşıyadır. Altyapı yetersizlikleri, eğitimde kullanılan materyal eksikliği, istihdamın tam olarak sağlanamaması, personel eksikliği, ekonomik kaynakların sınırlılığı ve göç gibi meseleler kırsalda eğitimin niteliğini doğrudan etkilemektedir (Yoloğlu ve Zorlu, 2020). Kırsal bölge tanımı için araştırma yapıldığında Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) “İl ve ilçe merkezleri dışında kalan yerler” olarak kullanılan kırsal kavramı, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından, “Nüfusu 20.000 ve daha az olan yerleşim yerleri” olarak ifade edilmektedir (Çalışkan ve Yenilmez, 2012). Kırsal alan, genellikle şehirleşmiş bölgelere kıyasla daha az nüfus yoğunluğuna sahip, tarım ve

hayvancılıkla geçimini sağlayan yerleşim alanlarını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Türkiye'de kırsal alanlar, tarımın yoğun olarak yapıldığı, sanayileşmenin sınırlı olduğu ve genellikle büyükşehirlerden uzak yerleşim yerleri olarak tanımlanır. TÜİK, kırsal alanları nüfus yoğunluğuna, ulaşım ve altyapı imkanlarına göre belirlerken, bu alanların genellikle düşük gelir düzeyi, sınırlı eğitim fırsatları ve sağlık hizmetlerine erişim gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Kırsal alanlar, sadece coğrafi olarak şehirlerden uzak yerler değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan da farklılık gösteren yerleşimlerdir. Tarıma dayalı ekonomileri, düşük nüfus yoğunlukları ve sosyal yapıları nedeniyle, kırsal alanlar genellikle şehirlere kıyasla daha homojen bir yapıya sahiptir (Basun ve Erden, 2020). Bu alanlardaki nüfus, büyük ölçüde tarımsal üretime dayalı bir yaşam sürmekte, ancak sanayileşmenin ve modernleşmenin etkisiyle bu yapılar giderek değişmektedir. Kırsal alanların, ekonomik büyüme, eğitim ve sağlık gibi sosyal göstergelerde şehirlerle arasındaki farklar, toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren bir faktör olmaktadır (Akbaş, 2006).

Her bölgede zorluk yaşanırken kırsal alanda eğitim daha da zorlayıcı olabilmektedir. Kırsal alanda eğitim, çeşitli sosyo-ekonomik ve coğrafi engeller nedeniyle önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Öncelikle, kırsaldaki okulların altyapısı genellikle yetersizdir; okul binaları çoğu zaman eski ve bakımsızdır, ısınma, aydınlatma gibi temel ihtiyaçlar bile karşılanamayabilir. Ayrıca, eğitim materyalleri ve dijital araçlar gibi modern eğitim kaynaklarına erişim sınırlıdır, bu da öğrencilerin çağdaş eğitim yöntemlerinden faydalanmalarını engeller. Teknolojik altyapının eksikliği, uzaktan eğitim gibi modern uygulamaların kırsal alanlarda etkili bir şekilde hayata geçirilmesini zorlaştırır (Garan, 2005). Öğretmen açığı ve öğretmenlerin profesyonel gelişim fırsatlarının sınırlı olması da kırsaldaki eğitimde karşılaşılan önemli zorluklardan biridir. Kırsal alanlarda öğretmenler genellikle düşük maaşlarla çalışmakta, daha az destek almakta ve mesleki eğitimlere erişim konusunda zorluk yaşamaktadırlar (Toker, 2015). Bunun yanı sıra, kırsaldaki sosyo-ekonomik koşullar da eğitimi zorlaştırır; özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan ailelerin çocukları, ekonomik nedenlerle okula devam etmekte güçlük çekebilir veya erken yaşta iş gücüne katılmak zorunda kalabilirler. Ayrıca, kırsal bölgelerdeki okullara ulaşım zorlukları, öğrencilerin düzenli olarak eğitim almasını engeller; uzak mesafeler, kötü yol koşulları ve toplu taşımanın yetersizliği, okula devam oranlarını düşürür. Bu zorlukların yanında, bazı kırsal topluluklarda geleneksel değerler ve toplumsal normlar, eğitim sistemine karşı bir direnç oluşturabilir. Özellikle kız çocuklarının eğitimi, kültürel engeller nedeniyle sınırlı olabilir. Son olarak, kırsal alanlardaki eğitim politikaları genellikle yerel ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır ve yönetsel eksiklikler, eğitim hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulmasını engeller. Tüm bu zorluklar, kırsal alandaki eğitimde eşitsizliğin artmasına ve öğrencilerin eğitim fırsatlarına eşit erişim sağlayamamalarına yol açmaktadır (Bilir, 2008). Matematik çocuklar için kaygı verici, zorlayıcı, korktukları bir ders olarak hayatlarında var olabilmektedir. Bazı öğrenciler derse karşı olumsuz tutum geliştirmekte, dersi dinlemekten bile çekinmektedirler (Baykul, 1999). Kırsal bölgedeki olumsuz nedenlerden dolayı çocuklar derse, okula, eğitime adapte olmak da zorlanırken matematik dersinin verdiği kaygı da onların başarılarını etkilemektedir. TIMSS raporlarında da öğrencilerin matematik başarısının kırsal bölge veya şehir merkezinde eğitim görme ile ilgili değişkenlik gösterdiği belirtilmektedir (Webster ve Fisher, 2000).

Dünya genelinde gerçekleştirilen PISA 2018 sınavı raporuna göre, matematik puanları incelendiğinde, Doğu Marmara Bölgesi 475,5 puan ortalaması ile en yüksek başarıyı elde ederken, Batı Anadolu (469,7), Batı Marmara (468) ve Batı Karadeniz (467,5) bölgeleri de matematik alanında nispeten daha iyi başarı elde etmişlerdir. Öte yandan, Orta Anadolu (424,4), Kuzeydoğu Anadolu (411) ve Ortadoğu Anadolu (407,4) bölgelerinde ise öğrenciler daha altta performans göstermiştir (MEB, 2019). Elde edilen bilgilere göre kırsal bölgede eğitim niteliği daha düşüktür denilebilir.

Alanyazın incelendiğinde; Acat ve Çiftçi (2010) çalışmalarında kırsal bölgelerdeki 8. sınıf öğrencilerinin matematik algılarının değerlendirmek için tarama modeli kullanmışlardır. Araştırmanın örneklemini 379 8. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Veriler çalışma için geliştirilen Matematik Algısı Ölçeği ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde t-testi ve ANOVA yöntemleri uygulanmıştır. Çalışma bulguları, öğrencilerin matematikle ilgili tüm boyutlarda olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışkan ve Yenilmez (2011), araştırmalarında kırsal bölgelerde matematik eğitimi kapsamında çoklu zeka uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşleri ile öğrencilerin çoklu zeka alanlarını karşılaştırmayı hedeflemişlerdir. Çalışma betimsel yöntemle gerçekleştirilmiş olup, nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarını beraber ele alan karma model var olmuştur. Nicel kısımda çalışma grubu, yedi bölgede yer alan illerin kırsal kesimlerinde eğitim gören 521 öğrenciden oluşmaktadır. Nitel bölümde ise, bu öğrencileri okutan 7 matematik öğretmeni örneklem grubunu oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde, öğrencilerin çoklu zeka alanlarındaki gelişim seviyelerini tespit etmek için “Çoklu Zeka Envanteri” kullanılmıştır. Öğretmenlerin görüş ve fikirlerini tespit etmek amacıyla ise araştırmacılarla geliştirilen görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma bulguları, öğretmenlerin matematik derslerinde en çok odaklandıkları zeka alanları ile öğrencilerin en iyi performans zeka alanları arasında genel bir paralellik olduğunu ortaya koymuştur.

İnce (2012), araştırmasında kırsal ve şehir merkezindeki öğrencilerin dönüşüm geometrisini anlama seviyeleri ile iki boyutlu geometride uzamsal görselleştirme becerilerini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın örneklemini, 2010–2011 öğretim yılında Denizli’de eğitim gören 760 sekizinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen bu öğrenci grubunda, 334 öğrenci kırsal bölgelerde, 426 öğrenci ise şehir merkezinde eğitim almaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, hem kırsal hem de şehir merkezinde eğitim gören sekizinci sınıf öğrencilerinin dönüşüm geometrisini anlama seviyeleri genellikle 1. düzeyde bulunmaktadır. Ancak, dönüşüm geometrisini anlama seviyeleri ve iki boyutlu geometride uzamsal görselleştirme test puanları açısından şehir merkezindeki öğrencilerin, kırsal bölgede eğitim gören öğrencilere göre nispeten anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, hem kırsal hem de şehir merkezindeki öğrencilerin dönüşüm geometrisini anlama seviyeleri ile iki boyutlu geometride uzamsal görselleştirme becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Özpınar (2021) çalışmasında kırsalda matematik öğretmenlerinin matematik dersi öğretim programını uygulamada karşılaştıkları zorlukları ve çözüm yaklaşımlarını incelemeyi

amaçlamıştır. Bu çalışma kapsamında öğretim programının hedefleri, içeriği, öğrenme-öğretme süreçleri ve değerlendirme unsurları ile birlikte uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan zorluklar ve çözüm önerileri incelenmiştir. Araştırmanın katılımcı grubunu kırsal bölgelerde görev yapan 20 ortaokul matematik öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, öğretim programının uygulanması sürecinde neredeyse tüm unsurlarda ciddi sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Özellikle öğrenme içeriği en büyük sorun olarak öne çıkmaktadır. İçerik bağlamında, kazanımların eksik işlenmesi ve kazanımlara ayrılan sürenin yetersiz olması gibi önemli sıkıntılar belirlenmiştir. Pandemi sürecinde ise öğrencilerin derse katılımı en çok yaşanan problem olarak dikkat çekmiştir. Bu dönemde kırsal bölgelerde öğrencilerin derse katılım oranı düşmüş ve bu durum, öncelikle kırsaldaki ekonomik yetersizliklere bağlanmıştır.

Küçükay ve Yenilmez (2021) çalışmalarında, kırsal bölgelerde eğitim alan ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin uzamsal yetenek, uzamsal zekâ ve uzamsal kaygı düzeyleri arasındaki bağlantıyı araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın örneklem grubunu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında eğitim alan 191 adet 8. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Veri toplama sürecinde, “Mekânsal Oryantasyon Testi”, “Uzamsal Kaygı Ölçeği” ve “Uzamsal Zekâ Ölçeği” kullanılmış olup, elde edilen veriler SPSS 20 paket programında Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonuçları, uzamsal yetenek puanları ile uzamsal kaygı puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu gösterirken, uzamsal zekâ puanları ile yetenek puanları arasında ve zekâ puanları ile kaygı puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özcan ve Yenilmez (2022) çalışmasında, kırsal ve kentsel bölgelerde görev yapan ortaokul matematik öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirme uygulamalarını kıyaslamalı olarak incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada, durum çalışması modeli tercih edilmiştir. Çalışma grubu seçimi aşamasında maksimum çeşitliliği sağlamak amacıyla, üç kırsal ve üç kentsel bölgede çalışan ve kıdem düzeyleri az, orta ve çok olan toplamda altı matematik öğretmeni seçilmiştir. Araştırma bulguları, kentsel ve kırsal bölgelerdeki matematik öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirme uygulamalarının genel olarak eşdeğerlik gösterdiğini ortaya koymuştur. Ancak, öğrenci başarı düzeyi, teknik altyapı eksikliği ve öğrenci ailelerinin gelir durumları gibi etkenler nedeniyle kırsal bölgelerde daha çok geleneksel değerlendirme yöntemlerinin tercih edildiği belirlenmiştir.

Bu araştırmanın amacı, kırsal bölgelerde matematik konusuyla ilgili yayımlanan makaleler ve yüksek lisans düzeyinde yapılan tez çalışmalarının çeşitli faktörler bakımından incelenmesidir. Çalışmanın bulguları, kırsalda matematik alanındaki çalışmalara rehberlik etme açısından önemli bir destek sunmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Çalışmada kırsalda matematik alanına ilişkin yapılan makale ve lisansüstü tezlerde yer alan eğilimi belirlemek için nitel araştırma yaklaşımı esas alınmıştır. Nitel araştırmalar; bir olayı, kişileri, kurumları, belgeleri ve dokümanları derinlemesine geniş bir çerçeveden incelemeyi

hedeflemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi, araştırmadaki olgu veya olgular hakkında ilgili yazılı(kitap, dergi vb.) ve görsel(fotoğraf, video vb.) bilgileri analiz etmeyi hedefler. Bu amaç doğrultusunda 2005-2022 yılları süresince eğitim bilimleri üzerine yazılmış makale ve Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde erişilebilen 14 çalışma incelenmiştir.

Araştırmada çalışmaların sınıflandırılması; türü, yılı, çalışma grubu, yöntemi ve modeli şeklindedir. Araştırmalar çalışma türüne göre: makale ve yüksek lisans tezi; çalışma grubuna göre: 1.-4.Sınıflar, 5.-8.Sınıflar, öğretmenler ve öğretmenler-öğrenciler; araştırma yöntemine göre: nitel yöntem, nicel yöntem ve karma yöntemlerin kullanıldığı çalışmalar; araştırma modeline göre: yarı deneysel, durum çalışması, tarama, korelasyonel, betimsel, fenomenolojik, tarama- fenomenolojik ve tarama-durum çalışması modellerinin kullanıldığı çalışmalar başlıkları altında incelenmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde çalışmada ele alınan çalışmaların türü, yılı, öğrenim düzeyi, yöntemi ve modeline göre dağılımlarına yer verilmiştir. Araştırmada incelenen çalışmalar makale ve yüksek lisans tezi temel olarak iki farklı grupta değerlendirilmiş ve sonuçlar Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1: *İncelenen Çalışmaların Türüne Göre Dağılımı*

Çalışma Türü	f	%
Makale	5	35,71
Yüksek Lisans Tezi	9	64,28

Çizelge 1'e göre çalışma türünün değerlendirilmesi sonucunda kırsalda matematik ile ilgili çalışmalarda yüksek lisans tezlerinin daha çok olduğu görülmektedir.

Matematik dersi programına yönelik yapılan araştırmaların yıllara göre dağılımı Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2: *İncelenen Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı*

Yıl	f	%
2005	1	7,14
2010	2	14,28
2012	3	21,42
2014	1	7,14
2015	1	7,14
2019	1	7,14
2020	1	7,14
2021	2	14,28
2022	2	14,28

Çizelge 2'e göre kırsalda matematik ile ilgili incelenen çalışmaların ağırlıklı olarak 2012 yılında yapıldığı belirlenmiştir. 2014, 2015, 2019 ve 2020 yıllarında çalışma sayısında azalma görülmektedir.

Araştırmada incelenen çalışmalar, çalışma grubuna göre 1.-4.Sınıf öğrencileri, 5.- 8.Sınıf öğrencileri, öğretmenler ve öğretmenler-öğrenciler şeklinde dört grupta incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 3’te sunulmuştur.

Çizelge 3: *İncelenen Çalışmaların Çalışma Grubuna Göre Dağılımı*

Çalışma Grubu	f	%
1.- 4.Sınıf Öğrencileri	1	7,14
5.- 8.Sınıf Öğrencileri	7	50,00
Öğretmenler	4	28,57
Öğretmenler ve öğrenciler	2	14,28

Çizelge 3’e göre 5.-8.Sınıf çalışma grubu ile daha çok çalışma yapılmıştır. En az çalışma 1.-4.Sınıf çalışma grubu ile olmuştur. Öğretmenler ve öğrenciler olarak bir çalışma grubunun olması da karma yöntem kullanıldığı içindir. Ayrıca çalışma grubu öğretmenler olan bölümde matematik ve sınıf öğretmenleri birlikte yer almaktadır. Araştırmada incelenen çalışmalar araştırma yöntemine göre; nitel yöntem, nicel yöntem ve karma yöntem olacak şekilde üç farklı grupta incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 4’te belirtilmiştir.

Çizelge 4: *İncelenen Çalışmaların Yöntemine Göre Dağılımı*

Yöntem	f	%
Nicel	8	57,14
Nitel	4	28,57
Karma	2	14,28

Çizelge 4’e göre kırsalda matematik ile ilgili araştırmalarda nicel yöntemin daha çok tercih edildiği belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda hangi model kullanıldığı Çizelge 5’te yer almaktadır.

Çizelge 5: *İncelenen Çalışmaların Modeline Göre Dağılımı*

Model	f	%
Yarı Deneysel	1	7,14
Durum Çalışması	2	14,28
Tarama	5	35,71
Korelasyonel	2	14,28
Betimsel	1	7,14
Fenomonolojik	1	7,14
Tarama- Fenomonolojik	1	7,14
Tarama-Durum Çalışması	1	7,14

İncelenen çalışmalarda en çok tarama araştırma modeli kullanılmıştır. Durum çalışması modeli ve korelasyonel model, tarama araştırma modelinden sonra tercih edilen model olmuştur.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma sonucunda incelenen çalışmaların türüne göre yapılan dağılımda, yüksek lisans tezlerinin sayısının makalelere kıyasla daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durum, kırsaldaki matematik eğitime dair yapılan çalışmaların genellikle daha derinlemesine ve uzun vadeli araştırmalarla incelendiğini, dolayısıyla akademik tezlerin bu alanda daha fazla tercih edildiğini göstermektedir. Yıllara göre yapılan incelemeler, kırsalda matematikle ilgili yapılan çalışmaların en çok 2012 yılında; 2014, 2015, 2019 ve 2020 yıllarında ise çalışma sayısında belirgin bir azalma yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu düşüş, belirli dönemlerde bu alandaki araştırmalara olan ilginin azaldığını veya kaynakların başka alanlara kaymış olabileceğini gösterebilir.

Çalışma grubuna göre yapılan dağılımda ise, 5.-8. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan araştırmaların daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu, kırsaldaki matematik eğitiminin genellikle ortaokul seviyesinde daha çok ele alındığını, 1.-4. sınıf öğrencileriyle yapılan araştırmaların ise sınırlı kaldığını göstermektedir. Ayrıca, öğretmenler üzerine yapılan araştırmaların önemli bir yer tuttuğu, ancak öğretmen ve öğrencilerin birlikte yer aldığı araştırmaların daha nadir olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin matematik öğretimindeki rolüne ve eğitimdeki etkilerine yönelik yapılan çalışmaların yaygın olduğunu, ancak öğretmen ve öğrencilerin birlikte ele alındığı karma yöntemlerin daha sınırlı kullanıldığını işaret etmektedir.

Araştırma yöntemine göre yapılan dağılımda ise nicel yöntem en çok tercih edilen yöntem olarak öne çıkmaktadır. Kırsaldaki matematik başarısına dair yapılan araştırmaların büyük ölçüde sayısal verilere dayandığını, dolayısıyla objektif ve genelleştirilebilir sonuçların elde edilmek istendiğini göstermektedir. Nitel yöntem ve karma yöntemler ise daha az kullanılmıştır.

Son olarak, tarama modeli en yaygın kullanılan araştırma modeli olarak dikkat çekmektedir. Tarama araştırmaları, geniş kapsamlı veri toplama ve genellemeler yapma imkanı sunduğundan, kırsaldaki matematik eğitimi üzerine yapılan araştırmaların çoğunlukla bu model üzerinden yapıldığını göstermektedir. Durum çalışması ve korelasyonel modelleri ise tarama modelinden sonra en çok tercih edilen araştırma modelleri olmuştur. Bu modeller, özellikle belirli bir durumun ya da değişkenler arasındaki ilişkilerin derinlemesine analiz edilmesine olanak tanır.

Sonuç olarak, bu araştırma, kırsalda matematik eğitimi üzerine yapılan akademik çalışmalarda, yüksek lisans tezlerinin, nicel araştırma yöntemlerinin ve tarama modelinin daha fazla tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

5.ÖNERİLER

Araştırmadan ulaşılan bulgulara göre diğer araştırmacılar için öneriler şu şekildedir:

- 1.Kırsalda matematik alanında daha çok makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezi yapılabilir.
- 2.Çalışmaların belli bir yılla sınırlı kalmayıp sürekliliği sağlanabilir.
3. Öğretmen ve öğrenci görüşlerine odaklanan tez çalışmalarının sayısı çoğaltılabilir.
- 4.Kırsalda matematik ile ilgili doküman analizi modelini temel alan tez çalışmalarının sayısı arttırılabilir.
- 5.Kırsalda matematik ile ilgili daha detaylı araştırmalar yapıp öğrencilerin yaşadığı avantaj veya dezavantajların alt boyutları incelenerek çalışmalar yapılabilir.

6.Kırsaldaki eğitim niteliklerinden daha fazla veri toplanarak ve özellikle öğretmen eğitimine yönelik olacak şekilde çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acat, M. B., & Çiftçi, Ş. K. (2010). Kırsal bölgelerde öğrenim gören öğrencilerin matematiğe ilişkin algılarının değerlendirilmesi. *Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama*, (2), 3-16.
- Akbaş, A. Ö. (2006). *Köy çocuklarının ortaöğretime geçiş sürecinde yaşadıkları sorunların toplumsal cinsiyet açısından karşılaştırılması*. [Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Ardıç, F., Şengür, S., & Yenilmez, K. (2019). Kırsal bölgede öğrenim gören dördüncü sınıf öğrencilerinin geometrik kavramları günlük hayatla ilişkilendirme düzeyleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 4(2), 22-37.
- Basun, B., & Erden, Ş. (2020). Kent merkezi ve kırsalda yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal problem çözme becerilerinin incelemesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(227), 271-288.
- Baykul, Y. (1999). *İlköğretim Birinci Kademedeki Matematik Öğretimi*. İstanbul: MEB.
- Bilir, A. (2008). Birleştirilmiş sınıflı köy ilköğretim okullarında öğretmen ve öğretim gerçeği, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41 (2) , 1-22.
- Çalışkan, S., & Yenilmez, K. (2012). Kırsalda matematik eğitiminde çoklu zekâ uygulamaları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 837-848.
- Erdem, M., & Yalçın, İ. (2016). *Kırsal Kesim ve Eğitim: Türkiye'deki Durum ve Sorunlar*. Milli Eğitim Dergisi, 45(214), 35-51.
- Garan, Ö. (2005). *Kırsal kesimdeki sınıf öğretmenlerinin matematik öğretiminde karşılaştıkları sorunlar*. [Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi].
- İnce, H. (2012). *Kırsal bölgelerde ve şehir merkezindeki öğrencilerin dönüşüm geometrisi anlama düzeylerinin ve uzamsal görselleştirme yeteneklerinin incelenmesi*. [Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi].
- Yenilmez, K., & Küçükay, S. (2021). *Kırsalda öğrenim gören öğrencilerin uzamsal zekâ, uzamsal yetenek ve uzamsal kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 6(1), 31-45.
- MEB. (2019). PISA 2018 Türkiye ön raporu. 04.12.2024 tarihinde https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/03105347_PISA_2018_Turkiye_On_Raporu.pdf adresinden alınmıştır.
- Özcan, H., & Yenilmez, K. (2022). Kırsal ve Kentsel Bölgelerdeki Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Ölçme Değerlendirme Durumlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 7(1), 49-69.
- Özpınar, F. (2021). *Kırsaldaki matematik öğretmenlerinin öğretim programını uygulamada karşılaştıkları zorluklar ve çözüm yaklaşımları*. [Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi].

- Toker, S. (2015). *Kırsaldaki ortaokul öğrencilerinin matematik algıları ile öğrenci ve öğretmenlerin matematik eğitimi hakkındaki görüşleri*. [Yayımlanmış yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi].
- Webster, B. J., & Fisher, D. L. (2000). Accounting for variation in science and mathematics achievement: A multilevel analysis of Australian data third international mathematics and science study (TIMSS). *School Effectiveness and School Improvement*, 11(3), 339-360.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yoloğlu A.C. ve Zorlu F. (2020). Türkiye’de kırsallığın ve kırsal alanların tanımlanması: Bir yöntem denemesi, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi*, 3 (2) , 145-176.

7.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK ÖZ-YETERLİKLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra BARDAKÇI¹, Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ²

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, busra.bardakci.43@gmail.com – 0009-0006-5632-4655

²Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kyenilmez@ogu.edu.tr – 0000-0001-6256-4686

ÖZET

Bu çalışma, 7. sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterliklerini cinsiyet, okul öncesi eğitim, anne ve baba öğrenim durumu ve matematik not ortalaması faktörlerine göre değerlendirmeyi hedeflemektedir. Nicel türdeki bu araştırmada tarama deseni kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinde 7. sınıfta öğrenim gören 194 ortaokul öğrencisinden kolaylama örnekleme yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırmada veri toplamak amacıyla “Matematiğe Karşı Öz-yeterlik Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ise betimsel istatistikler, bağımsız örneklem t-testi ve varyans analizi (ANOVA) yöntemleri uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre; erkek öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin, kız öğrencilerin matematik öz-yeterliklerine göre daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Okul öncesi eğitim faktörü bakımından erkek ve kız öğrenciler arasında anlamlı seviyede fark bulunmamaktadır. Anne-baba eğitim durumu değişkeni açısından üniversite mezunu anne ve babaya sahip öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, matematik öz-yeterliğinin matematik dersi not ortalamasına göre farklılaştığı görülmüştür. Matematik not ortalaması ile matematik öz-yeterliği arasında pozitif yönde bir korelasyon bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler : Matematik, ortaokul öğrencileri, öz-yeterlik

1. GİRİŞ

Matematik, insanlık tarihindeki gelişimin temel taşlarından biri olarak kabul edilir ve evrensel bir dil olarak bilim dünyasında öne çıkar (Bulut, 1988; Baykul, 1999). Günlük yaşamın her alanında karşılaşılan basit hesaplamalardan, karmaşık bilimsel araştırmalara kadar geniş bir uygulama yelpazesi sunar. Matematik, analitik düşünme, mantık yürütme, problem çözme yetileri gibi bilişsel süreçleri geliştirirken, bilimsel ve teknolojik gelişmelere de ilham verir (Büyükçam, 2021). Matematik eğitimi, bireylerin akademik başarılarını etkileyen temel bir faktördür ve aynı zamanda günlük yaşamda karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmek için gereklidir. Araştırmalar, matematik becerilerinin çocukların bilişsel gelişimine ve akademik başarılarına doğrudan katkıda bulunduğunu göstermektedir (Organisation for Economic Co-

Operation and Development [OECD], 2016). Bununla birlikte, matematiğe yönelik olumsuz tutumların ve başarısızlık korkusunun bu disiplini öğrenme motivasyonunu ve başarıyı olumsuz etkilediği bilinmektedir (Dweck, 2006). Dolayısıyla, etkili bir matematik eğitimi sadece matematik bilgisini artırmakla kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin matematikle olan ilişkilerini güçlendirir ve onların gelecekteki başarıları için sağlam bir temel oluşturur. Matematik eğitiminin önemi üzerine yapılan araştırmalar, öğrencilerin matematik becerilerini güçlendirmenin, onların genel akademik performanslarını iyileştirdiğini göstermektedir (Hill vd., 2005). Bu bağlamda, matematik eğitimi sadece sayısal becerileri geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda analitik düşünme, sorun çözme ve karar alma becerilerini geliştirmeye katkı sağlar.

Matematik yetkinliği, bireyin matematiksel düşünme becerilerini, problem çözme kapasitesini ve matematiksel kavramları anlama yeteneğini ifade eder. Bu yetkinlik, bireyin akademik başarısının yanı sıra mesleki başarısını da belirleyen önemli bir faktördür. Matematik yetkinliğinin önemi, birçok araştırma tarafından da vurgulanmaktadır. Örneğin, OECD'nin PISA 2015 raporu (OECD, 2016), matematik yetkinliğinin gençlerin yaşamları boyunca karşılaşacakları zorlukları aşmalarına yardımcı olduğunu ve bu nedenle eğitim sisteminin merkezinde yer alması gerektiğini vurgulamaktadır. Matematik yetkinliği sadece akademik bir konu değil, aynı zamanda bireylerin günlük hayatlarında karşılaştıkları sorunları çözmelerine ve karar vermelerine de yardımcı olur.

Matematik eğitiminde başarı, sadece kavramsal bilgi ve problem çözme becerileri ile sınırlı değildir. Öğrencilerin duyuşsal faktörleri, matematiğe yönelik tutumları ve yaşadıkları kaygı düzeyleri de önemli bir rol oynamaktadır. Duyuşsal faktörler, öğrencilerin matematikle ilgili inançları, tutumları ve duygusal tepkilerini kapsar. Bu faktörler, öğrencilerin matematik başarılarını etkileyebilir ve matematikle ilişkilerini şekillendirir (Özsoy, 2003). Matematik kaygısı ise öğrencilerin matematikle ilgili başarısızlık korkularıyla ilişkilendirilen yaygın bir duyuşsal faktördür (Baloğlu, 2005). Özellikle matematik kaygısı, öğrencilerin matematikle ilgili başarısızlık korkusu yaşamalarına neden olabilir ve bu durum matematik performanslarını olumsuz yönde etkileyebilir (Ashcraft & Ridley, 2005). Kaygının yanı sıra, matematiğe yönelik tutumlar da önemlidir çünkü bu tutumlar, öğrencilerin matematikle ilgili işbirliği yapma istekleri, matematiği sevmeleri, derse katılımları, derse yönelik motivasyonlarını ve uzun vadede mesleki seçimlerini etkileyebilir (Di Martino & Zan, 2011; Özdemir & Yıldız, 2016).

Albert Bandura'nın öz-yeterlik teorisi, bireylerin davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını etkileyen önemli bir psikolojik kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öz-yeterlik, kişinin kendisinin belirli bir görevi başarıyla yerine getirebileceğine dair sahip olduğu güveni tanımlar. Bu güven, bireyin motivasyonunu, davranışlarını ve duygusal tepkilerini güçlü bir şekilde etkiler (Bandura, 1977). Bandura'ya göre öz-yeterlik, kişinin yetkinlikleri hakkında bilişsel bir değerlendirme yapmasını içerir ve bu değerlendirme, kişinin hedeflerine ulaşma konusundaki kararlılığını ve çabalarını belirler. Öz-yeterlik inancı, başarısızlık veya zorluklarla karşılaşıldığında kişinin nasıl bir tutum sergileyeceğini belirleyen önemli bir faktördür (Bandura, 1997). Matematik eğitimi bağlamında, öz-yeterlik inancı öğrencilerin matematikle ilgili performanslarını etkileyebilir.

Ural, Umay ve Argün (2008) tarafından vurgulandığı üzere, öğrencilerin matematik öz-yeterlikleri, matematiksel görevleri başarıyla tamamlama yeteneklerine olan inançlarını şekillendirir ve bu da matematik performanslarını doğrudan etkiler. Yüksek matematik öz-yeterlik inancına sahip öğrenciler, matematikle ilgili zorluklarla karşılaştıklarında daha az kaygı duyarlar ve çözüm odaklı bir yaklaşım benimserler. Öz-yeterlik inancı düşük olan öğrenciler ise çabuk pes edebilir veya zorluklar karşısında motivasyonlarını kaybedebilirler (Honicke & Broadbent, 2016). Öğrencilerin matematik öğrenme süreçlerinde, öz-yeterlik algıları kritik bir görev üstlenir. Bandura'ya (1997) göre öz-yeterlik, öğrenenin belirli hedeflere ulaşabilme yeteneği hakkında sahip olduğu inançlarla ilgilidir. Bu inançlar, öğrencinin matematiksel yetkinliklerini geliştirme sürecinde ne kadar istekli ve kararlı olduğunu belirler (Akay ve Boz, 2011). Öğrencinin matematik öz-yeterlik algısı, matematiksel problemleri çözme yeteneği üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmaktadır ve öğrencinin matematikle olan ilişkisini şekillendirir (İpek, 2019).

Matematik öz-yeterliliğine ilişkin literatür incelendiğinde; Aytaç ve Ünal'ın (2022) çalışmasının amacı, okul öncesi öğretmenlerinin matematik kaygı düzeyleri ile matematik öz-yeterlik seviyelerinin belirlenmesi ve bu iki faktörün bağımsız faktörler bakımından kayda değer farklılaşmanın olup olmadığının yanı sıra aralarındaki korelasyonun incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini 89 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Ulaşılan bulgular doğrultusunda, okul öncesi öğretmenlerinin matematik öz-yeterlik seviyelerinin fazla bulunduğu, matematik kaygı düzeylerinin ise az bulunduğu tespit edilmiştir.

Sevgi ve Zihar'ın (2020) araştırmalarının amacı, ortaokul öğrencilerinin problem çözme sürecinde kullandıkları derinlemesine düşünme becerileri ile matematik öz-yeterlik kavrayışlarını ortaya koymak ve bu beceri ile algıyı cinsiyet, sınıf seviyesi ve karne notu gibi değişkenler açısından değerlendirmektir. Çalışma grubu, 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda öğrenim görmekte olan toplam 421 öğrenciden oluşmaktadır. Yapılan analizler sonucunda, ortaokul öğrencilerinin problem çözme becerileri ile matematik öz-yeterlik kavrayış ölçeğinden ele edilen puanlar arasında orta seviyede, olumlu ve kayda değer bir korelasyon olduğu ortaya konmuştur. Cinsiyete göre derinlemesine düşünme becerileri ile öz-yeterlik kavrayış puanları arasında istatistiksel olarak kayda değer bir fark var olmazken, sınıf seviyesi ve karne notu açısından alt seviyelerdeki gruplarda kayda değer farklılıklar gözlemlenmiştir. Beşinci sınıf öğrencilerinin derinlemesine düşünme beceri düzeyleri, sekizinci sınıf öğrencilerine kıyasla istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek çıkmıştır. Benzer şekilde, beşinci sınıf öğrencilerinin öz-yeterlik algısı puanlarının, yedinci sınıf öğrencilerinin puanlarına kıyasla sayısal olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Karne sonucu 5 olan öğrencilerin, hem derinlemesine düşünme becerileri hem de öz-yeterlik kavrayış puanları, karne notu 1-2 olanlar, 3 olanlar ve 4 olan öğrencilerden sayısal şekilde kayda değer daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Karne sonucu 5 olan öğrencilerin derinlemesine düşünme becerileri ve öz-yeterlik algıları, karne sonucu 1-2 şeklinde olanlar, 3 ile 4 olan öğrencilere kıyasla sayısal şekilde kayda değer derecede fazla bulunmuştur.

Sevgi ve Yakışıklı (2020) araştırmasında ortaokul öğrencilerinin matematiğe yönelik tutumlarının ve matematik öz-yeterliklerinin cinsiyet, sınıf, okul, aylık gelir ve yazılı puanı

faktörlerine göre incelenmesi amaçlamıştır. Çalışmada 2019-2020 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 262 ortaokul öğrenci yer almıştır. Çalışma verilerine bakıldığında öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, aile aylık geliri ve yazılı sınav puanı gibi değişkenlere göre sayısal olarak farklılığın var olmadığı bulunmuştur. Öğrencilerin matematiğe yönelik yaklaşımları ise okul, sınıf ile aylık gelir faktörlerine göre sayısal şekilde kayda değer derecede farklılık bulunmuştur fakat cinsiyet ve yazılı puanı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Spearman-Brown analizine göre, matematiğe karşı tutum ile matematik öz-yeterlik arasında anlamlı bir bağlantı tespit edilmemiştir.

Gürel ve Bozkurt'un (2023) çalışmasında, ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik dengeleme kabiliyetlerinin cinsiyet, başarı seviyesi ve problemin zorluk seviyesi gibi değişkenler açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırmada toplamda 356 sekizinci sınıf öğrencisi yer almıştır. Araştırmanın bulgularına göre, cinsiyetin sekizinci sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik dengeleme kabiliyetleri üzerinde anlamlı bir etki bırakmadığı belirlenmiştir. Problemin zorluk seviyesi arttıkça öğrencilerin öz-yeterlik dengeleme kabiliyetlerinin olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Öte yandan, daha düşük zorluktaki matematik sorularında öğrencilerin dengeleme başarılarının arttığı tespit edilmiştir. Başarı düzeyine göre yapılan analizde ise, matematikte çok iyi ya da ortalama altında başarı sergileyen öğrencilerin, orta seviyede başarı elde eden öğrencilere kıyasla daha iyi dengeleme başarıları sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Hacıömeroğlu ve Elmalı-Erdem'in (2021) çalışmasının amacı, ortaokul 5. ile 8. sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik seviyelerinin çeşitli faktörler bakımından incelenmesidir. Araştırma sonuçları, öğrencilerin matematik öz-yeterlik seviyelerinin bireysel tecrübeler, dolaylı deneyimler ve toplumsal etkiler açısından orta seviyede, fiziksel durumlar açısından ise düşük seviyede olduğunu göstermiştir. Cinsiyet faktörüne bakıldığında, öğrencilerin matematik öz-yeterlik seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sınıf düzeyi değişkeni incelendiğinde ise, öğrencilerin kişisel deneyimleri, dolaylı yaşantıları, sosyal etkileri ve fizyolojik durumlarına ilişkin öz-yeterlik düzeylerinde anlamlı farklar olduğu ve bu farkların alt sınıf seviyelerinin lehine olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin, matematik başarı notu ile anne ve babanın eğitim seviyesi gibi değişkenlere bağlı olarak kayda değer farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir.

Albayrak, Tarım ve Baypınar'ın (2022) çalışmasında, üstün yetenekli öğrencilerin matematik okuryazarlığı başarı düzeyleri ile matematik okuryazarlığı öz-yeterlik kavrayışlarının çok sayıda faktör bakımından değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın katılımcı grubunu, Adana Bilim ve Sanat Merkezi'nde eğitim alan ortaokul seviyesindeki 64 üstün yetenekli öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre, özel yetenekli öğrencilerin matematik okuryazarlığı öz-yeterlik algılarının ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Ancak, öğrencilerin matematik okuryazarlığı başarılarının ortalama seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, özel yetenekli öğrencilerin matematik okuryazarlığı öz-yeterlik algılarının okul türü ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Ateş ve Bozkurt (2023), sınıf öğretmeni adaylarının matematik öz-yeterlik görüşleri ve matematik dersine yönelik yaklaşımlarını cinsiyet, sınıf düzeyi ve lisedeki alan seçimi faktörleri açısından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde Fırat Üniversitesi ile Mustafa Kemal Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Programlarında eğitim alan 300 öğrenci oluşturmuştur. Sonuçlara bakıldığında, öğrencilerin matematik öz-yeterlik görüşleri sınıf seviyesine göre kayda değer şekilde farklılık tespit edilmemiştir. Fakat cinsiyet ve lisede seçtikleri alan faktörlerine göre anlamlı değişiklikler tespit edilmiştir. Matematik tutumu açısından ise, lisede seçtikleri alanın etkisi anlamlı bulunmazken, cinsiyet ve sınıf düzeyine göre göre farklar olduğu belirlenmiştir.

Altaylar ve Yılmazlar (2024), 6. sınıf öğrencilerinin matematiğe yönelik bilimsel olmayan inançlar ile matematik öz-yeterlik kavrayışları arasındaki korelasyonu incelemeyi amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Analizler sonucunda, öğrencilerin matematik öz-yeterlik kavrayışlarının fazla düzeyde olduğu, matematiğe yönelik bilimsel olmayan inançların ise orta seviyede olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, matematiğe karşı bilimsel olmayan inançlar ile matematik öz-yeterlik kavrayışları arasında sayısal şekilde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Matematik başarısının duygusal tepkilerden etkilenebileceği göz önünde bulundurulduğunda, matematik öz-yeterlik kavrayışı ile ilgili çalışmaların yaygın olmasına karşın, matematiğe yönelik akılcı olmayan inanışlar üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı, 7. sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerini farklı faktörler bakımından değerlendirmektir. Bu doğrultuda, verilen sorulara yanıt aranmaktadır:

1. 7.sınıf seviyesindeki öğrencilerin matematik öz-yeterlikleri cinsiyete göre değişiklik göstermekte midir?
2. 7.sınıf seviyesindeki öğrencilerin matematik öz-yeterlikleri okul öncesi eğitim alıp almamalarına göre değişiklik göstermekte midir?
3. 7.sınıf seviyesindeki öğrencilerin matematik öz-yeterlikleri anne eğitim düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?
4. 7.sınıf seviyesindeki öğrencilerin matematik öz-yeterlikleri baba eğitim düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?
5. 7.sınıf seviyesindeki öğrencilerin matematik öz-yeterlikleri matematik dersi not ortalamasına göre farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analiz yöntemleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırma modeli

Bu çalışmada, 7. sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerini farklı değişkenler açısından incelemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli "katılımcıların görüşleri, ilgi, beceri, yetenek, tutum gibi özelliklerinin belirlendiği ve çoğunlukla başka çalışmalara kıyasla daha geniş örneklemeler hakkında gerçekleştirilen çalışmalar" şeklinde tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2016, s. 177).

Çalışmada betimlenen değişkenlerin tek seferde toplanmış olması, araştırmanın kesitsel tarama modeliyle yapıldığını göstermektedir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında, İstanbul’da 7.sınıfta öğrenim gören 194 ortaokul öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi aracılığıyla oluşturulmuştur. Kolay ulaşılabilir örnekleme yönteminde, araştırmacı gereksinim duyduğu örneklem büyüklüğüne varana dek en erişilebilir cevaplayıcılardan başlayarak örneklemini kurmaya başlar (Cohen & Manion, 1998, akt. Büyüköztürk ve ark., 2016). Bu çalışmada, katılımcıların seçimi sırasında uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Örnekleme yönteminde, araştırmacı örneklem oluşturma sürecine en kolay erişilebilen yanıtlayıcılardan başlayarak devam eder (Büyüköztürk vd., 2023). Yöntemin tercih edilme sebebi, veri toplama sürecinde karşılaşılan süre ve harcama kısıtlamalarıdır. 7.sınıf öğrencilerinin demografik özelliklerine yönelik frekans değerleri betimsel Çizelge 1’de sunulmuştur.

Çizelge 1: Ortaokul öğrencilerinin demografik özelliklerine yönelik frekans değerleri

Değişkenler	Grup	f
Cinsiyet	Kadın	97
	Erkek	97
Okul Öncesi Eğitim	Evet	110
	Hayır	84
Anne Eğitim Durumu	A	71
	B	51
	C	53
	D	19
Baba Eğitim Durumu	A	47
	B	62
	C	66
	D	19
I. Dönem Matematik Ders Ortalaması	Düşük	61
	Orta	55
	İyi	22
	Çok iyi	56
Toplam		194

Çizelge 1 incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerin 97'sinin kız, 97'sinin ise erkek olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, 110 öğrencinin okul öncesi öğrenim gördüğü, 84 öğrencinin ise okul öncesi öğrenim görmediği tespit edilmiştir. Anne ve baba eğitim durumu şu şekilde gösterilmiştir: İlkokul mezunu için A, ortaokul mezunu için B, lise mezunu için C ve üniversite mezunu için D. I. Dönem Matematik Ders Ortalaması ise şu şekilde sınıflandırılmıştır: 0-49 arası düşük, 50-69 arası orta, 70-84 arası iyi ve 85-100 arası çok iyi olarak belirtilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama sürecinde, Umay (2002) tarafından hazırlanan “Matematiğe Karşı Özyeterlik Algısı Ölçeği” uygulanmıştır. Beşli Likert tipi olarak tasarlanmış ve 14 maddeden oluşan bu ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (α) 0,88'dir. Ölçek, "Hiçbir Zaman (1)", "Ender Olarak (2)", "Bazen (3)", "Çoğu Zaman (4)" ve "Her Zaman (5)" olacak şekilde puanlanmaktadır. Ölçekte bulunan 14 maddeden 6'sı ters yönde puanlanmaktadır. Ölçek, “Matematik benlik algısı”, “Matematik konularında davranış farkındalığı” ve “Matematiği yaşam becerilerine dönüştürebilme” olmak üzere üç değişkenden oluşmaktadır. Ayrıca, ölçek maddelerinden önce katılımcıların cinsiyeti, okul öncesi öğrenim durumu, anne ve baba öğrenim seviyesi ile matematik dersi not ortalamasına ilişkin kişisel bilgilerin yer aldığı bir bölüm hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Öğrencilerin matematik öz-yeterlik seviyelerini belirlemek için betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Betimsel istatistikler, veri içerisindeki değişkenlerin değer dağılımını frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi ölçümlerle açıklayan yöntemlerdir (Büyüköztürk, 2023, s. 21). Matematik öz-yeterlik düzeylerinin cinsiyete ve okul öncesi öğrenim görme durumuna göre istatistiksel olarak farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Bağımsız örneklem t-testi, iki grup arasındaki farkın kayda değer olup olmadığını doğrulamak amacıyla uygulanan bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2023, s. 39). Öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği incelenmeden önce, t-testi varsayımları kontrol edilmiş ve gerekli koşulların sağlandığı tespit edilmiştir.

Anne-baba eğitim düzeyi ile matematik dersi not ortalamasına göre öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. ANOVA testi, üç veya daha çok grup arasında kayda değer bir fark oluşup oluşmadığını tespit etmek için kullanılan bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2023, s. 48). Test uygulanmadan önce gerekli varsayımların geçerliliği kontrol edilmiştir. Yapılan incelemelerde, verilerin tümünde ve alt boyutlarda çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1.5 arasında olduğu ve değerlerin normal dağılım gözlemlendiği saptanmıştır (Tabachnick & Fidell, 2020, s. 618). Gruplar arasındaki farklılığı tespit etmek için ANOVA veya Welch testi uygulanmış; varyansların eşit olduğu ve örneklem büyüklüklerinin eşit olmadığı durumlarda Scheffé testi tercih edilmiştir (Karagöz, 2023, s. 435). Araştırmada elde edilen tüm veriler, .05 anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir. Veri toplama aracındaki her madde için yanıtlar, olumlu yanıt için 5, olumsuz yanıt için ise 1 olacak şekilde puanlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı ve araştırma sorularına yönelik gerçekleştirilen analizlerin sonuçları sunulmaktadır. 7.sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeyine yönelik betimleyici analiz bulguları Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2: Öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin betimsel analiz bulguları

Madde No	N	Ortalama	Std. Sapma
M1	194	3,39	1,02
M2	194	2,81	1,16
M3	194	3,38	1,31
M4	194	2,82	1,21
M5	194	3,56	1,27
M6	194	2,88	1,24
M7	194	3,22	1,33
M8	194	2,37	1,24
M9	194	3,13	1,18
M10	194	3,50	1,34
M11	194	3,67	1,30
M12	194	3,43	1,32
M13	194	2,96	1,26
M14	194	2,53	1,26
Toplam	194		

Çizelge 2’de görüldüğü gibi, ölçek maddelerinin standart sapma ile ortalama değerleri bulunmaktadır. 7. sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre farklılaşıp farklılaşmadığı, bağımsız örneklem t-testi kullanılarak incelenmiş ve bulgular Çizelge 3’te gösterilmiştir.

Çizelge 3: Öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin cinsiyete göre farklılığına ilişkin t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Matematik	Kadın	97	42,23	9,86	2,28	0,02
Öz-yeterliği	Erkek	97	45,20	8,17		

Çizelge 3'te yer alan verilere yapılan bağımsız örneklem t-testi bulguları analiz edildiğinde, matematik öz-yeterlik değerlerinin cinsiyet faktörüne göre anlamlı seviyede farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin, kız öğrencilere kıyasla daha fazla olduğu belirlenmiştir. 7.sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik seviyelerinin okul öncesi öğrenim görme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t-testi kullanılarak incelenmiş olup, var olan sonuçlar Çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4: Öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin okul öncesi alıp almamaya göre farklılığına ilişkin t-testi sonuçları

	Okul Öncesi Eğitim	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Matematik	Evet	110	44,62	9,50	1,60	0,11
Öz-yeterliği	Hayır	84	42,53	8,59		

Çizelge 4'te yer alan verilere yapılan bağımsız örneklem t-testi bulguları analiz edildiğinde, matematik öz-yeterlik değerlerinin okul öncesi eğitim değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, 7. sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik seviyeleri üzerinde okul öncesi eğitim değişkeninin etkisinin olmadığı söylenebilir. 7.sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerinin anne eğitim durumuna göre farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş olup, elde edilen bulgular Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5: Öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin anne eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	K. Toplamı	S. D.	K. Ortalaması	F	p
Matematik	G. Arası	635,54	3	211,84	2,58	0,05
Öz-yeterliği	G. İçi	15565,42	190	81,92		
	Toplam	162000,96	193			

Çizelge 5'te yer alan ölçek verileri üzerinde yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları incelendiğinde, matematik öz-yeterlik puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Sonuçlara göre, üniversite mezunu anneye sahip öğrencilerin ($\bar{X} = 49,15$) matematik öz-yeterlik düzeyleri, ilkökul mezunu anneye sahip

öğrencilere ($\bar{X} = 42,80$) kıyasla anlamlı derecede daha yüksektir. 7.sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerinin baba öğrenim durumu bakımından farklılaşıp farklılaşmadığı, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş olup, bulgular Çizelge 6'da gösterilmektedir.

Çizelge 6: Öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin baba eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	K. Toplamı	S. D.	K. Ortalaması	F	p
Matematik	G. Arası	954,24	3	318,08	3,96	0,00
Öz-yeterliği	G. İçi	15246,72	190	80,24		
	Toplam	162000,96	193			

Çizelge 6'da yer alan ölçek sonuçlarına yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına bakıldığında; matematik öz-yeterlik değerlerinin baba öğrenim durumuna bağlı olarak kayda değer bir şekilde farklı olduğu belirlenmiştir. Sonuçlara bakıldığında, üniversite mezunu bir babaya sahip olan öğrencilerin ($\bar{X} = 49,36$) matematik öz-yeterlik düzeylerinin, ilkokul mezunu ($\bar{X} = 41,65$) ve ortaokul mezunu ($\bar{X} = 42,53$) babaya sahip öğrencilere kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. 7.sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik seviyelerinin matematik not ortalamasına nazaran değişkenliğin var olup olmadığı, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yöntemiyle değerlendirilmiş olup, bulunan bulgular Çizelge 7'de yer almaktadır.

Çizelge 7: Öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin matematik dersi not ortalamasına göre farklılığına ilişkin ANOVA sonuçları

	Kaynak	K. Toplamı	S. D.	K. Ortalaması	F	p
Matematik	G. Arası	6257,93	3	2085,97	39,86	0,00
Öz-yeterliği	G. İçi	9943,03	190	52,33		
	Toplam	162000,96	193			

Çizelge 7'deki ölçek sonuçlarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına bakıldığında; matematik öz-yeterlik puanlarının matematik dersi not ortalamasına göre anlamlı seviyede farklılaştığı söylenebilir. Buna göre 85-100 arası ($\bar{X}=50,82$) ve 70-84 arası ($\bar{X}= 49,63$) not ortalamasına sahip öğrencilerin matematik öz-yeterliklerinin 50-69 arası ($\bar{X}= 40,73$) ve 0-49 ($\bar{X}= 37,73$) not ortalamasına sahip öğrencilerin matematik öz-yeterliklerine göre anlamlı seviyede daha fazla olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerinin cinsiyet, okul öncesi eğitim durumu, anne-baba eğitim düzeyi ve matematik dersi not ortalaması gibi çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, cinsiyet değişkeninin 7. sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeyinde anlamlı bir fark yarattığı belirlenmiştir. Erkek öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin kız öğrencilere göre üstün

olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu birçok çalışmayla uyum içerisindedir (Adal ve Yavuz, 2017; Louis ve Mistele, 2011). Öte yandan, Medikoğlu (2020) çalışmasında kız öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Araştırmada okul öncesi eğitim değişkeni ile öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeyleri aralığında kayda değer bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Yani, okul öncesi öğrenim görmüş ya da görmemiş olmak, öğrencilerin matematikteki öz-yeterlik algısını etkilememektedir. Anne eğitim düzeyi değişkeni ile öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeyleri aralığında kayda değer bir fark olduğu belirlenmiştir. Üniversite mezunu annelere sahip öğrencilerin, ilkokul mezunu annelere sahip olan öğrencilerle karşılaştırıldığında daha fazla matematik öz-yeterlik düzeyini bulundurduğu belirlenmiştir. Var olan sonuç, Arslan'ın (2017) çalışması ile paralellik göstermektedir; Arslan, anne ve baba öğrenim seviyeleri yükseldikçe öğrencilerin akademik öz-yeterlik düzeylerinde kayda değer bir artış olduğunu ortaya koymuştur. Baba eğitim düzeyinin etkisini inceleyen bulgulara göre, öğrencilerin matematik öz-yeterlik seviyeleri baba eğitim düzeyine göre kayda değer bir farklılık göstermektedir. Üniversite mezunu babaya sahip öğrencilerin, ilkokul ve ortaokul mezunu babaya sahip olan öğrencilere göre matematik öz-yeterlik düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Medikoğlu (2020) çalışmasında da benzer şekilde, ilkokulda öğrenim gören öğrencilerin baba eğitim seviyeleri ve matematiğe eğilim değişkenlerine bağlı olarak matematik öz-yeterlik düzeylerinde kayda değer farklar bulunmuştur.

Matematik dersi not ortalaması değişkenine bakıldığında, öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaştığı gözlemlenmiştir. Ders puanları fazla olan öğrencilerin, matematik öz-yeterlik seviyelerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Özellikle "iyi" ve "çok iyi" ders puanına sahip öğrencilerin, "orta" ve "düşük" ders puanına sahip öğrencilere kıyasla daha yüksek öz-yeterlik algısının var olduğu belirlenmiştir. Aynı sonuçlar, Çelik (2012) ve Öztürk & Şahin (2015) gibi araştırmalarda da bulunmuştur. Ancak, Gündoğdu (2013) çalışmasında, öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin matematik not ortalamasına dayalı olarak değişkenlik göstermediği tespit edilmiştir.

5.ÖNERİLER

Araştırma sonucundaki verilere bakılarak araştırmacılara ve çalışmaya yönelik şu önerilerde söylenebilir:

1. Bu araştırmanın örneklemini İstanbul'daki bir ortaokul ve 7. sınıf öğrencileriyle sınırlıdır. Örneklem büyütülerek, daha genellenebilir sonuçlar elde edilebilir.
2. Araştırmada cinsiyet, okul öncesi öğrenim görüp görmeme, anne-baba öğrenim seviyesi ve matematik not ortalaması gibi değişkenler incelenmiştir. Matematik öz-yeterliğini etkileyebilecek diğer faktörler ile ilgili de araştırmalar yapılabilir.
3. Bu çalışma kesitsel bir tasarımıdır. Uzun dönemli izleme çalışmalarla, öğrencilerin matematik öz-yeterlik düzeylerinin zaman içindeki değişimi takip edilebilir.
4. Evde yapılan matematik etkinlikleri ve ders dışı desteklerin etkisi araştırılabilir.
5. Kız öğrencilerin matematik öz-yeterliğini artırmaya yönelik özel müdahaleler geliştirilerek cinsiyet farkları azaltılabilir.

6. Matematik dersindeki başarı ile öz-yeterlik arasındaki ilişki daha ayrıntılı bir şekilde incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Adal, A., & Yavuz, İ. (2017). Ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik algıları ile matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 3(1), 20-41.
- Albayrak, H. B., Tarım, K., & Baypınar, K. (2023). Özel yetenekli öğrencilerin matematik okuryazarlığı öz-yeterlik algıları ile matematik okuryazarlığı başarılarının incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 115-127. <https://doi.org/10.24315/tred.1012064>
- Altaylar, B., & Yılmaz, S. (2024). Altıncı sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik algıları ve akılcı olmayan inanışları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 39-47.
- Akay, H. ve Boz, N. (2011). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematığe Yönelik Tutumları, Matematığe Karşı Öz-Yeterlik Algıları ve Öğretmen Öz-Yeterlik İnançları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 281-312.
- Arslan, A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin okuma kaygıları ve akademik öz yeterlik inançlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 30-44. <https://doi.org/10.30900/kafkasegt.338051>
- Ashcraft, M. H., & Ridley, K. S. (2005). *Math anxiety and its cognitive consequences: A tutorial review*. In J. I. D. Campbell (Ed.), *Handbook of mathematical cognition* (pp. 315-327). Psychology Press.
- Ateş, B. K., & Bozkurt, E. (2023). Matematığe Karşı Tutum ve Matematik Öz Yeterlik İnancı Arasındaki İlişkiye Dair Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşlerinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 906-932. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2023.-1213343>
- Aytaç, Y., & Ünal, M. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin matematik kaygılarının matematik öz yeterliklerine olan etkisinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46), 49-61.
- Baloğlu, M. (2005). Matematik kaygısı ve başarı üzerine bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 63-70.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. New York: Freeman.
- Baykul, Y. (1999). *İlköğretimde Matematik Öğretimi. İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme El Kitabı Modül 6*, Ankara: MEB Yayınları.
- Bulut, H. (1988). *İnsan ve Matematik* (2.baskı). Delta Bilim Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2023). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum* (30. baskı). Pegem Akademi Yayınları.

- Büyükcım, S. (2021). *Türkiye’de matematik eğitimi alanında matematik öz yeterlik üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Çelik, E. (2012). *Matematik problemi çözme başarısı ile üstbilişsel özdeğerlendirme, matematik özyeterlik ve özdeğerlendirme kararlarının doğruluğu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Di Martino, P., & Zan, R. (2011). Attitude toward mathematics: Overcoming the positive/negative dichotomy. In M. Pytlak, T. Rowland, & E. Swoboda (Eds.), *Proceedings of the Seventh Congress of the European Society for Research in Mathematics Education (CERME 7, February 9-13, 2011)* (pp. 2454-2463). University of Rzeszów.
- Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The New Psychology of Success*. Random House.
- Gündoğdu, S. (2013). *7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sahip olduğu matematiksel güç ile matematik öz-yeterliği arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Gürel, R., & Bozkurt, E. (2023). Sekizinci sınıf öğrencilerinin matematik öz yeterlik kalibrasyonlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 226-241. <https://doi.org/10.24315/tred.1023380>
- Hacıömeroğlu, G., & Elmalı, Ö. (2021). Ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 9(17), 353-379. <https://doi.org/10.18009/jcer.866760>
- Hill, H. C., Rowan, B., & Ball, D. L. (2005). Effects of teachers' mathematical knowledge for teaching on student achievement. *American Educational Research Journal*, 42(2), 371-406.
- Honick, T., & Broadbent, J. (2016). The influence of academic self-efficacy on academic performance: A systematic review. *Educational Research Review*, 17, 63-84.
- İpek, H. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin matematik kaygılarının matematik öz yeterlik inançlarının ve matematik dersine yönelik öz düzenleme becerilerinin incelenmesi* (Master's thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Louis, R. A., & Miste, J. M. (2011). The differences in scores and self-efficacy by student gender in mathematics and science. *International Journal of Science and Mathematics Education*, Online First, 1-28.
- Karagöz, Y. (2023). *SPSS-AMOS-META uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği*. (4. basım). Nobel Yayıncılık.
- Medikoğlu, O. (2020). İlkokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik kaynakları ile matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 35-52.
- OECD. (2016). *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*. OECD.
- Özdemir, S., & Yıldız, E. (2016). İlköğretim öğrencilerinin matematiği sevmeye durumları ile matematik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 109-128.
- Özsoy, G. (2003). Matematik eğitiminde duyuşsal faktörler. *Millî Eğitim Dergisi*, 158, 73-82.

- Öztürk, Y.A & Şahin, Ç. (2015). Matematiğe ilişkin akademik başarı-özyeterlilik ve tutum arasındaki ilişkilerin belirlenmesi [Determining the relationships between academic achievement, self-efficacy and attitudes towards maths]. *International Journal of Social Science*, 31, 343-366. <https://doi.org/10.9761/JASSS2621>.
- Sevgi, S., & Yakışıklı, Z. (2020). Ortaokul öğrencilerinin matematik öz-yeterlilik algılarının ve matematiğe yönelik tutumlarının incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 394-416. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.685426>
- Sevgi, S., & Zihar, M. (2020). Ortaokul öğrencilerinin yansıtıcı düşünme becerileri ile matematik öz yeterlilik algılarının incelenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 28(6), 2331-2345. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.700428>
- Umay, A. (2002). İlköğretim matematik öğretmenliği programının öğrencilerin matematiğe karşı özyeterlilik algısına etkisi V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi Ankara.
- Ural, A., Umay, A., & Argün, Z. (2008). Öğrenci takımları başarı bölümleri tekniği temelli eğitimin matematikte akademik başarı ve öz-yeterliliğe etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(35), 307-318.

İSTANBUL'DAKİ ECZANE ÇALIŞANLARININ PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ecz. SEREN KADRIYE ÇUBUKÇUOĞLU ¹, Prof. Dr. GÜLBİN ÖZÇELİKAY ²

¹ Seren Eczanesi Mesul Müdürü, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Email : k.serencetin@gmail.com, ORCID NO: 0009-0007-5544-3692

² Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Email : Gulbin.Ozcelikay@ankara.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-1580-5050

ÖZET

Çalışmamızda sağlık sektörüne hizmet vermekte olan toplum eczaneleri yer almaktadır. Bu noktada işgören performansının değerlendirilmesi önemli noktalardan biridir. Artan rekabet ve hızla değişen çevresel faktörler sonucu işletmeler dikkate alınması gereken fırsat ve tehditlerle karşı karşıya kalırlar ve bu durumların üstesinden çalışanlarından maksimum fayda sağlayarak gelebilirler. Devam eden bu süreçte işgörenlerin performansı ve onu etkileyen unsurlar öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, performans yönetiminde düşündürücü olan soru ve noktalar ile İstanbul da faaliyet gösteren toplum eczanelerinde çalışan eczane personelinin performanslarının değerlendirilmesi ve eczacıların konu üzerinde daha etkin olmaları hedeflenmiştir. Çalışma için, Prof. Dr. Orhan Küçük, Öğretim Görevlisi Sevim Çeven ve Doktora Öğrencisi Derya Dengel'in geliştirdiği "İşgören Performansı Ölçeği" kullanılacaktır. Gönüllü katılımcılar, dijital ortamda İstanbul Eczacılar Odası tarafından iletilen anket linki üzerinden çalışmaya katılabileceklerdir. İlk olarak Kategorik (nitel) değişkenler için frekans (n) ve yüzde (%), sayısal (nicel) değişkenler için ortalama (Ort), standart sapma (ss), en küçük ve en büyük betimsel istatistikleri verilmiştir. Ölçek ve alt boyutlarına ait betimsel istatistikleri ve normallik dağılımları incelenmiştir. Ölçeklere AFA yapılarak KMO değerleri sahip oldukları faktör yükleri incelenmiştir. İşgören performansı için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve belirlenen modelde ifadelerin faktör yükleri herhangi bir düşüklük göstermediği için modelde hiçbir ifade çıkartılmamıştır. Kullanılan ölçeklerin normal dağılım göstermesi sebebiyle analizler parametrik testler ile gerçekleştirildi. İşgören Performans Ölçeği alt ölçeklerine çeşitli değişkenlere göre aralarında anlamlı bir ilişki olup olmamasına t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılarak bakıldı. Gruplar arasında fark bulunduğu durumda Scheffe

testi kullanılarak ikili grup karşılaştırmaları yapılmıştır. Ölçekler arası ilişkilere Pearson Korelasyon testi ile bakılmıştır. Tüm analizler için anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edildi.

Anahtar Kelimeler : İşgören Performansı, Performans, Performası Unsurları

EVALUATION OF THE PERFORMANCE OF PHARMACY EMPLOYEES IN ISTANBUL

Pharmacist SEREN KADRIYE ÇUBUKÇUOĞLU¹, Prof. Dr. GÜLBİN ÖZÇELİKAY²

¹Ankara University, Faculty of Pharmacy, Department of Pharmacy Management, Email:
k.serencetin@gmail.com, ORCID NO: 0009-0007-5544-3692

²Ankara University, Faculty of Pharmacy, Department of Pharmacy Management,
Email: Gulbin.Ozcelikay@ankara.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-1580-5050

ABSTRACT

As a result of increasing competition and rapidly changing environmental factors, businesses face opportunities and threats due to employee performance.

In this study, the performance of pharmacy personnel working in community pharmacies operating in Istanbul will be evaluated and some suggestions will be presented to pharmacists. In the study, the "Employee Performance Scale" developed by Orhan Küçük, Sevim Çeven and Derya Dengel was used with permission.

The Istanbul Pharmacists' Chamber sent the survey link to pharmacists online and volunteers were allowed to participate in the study.

In the study, frequency (n) and percentage (%) for categorical (qualitative) variables, mean (Average), standard deviation (ss), minimum and maximum descriptive statistics for numerical (quantitative) variables were given. Descriptive statistics and normality distributions of the scale and its sub-dimensions were examined. EFA (explanatory factor analysis) was performed on the scales and their KMO (Kaiser–Meyer–Olkin) values and factor loadings were examined. CFA (confirmatory factor analysis) was performed for employee performance and since the factor loadings of the statements in the determined model did not show any decrease, no statement was removed from the model. Since the scales used showed normal distribution, the analyses were performed with parametric tests. The t-test and one-way variance analysis were used to examine whether there was a significant relationship between the sub-scales of the Employee Performance Scale according to various variables. In cases where there was a difference between the groups, paired group comparisons were made using the Scheffe test. The relationships between the scales were examined with the Pearson Correlation test. The significance level for all analyses was accepted as $p < 0.05$.

As a result, it is seen that there is no statistically significant difference in the perceptions of employees' employee performance, social and community performance, behavior that harms the job and organization, task competence and communication, compliance and responsibility performance, task commitment, self-discipline and managerial behavior according to the age variable.

Keywords: Employee Performance, Performance, Performance Elements

1. GİRİŞ

Profesyonel bir eczacılık hizmeti, "bir eczanede uygulanan veya bir eczane tarafından planlanan, bir eczacı veya başka bir sağlık çalışanı tarafından verilen, mesleki edinimlerini şahsen veya bir aracıyla, bir hasta ya da müşteri, topluluk veya başka bir sağlık çalışanı ile sunan, sağlık verilerinin ve hizmetlerinin sağlanmasını iyileştirmek hedefiyle bakım sürecini maksimize etmek için uygulanan veya planlanan eylem ya da eylemler bütünü" olarak ifade edilmiştir (Skelton & Binaso, 2012). İlaç yönetimi profesyonel eczacılık hizmetlerinin hastanın sağlık durumunu iyi yönde etkilediği belirtilmiştir (O'Reilly et al., 2015; Shoemaker et al., 2017; Sim et al., 2018) ve bu sebeple artarak yaygınlaşmaya başlamıştır (Jokanovic et al., 2017; Latif et al., 2016; Martins et al., 2015; Moullin et al., 2013).

Çoğu Avrupa ülkesinde eğilim, eczacıların ürün odaklı olmaktan hizmet odaklı olma yönünde görülmektedir (Garcia-Cardenas et al., 2018).

Eczacıların rolü, klasik ve geleneksel bakımdan merkezi hasta odaklı bakım olarak değişmiş ve genişlemiştir (Bennett & Goode, 2016; Shoemaker et al., 2017). Hasta odaklı eczacıların klinik süreci yönetmesiyle, hasta özneli bakımı ve ilgili sağlık verilerini pozitif yönde etkileyebilir. Ayrıca, eczacıların profesyonel rolünün daha da genişletilmesi potansiyeli olmasına rağmen, eczane hizmetlerinden hasta memnuniyetinin yüksek olduğu bildirilmiştir. Eczacılar, profesyonel eczane hizmetleri sağlayarak sağlık çalışanları gruplarında profesyonel olarak mesleki varlıklarını arttırabilirler.

2. TEORİK ÇERÇEVEDE PERFORMANS

Performans değerlendirme, çalışanların performansının takibini ve geri bildirimler ışığında geliştirilmesini sağlayan bir uygulamadır. Performans değerlendirmenin geri bildirim ışığında olması sorunu tespit eden değil, aynı zamanda sorunu çözen konumda olmasını sağlamıştır.

Performans genel olarak, “yapılmış iş”, “başarı”, “iş başarıımı”, “çalışanın bir göreve ait neleri yapabildiğinin nicel ve nitel anlatımı”, “bir görevin yerine getirilmesine ilişkin bütün uğraşlar”, “çalışanın görevi yaparken gösterdiği çaba” ve “istenilen görevin tamamlanması” olarak tanımlanabilir (Altun & Memişoğlu, 2008).

Borman ve Motowidlo (1993) tarafından iş performansı, görev ve bağlamsal performans olarak iki boyutta değerlendirilmiştir. Hem görev hem de bağlamsal performans, bireylerin belirli davranışlarını tanımlamaktadır (Borman & Motowidlo, 1993). Görev performansı (task performance), örgütün ana teknik prosedürlerine dolaylı fayda sağlayan, mal ve hizmet üretimi ve örgütsel faaliyetlerle doğrudan ilgili davranış kalıplarını içeren bir performans boyutudur. Bağlamsal performans, ana görev faaliyetleri ile ilgili değildir. Bağlamsal performans örgütsel, sosyal ve psikolojik bağlamda destek veren ve ana görevlerin yerine getirilmesinde kritik bir şekilde aracı görevi gören eylemleri kapsamaktadır.

3. AMAÇ VE HEDEFLER

Bu çalışmada, performans yönetiminde düşündürücü olan soru ve noktalar ile İstanbul da faaliyet gösteren toplum eczanelerinde çalışan eczane personelinin performanslarının değerlendirilmesi ve eczacıların konu üzerinde daha etkin olmaları hedeflenmiştir. Çalışma için, Prof. Dr. Orhan Küçük, Öğretim Görevlisi Sevim Çeven ve Doktora Öğrencisi Derya Dengel'in geliştirdiği ‘İşgören Performansı Ölçeği’ kullanılacaktır.

MATERYAL VE METOT

Araştırmada veri toplama aracı olarak, İstanbul'daki Eczane Çalışanlarının Performansının Değerlendirilmesi amacı ile eczacıya uygulanmak üzere Prof. Dr. Orhan Küçük, Öğretim Görevlisi Sevim Çeven ve Doktora Öğrencisi Derya Dengel'in geliştirdiği “İşgören Performansı Ölçeği” kullanılacak (Küçük, 2019); veriler bu yolla elde edilecektir. Araştırma için İstanbul ilinin seçilme sebebi ise Türkiye'deki iller arasında en yoğun nüfusa sahip olmasıyla faaliyet gösteren eczane sayısının fazla olması dolayısıyla ulaşılabilecek veri çeşitliliğinin fazla olmasıdır. Gönüllü katılımcılara İstanbul Eczacı Odasının (İEO) yardımı ile ulaşılabilecektir. Gönüllü katılımcılar, yüz yüze olmayan yani dijital ortamda İEO tarafından iletilen anket linki üzerinden çalışmaya katılabileceklerdir.

YÖNTEM

Verilerin değerlendirilmesi için IBM SPSS 25 (The Statistical Package for The Social Sciences) ve LISREL programları kullanıldı. İlk olarak Kategorik (nitel) değişkenler için frekans (n) ve yüzde (%), sayısal (nicel) değişkenler için ortalama (Ort), standart sapma (ss), en küçük ve en büyük betimsel istatistikleri verilmiştir. İşgören Performans Ölçeği, Sosyal ve Toplumsal Performans, İşe ve Örgüte Zarar Verici Davranış, Görev Yeterliliği ve İletişim Performansı, Uyum ve Sorumluluk Performansı, Görev Bağlılığı Performansı, Öz Disiplin Davranış ve Yönetmel Davranış alt boyutlarına ait toplam ve ortalama puanlar incelenmiştir. Ölçek ve alt boyutlarına ait betimsel istatistikleri ve normallik dağılımları incelenmiştir. Ölçeklere AFA yapılarak KMO değerleri sahip oldukları faktör yükleri incelenmiştir. İşgören Performans Ölçeği ve alt boyutlarına ait DFA'ya, LISREL programı kullanılarak bakılmıştır. İşgören performans için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve belirlenen modelde ifadelerin faktör yükleri herhangi bir düşüklük göstermediği için modelde hiçbir ifade çıkartılmamıştır. Model uygunluğu Hu ve Bentler'in İkili indeks çalışmaları stratejilerine göre uygun olduğu görülmektedir. İkili indeks stratejilerinde uygunluk sağlayan indeksler CFI ve SRMR ikilisi veya NNFI ve SRMR ikilisidir. Bu bağlamda CFI indeksinin 0,96'ya eşit veya daha yüksek olması ve SRMR indeksinin 0,09'a eşit veya daha düşük olması şartını tablodaki CFI (0,98) ve SRMR (0,03) değerlerinin karşıladığı görülmektedir. Aynı zamanda NNFI

indeksinin 0,96'ya eşit veya daha yüksek olması ve SRMR indeksinin 0,09'a eşit veya daha düşük olması şartını da tablodaki NNFI (0,98) ve SRMR (0,03) değerleri karşılamaktadır. Bu değerlere göre DFA modelinin uygun olduğu söylenebilir. Kullanılan ölçeklerin normal dağılım göstermesi sebebiyle analizler parametrik testler ile gerçekleştirildi. İşgören Performans Ölçeği, Sosyal ve Toplumsal Performans, İşe ve Örgüte Zarar Verici Davranış, Görev Yeterliliği ve İletişim Performansı, Uyum ve Sorumluluk Performansı, Görev Bağlılığı Performansı, Öz Disiplin Davranış ve Yönetmel Davranış alt ölçeklerine çeşitli değişkenlere göre aralarında anlamlı bir ilişki olup olmamasına t-testi ve Tek yönlü varyans analizi kullanılarak bakıldı. Gruplar arasında fark bulunduğu durumda Scheffe testi kullanılarak ikili grup karşılaştırmaları yapılmıştır.

Ölçekler arası ilişkilere Pearson Korelasyon testi ile bakılmıştır. Tüm analizler için anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edildi.

İŞGÖREN PERFORMANSI ÖLÇEĞİ BULGULARI

İşgören performans ölçeğinin puan ortalaması $158,83 \pm 35,20$ olarak bulunmuştur. Sosyal ve Toplumsal Performans ölçeğinin puan ortalaması $36,35 \pm 8,59$, İşe ve Örgüte Zarar Verici Davranış ölçeğinin puan ortalaması $35,19 \pm 8,13$, Görev Yeterliliği ve İletişim Performansı ölçeğinin puan ortalaması $27,15 \pm 6,70$, Uyum ve Sorumluluk Performansı ölçeğinin puan ortalaması $15,82 \pm 4,20$, Görev Bağlılığı Performansı ölçeğinin puan ortalaması $11,74 \pm 3,01$, Öz Disiplin Davranış ölçeğinin puan ortalaması $16,33 \pm 3,92$ ve Yönetmel Davranış ölçeğinin puan ortalaması $16,22 \pm 4,13$ olarak bulunmuştur.

FAKTÖR ANALİZİ

İstanbul'daki Eczane Çalışanlarının Performansının Değerlendirilmesi amacıyla toplanan verilerin açıklayıcı faktör analizi sonuçları aşağıdaki gibidir. DFA'da temel amaç AFA'da geliştirilen modeli test etmektir. Anketlerin faktör yapısını en iyi şekilde AFA yapmaktadır (Vet et al., 2005). DFA gözlenen değişkenlerin yanıtları mevcut bir kavramsal temele göre etkili olup olmadığını test etmektedir. Eğer amaç gözlemlenen değerlerin önceden belirlenmiş yapıya

uygunluğu araştırılıyorsa DFA yapılır (Alavi et al., 2020). DFA, elde edilen verilerin önceden tasarlanmış bir faktör yapısına uyup uymadığını belirlemek için kullanılmaktadır (Vet et al., 2005). DFA’da amaç varsayımsal olarak tanımlanmış yapıya ne kadar iyi yüklendiğini belirlemek ve teorik bir modeli doğrulamaktır (Alavi vd., 2020b). Önceden belirlenmiş modelin değerlendirilmesinde ilgili ifadelerin yük değerlerinin, güvenilirliğinin, iç tutarlılığının incelenmesini içermektedir (Ab Hamid et al., 2017). Ölçme aracının ölçmeye çalıştığı modele ait faktör yapısı bilindiği için bu aşamada DFA yapılmalı ve ölçeğin orijinal formundaki yapıya sadık kalınmalıdır. AFA sonucunda, işgören performans ölçeğinin orijinal alt boyut yapısından sapmalar gözlenmiştir. Alt boyutların bağımsız analiz edilmesinin ölçeğin teorik yapısının sağlamasını yapmak için etkili bir yöntem olduğunu belirtmektedir. Ölçeğin yedi alt boyutlu yapısı önerilen yaklaşımlara uygun olarak, alt boyutların bağımsız olarak analiz edilmesiyle değerlendirilmiştir (Hair et al., 2019). İşgören Performans Ölçeği, yedi alt boyutlu bir teorik modele dayanmaktadır. AFA sonuçlarında gözlemlenen sapmalar, alt boyutların bağımsız olarak incelenmesiyle değerlendirilmiştir. Her bir alt boyut, tek faktörlü yapı sergileyerek ölçeğin orijinal teorik modelini desteklemiştir (Worthington & Whittaker, 2006). Her bir alt boyutun bağımsız olarak analiz edilmesi sonucunda maddelerin teorik olarak beklenen yapıyı desteklediği görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda ölçeğin orijinal yedi alt boyutlu yapısını değerlendirmek için Doğrulamalı Faktör Analizi yapılmıştır (Hair et al., 2019).

Sosyal ve Toplumsal Performans alt boyutuna ait yük değerleri, .861 ile .951 arasında değişmektedir. İşe ve Örgüte Zarar Verici Davranış alt boyutuna ait yük değerleri, .745 ile .921 arasında, Görev Yeterliliği ve İletişim Performansı alt boyutuna ait yük değerleri, .851 ile .923 arasında değişmektedir. Uyum ve Sorumluluk Performansı alt boyutuna ait yük değerleri, .864 ile .929 arasında, Görev Bağlılığı Performansı alt boyutuna ait yük değerleri, .921 ile .939 arasında değişmektedir. Öz Disiplin Davranışı alt boyutuna ait yük değerleri, .950 ile .964 arasında ve Yönetmel Davranış alt boyutuna ait yük değerleri, .946 ile .970 arasında değişmektedir. Açıklayıcı faktör analizinde madde yüklerinin .60 ve üzeri değerlerde olmaları yüksek düzeyde iyiliği gösterir. İşgören performans ölçeği alt boyutlarının madde faktör yükleri incelendiğinde yapı geçerliliğinin sağlandığı görülmektedir. Bir sonraki aşamada doğrulamalı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. İşgören performans için doğrulamalı faktör analizi (DFA) yapılmış ve belirlenen modelde ifadelerin faktör yükleri herhangi bir düşüklük göstermediği için modelde hiçbir ifade çıkartılmamıştır. Aşağıdaki tabloda doğrulamalı faktör analizi sonuçları verilmiştir. χ^2/sd oranı 0 ile 2 arasında bir değerde ise mükemmel uyumu gösterdiği,

2 ile 3 arasında bir değerde ise kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği ve 3 ile 5 arasında bir değerde ise orta düzeyde bir uyum gösterdiği bilinmektedir. Modelde incelenen χ^2/sd oranına göre modelin orta düzeyde bir uyum gösterdiği görülmektedir. Model uygunluğu Hu ve Bentler'in İkili indeks çalışmaları stratejilerine göre uygun olduğu görülmektedir.(Hu & Bentler, 1999) İkili indeks stratejilerinde uygunluk sağlayan indeksler CFI ve SRMR ikilisi veya NNFI ve SRMR ikilisidir. Bu bağlamda CFI indeksinin 0,96'ya eşit veya daha yüksek olması ve SRMR indeksinin 0,09'a eşit veya daha düşük olması şartını tablodaki CFI (0,98) ve SRMR (0,03) değerlerinin karşıladığı görülmektedir. Aynı zamanda NNFI indeksinin 0,96'ya eşit veya daha yüksek olması ve SRMR indeksinin 0,09'a eşit veya daha düşük olması şartında tablodaki NNFI (0,98) ve SRMR (0,03) değerleri karşılamaktadır. Bu değerlere göre DFA modelinin uygun olduğu söylenebilir. (Fan & Sivo, 2005; Hu & Bentler, 1999)

TARTIŞMA

Literatürdeki çeşitli çalışmalarda da (Akin, 2019; BAHAR, 2019; Demirdöken, 2017) cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark olmadığı görülürken fark olmamasının sebebi çalışma ortamlarındaki standartların ve görev tanımlarının benzer ölçüde performansa sebebiyet verdiği, işyerlerinde kadın ve erkek çalışanların eğitim, deneyim ve becerilerini geliştirebilecek programların erişimi eşitse ve iş performansını cinsiyet faktörünün etkilemeyeceği işlerde çalışılıyorsa anlamlı bir fark çıkmamasının normal olduğu belirtilmektedir.

İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının örgütsel bağlılık ve bireysel performansa etkisinde çalışanlarla hisse paylaşımının aracı rolünü araştırdığı çalışmada ve Aslan'ın işletmelerin girişimsel yönelimleri ile işgören performansı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada cinsiyet değişkeni ile işgören performansları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. (Aslan & Oğrak, 2022)

Uludağ, performanslar arasında anlamlı bir farklılık olmamasının sebebi olarak hem evli hem de bekar çalışanların aynı düzeyde, aynı beklentilerde ve aynı koşullarda çalışması gösterilebilir.(Uludağ, 2019) Medeni durumun performanslarda anlamlı bir fark gösteren çalışmalarda mevcuttur. Bu çalışmalardan biri de Yılmaz'ın hastanelerde çalışan kurum ev idaresi personelinin görelî yoksunluk duygusunun performansa etkisinin incelenmesi çalışmasında medeni durum değişkeninin işgören performansları arasında anlamlı bir farklılık

olduğu görülmektedir (Yılmaz & Erkal, 2019). Medeni durumu evli olan çalışanların işgören performanslarının bekar çalışanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

İşgören performanslarının eğitim düzeylerine göre farklılık gösterdiğini savunan çalışmalar (Öztürk & Okçu, 2020; Türkoğlu & Yurdakul, 2017; Uludağ, 2019) mevcuttur. Uludağ'ın yaptığı çalışmada üniversite eğitim durumuna sahip çalışanların lise eğitim durumuna sahip çalışanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek iş performansına sahip olduğu, Türkoğlu ve Yurdakul'un yaptığı çalışmada lisansüstü eğitim durumuna sahip olanların iş performansının daha yüksek olduğu görülmektedir. İşgören performansına göre eğitim düzeylerinin anlamlı farklılık göstermesinin sebebi olarak daha yüksek eğitim durumuna sahip çalışanların, mesleki bilgi ve beceriler açısından avantajı, herhangi karşılaşılan bir sorunda problemi çözme ve karar verme yetisinin daha gelişmiş olması performanslar arasında anlamlı bir farklılık olmasına sebep olmuş olabilir. Bu durumun aksini savunan çalışmalar (Akin, 2019; Aslan & Oğrak, 2022) da mevcuttur.

SONUÇ

Modern iş dünyasında, artan rekabet ve hızla değişen çevresel faktörler, işletmeleri sürekli olarak yeni fırsat ve tehditlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu zorlu koşullar altında, işletmelerin başarısı, çalışanlarından elde ettikleri maksimum performansa bağlı hale gelmiştir. Günlük hayatın karmaşıklığı ve iş dünyasındaki yoğun baskılar, çalışan performansının değerlendirilmesini daha da önemli kılmaktadır. İstanbul'daki eczane çalışanlarının performansını inceleyen bu araştırma, sosyal ve toplumsal performans, işe ve örgüte zarar verici davranışlar, görev yeterliliği ve iletişim performansı, uyum ve sorumluluk performansı, görev bağlılığı, öz disiplin ve yönetsel davranış gibi yedi temel boyut üzerinden anlamlı farklılaşmaları ortaya koyarak işletmelerin bu zorlu ortamlarda nasıl daha verimli hale gelebileceğini araştırmaktadır.

- Ab Hamid, M. R., Sami, W., & Sidek, M. M. (2017). Discriminant validity assessment: Use of Fornell & Larcker criterion versus HTMT criterion. *Journal of physics: Conference series*,
- Akin, G. (2019). Duygusal zekâ düzeyi, problem çözme yeteneği ve örgütsel etik iklimi ile işgören performansı arasındaki ilişkiler: Turizm İşletmelerinde Bir Araştırma.
- Alavi, M., Visentin, D. C., Thapa, D. K., Hunt, G. E., Watson, R., & Cleary, M. (2020). Exploratory factor analysis and principal component analysis in clinical studies: Which one should you use. *Journal of advanced nursing*, 76(8), 1886-1889.
- Altun, S. A., & Memişoğlu, S. P. (2008). Performans değerlendirmesine ilişkin öğretmen, yönetici ve müfettiş görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 53(53), 7-24.
- Aslan, S. T., & Oğrak, A. (2022). İşletmelerin Girişimsel Yönelimleri İle İşgören Performansı Arasındaki İlişki: Van Organize Sanayi Bölgesi Örneği. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 17(2). <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.62379>
- BAHAR, B. (2019). ETKİLEŞİMSSEL ADALET VE İŞGÖREN PERFORMANSI İLİŞKİSİ: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN AMPİRİK BİR İNCELEME. *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(4), 1260-1274. <https://doi.org/10.15295/bmij.v7i4.1159>
- Bennett, M., & Goode, J.-V. R. (2016). Recognition of community-based pharmacist practitioners: essential health care providers. *Journal of the American Pharmacists Association*, 56(5), 580-583. <https://doi.org/10.1016/j.japh.2016.04.566>
- Borman, W. C., & Motowidlo, S. (1993). Expanding the criterion domain to include elements of contextual performance.
- Demirdöken, Ç. (2017). Gençlik ve spor bakanlığında örgüt ikliminin işgören performansı üzerine etkisi: Alan araştırması.
- Fan, X., & Sivo, S. A. (2005). Sensitivity of fit indexes to misspecified structural or measurement model components: Rationale of two-index strategy revisited. *Structural Equation Modeling*, 12(3), 343-367. https://doi.org/10.1207/s15328007sem1203_1
- Garcia-Cardenas, V., Perez-Escamilla, B., Fernandez-Llimos, F., & Benrimoj, S. I. (2018). The complexity of implementation factors in professional pharmacy services. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 14(5), 498-500. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2017.05.016>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). Multivariate data analysis. In: Cengage Learning EMEA.
- Hu, L. t., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Jokanovic, N., Tan, E. C., Sudhakaran, S., Kirkpatrick, C. M., Dooley, M. J., Ryan-Atwood, T. E., & Bell, J. S. (2017). Pharmacist-led medication review in community settings: an overview of systematic reviews. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 13(4), 661-685. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2016.08.005>
- Küçük, O. (2019). İşgören Performansı Ölçeği. *Geliştirme Çalışması: Bir Alan Araştırması*, *Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 26(28), 572-582.
- Latif, A., Waring, J., Watmough, D., Barber, N., Chuter, A., Davies, J., Salema, N.-E., Boyd, M. J., & Elliott, R. A. (2016). Examination of England's New Medicine Service (NMS) of complex health care interventions in community pharmacy. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 12(6), 966-989. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2015.12.007>
- Martins, S. F., van Mil, J. F., & Da Costa, F. A. (2015). The organizational framework of community pharmacies in Europe. *International journal of clinical pharmacy*, 37, 896-905. <https://doi.org/10.1007/s11096-015-0140-1>
- Moullin, J. C., Sabater-Hernández, D., Fernandez-Llimos, F., & Benrimoj, S. I. (2013). Defining professional pharmacy services in community pharmacy. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 9(6), 989-995. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2013.02.005>

- O'Reilly, C. L., Wong, E., & Chen, T. F. (2015). A feasibility study of community pharmacists performing depression screening services. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 11(3), 364-381. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2014.08.013>
- Öztürk, A. T., & Okçu, İ. (2020). İş tatmini ve işgören performansı arasındaki ilişki üzerinde iş stresinin aracılık rolünün belirlenmesi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(3), 210-234. <https://doi.org/10.30855/gieb.2020.6.3.001>
- Shoemaker, S. J., Curran, G. M., Swan, H., Teeter, B. S., & Thomas, J. (2017). Application of the consolidated framework for implementation research to community pharmacy: a framework for implementation research on pharmacy services. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 13(5), 905-913. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2017.06.001>
- Sim, T. F., Hattingh, H. L., Sherriff, J., & Tee, L. B. (2018). The use of non-prescription medicines during lactation: A qualitative study of community pharmacists' attitudes and perspectives. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 14(5), 464-470. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2017.06.002>
- Skelton, J. B., & Binaso, K. A. (2012). DOTx. MED: Pharmacist-delivered interventions to improve care for patients with diabetes. *Journal of the American Pharmacists Association*, 52(1), 25-37. <https://doi.org/10.1331/JAPhA.2012.12501>
- Türkoğlu, T., & Yurdakul, Ü. (2017). Mobilya endüstrisinde çalışanların iş doyumu ile iş performansı arasındaki ilişkinin araştırılması. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.270325>
- Uludağ, G. (2019). Yaşam doyumu ile işgören performansı ilişkisini incelemeye yönelik bir alan araştırması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6), 291-300. <https://doi.org/10.18506/anemon.520926>
- Vet, H. C. d., Adèr, H. J., Terwee, C. B., & Pouwer, F. (2005). Are factor analytical techniques used appropriately in the validation of health status questionnaires? A systematic review on the quality of factor analysis of the SF-36. *Quality of life research*, 14, 1203-1218. <https://doi.org/10.1007/s11136-004-5742-3>
- Worthington, R. L., & Whittaker, T. A. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The counseling psychologist*, 34(6), 806-838. <https://doi.org/10.1177/0011000006288127>
- Yılmaz, N., & Erkal, S. (2019). Hastanelerde çalışan kurum ev idaresi personelinin görelî yoksunluk duygusunun performansa etkisinin incelenmesi.

YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞIN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE PSİKOLOJİK SAHİPLENMENİN ARACILIK ROLÜ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Prof. Dr. İsmail BAKAN¹, Prof. Dr. Burcu ERŞAHAN², Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Nur DEMİR³

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ibakan63@hotmail.com, 0000-0001-8644-8778

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, bersahan@ksu.edu.tr, 0000-0003-2546 0567

³ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, demirfatmanur268@gmail.com, 0009-0006-9503-4570

ÖZET

Son yıllarda çevresel sorunların artması, küresel pazarda faaliyet gösteren işletmelerin çevreye duyarlı hizmetler sunmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, çevre için tehdit barındıran etkileri en aza indirmeyi amaçlayan yeşil örgütsel davranış kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavram; geri dönüşüm uygulamalarının yaygınlaştırılması, enerji tasarrufu, israfın önlenmesi ve tek kullanımlık ürünlerden kaçınılması gibi unsurları içermektedir. İşletmelerin sürdürülebilir çevreci politikalar benimseyebilmesi, çalışanların işlerini sahiplenmesiyle doğrudan ilişkilidir. Çalışanların işletmelerine aidiyet duymalarını ifade eden psikolojik sahiplenme, iş süreçlerine katılımı artırarak kurumsal başarıya katkı sağlamaktadır. Bu süreci destekleyen temel unsurlardan biri de iş tatminidir. İş tatmini, çalışanın yaptığı işten memnuniyet duymasını sağlayarak motivasyonunu ve kuruma bağlılığını güçlendirmektedir. Bu çalışmanın amacı, yeşil örgütsel davranışın iş tatmini üzerinde oluşturduğu etkide psikolojik sahiplenmenin gösterdiği aracılık rolü incelemektir. Hatay’ da lojistik sektöründe çalışan 361 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılarak araştırma yürütülmüştür. Çalışmanın ilk bölümünde kavramlar ile ilgili teorik bilgiler verilmiştir. Akabinde yöntem, bulgular ve yorum ile devam etmektedir. Çalışma sürecinde frekans, faktör, güvenilirlik, korelasyon, regresyon ve aracı etki analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; yeşil örgütsel davranış, psikolojik sahiplenme ve iş tatmini arasındaki ilişkinin pozitif ve anlamlı, yeşil örgütsel davranış ile iş tatmini arasındaki ilişkide psikolojik sahiplenmenin dolaylı ve eş zamanlı olarak aracı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Örgütsel Davranış, Psikolojik Sahiplenme, İş Tatmini.

THE MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL OWNERSHIP IN THE EFFECT OF GREEN ORGANIZATIONAL BEHAVIOR ON JOB SATISFACTION: A FIELD STUDY

ABSTRACT

The increase in environmental problems in recent years has made it necessary for businesses operating in the global market to provide environmentally friendly services. In this context, the concept of green organizational behavior has emerged, which aims to minimize the effects that pose a threat to the environment. This concept; It includes elements such as disseminating recycling practices, saving energy, preventing waste and avoiding single-use products. The ability of businesses to adopt sustainable environmental policies is directly related to the ownership of their jobs. Psychological ownership, which expresses the sense of belonging of employees to their businesses, contributes to corporate success by increasing participation in business processes. One of the main elements that support this process is job satisfaction. Job satisfaction strengthens the motivation and commitment to the organization by making the employee satisfied with the work he does. The aim of this study is to examine the mediating role of psychological ownership in the effect of green organizational behavior on job satisfaction. Research was carried out using the data obtained from 361 participants working in the logistics sector in Hatay. In the first part of the study, theoretical information about the concepts is given. Subsequently, the method continues with findings and interpretation. Frequency, factor, reliability, correlation, regression and mediator effect analyses were performed during the study process. According to the results of the analysis; It has been determined that the relationship between green organizational behavior, psychological ownership and job satisfaction is positive and significant, and psychological ownership has an indirect and simultaneous mediating effect on the relationship between green organizational behavior and job satisfaction.

Keywords: Green Organizational Behavior, Psychological Ownership, Job Satisfaction.

1. GİRİŞ

Küresel ısınma, hava kirliliği ve doğal kaynakların azalması gibi çevresel sorunlar, hem diğer canlılar hem de gezegenimiz için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu tehditlerin etkilerini azaltmak ve sürdürülebilir bir gelecek sağlamak için etkili önlemler alınması gerekmektedir. Dolayısıyla işletmedeki çevreye duyarlı çalışanların varlığı, önemli girişimlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Çalışanların çevreye duyarlı davranışlar sergilemesi ve çevreci hareketleri bir sorumluluk bilinciyle içselleştirmesi, en doğru yaklaşımlardan biridir. Dolayısıyla çevreyi korumak ve iyileştirmek her çalışanın görevidir. Yaşanılan ortamı ve çevreyi koruma güdüsü doğrultusunda yeşil örgütsel davranış, görev ve sorumluluk bilinci olarak değerlendirilmektedir (Tian et al., 2019: 3; Zhang et al., 2019: 5).

İş tatmini, çalışanın iş hakkında beklediği ve hak ettiği sonuçları alması, iş hakkında olumlu düşüncelere sahip olması olarak tanımlanmaktadır (Oshagbemi, 1997). Bu nedenle, çalışma sırasında iş hakkında olumlu düşünceler geliştirmek, işi yapma motivasyonunu artıran önemli

unsurlardan biridir. Çünkü çalışanın beklentilerinin iş nitelikleriyle karşılanması işten haz alma duygusunu ve memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir (Şahal, 2005). Bu bağlamda işletmelerde çevre odaklı kararların kolektif bir şekilde alınması, çalışanların işletmeye olan aidiyet duygusunu güçlendirmekte ve iş tatminini olumlu yönde etkilemektedir.

Yapılan işi sahiplenme, işletme kararlarını kendi kararları gibi görme bakış açısıyla iş disiplini edinmek psikolojik sahiplenme kavramı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışanların içinde bulundukları işletmeyi kendisine ait olarak görmesi duygusu, psikolojik sahiplenme olarak ifade edilmektedir (Ötken, 2015). Bu duygu ile yaşayan bir çalışan, içinde bulunduğu işletmeyi kendisine ait bir platform olarak görür. Dolayısıyla çalışanların işlerini benimsemeleri, psikolojik olarak sahiplendikleri işletmelerin tüm üretim süreçlerinde yer almalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla, çalışanların işletmeye karşı besledikleri psikolojik sahiplenme, çalışanların iş tatminini olumlu yönde etkilemektedir. Yeşil örgütsel davranış sergileyen çalışanlar, işletmeye yönelik sahiplenme ve aidiyet hislerini geliştirmektedir. Bu durum ise çalışandaki psikolojik sahiplenme düzeyini artırmaktadır. Bu bağlamda yeşil örgütsel davranış, çalışanların işletme içindeki tutum ve davranışlarıyla çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmelerini sağlamakta, işletmeyi olumlu yönde etkilemekte ve iş tatminine katkıda bulunan önemli bir unsur olarak rol oynamaktadır. İşletmelerin küresel pazarda tutunabilmeleri, müşteri memnuniyeti kazanmaları, yeni pazarlara açılmaları, üretim ve tedarik faaliyetleri gerçekleşirken çevreci yaklaşım güdülerek sürdürülebilir süreçleri aktif tutmaları, hizmeti üreten işletme kadar çalışanlara da bağlıdır. Çünkü işletmenin alacağı kararların uygulanması, kararların amaçlarına ulaşmak için en önemli unsurdur. Bu sebeple çalışanın işletmeye karşı beklentileri, işletmede zamanla değişen bireysel öncelik ve ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, işletmeye duyduğu bireysel hisleri, müşteri kazanmak ve onu kaybetmemek için elzem bir gerektir. Çünkü bireysel farkındalık, çalışan üzerinde kişisel yaşam tercihlerini etkilemektedir. Bu farkındalık, pazara tutunma çabası içinde olan işletme ile çalışan arasındaki ilişkinin sürdürülebilirliğini ve çalışanların işletmeye olan tutumlarında büyük rol oynamaktadır. Lojistik sektörü çalışanları, fazla mesai yaparak, özveri ile ürün ve hizmet sunmaktadırlar. Hizmet sunma aşamasında psikolojik sahiplenme, çalışanların işletmeye ait vizyon ile hareket etmesi, hatta bu vizyonu kendi vizyonu olarak kabul edebilme duygusuna erişmesini etkileyen bir kavramdır. Bu kavram çalışanların beklentilerinin karşılanması ile yaşanacak memnuniyeti ifade etmektedir. Çalışma için araştırma evreni olarak Hatay ili lojistik sektör çalışanları esas alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, küresel rekabet, gelişen bireysel hassasiyet ve farkındalıklar karşısında lojistik sektörü çalışanlarının yeşil örgütsel davranışlarının iş tatminleri üzerindeki etkisinde psikolojik sahiplenmenin aracılık rolünü araştırmaktır.

Bu çalışma kapsamında Hatay ilinde lojistik sektöründe faaliyet gösteren çalışanlar üzerinde 361 katılımcıyla anket çalışması uygulanmıştır. Çalışmada öncelikle araştırma konusu olan kavramlar teorik olarak açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında hipotezler kurgulanmış ve üçüncü kısmında ise yapılan literatür taraması ile elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analizler ışığında hipotezler test edilmiş ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yeşil Örgütsel Davranış

Çevre için tehdit unsuru olan çeşitli davranışlardan kaçınmak ve zararlı ürünlerin tüketiminden uzak durmak, çevrenin korunması açısından önem taşımaktadır. Bu önem yeşil örgütsel davranışın unsurları ve gerekleri arasında yer almaktadır. Bunun yanında yeşil örgütsel davranış unsurlarından biri de, çalışanın içinde yer aldığı ortamın faydasını gözeterek tüketim hareketi gerçekleştirmesidir (Steg ve Vlek, 2009). İşletmede bulunan her çalışanın bu doğrultuda taşıdığı tutum ile gerçekleştirebileceği birçok davranış bulunmaktadır. Bunlardan bazıları yenilenebilir ve yenilenemez kaynakları daha dikkatli kullanmak, geri dönüşüme dikkat etmek, tek kullanımlık ürünler yerine sürdürülebilir ürünleri kullanmak, çevreyi korumak için gerçekleştirilen duyarlı davranışlardır (Chaudhary, 2019). Duyarlı davranışların çalışana, işletmeye ve en önemlisi çevreye karşı etkisi, gereksiz kullanımların önüne geçerek israfın ortadan kalkması, dolayısıyla tüketim sonucu çıktı haline gelen atıkların azalması, tüketim konusunda bilinçlenme ile ayrılan bütçenin başka planlar için bir fon potansiyeli taşıması gibi faydalar sıralanabilir (Norton et al., 2017).

Yeşil örgütsel davranışın kavramsallaştırılması ve literatüre kazandırılması 2012 yılında Ones ve Dilchert tarafından gerçekleştirilmiştir. Tanım itibarıyla işletmede yer alan çalışanların aktif rol aldıkları ve çevre duyarlı ürünlere, geri dönüşüme veya sürdürülebilir hareketlere destek vermesi olarak sıralanabilen unsurları içermektedir. Bu unsurların yanına yeşil örgütsel davranış kapsamında, çevreye zarar verebilecek davranışlardan kaçınmak da eklenebilir (Ones ve Dilchert, 2012a, s. 87). İş tanımında istekli yapılan davranışlar olarak nitelendirilmektedir. Çünkü işletmede bulunan çalışanlar çevreye fayda amaçlı olan bu davranışların karşılığında herhangi bir şey beklemeksizin yapmaktadırlar. Bu istekli davranışlar ise çalışanın hassasiyeti hakkında bilgi vermektedir Norton et al. (2015), yeşil örgütsel davranış kavramını zorunlu ve gönüllü olarak sınıflandırmıştır. Zorunlu yeşil örgütsel davranış çalışanın kendinden beklenileni yapması olarak tanımlanırken, gönüllü yeşil örgütsel davranış; çalışanın sağduyulu olması ve davranışlarının iş tanımında yer almamasına rağmen gerçekleştiriyor olmasını içerir (Norton et al., 2015). Çevreye fayda sağlayacak hareketlerin ve zararlı olacak hareketlerin tespit edilerek temkinli davranmayı beraberinde getiren yeşil örgütsel davranış yalnızca çalışanın değil işletmenin birlikte aldığı aksiyonlarla anlam kazanmaktadır. Örneğin ihtiyaç dahilinde olmadan aydınlatmaların açılması veya açık bırakılması, israfa sebep olacak kullanımlardandır. Dolayısıyla üretim ve hizmet faaliyetlerinin dikkatli karar alma sürecinden geçerek uygulanması yeşil örgütsel davranışlarındandır. Benzeri tüm davranışların doğru uygulanıyor olması ve çalışanlar tarafından fark edilmesi ve açık şekilde anlaşılmasına bağlıdır (Ture ve Ganesh, 2014).

Ture ve Ganesh (2014) tarafından, çalışanların doğal çevre için iyileştirici hareketlerini yeşil örgütsel davranış olarak tanımlanan yeşil örgütsel davranış, zarar veren çevresel atıkları azaltmak, kirliliğe sebep etkenlerin oluşumunu önleme gibi çevresel sorunları en aza indirmeyi amaçlayan girişimlere uygun davranışlar bütünüdür (Bayrakçı ve Dinç, 2020). Lojistik alanında yeşil örgütsel davranışın incelendiği bu çalışma, çalışanın kendini görme hali ile ilgili olan

benlik saygısının yeşil örgütsel davranış üzerindeki etkisini araştırarak gerçekleştirilmiştir (Gürsel, 2020; Burger, 2006).

2.2. Psikolojik Sahiplenme

Sahiplenme, sahip hissetme canlıların sahip olduğu ve sahiplik duydukları his ile ilgilidir. Çalışanların iç dünyalarında ve sosyal hayatlarında aktif olarak içinde bulundukları bu his çeşitli amaçlar için iletişim aracıdır (Yılmaz et al., 2023). Bu kavram üzerinde birçok araştırma yapılmıştır. Kavram hakkında ilk tanım Pierce et al. (1991) tarafından işletmede görev alan çalışanların aynı hakları için taşıdıkları sahiplik duyguları üzerinde yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. Yani ilk olarak çalışanın kendisi ile olan algıları; mülki sahibi olduğu bilincine ve sahiplik duygusuna psikolojik sahiplenme denmektedir (Pierce et al., 2001; James, 1890). Bu duyguyu çocuğun gelişme çağına edindiği deneyimler içinde en önemlilerinden biri olarak tanımlayan Dittmar (1992), kavramın epey geniş işlenebilecek sahaya sahip olduğuna da işaret etmektedir. Psikolojik sahiplenme önceki örneklerde yer verildiği gibi bir işletmeye olabilir. Bunun yanında çalışan psikolojik sahiplenme duygusunu görüşe, kültüre, alışkanlık haline getirilmiş pratiklere, herhangi bir varyasyona, tasarım veya bir girişime karşı hissedebilir (Dawkins et al., 2017; Avey et al., 2012; Baer ve Brown, 2012; Aslan ve Ateşoğlu, 2020).

Demirkaya ve Kandemir tarafından psikolojik sahiplenme kavramı “benim, bizim” gibi aitlik duygusu olarak ele alınmıştır (Demirkaya ve Kandemir, 2014). Fakat bu aitlik duygusu, hissi resmi mecralarca kanıtlanabilirliği olmayan bir histir. 2019 yılında Cocieru ve arkadaşları bu tanımın anlaşılabilirliği için takım taraftarlarını örnek veren çalışmalar yapmışlardır. Taraftarlar o takımın sahibi olmamalarına rağmen hisleri ve duyguları takımın sahibi olduğunu söyler. Bu sebeple çalışanın içinde bulunduğu işletmenin faaliyet basamaklarında özverili şekilde görev almak, süreçler yürütülürken kendi işiymişçesine sorumluluk üstlenmek çalışanın psikolojik sahipliği hakkında olumlu işaretler vermektedir.

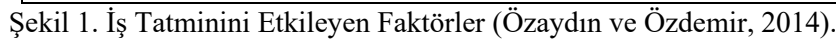
Olumlu işaretler doğrultusunda psikolojik sahiplenme duygusu daha yüksek olan çalışanların iş hayatında karşılık beklemezsizin sorumluluk alma, görevleri kolayca kabul etme gibi içinde bulunduğu işletmede aktif rol almaları pozisyonlarının verimli ve etkin olmasının muhtemel olduğu görülmektedir. Hsu ve Kuo (2003) çalışanların iş süreçleri yönetirken motive oldukları, hedefe zorluk yaşamadan odaklandıkları hakkında çalışma yapmışlardır. Bu görüşlerden yola çıkarak çalışanın işletmenin bir parçası olmaya devam etmesi, iş memnuniyetinin iyi seviyelerde olması yüksek psikolojik sahiplenme duygusuna sahip çalışanın işten ayrılma vb. davranışlara daha uzak olduğu anlaşılmaktadır. Bu gibi faktörler değerlendirildiğine psikolojik sahiplenme duygusu yüksek çalışan işletmeye zamandan tasarruf kazandıracak, verimli ve etkili üretim vizyonuna sahip olacaktır. İşletmenin zaman yönetimine sahip olması, rekabetin olduğu pazarda avantaj kazanabilmesi için oldukça önemlidir. Çünkü işletmenin üretim sağlaması için zamanı yönetememesi pazarda tutunma potansiyeli için büyük bir risktir. Bulunduğu işletmede psikolojik sahiplenme duygusu ile karar alan çalışan, işletmeyi bu gibi olası tüm risklerden bir çırpıda arındırma motivasyonunu elinde bulundurmaktadır. Dolayısıyla psikolojik sahiplenme duygusu yüksek olan çalışanların faaliyet gösterdiği işletme, rekabet gücünü eline almış demektir. Fakat çalışanlarda esnek ve çevik çalışma prensiplerinin aksine işe verilen önem sebebiyle yoğun strese maruz kalma, sosyal yeteneklerin azalması gibi durumlar yüksek

psikolojik sahiplenme duygusunun göz önünde bulundurulması gereken olumsuz çıktılarıdır (Aslan ve Ateşoğlu, 2020).

2.3. İş Tatmini

İş tatmini, çalışanın sahip olduğu işten daha fazla haz almak için geliştirdiği davranışlar bütünüdür. Davis (1984, s. 96), iş tatminini çalışanların yaptıkları işten duydukları memnuniyet olarak açıklamıştır. Bu tatmin çalışanın beklentilerinin iş nitelikleriyle karşılanması ile gerçekleşebilmektedir (Şahal, 2005). Çalışmaların 1930 yıllarına dayandığı iş tatmini hakkında kayda geçen ilk çalışma; çalışanların duygularının varlığını ön planda tutan ‘Hawthorne’ adındaki yapılan araştırmalardır. Devamında ise çalışanları neyin motive ettiğini, iş ortamında çalışanları nelerin beklediğini, tatminleri ve tatminsizliklerinin sebep olduğu faktörleri içeren araştırmalarla elde etmeyi amaçlayan ‘Herzberg’in Çift Faktör Teorisi’ gelmektedir (Zencirkıran ve Keser, 2018; More ve Padmanabhan 2017). Bu teori Maslow’ un geliştirdiği hiyerarşiden sonra en bilinen teorilerdendir (Drafke ve Kossen, 1997; Aslan, 2024). Bu çift faktör çalışanların iş konusunda motivasyon ve hazzını arttıran faktörler ve bu hazzını önleyen faktörler olarak ayrılmaktadır (Yusoff et al., 2013). Çalışanın yaptığı işten haz duyması yaptığı işe yansıkça verimliliği ve etkililiğinde pozitif sonuçlara ortam hazırlayacaktır. İş tatmininin olduğu iş alanlarında çalışanın iş hakkındaki beklentisinin karşılanması iş tatmini ile ilişkilidir (Yazıcıoğlu, 2010). Bu sebeple iş tatmini genel manada iş hakkında yürüttüğü beklentiler ile iş sonunda elde ettiği çıktılarına hisleri doğrultusunda vermiş olduğu tepkilerin benzerliği veya farklılığı olarak değerlendirilmesidir (Eroğlu, 2011; Oshagbemi, 1997). Benzerlikler arttıkça çalışanın iş tatmininde de artışların arttığı söylenebilir.

İş alanında performansın yürütüldüğü süreçte iş tatmininin sahip olduğu alan her gün artarak işletmenin gündeminde yer almaktadır. Daha da iyileştirilmesine odaklanılan iş tatmini için araştırmalar ve geliştirmeler sürdürülmektedir. Bir işletmenin ayrılmaz birimlerinden biri olan çalışanlar için aralarındaki işbirliği, sahip oldukları performans ve motivasyonlarının iyileştirilmesi ve incelenmesi için iş tatminine verilen önem arttırılmıştır. Dolayısıyla çalışanlar arası iletişim iyileştikçe iş tatmini olumlu etkileneceği gibi çalışanlar arası örgütsel sağlığı düşürme olasılığı bulunan psikolojik baskı gibi olaylar iş tatminini olumsuz etkilemektedir (Na’ibi ve Saleem, 2022; 30, Doğan ve Doğan, 2009: 265, Bakan et al., 2022). Bu durumda iş tatminini etkileyen örgütsel davranışlar, çevreyi oluşturan unsurlar, sosyal ve ekonomik imkanlar gibi çeşitli faktörler mevcuttur (Hoş ve Oksay, 2015; İn, 2024). İş tatminini etkileyen faktörleri Özyayın ve Özdemir (2014) aşağıdaki şekil gibi derlemişlerdir:

İş tatmini hakkında etkili olan faktörlerin kategorize edilmesi Tablo 1.'de yer almaktadır:

Tablo 1. İş Tatminini Etkileyen Kişisel-Grupsal-Örgütsel Faktörler

KİŞİSEL UNSURLAR	GRUPSAL UNSURLAR	ÖRGÜTSEL UNSURLAR
Genetik	İş arkadaşları	Ücretler
Aileyle ilgili	Amir tutumu	Terfi olanakları
Eğitim	Birimdeki diğer çalışanlar	İşle ilgili özellikler
Sosyal değerler	Birim arasındaki ilişkiler	Kurumsal imaj
Kültürel değerler		Örgütsel politika ve stratejiler
Deneyim		İşle ilgili güvence
Beklenti ve istekler		Yönetim biçimleri
Çıkarlar		Yetki devri ve kararlara katılım

Kaynak: Özaydın ve Özdemir, 2014.

Tablo 1.' de iş tatmini kavramının çok boyutlu şekilde incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. (Toplu ve Toplu, 2023). Üç ana başlıkla kişisel, grupsal ve örgütsel unsurlar çalışanın iş tatmininin nelere bağlı olabileceği, nelerden etkilenecek olumlu veya olumsuz tepkilerle iş disiplinine yansıyan bir tutumla bunu gösterebileceği anlaşılmaktadır.

Kişinin örgütsel davranışları, iş ortamındaki sorumlulukları ve işletme lehine olacak herhangi bir etmeni göz önünde bulundurarak karar mekanizmasını kullanabilmesi kişinin deneyim ve birikimlerine bağlıdır. Bu sebeple çalışanın yaşadıkları veya yaşamadıkları iş motivasyonu, görev bilincinin sürece yansıyan etkileri gibi iş tatmini kavramını ortaya çıkaran kavramları ile ilişkilidir. Çalışanın içinde bulunduğu işletme ile iletişimi ve ilişkisi iyi oldukça birlikte hareket etme ve karar alma performansları artacaktır. Bunlara ek olarak çalışanın içinde olmaktan memnun olduğu işletme ile sahip olduğu işe daha çok bağlanması da iş tatmini için beklenen sonuçlar arasındadır. Dolayısıyla çalışanın işletmedeki pozisyonu, neticesinde işi sahiplenme eğilimi ve işe yansıyan sonuçları iş tatmini üzerinde etki gösteren unsurlardır. Bu tablo ile bir sonuca varıldığında iş tatmini kavramı etkileyen çeşitli faktörlerin olduğu ve bunu değerlendirebilmek için çeşitli birçok perspektif olduğudur (Toplu ve Toplu, 2023).

3. KAVRAMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yeşil örgütsel davranış kavramının üzerinde yeşil örgüt iklimi kavramının etkisini ve bu etkide psikolojik sahiplenme kavramının aracılık rolünü araştıran Yeşiltaş ve Ö. Topaloğlu (2021) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları arasında psikolojik sahiplenmenin yeşil örgütsel davranış üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu elde edilmiştir. Otel işletmelerindeki çalışanların iş tatmininin yeşil örgütsel davranışının üzerindeki etkisini incelenmeyi amaçlayan Dikmen' in (2023), daha önce bu konu ile ilgili herhangi bir çalışmanın bulunmaması, araştırma alanına büyük katkı sunmuştur. Tekstil işletmelerinde yapılan çalışmada psikolojik sahiplenme ile iş tatmini arasındaki ilişkide düzenleyicilik etkisi araştırılmıştır ve birbirini olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır (Işık ve Uçar, 2019).

Akar ve Doğan (2019) tarafından elde edilen bulgular, lojistik sektörü çalışanlarının iş tatminine ait faktörleri değerlendiren alanyazındaki diğer çalışmaların bulgularına paraleldir.

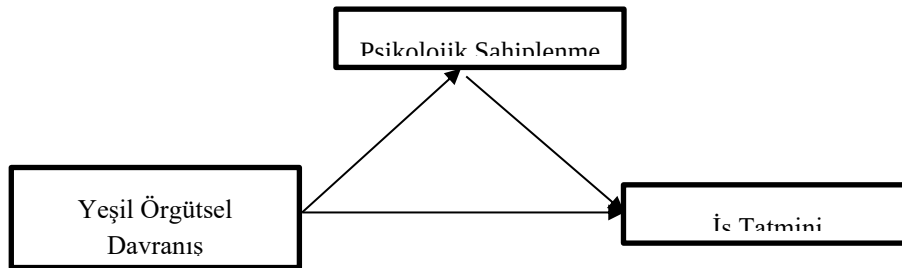
Çalışmada iş tatminine etkisi tespit edilen, çalışanların aldıkları ücret, işletme arkadaşlıkları ve ilişkileri, iş güvenliği, yöneticiler ve ödüllendirmeler gibi unsurlar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeyi alan yazındaki diğer çalışmalardan ayıran özellik, karar vermenin çok kriterli teknik yönteminin uygulanarak gerçekleştirilmesidir. Diğer bir çalışma Mersin ilinde lojistik şirketlerinde yapılan uygulama ile iş tatmini ve kurumsallaşma düzeyi arasındaki ilişki incelenmektedir (Alışar, 2024). Devran (2024)'ın çalışmasında X, Y ve Z kuşakları arasında iş tatmini kavramı ile iş yaşam dengesi kavramı arasında olabilecek farklılıkların incelenmesini amaçlayan çalışmanın katılımcıları, Mersin ili lojistik sektöründe çalışanlardan seçilmiştir. Kuşak farklılığının iş ortamındaki algıları anlamaya katkı sağlamak konusunda önem taşımaktadır. Yine aynı şekilde lojistik sektörde iş tatmini ile örgütsel bağlılık kavramlarının aralarındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan Emre (2016), genel iş tatmin düzeyinin genel örgütsel bağlılık düzeyini artırdığını tespit etmiştir. Geçkil ve Kılınç (2021)'in hazırladıkları araştırma, iş tatmin düzeyi ile bu kavramın demografik özellikler arası ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Sonuçlar; verilerin elde edildiği zamana, örneklemin büyüklüğüne, örneklemin farklılığına ve sektörel farklılıklara göre değişkenlik gösterebildiği belirtilmiştir. Lojistik sektöründe yapılan başka bir araştırma, grup sargınlığının iş tatmini ve sosyal kaytarma değişkenleri üzerindeki değişkenleri incelemektedir. Bu çalışmada grup sargınlığı düzeyindeki artış, iş tatminindeki artışı da beraberinde getirdiği sonucuna varılmıştır (Kaya, 2020). Kılıç ve Gidener (2021), lojistik sektöründe faaliyet gösteren bir şirketin başarı sağlamasının üzerinde kurum kültürünün sahip olduğu önemi, yeri ve iş tatminine etkilerinin yanında iş tatmini sağlandığı zaman bu durumun şirkete etkilerini incelemeyi amaçlamışlardır. Başka bir çalışmada lojistik sektöründeki personelin güçlendirilebilmesinin iş tatminine olan etkisini araştıran Kurtulan (2022), iki kavram arasında pozitif yönlü etki olduğu tespit etmiştir. Sevim (2016) tarafından yapılan çalışma, dijital dünyanın getirdiği teknoloji ile yaşamının çalışan üzerindeki iş tatmini, bireysel performans veya motivasyonuna pozitif ve anlamlı etkileri olduğu sonucunu elde etmiştir.

Türkiye'de yeşil örgütsel davranış, iş tatmini ve psikolojik sahiplenme kavramlarını ele alan çalışmalar incelendiğinde konuyla ilgili çok az sayıda araştırma bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmalar yeşil örgütsel davranış ile iş tatmini kavramının, iş tatmini ile psikolojik sahiplenme kavramının veya yeşil örgütsel davranış ile psikolojik sahiplenme kavramının aralarındaki ilişkinin incelendiği çalışmalardır. Dolayısıyla her üç değişkenin bir çalışmada ele alındığı bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında, Türkiye'de yeşil örgütsel davranışın iş tatmini üzerindeki etkisinde psikolojik sahiplenmenin üstlendiği aracılık rolü incelemeyi amaçlamaktadır. Böylece üç değişkenin birbirleri üzerindeki etkilerinin bir çalışmada toplanması ve çalışma için lojistik açıdan stratejik öneme sahip olan Hatay ili lojistik sektör işletmelerinde faaliyet gösteren çalışanların katılımcı seçilmesi bakımından literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli

Lojistik işletmelerinin çalışanları üretilen hizmetin veya bir ürünün nihai tüketiciye veya satış noktalarına teslim süreçlerinde aktif rol almaktadırlar. Tüm basamaklarda yürüttükleri faaliyetler sistematik işleyişin zincirlerini oluşturmakta, entegre şekilde devam etmesi çalışanlar arası iletişim ve planlamalar ile mümkün olmaktadır. Bu iletişim ağı ve planlar için teknolojik ortam işletme tarafından karşılanmalıdır. Bilgilerin çalışanlar arası aktarılabilmesi için ise somut verilere dökülmesi, yazı diline aktarılması gerekmektedir. Bu işlem her biten planın yeni planı beraberinde getirmesi ile atıkların artmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Hem işletme hem de çevre her adım için kullanılacak geri dönüşümü olmayan malzemelerin vereceği zararı karşılamak zorunda kalmaktadır. Çalışanlar işletmeleri bünyesinde alınan kararlarla yapılacak işler için motivasyon duygusuna sahip olmaları ve bunu sürdürmeleri “iş tatmini” değişkenini ifade etmektedir. Kullanımın artması atık oluşumu ve dolayısıyla çevrenin kirlenmesi için en tetikleyici unsur olduğundan çevre ve işletme düşünülerek gerçekleştirilen örgütsel faaliyetler olarak adlandırılan “yeşil örgütsel davranış” çalışanların aynı hassasiyet ve amaçlar doğrultusunda birlikte hareket etmesi üzerindeki durumu nitelemektedir. Son olarak psikolojik sahiplenme, işletmeyi kendisinin gibi hisseden aitlik duygusuna sahip çalışanın duygularını ifade etmektedir. Yapılan çalışmada lojistik işletmelerin iş tatmini üzerindeki yeşil örgütsel davranışın etkisinde psikolojik sahiplenmenin aracılık rolü araştırılacaktır. Lojistik ve ulaşım hizmetleri gibi fazla mesai ve özveri gerektiren sektör araştırma değişkenlerinin değerlendirilebileceği uygun alan olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla lojistik sektöründeki işletme çalışanları veri toplanacak evren olarak seçilmiştir. Ek olarak araştırma değişkenleri olarak yeşil örgütsel davranış, psikolojik sahiplenme ve iş tatmini değişkenlerinin daha önce bir arada herhangi bir çalışmada kullanılmaması, bu çalışmanın özgün değerini yükseltmekte ve alan yazına katkı sağlaması hedeflemektedir. Araştırmanın amacı doğrultusu ile oluşturulan araştırma modeli aşağıda yer almaktadır.

Şekil 2. Araştırma modeli

4.2. Araştırmanın Amacı ve Modeli Doğrultusunda Geliştirilen Hipotezler

H1: Yeşil örgütsel davranış psikolojik sahiplenmeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiler.

H2: Yeşil örgütsel davranış iş tatminini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiler.

H3: Psikolojik sahiplenme iş tatminini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiler.

H4: Yeşil örgütsel davranış iş tatmini psikolojik sahiplenme aracılığıyla dolaylı ve eş zamanlı olarak etkiler.

Çalışma ortamında da sosyal tarafını besleme güdüsü içinde olan insan, kendisine ve çevresine fayda sağlarken sahibi gibi hissettiği, kararlarını kendisi almışçasına motivasyon sahibi olduğu, bünyesinde bulunduğu işletmenin diğer çalışanları ile birlikte hareket ederek üretim ve hizmet süreçlerinde çevreye zarardan çok fayda vermek konusuna odaklandığı bir iş ortamı istemektedir. Bununla birlikte çalışan işletme içinde ortak amaç doğrultusunda karar alıp hareket ettikçe ve psikolojik sahiplenme hissettikçe iş tatmini artacaktır. Dolayısıyla yeşil örgütsel davranışın iş tatmininin üzerinde oluşturduğu etkide psikolojik sahiplenmenin aracılık rolünü belirlemek, alan yazına ve konuya ilgi duyan kişilere olumlu katkı sağlaması bakımından önemlidir.

4.3. Araştırmanın Örneklemi

Çalışmada veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Bu anket verileri Hatay ilinde faaliyet gösteren lojistik sektör çalışanlarından (üst düzey, orta düzey, alt düzey yönetici ve çalışan) elde edilmiştir. 3500 kişilik bir evrende %5 hata payı ile örneklemin büyüklüğü hesaplanmış ve örneklem grubu için 346 kişinin gerektiği belirlenmiştir. Fakat hatanın en düşük düzeye indirgenmesi amacı güdülerek 361 katılımcıya anket uygulaması yapılmıştır.

Çalışmada uygulanan anketin birinci bölümünde yer alan çalışanlara ait demografik özellikler (cinsiyet, gelir, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, işletmedeki pozisyon ve çalışma süresi) hakkında bilgiler içeren sorulara yer verilmiştir. Ankette yer alan diğer bölümlerinde yeşil örgütsel davranış, psikolojik sahiplenme ve iş tatmini ile ilgili sorular yer almaktadır. Katılımcılar, yeşil örgütsel davranış ve iş tatmini ölçeklerindeki katılım düzeylerini 5 dereceli Likert ölçeğine göre (5: Kesinlikle Katılıyorum ve 1: Kesinlikle Katılmıyorum) belirtilmiştir. Anket tekniği kullanılarak veri elde edilen diğer değişken psikolojik sahiplenmedir. Psikolojik sahiplenme ölçeğinde 7 dereceli Likert ölçeğine göre (7: Kesinlikle Katılıyorum, 6: Çoğunlukla Katılıyorum, 5: Kısmen Katılıyorum, 4: Kararsızım, 3: Kısmen Katılmıyorum, 2: Çoğunlukla Katılmıyorum ve 1: Kesinlikle Katılmıyorum) belirtilmiştir.

4.4. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Konu ile ilgili alan yazıda üretilmiş olan ankete ait sorular, Yeşil Örgütsel Davranış kavramını ölçmek için Schwab (1980) tarafından önerilmiştir ve Erbaş (2019) tarafından Türkçe' ye uyarlanmıştır. Üç aşamadan oluşan ölçek geliştirme süreci (önerme havuzunun oluşturulması, ölçeğin yapılandırılması, ölçeğin değerlendirilmesi) takip edilmiştir. 27 sorudan oluşan yeşil örgütsel davranış ölçeğinde, işyerinde elektriği tasarruflu kullanmak gibi kaynakları dikkatli kullanma ile ilgili içeriğe sahip sorular yer almaktadır.

Psikolojik Sahiplenme değişkeni ölçeği, Shukla ve Singh (2015) tarafından geliştirilmiş olup Tsang ve arkadaşlarının (2017) önerdiği yöntemi izleyerek Aslan ve Ateşoğlu (2020) tarafından Türkçe' ye tercüme edilmiştir. “Bu kuruma ait olduğumu hissediyorum.”, “İşyerim benim için ikinci bir yuva gibidir.” soruları toplamda 12 maddeden oluşan psikolojik sahiplenme ölçeği için örnek verilebilir.

İş Tatmini değişkeni için Brayfield ve Rothe tarafından 1951 yılında geliştirilmiş olan, ayrıca Judge, Locke, Durham ve Kluger (1998) tarafından 5 maddelik kısa ölçek kullanılmıştır. İş tatmini ölçeği çalışanın mevcut işini sevmesi ve ondan memnun olması gibi maddeleri içermektedir. Ölçeği Türkçe diline ilk çeviren Bilgin (1995), araştırma alanı için geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarını ise ilk olarak Keser ve Bilir (2019) gerçekleştirilmiştir.

5. BULGULAR VE YORUM

Tablo 2.

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Erkek	325	90	Bekâr	50	13.9
Kadın	36	10	Evli	299	82.8
			Diğer	12	3.3
Yaş			Eğitim Düzeyi		
20-26	26	7.2	Lise	301	83.4
27-33	41	11.4	Önlisans	41	11.4
34-44	80	22.2	Lisans	16	4.4
41-47	147	40.7	Lisansüstü	3	0.8
48-54	67	18.6			
İş Hayatındaki Toplam Süre			Gelir		
1-5 yıl	61	16.9	10.000 – 20.000	47	13
6-10 yıl	61	16.9	21.000 – 30.000	6	1.7
11-15 yıl	89	24.7	31.000 – 40.000	198	54.9
16-20 yıl	84	23.3	41.000 – 50.000	43	12
21 ve üstü	66	18.3	51.000 – 60.000	66	18.3
			61.000 – 70.000	0	0
			71.000 – 80.000	1	0.3
Kurumdaki Pozisyon					
Üst düzey yönetici	3	0.8			
Orta düzey yönetici	10	2.8			
Alt düzey yönetici	18	5.0			
Çalışan	330	91.4			

Tablo 2’ deki bulgular incelendiğinde, katılımcıların %10’ u kadın ve %90’ ı erkek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, %40.7’ nin 41-47 yaş, %22.2’ nin 34-44 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Ankete katılanların medeni durumu

incelendiğinde büyük oranın (%82.8 oranıyla) evli olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumuna göre dağılımları incelendiğinde %83.4' ünün lise, %11.4' ünün önlisans olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %13' ü 10.000- 20.000 TL gelire sahiptir. 21.000- 30.000 TL gelire sahip katılımcıların %1.7 oranı oluşturmaktadır. %54.9 oran ile 31.000- 40.000 TL gelire sahip olanlar çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %12' si 41.000- 50.000 TL arasında gelir sahibi oldukları gözlemlenmiştir. 51.000- 60.000 TL arasında gelire sahip katılımcılar, tüm katılımcıların %18.3' ünü oluşturmaktadır. Analizler ışığında 61.000 - 70.000 TL gelir aralığında herhangi bir beyan bulunmamaktadır. Katılımcılardan %0.3' ünün ise en az oranla 71.000- 80.000 TL aralığında gelir sahibi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların iş hayatındaki toplam süreleri incelendiğinde %24.7' nin 11-15 yıl, %23.3' ünün 16 - 20 yıl olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların kurumdaki pozisyonları incelendiğinde; %91.4 oran ile çalışan ve buna en yakın oran ile %5 alt düzey yönetici pozisyonu oluşturmaktadır.

Tablo 3.

Araştırmada yer alan değişkenlerin güvenilirlik analiz sonuçları

Araştırmada Kullanılan Değişkenler	Önerme Sayıları	Cronbach Alfa Değeri
Yeşil Örgütsel Davranış	25	.907
Psikolojik Sahiplenme	12	.848
İş Tatmini	5	.822

Çalışmada değişkenlerin geçerliliği ve güvenilirliği Cronbach Alfa katsayısı uygulanarak test edilmiştir. Her bir değişkenin güvenilirlik katsayısı 0.800 değerinin üzerinde olduğu görülmektedir. En yüksek Cronbach alfa değeri yeşil örgütsel davranış (.907) değişkenine aittir. Ardından psikolojik sahiplenme (.848) ve iş tatmini (.822) değişkenleri güvenilirlik düzeyleri ile sıralanmaktadır. Dolayısıyla değişken ölçeklerinin yüksek güvenilirlik düzeylerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo

4.

Yeşil örgütsel davranış faktör analizi bulguları

KMO ve Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin örnekleme yeterliliği ölçüsü		.920
Bartlett's küresellik testi	Ki-kare	3243.147
	Sd	300
	Anlamlılık	.000
Açıklanan toplam varyans (%)		32.666
Boyut	Madde	Faktör
Yeşil Örgütsel Davranış	M1	.525
	M2	.602
	M3	.645
	M4	.645
	M5	.645

M6	.702
M7	.632
M8	.635
M9	.502
M10	.543
M12	.573
M13	.457
M14	.608
M15	.635
M16	.588
M17	.542
M18	.531
M19	.493
M20	.490
M21	.517
M22	.467
M23	.594
M24	.572
M26	.495
M27	.560

Yeşil örgütsel davranış ölçeği Schwab (1980) tarafından üç aşamalı ölçek geliştirme süreci önerilmiştir ve Erbaşı (2019) tarafından süreç takip edilerek Türkçe’ye uyarlanmıştır 27 ifadeden oluşan yeşil örgütsel davranış ölçeği; çevresel duyarlılık, çevresel katılım, ekonomik duyarlılık, yeşil satın alma ve teknolojik duyarlılık olmak üzere 5 boyuttan oluşmaktadır. Bu araştırmada aynı ölçeğe faktör analizi uygulanmış ancak araştırma sonuçlarına göre tek boyut tespit edilmiştir (Tablo 4). KMO değerinin 0.920 olması faktör analizi için uyum açısından çok iyi uyumu ifade etmiştir. Ancak faktör değerinin düşük olması sebebiyle “Örgütsel iletişimi, elektronik ortamda gerçekleştiririm (Örneğin verileri kağıda basmak yerine mail atmak, sosyal medya araçlarını kullanmak gibi)” ve “İşyerinde tek kullanımlık ürünler (örneğin karton bardak, kağıt havlu, plastik çatal vb.) yerine, sürekli kullanılabilir ürünler (örneğin cam bardak, bez havlu vb.) tercih ederim.” önermeleri analizden çıkarılmıştır. Tek boyuta sahip yeşil örgütsel davranış yapısının toplam varyansın %32.666’ sını açıkladığı tespit edilmiştir.

Tablo 5.

Psikolojik sahiplenme faktör analizi bulguları

KMO ve Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin örnekleme yeterliliği ölçüsü		.868
Bartlett's küresellik testi	Ki-kare	1578.703
	Sd	.66
	Anlamlılık	.000
Acıklanan toplam varvans (%)		38.341
Boyut	Madde	Faktör
Psikolojik Sahiplenme	M1	.680
	M2	.654
	M3	.642
	M4	.670
	M5	.570
	M6	.564
	M7	.552
	M8	.742
	M9	.504
	M10	.557
	M11	.711
	M12	.530

Psikolojik sahiplenme ölçeği Shukla ve Singh (2015) tarafından geliştirilen Hindistan örnekleme üzerinde geliştirilen ölçeğin orijinalinde duygusal sahiplenme, ilişkisel sahiplenme ve mecburi sahiplenme olmak üzere üç boyut mevcuttur. Aslan ve Ateşoğlu (2020) tarafından Türkiye’ de yapılan çalışmada duygusal sahiplenme ve iş temelli sahiplenme olarak adlandırılan iki boyuta sahip yapı olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada aynı ölçeğe faktör analizi uygulanmış fakat araştırma sonuçlarına göre tek boyut tespit edilmiştir (Tablo 5). KMO değerinin 0.868 olması faktör analizi sonuçlarına göre çok iyi uyumu göstermektedir. Tek boyutlu yapının toplam varyansın %38.341’ ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Tablo 6.

İş tatmini faktör analizi bulguları

KMO ve Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin örnekleme yeterliliği ölçüsü		.820
Bartlett's küresellik testi	Ki-kare	630.937
	Sd	10
	Anlamlılık	.000
Acıklanan toplam varvans (%)		58.665
Boyut	Madde	Faktör Yüğü

İş Tatmini	M1	.588
	M2	.752
	M3	.812
	M4	.821
	M5	.830

İş tatmini ölçeği 5 ifadeden oluşmaktadır ve tek boyuta sahiptir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0.820 olarak bulunmuştur. Faktör yükleri, “İşimi keyifli buluyorum.” önermesi 0.588 faktör yükü ile “Mutluluğu işimdeyken buluyorum.” önermesi 0.830 faktör yükü arasında değişmektedir. Sonuçlara göre faktör yükü düşük olan bir madde tespit edilmemesi dolayısıyla herhangi bir ifade çıkartılmamıştır. İş tatmini açıklanan toplam varyans oranının %58.665 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran ise yeterli kabul edilmektedir.

Tablo 7.

Araştırmada yer alan değişkenlerin korelasyon analiz bulguları

Korelasyon			
	Yeşil Örgütsel Davranış	Psikolojik Sahiplenme	İş Tatmini
Yeşil Örgütsel Davranış	1	.397**	.188**
Psikolojik Sahiplenme	.397**	1	.558**
İş Tatmini	.188**	.558**	1

Korelasyon 0.01 düzeyde anlamlıdır (2-tailed). (p < 0.01, *p < 0.05)

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı korelasyon analizi ile test edilmiştir. Bu analiz sonuçlarına Tablo 7’ de yer verilmiştir. Literatürde farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Kalaycı (2018) tarafından (.00 - .30) zayıf, (.31 - .49) orta, (.50 - .69) güçlü, (.70 - .100) çok güçlü ilişki olarak kabul gördüğü şeklinde ifade edilmiştir. Korelasyon analiz sonuçlarına göre, yeşil örgütsel davranış ile psikolojik sahiplenme arasında ($r = 0.397$) orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, çalışanlar çevreci, sürdürülebilir ve kaynak kullanımı için dikkatli davranış gösterdikçe işletmelerine karşı sahip oldukları sahiplenme duygusunu geliştirmektedir.

Yeşil örgütsel davranış ile diğer bir değişken olan iş tatmini arasında ($r = 0.188$) zayıf pozitif ve anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, yeşil örgütsel davranış gösteren çalışanların sahip oldukları işten memnun olduklarını, yeşil örgütsel davranış arttıkça işten duydukları motivasyonlarının da arttığını göstermektedir. Psikolojik sahiplenme ve iş tatmini arasında ($r = 0.558$) ise güçlü pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu güçlü pozitif ve anlamlı ilişki, çalışanın bulunduğu işletmeye karşı duyduğu aidiyetlik duygusunun o işte sahip olduğu motivasyonu, duyduğu tatmini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI

Tablo 8.

Yeşil Örgütsel Davranışın Psikolojik Sahiplenme Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	Beta	t değeri	P değeri
Psikolojik Sahiplenme	.476	8.192	.000
	$\Delta R^2 = .157$	$F = 67.104$	

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

Araştırmada, H1 hipotezini test etme amacı güdülerek regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizin sonucu Tablo 8’de sunulmuştur. “H1: Yeşil örgütsel davranış psikolojik sahiplenmeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiler.” hipotezi doğrultusunda yapılan regresyon analizi sonucuna göre, yeşil örgütsel davranışın psikolojik sahiplenme üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif yönde olduğu tespit edilmiştir ($R^2 = .157$). Dolayısıyla H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9.

Yeşil Örgütsel Davranışın İş Tatmini Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	Beta	t değeri	P değeri
İş Tatmini	.197	3.624	.000
	$\Delta R^2 = .035$	$F = 13.137$	

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

Araştırmada, H2 hipotezini test etme amacı ile yapılan regresyon analizi sonucu Tablo 9’da sunulmuştur. “H2: Yeşil örgütsel davranış iş tatminini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiler.” hipotezi doğrultusunda yapılan regresyon analizi sonucuna göre, yeşil örgütsel davranışın iş tatmini üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif yönde olduğu tespit edilmiştir ($R^2 = .035$). Dolayısıyla H2 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 10.

Psikolojik Sahiplenmenin İş Tatmini Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	Beta	t değeri	P değeri
İş Tatmini	.488	12.725	.000
	$\Delta R^2 = .311$	$F = 161.918$	

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

Araştırmada, H3 hipotezini test etme amacı ile yapılan regresyon analizi sonucu Tablo 10’da sunulmuştur. “H3: Psikolojik sahiplenme iş tatminini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiler.” hipotezi doğrultusunda yapılan regresyon analizi sonucuna göre, psikolojik sahiplenme iş tatmini üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif yönde olduğu tespit edilmiştir ($R^2 = .311$). Dolayısıyla H3 hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırma amacı olan yeşil örgütsel davranışın, iş tatmini üzerindeki etkisini ve bu etkiye psikolojik sahiplenmenin aracılık rolü üstlenip üslenmeyeceği araştırılmıştır. Bu kapsamda, Hayes (2018)’in yapmış olduğu Model 4-basit aracılık modelinde bir adet aracı değişken, bir adet dolaylı değişken ve bir tane doğrudan etki yer almaktadır. Hipotez testlerinde bağımsız değişken yeşil örgütsel davranış model içinde (X), aracı değişken psikolojik sahiplenme (M), bağımlı değişken iş tatmini ise (Y) olarak adlandırılmıştır. Model içinde sonuç değişkeni olan iş tatmini (Y) üzerinde, aracı değişken olarak düşünülen psikolojik sahiplenmenin (M) etkisi b yolu olarak kurgulanmıştır. Bağımlı değişken olan iş tatmini üzerinde, bağımsız değişken olan yeşil örgütsel davranış (X) değişkeni ile birlikte psikolojik sahiplenmeni etkisi c yolu ile ifade edilmiştir.

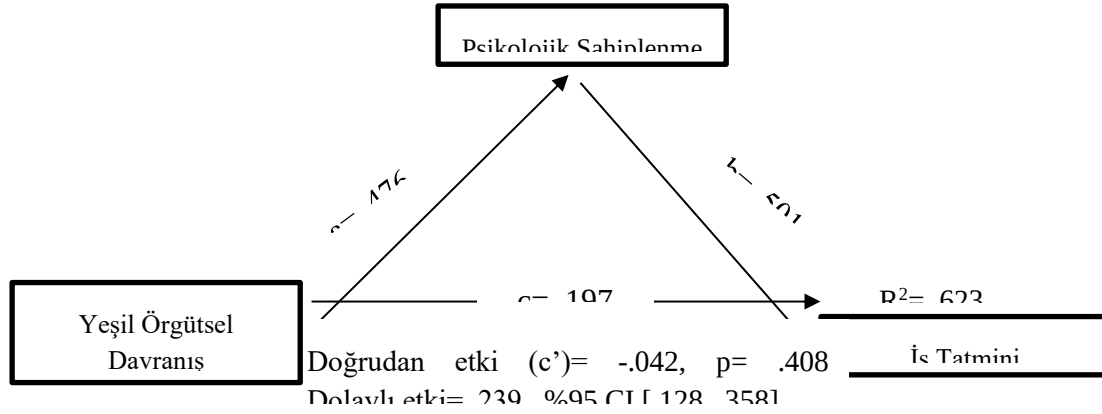
Tablo 11.

Yeşil Örgütsel Davranışın İş Tatmini Üzerinde Psikolojik Sahiplenmenin Aracılık Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

MODEL	Sonuç Değişkenleri									
	Psikolojik Sahiplenme (M)					İş Tatmini (Y)				
	Yol	β	SH	%95 CI		Yol	β	SH	%95 CI	
				LLCI	ULCI				LLCI	ULCI
Yeşil Örgütsel Davranış (X)	a	.476	.058	.362	.591	c'	-.042	.050	-.140	.057
Psikolojik Sahiplenme (M)	-	-	-	-	-	b	.501	.042	.419	.584
Sabit (Constant)	<i>İM</i>	3.589	.228	3.140	4.038	<i>İY</i>	1.713	.235	1.251	2.174
R ² = .157					R ² = .312					
F(1; 359)= 67.104; p= .000					F(2; 358)= 81.232; p= .000					
*: p<.05	LLCI: Alt güven aralığı, ULCI: Üst güven aralığı, Bootstrap yeniden									
örnekleme=5000.										
** : p<.001	β : Beta (Standardize edilmemiş beta (b) katsayıları raporlanmıştır)									
***: p<.001	SH: Standart Hata									

H1: Yeşil örgütsel davranış psikolojik sahiplenmeyi anlamlı ve pozitif yönde etkiler (a yolu).

Psikolojik sahiplenmenin, iş tatmini üzerinde eş zamanlı ve etkisinin dolaylı olup olmadığı güven aralıklarının tespiti için Bootstrap tekniğinden faydalanılmıştır. Buna göre psikolojik sahiplenmenin, iş tatmini üzerinde dolaylı etkisinin anlamlı olduğu, dolayısıyla da yeşil örgütsel davranışın, iş tatminiyle arasındaki ilişkiye aracılık ettiği tespit edilmiştir (β : .239, %95CI [.128, .358]). Bootstrap yönteminin gösterdiği alt ve üst güven aralığı değerleri, 0 (sıfır) değerini kapsamaması araştırma bulgularını desteklemektedir. Bu sonuçlar ışığında “H4: Yeşil örgütsel davranış iş tatminini psikolojik sahiplenme aracılığıyla dolaylı ve eş zamanlı olarak etkiler” hipotezi desteklenmiştir. Bununla beraber yeşil örgütsel davranışın psikolojik sahiplenme ile birlikte iş tatmininin ($R^2 = .312$) %31’ini açıkladığı görülmektedir.

Yeşil örgütsel davranışın iş tatmini üzerindeki etkisinin büyüklüğü değerlendirildiğinde; tam standardize etki büyüklüğünün .227 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gürbüz (2021)'e göre etki büyüklüklerinin yorumlanmasında genellikle .01'e yakın değerler düşük, .09'a yakın değerler orta ve .25'e yakın değerler yüksek etki olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında yer alan değişkenler arasındaki tam etki değerlerinin yüksek olduğu ifade etmek mümkündür.

6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel pazarda işletmelerin tutunabilmesi ve yeni pazarlara girebilmesi için müşterilerin taleplerine arz ile karşılık verebilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu süreç içinde işletme kendi çıkarlarını gözetmeli ve sürdürülebilirliği ön planda tutmalıdır. Çünkü işletme üretim süreçlerinde kaynakları dengeli kullandığı takdirde taleplere karşılık verebilecek potansiyele sahip olmaktadır. İşletme olarak alınan kararlarda hep beraber hareket etmek sürecin şeffaflığını ve tutarlılığı korumayı desteklemesi açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla işletmenin edindiği vizyon ve misyon, çalışanların hassasiyeti ve önceliği konumuna ulaşmadıkça edinilen profile bağlı kalmak zorlaşmaktadır. Çalışanlarının işletmeye bağlılığı, yapılan işten keyif almaları ve profesyonel şekilde işletme faaliyetlerinde pozisyonlarının gereklerini yerine getirmeleri işletmeyi müşteri perspektifinde tercih edilecek işletme olarak konumlanmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla çevreyi korumanın öncelik haline getirilmesi, müşterinin talebi olan çevreye duyarlı üretimi ve işletmenin kaynakları doğru kullanarak üretimdeki hammadde aksaklığını en aza indirmeyi sağlamaktadır. Ayrıca kaynakların doğru kullanılması ve çevre düşünülerek alınan her türlü işletme kararı, aynı zamanda işletmenin üretim ve dağıtım maliyetlerinin düşmesine katkı sağlayacaktır. Yeşil örgütsel davranış, çevreye zarar vermekten kaçınılması ve bu doğrultuda çalışanlar olarak hep birlikte karar alınmasını içermektedir. Yeşil örgütsel davranış çalışanların işletme bünyesinde yaşadıkları çevre için tek amaç doğrultusunda birlikte hareket ederek bir şey yapabiliyor olmak hissini yaşatacağından dolayı çalışanları psikolojik ve manevi açıdan beslemektedir (Steg ve Vlek, 2009). Bu sebeple işletmenin alacağı çevreci kararlar çalışanlar tarafından kabul edilmesi işletme ve çalışan ilişkisini de olumlu yönde etkilemektedir. Çalışanın kendini işletmeye ait hissetmesi olarak anılan psikolojik

sahiplenme, işletmenin aldığı kararları kendi kararı gibi görmesi, işletmenin ihtiyacı dahilinde daha çok çalışmayı düşünmesi davranışlarını içermektedir. Psikolojik sahiplenme, çalışanın iş konusunda temel ihtiyaçlarından olan iş motivasyonunu beslemektedir. Çalışanın motivasyonu arttıkça işe olan bağlılığı da artar. Böylece kendini işe daha ait hissetmesi muhtemeldir. Çalışan, her insan gibi kendini sahip olduğu işe ait hissettikçe daha fazla haz almaya eğilimlidir. Bu durum iş tatmini olarak nitelendirilmektedir (Davis, 1984). İş tatmini, çalışanın beklentilerinin karşılanması ile mümkündür (Şahal, 2005; Yazıcıoğlu, 2010).

Teknoloji çağı ile birlikte bilgi ve fikir taşınan platformların çokluğu, çalışanlarda toplumsal tehditlere karşı hassasiyeti de beraberinde getirmiştir. Tüketilen ürünlerden ve ürünlerin çıktılarından meydana gelen atıkların atmosfere bu zamana kadar verdiği zarar telafisi olmayacak seviyelere ulaşmış durumda. Dolayısıyla çevreyi korumak için karar alınması ve aynı hassasiyetle harekete geçilmesi oldukça önemlidir. Üretim ve dağıtım sürecinde yaşanan her türlü tüketim hareketlerinin çıktısı olarak çevreyi kirletme potansiyeli bulunan atıkların yönetilmesi işletme için çok önemlidir. Ulaştırma faaliyetleri sürecinde meydana gelebilecek çevre için tehdit unsurları, araştırmanın lojistik sektör çalışanları üzerinde yapılması uygun görülmüş ve yeşil örgütsel davranışın iş tatmini üzerinde oluşturduğu etkide psikolojik sahiplenmenin aracılık rolünü incelemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkeni olarak “yeşil örgütsel davranış”, aracı değişkeni olan “psikolojik sahiplenme” ve bağımlı değişkeni olan “iş tatmini” değişkenlerini bir çalışmada değerlendirmek üzere ele alması ve hipotezlerin lojistik sektörü çalışanlarından elde edilen verilerle test edilmiş olması açısından literatüre katkı sağlayıcı niteliği olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın bu yönüne ek verilerin toplanmak için bir ilin seçilmesi, yalnızca nicel araştırma tekniğinin (anket verileri) kullanılmış olması gibi kısıtları bulunmaktadır. Araştırmanın anket verilerinin incelenmesi için anket uygulamasının daha geniş bir alanda yapılarak bulguları genelleştirilmesi gelecek çalışmalara önerilmektedir.

Kaynakça

- Akar, G. S., & Doğan, B. (2020). Lojistik Sektöründeki Yöneticilerin İş Tatmini Faktörlerinin Değerlendirilmesi. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(1), 149-158.
- Alışar, G. (2024). Lojistik şirketlerinin kurumsallaşma düzeyi ve iş tatmini ilişkisi: Mersin ili örneği (Tez No. 903334) [Yüksek lisans tezi, Toros Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Aslan, A. (2024). Algılanan örgüt ikliminin iş tatmini üzerindeki etkisinin incelenmesi: Sivas ilinde faaliyet gösteren bir kamu iktisadi teşekkülünde uygulama. (Publication No. 859819)[Master’ s thesis, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖKTEZ.

- Aslan, M., Ateşoğlu, H. (2020). Psikolojik sahiplenme ölçeğinin Türkçe uyarlaması, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(4), 4184-4195.
- Bakan, İ., Erşahan, B., Şekkeli, Z. H., & Kiraz, E. (2022). İş Tanımlama Endeksi Kapsamında “Meslektaşlara İlişkin Negatif Tutumlar”, Davranışsal Mobbinge Yönelik Algılarda Farklılığa Yol Açar Mı?. *Asya Studies*, 6(22), 135-146.
<https://doi.org/10.31455/asya.1216244>.
- Bayrakçı, E., & Dinç, M. (2020). Örgütsel yeşil davranışlara yönelten güdüler: Özel okul öğretmenleri üzerine nitel bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 188-201.
- Bilgin, N. (1995). Sosyal Psikoloji’de Yöntem ve Pratik Çalışmalar, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Brayfield, A. H., & Rothe, H. F. (1951). An index of job satisfaction. *Journal of applied psychology*, 35(5), 307.
- Burger, J., M. (2006). Kişilik, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Chaudhary, R: (2019). Green human resource management and employee green behavior: An empirical analysis. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27 (2), 1-12.
- Cocieru, O. C., Delia, E. B. & Katz, M. (2019). It’s our club! From supporter psychological ownership to supporter formal ownership. *Sport Management Review*, 22(3), 322-334.
<https://doi.org/10.1016/j.smr.2018.04.005>.
- Davis, S. (1984). Managing Corporate Culture. <https://lccn.loc.gov/84011142>.
- Demirkaya, H., Kandemir, A. (2014). 21. Yüzyılın anahtar rekabet faktörü olan psikolojik sahiplenme üzerine bir işletme incelemesi. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 2(3), 7-21.
<https://library.dogus.edu.tr/mvt/catalog.php?lng=0&search=&fieldnu=5&sortnu=3&sortdir=0&access=catalog&journalnu=D000391&issuenu=S001722&-max=7&-skip=0>.

- Devran, A., (2024). X,Y,Z Kuşaklarında iş yaşam dengesi ve iş tatmini: Mersin lojistik sektöründe bir karşılaştırma çalışması. (Tez No. 909615) [Yüksek lisans tezi, Tarsus Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Dikmen, M. (2023). Otel işletmelerinde çalışanların iş tatmininin yeşil örgütsel davranış üzerindeki etkisinin incelenmesi (Master's thesis, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). <https://hdl.handle.net/11630/12534>
- Dittmar, H. (1992). The social psychology of material possessions: To have is to be. New York: St. Martin Press.
- Doğan, H., & Doğan, İ. (2009, Haziran). Mobbing ve iş tatmini arasındaki ilişki: keşifsel bir çalışma. Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Sempozyumu, Saraybosna (s. 9-10).
- Drafke, M., Kossen, S. (1997). The human side of organizations. (7. Basım). Newyork: Addison-Wesley Publisher.
- Emre, G., (2016). İş tatmini ve örgütsel bağlılık etkileşimi: istanbul ili lojistik firmaları çalışanları üzerine bir uygulama. (Tez No. 431294) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Erbaş, A. (2019). Yeşil örgütsel davranış ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Istanbul Management Journal*, (86), 1-23.
- Eroğlu, K. (2011). Örgütsel iletişim ile iş tatmini unsurları arasındaki ilişkiler: Kuramsal bir inceleme. EGE AKADEMİK BAKIŞ.
- Geçkil, t., & Kılınç, b. (2021). Lojistik sektörü çalışanlarının iş tatmin düzeyleri ve iş tatminleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişki. *Pearson Journal*, 6(10), 206-218. <https://doi.org/10.46872/pj.209>
- Gülbüz, S. (2021). Sosyal Bilimlerde Aracı ve Düzenleyici Etki Analizleri. Seçkin Yayıncılık.
- Gürsel, Ö. (2020). Benlik saygısının yeşil örgütsel davranışa etkisi: lojistik sektörü çalışanları üzerine bir araştırma. *Atlas Journal*, 6(29), 453-462.

- Hoş, C. , Oksay, A. (2015). Hemşirelerde örgütsel bağlılık ve iş tatmini ilişkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(4), 1-24.
- Hayes, A. F. (2018), *Introduction To Mediation, Moderation, And Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. The Guilford Publications.
- Hsu, M. H., Kuo, F. Y. (2003). The effect of organization-based self-esteem on deindividuation in protecting personal information privacy. Journal of Business Ethics, (4), 305-320.
- Işık, M., & Uçar, Z. (2019). İş tatmini psikolojik sahiplenme ilişkisinde lider üye etkileşiminin düzenleyicilik etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(4), 1119-1145. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.506797> .
- İn, M. Ş. (2024). Örgütsel bağlılığın iş tatmini üzerindeki etkisi: Temizlik makineleri sektöründe bir firma üzerine araştırma. (Publication No. 858361). [Master's thesis. Haliç Üniversitesi]. YÖKTEZ.
- James, W. (1890). The Principles of Psychology. (Vol 1). New York: Henry Holt.
- Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C ve Kluger, A. N. (1998). Dispositional Effects on Job and Life satisfaction: The Role of Core Evaluations. Journal of Applied Psychology, 83(1), 17.
- Kaya, E. B., (2020). Grup sargınlığının sosyal kaytarma ve iş tatmini üzerindeki etkisi: Çanakkale ili lojistik sektöründe bir araştırma (Tez No. 634460) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Keser, A., & Bilir, K. B. Ö. (2019). İş Tatmini Ölçeğinin Türkçe Güvenilirlik Ve Geçerlilik Çalışması. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(3), 229-239.
- Kılıç, Ç., & Gidener, N. G. (2021). KURUM KÜLTÜRÜ İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR LOJİSTİK ŞİRKETİNİN ANALİZİ. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 13(1), 85-116.

- Kurtulan, M. K., (2022). Personel güçlendiriminin iş tatmini üzerindeki etkisi: Bir alan araştırması. (Tez No. 755753) [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- More, B., Padmanabhan, H. K. (2017). A comparative study on employees job satisfaction level using Herzberg two factor and Maslow's need theory with reference to manufacturing industry. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 1(1), 33-38.
- Na'ibi, A. A., & Saleem, N. (2022). The effects of job satisfaction on organization citizenship and mobbing in hospitality industry. *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, 9(3), 22-32.
- Norton, T.A., Zacher, H., & Ashkanasy, N.M. (2015). Pro-environmental organizational culture and climate. In J.L. Robertson, and J. Barling (Eds.), *The psychology of green organizations*, 322-348. New York, NY: Oxford University Press
- Norton, T.A., Zacher, H., Parker, S.L. & Ashkanasy, N.M. (2017). Bridging The Gap Between Green Behavioral Intentions and Employee Green Behaviors: The Role of Green Psychological Climate. *Journal of Organizational Behavior*, 38 (7), 1-21.
- Ones, D. S., Dilchert, S. (2012a). Employee green behaviors. In S. E. Jackson, D. Ones & S. Dilchert (Eds.), *Managing human resources for environmental sustainability* (85-116). San Francisco: Jossey-Bass
- Osagbemi, T. (1997) "The Influence of Rank on the Job Satisfaction of Organizational Members". *Journal of Managerial Psychology*, 12(8): 511-519.
- Ötken, A. (2015). Algılanan örgütsel destek ve psikolojik sahiplenme arasındaki ilişki ve bu ilişkide örgütsel adaletin rolü. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(2), 113-140. <https://doi.org/10.17065/huiibf.83618>.

- Özaydın, M.M., Özdemir, Ö. (2014). Çalışanların bireysel özelliklerinin iş tatmini üzerindeki etkileri. İşletme Araştırmaları Dergisi, 6 (1), 251-281
- Pierce, J. L., Rubenfeld, S. A. & Morgan, S. (1991). Employee ownership: A conceptual model of process and effects. Academy of Management Review, 15, 121-144.
<https://doi.org/10.5465/AMR.1991.4279000>.
- Pierce, J. L., Kostova, T., & Dirks, K. T. (2001) Toward A Theory of Psychological Ownership in Organizations. Academy of Management Review, 26(2): 298-310.
- Steg, L., Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviors: An integrative review and research agenda. journal of environmental psychology, 29 (3), 309-317.
- Şahal, E. (2005). Akademik örgütlerde örgüt kültürü ve iş tatmini arasındaki ilişki: “Akdeniz üniversitesi’ nde doktora yapan araştırma görevlilerinin örgüt kültürüne ve iş tatminine yönelik algı ve kanaatleri. (Tez No. 206324). [Yükseklisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Sevim, E. (2016). Teknoloji tabanlı kontrol sistemlerinin personelin bireysel performans, iş tatmini ve motivasyon üzerindeki etkileri: Taşımacılık sektöründe bir uygulama. (Tez No. 447926) [Yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Shukla, A., Singh, S. (2015). Psychological ownership: scale development and validation in the Indian context. International Journal of Indian Culture and Business Management, 10(2), 230-251.
- Şimşir, İ., Seyran, F. (2020). İş tatmininin önemi ve etkileri. Meyad Akademi Dergisi. 1 (1), 25-42
- Tian, H., Zhang, J. & Li, J. (2019). The relationship between pro-Environmental attitude and employee green behavior: The role of motivational states and green work climate perceptions. Environmental Science and Pollution Research, 27 (7): 1-12.

- Toplu, S., Toplu, O. (2023). Eğitim kurumlarında iş tatmini ve örgütsel bağlılık düzeylerini etkileyen faktörler. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 9(109), 6167-6186.
- Tsang, S., Royse, C. F., Terkawi, A. S. (2017). Guidelines for developing, translating, and validating a questionnaire in perioperative and pain medicine. *Saudi journal of anaesthesia*, 11(1), S80–S89. https://doi.org/10.4103/sja.SJA_203_17.
- Ture, R., Ganesh, M.P. (2014). Understanding pro-environmental behaviors at workplace: Proposal of a model. *Asia Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 10(2), 137-145.
- Yazıcıoğlu, İ. (2010). Örgütlerde iş tatmini ve işgören performansı ilişkisi. *Bilgi Dergisi*, 55, 243-264.
- Yeşiltaş, M. D., & Topaloğlu, E. Ö. (2021). Yeşil Örgüt İkliminin Yeşil Örgütsel Davranış Üzerine Etkisinde Psikolojik Sahiplenmenin Aracı Rolü. 29. Yönetim ve Organizasyon Kongresi.
- Yılmaz, N., Erdoğan, E., Kayar, Z., & Yılmaz, E. (2023). Sağlık Çalışanlarında Etik Liderlik Algısının Psikolojik Sahiplenme Üzerine Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler*
- Yusoff, WFW, Kian, TS & Idris, MTM (2013). Herzberg'in iş motivasyonu üzerine iki faktör teorisi: günümüz ortamı için işe yarıyor. *Küresel Ticaret ve Yönetim Dergisi*, 2 (5), 18-22.
- Zencirkıran, M., Keser, A. (2018). Örgütsel Davranış. Bursa: Dora Basım Yayın.

TÜKETİM ALIŞKANLIKLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE DAVRANIŞ STRATEJİLERİ: BİREYSEL VE TOPLUMSAL YAKLAŞIMLAR

Prof. Dr. Yunus Emre ÖZTÜRK 1 , Y.L Öğr. Ferdanur TİRYAKİ 2

1 Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, yunem@selcuk.edu.tr – Orcid id: 0000-0002-6178-6129

2 Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, ferdanurtryki42@gmail.com - Orcid id:0009-0002-9090-8954

ÖZET

Çevresel sorunların ve doğal kaynakların hızla tükenmesinin ciddi zorluklar yarattığı günümüzde, sürdürülebilirlik pek çok sektörde kritik bir odak noktası haline gelmiştir. Bu çalışma, tüketim alışkanlıklarının tarihsel evrimini ele alarak, endüstrileşme, küreselleşme ve modern tüketici davranışlarının sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Araştırma, teorik çerçeveler ve pratik stratejileri analiz ederek, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğe ulaşmada atık azaltmanın önemini ön plana çıkarmaktadır. Sanayi Devrimi, global tüketim kalıplarında bir dönüm noktası yaratmış; kitlesel üretim, kentleşme ve gösterişli tüketim kültürü, reklamcılıkla beslenmiştir. Yine, 20. yüzyılın sonlarındaki küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler, tek kullanımlık ürünlerin ve elektronik eşyaların yaygınlaşmasını hızlandırarak doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırmıştır. Bu çalışma, sosyokültürel değerler ve piyasa dinamiklerinden etkilenen tüketici davranışlarının mevcut tüketim kalıplarını nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir. Merkezde, sürdürülebilir tüketime yönelik bir yol haritası olarak atık azaltma kavramı yer almaktadır. Örneğin, önemli bir çevresel sorun olan gıda israfı, üretim aşamasından tüketici sonrası süreçlere kadar uzanan tedarik zincirinde hedefli müdahaleler gerektirmektedir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG 12) gibi uluslararası girişimler, önleme, yeniden kullanım ve geri dönüşüm odaklı çalışmalarla 2030 yılına kadar gıda israfını yarı yarıya azaltmayı hedeflemektedir.

Sağlık sektörü, Danimarka'nın enerji verimliliğine sahip hastaneleri ve Türkiye'nin yeşil hastane projeleri gibi örneklerle sürdürülebilir uygulamalar için önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu örnekler, operasyonel verimliliği sağlarken çevresel etkileri en aza indirmenin yollarını, yenilikçi politikaların, yenilenebilir enerji kullanımının ve davranış değişikliğinin rolünü vurgulamaktadır.

Bu makale, tüketim kalıplarındaki ekonomik ve çevresel eşitsizliklere dair, gelir gruplarına yönelik stratejik politika önerileri sunmaktadır. Enerji verimli konutlar, sürdürülebilir gıda sistemleri ve düşük karbonlu ulaşım gibi stratejiler, uzun vadede sürdürülebilirliğe ulaşma yolunda kritik adımlar olarak önemli bir şekilde vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, çalışma, sürdürülebilir tüketim uygulamalarına dengeli ve adil bir geçiş sağlamak için hükümetleri, endüstrileri ve bireyleri içeren işbirlikçi bir yaklaşımı teşvik etmektedir.

Anahtar kelimeler : *Atık Azaltma ,Davranış Değişikliği ,Sürdürülebilir Tüketim , ,Tüketim alışkanlıkları*

1.GİRİŞ

Çevresel sorunların hızla arttığı ve doğal kaynakların hızla tükendiği bir dünyada, sürdürülebilirlik kavramı giderek daha önemli hale gelmiştir. Bireylerin, toplulukların ve devletlerin tüketim alışkanlıkları, çevresel etkilerin en önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, tüketim alışkanlıklarının sürdürülebilirlik çerçevesinde yeniden yapılandırılması ve davranış değişiklikleriyle desteklenmesi büyük bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Tedarik zinciri boyunca kaybolan veya tüketiciler tarafından bilinçli olarak atılan yenilebilir gıda miktarındaki artış ile halen yetersiz beslenmeden muzdarip olan insanlığın önemli bir kısmı için gıda kaynaklarının kıtlığı arasında bariz ve üzücü bir paradoks vardır. Son birkaç yılda gıda tedarik zinciri, gıda maddelerinin çeşitliliğindeki artış ve pazarın küreselleşmesinin bir sonucu olarak kaynak ve tüketim noktaları arasındaki mesafelerin uzaması nedeniyle daha karmaşık hale gelmiştir. Bu yazıda, tarihsel süreç içinde tüketim alışkanlıkları, sürdürülebilir tüketimin önemi ve davranış değişikliklerinin uygulanabilirliği üzerine bir inceleme sunulacaktır.

2 .TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI

Tüketim alışkanlıkları, bireylerin mal ve hizmetlere yönelik taleplerini şekillendiren bir süreçtir. Bu alışkanlıklar tarih boyunca ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere bağlı olarak evrilmiştir.

2.1 Tüketim Alışkanlıklarının Tarihsel gelişimi

1980'lerden bu yana, toplumsal farklılaşmanın temel dinamikleri üzerine sosyolojik bir tartışma sürmektedir. Geleneksel olarak segmentasyon için kullanılan eğitim ve gelir gibi toplumsal konum özellikleri veya cinsiyet ve yaş gibi değişkenler, modern toplumlardaki yaşam tarzlarının çeşitliliğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Brand 2000). Bu nedenle, yaşam tarzı araştırmaları, benzer tercihlere sahip grupları belirlemek amacıyla değerler, tutumlar ve sosyo-kültürel örüntüler gibi faktörleri de göz önünde bulundurmaktadır (Berger ve Hradil 1990, Konietzka 1997, Reusswig 1994). Bilimsel literatürde yaşam tarzlarının ortak bir tanımı bulunmamakla birlikte (Enneking ve Franz , Lange 2005), Reusswig (1994). Bu kavramı daha çok aile geçmişi ve kültürel geleneklere dayanan sosyo-ekonomik kaynakların aksine, bireysel olarak seçilebilen ve nispeten istikrarlı sosyo-kültürel davranış biçimleri olarak tanımlamaktadır. Yaşam tarzlarını tanımlamak amacıyla yaygın olarak kullanılan boyutların karşılaştırılması sonucunda üç ana kategori ortaya çıkmaktadır: sosyal konum (eğitim, gelir ve meslek), zihniyet (değerler, tutumlar, hedefler) ve performans (tüketim alışkanlıkları, ekipman, günlük uygulamalar) (Reusswig 2002).

2.2 Sanayi Devrimi'nin Etkisi

Sanayi Devrimi, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'da başlayan ve daha sonra tüm dünyayı etkisi altına alan bir üretim ve ekonomik değişim sürecidir. Bu süreç, tüketim alışkanlıklarında köklü değişimlere yol açmıştır. Öne çıkan etkiler şunlardır:

Tüketim kültürü: Malların bireysel statü göstergesi olarak kullanılması yaygınlaşmıştır (Stearns 2006). Teknolojik yenilikler: Yeni ürünlerin piyasaya sürülmesi, tüketim alışkanlıklarını değiştirmiştir.

Üretimin Artışı ve Seri Üretim: Sanayi Devrimi ile el emeğiyle yapılan üretim yerini makinelerin kullanıldığı seri üretime bırakmıştır. Bu durum, malların daha hızlı ve düşük maliyetle üretilmesini sağlamış, bireylerin daha önce erişemedikleri ürünlere erişimini kolaylaştırmıştır (Stearns 2006).

Yeni Tüketim Kültürü: Sanayi Devrimi'nin bir diğer önemli sonucu, bireylerin sosyal statülerini tükettikleri mallarla ifade etmeye başlamalarıdır. Özellikle İngiltere'de, orta sınıfın yükselişi ve zenginliğin tüketimle sergilenmesi, "gösterişçi tüketim" kavramını ortaya çıkarmıştır (Veblen 1899).

Şehirleşme ve Pazar Genişlemesi: Sanayi Devrimi sırasında şehirleşme hızlanmış, daha fazla insan şehirlerde yaşamaya ve fabrikalarda çalışmaya başlamıştır. Bu durum, pazarların genişlemesine ve tüketim mallarına olan talebin artmasına neden olmuştur.

Reklamcılığın Yükselişi: Tüketimi teşvik etmek amacıyla reklamcılık hızla gelişmiş ve geniş kitlelere ulaşan yeni pazarlama stratejileri ortaya çıkmıştır. Bu durum, bireylerin ihtiyaç dışı ürünlere yönelmesini de beraberinde getirmiştir (McKendrick, 1982). Sanayi Devrimi'nin olumlu ekonomik etkilerinin yanı sıra çevresel alanda ciddi sorunlara da yol açtığı bir gerçektir. Bu sorunlar arasında öne çıkanlar şunlardır:

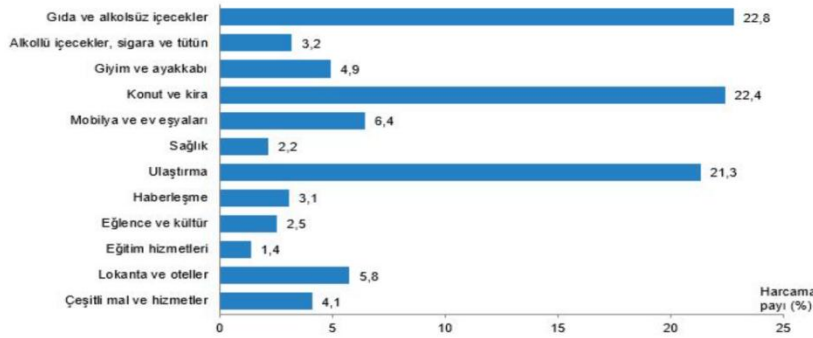
Fosil Yakıtların Kullanımı; Kömür ve ardından petrol gibi fosil yakıtların yaygın kullanımı, karbon salınımını önemli ölçüde artırmıştır. Doğal Kaynakların Aşırı Tüketimi; Seri üretim ve artan tüketim, doğal kaynakların hızlı bir şekilde tükenmesine yol açmıştır. Atık Problemi ; Sanayi Devrimi'yle birlikte atık miktarındaki artış, geri dönüşüm altyapısının yetersizliği nedeniyle çevre kirliliğini tetiklemiştir. (Clark 2010).

2.3 Küreselleşme ve Modern Tüketim

20.yüzyılın ikinci yarısında küreselleşme ile birlikte, tüketim alışkanlıkları uluslararası bir boyut kazanmıştır. Özellikle:

- Tek kullanımlık ürünler ve hızlı tüketim mallarının yaygınlaşması.
- Dijitalleşmenin etkisiyle elektronik ürünlere olan talebin artması.
- Reklam ve pazarlama stratejilerinin tüketim üzerindeki belirgin etkisi.

Tüketim, modern toplumlarda sadece temel ihtiyaçların (barınma, beslenme, giyim vb.) karşılanması amacıyla yapılmaz; aynı zamanda bireylerin ait olduğu ya da ait olmadığı toplumsal grupları ifade etmeleri için de bir araç görevi görür (Bourdieu 1984). Tüketicinin sembolik değeri ile toplumsal farklılaşma ve kendini ifade etme işlevleri, sürdürülebilir tüketim geçiş sürecinde göz önünde bulundurulması gereken önemli unsurlardır (Lange 2005, Reusswig 1994, Rink 2002, Schulze 1992). Türkiye'deki Tüketim alışkanlıklarına bakıldığında aşağıdaki “TÜİK verileri analiz edildiğinde; Temel gelir kaynağı maaş, ücret veya yevmiye geliri olan haneyhalkları, ulaşırma harcamalarına %22,5, gıda ve alkolsüz içecek harcamalarına %21,0 ve konut ile kira harcamalarına ise %20,8 oranında bütçe ayırmaktadır.” Öte yandan, müteşebbis geliri elde eden haneyhalkları, ulaşırma harcamalarına %27,2, gıda ve alkolsüz içecek harcamalarına %22,9 ve konut ile kira harcamalarına %18,5 pay ayırmayı tercih etmektedir.”

Grafik 1 Harcama türlerine göre tüketim harcamasının dağılımı (%), 2022 (TÜİK,2022)’ dan alınmıştır

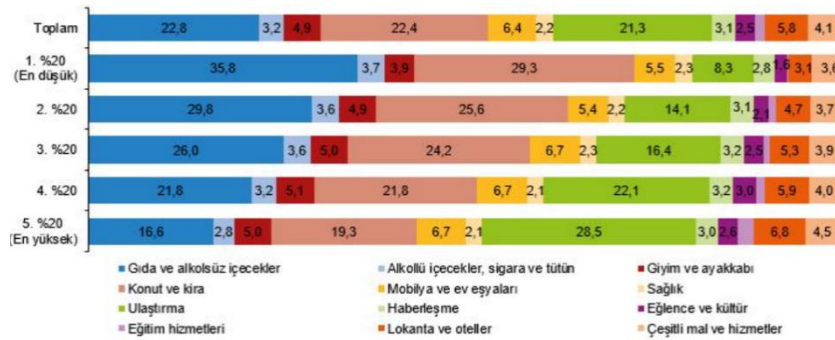
Bu grafiğe göre 2022 yılına ait tüketim harcamalarının, haneyhalklarının gelir kaynaklarına göre farklılaşan yapıya, ekonomik büyümenin sürdürülebilirlik üzerinde sürdürülebilirlik açısından önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. Temel gelir geliri maaş, ücret veya yevmiye olan haneyhalkları ile müteşebbis geliri elde eden haneyhalklarının harcama tercihleri arasındaki farklar, bu iki grubun ekonomik etkileri ve sürdürülebilir tüketimin bakış açısından değerlendirilmesi gereken kritik veriler sağlamaktadır.

Düzenli gelir kaynağına sahip haneyhalklarının nakliye harcamalarına %22,5, gıda ve alkolsüz içecek harcamalarına %21,0 ve konut ile kira harcamalarına %20,8 oranında bütçe ayırmaları, bu gruptaki tüketimin patlamasının temel ihtiyaçlar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu durum, söz konusu grubun ekonomik maliyetlerinin büyük ölçüde zorunlu harcamalara dayandığını ve sınırlı ekonomik esnekliğe sahip olarak ortaya çıktığını ortaya koyuyor. Bu bağlamda, ulaşırma harcamalarının toplam bütçede önemli bir yer tutması, genişleme sürdürülebilirlik bakış açısı kritik bir sorun alanı olarak değerlendirilebilir. Toplu taşımayı etkinleştirme ve enerji verimli ulaşım araçlarına erişimlerinin sağlanması, bu gruptaki karbon ayak izinin azaltılmasına katkı sağlar.

Müteşebbis geliri elde eden hane halklarının “ulaşım harcamalarına %27,2 oranında bütçe ayırmaları, bu grup iş ve yaşam tarzına bağlı olarak daha fazla hareketlilik gösterdiğine

işaret etmektedir. Bu durumda, bireysel araçların yaygınlığını ve dolayısıyla karbon salımını artırma potansiyelini artıracaktır. Söz konusu gruptaki gıda ve alkolsüz içecek harcamalarının %22,9, konut ve kira harcamalarının ise %18,5 düzeyinde kalması,” bu hane halklarının tüketimlerinin daha çeşitlenmiş ve ekonomik ekonomik yüksek bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak satın alma harcama kalıpları, büyüme oranlarına yönelik bir tüketim anlayışının benimsenmesiyle dönüştürülebilir.

2022 yılındaki tüketim harcamalarının gelir sıralamasına göre %20'lik gruplar halinde dağılımını incelediğimizde, en düşük gelir grubundaki hanehalkları, gıda ve alkolsüz içecek harcamalarına %35,8, konut ve kira harcamalarına %29,3, ulaştırma harcamalarına %8,3 ve mobilya ile ev eşyası harcamalarına ise %5,5 oranında pay ayırdıklarını görüyoruz. “Öte yandan, en yüksek gelir grubuna ait beşinci %20'lik hanehalkları, ulaştırma harcamalarına %28,5, konut ve kira harcamalarına %19,3, gıda ve alkolsüz içecek harcamalarına %16,6 ve lokanta ile otel harcamalarına %6,8 oranında” bütçe ayırmışlardır.

Grafik 2. Gelire göre sıralı %20'lik gruplarda tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı (%), 2022 (TUİK,2022)' dan alınmıştır

2022 yılına ait tüketim harcamalarının gelir dağılımına göre analizi, ekonomik eşitliğin sürdürülebilirliği ve çevre üzerindeki etkilere dair önemli ipuçları sunmaktadır. Düşük gelir aralıklarının temel merkezlerken, yüksek gelir gruplarının harcama kalıpları daha çeşitli ve ayak izleri daha yüksek olan tüketim biçimlerini yansıtmaktadır.

Düşük gelirli hane halklarının bütçesinin %35,8'ini gıda ve alkolsüz içeceklere, %29,3'ünü ise konut ve kira harcamalarına ayırmaları, temel yaşamsal sıkıntın bu grup için umutlu olduğunu gösteriyor. Ancak, bu gruptaki tüketimin sürdürülebilirliğe katkı sağlanması için, özellikle enerji verimli konutlar, sürdürülebilir gıda ürünleri ve düşük takviye ve enerji kaynaklarına erişimin sağlanması gerekmektedir. Düşük gelir gruplarının sınırlı ekonomik esneklikleri, genellikle daha ucuz ancak olumsuz etkiler, yüksek ürün ve hizmetlere yönelmelerine neden olabilir. Bu durum, stabiliteyi sürdürebilirliği olumsuzlaştırabilir ve bu durumun yeşil ekonomiye entegrasyonunu zorlaştırabilir.

Öte yandan, en yüksek gelir grubuna ait beşinci %20'lik dilimdeki hane halk dağıtım harcamalarına %28,5 oranında bütçe ayırması dikkat çekicidir. Bu yüksek oran, özel araç çalıştırma veya hava yolu seyahatlerinin artışı yansıtır olabilir. Bu tür harcamalar, karbon emisyonlarının artması ve sürdürülebilirlik hedeflerinden uzaklaşmasına neden olabilir. Aynı

şekilde, lokanta ve otel harcamalarına göre %6,8'lik bütçe, bu grubun lüks tüketimine ilişkin kayıtlarını yansıtarak enerji ve kaynak tüketimini artırma potansiyeline işaret etmektedir. Bu grubun takip edebileceği, çevre dostu ulaşım alternatiflerine yönlendirilmesi ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının teşvik edilmesi önemlidir.

Bu verilerin değişimi, gelirler arasındaki tüketimin sürdürülebilir kalkınmanın üzerinde olması adına, politika yatırımlarının gelir düzeyine uygun stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Düşük gelirli gruplar için temel ihtiyaçlara yönelik, çevre dostu ve ekonomik çözümler sunulmalı; yüksek gelirli gruplar ise karbon ayak izlerini azaltacak daha sürdürülebilir yaşam biçimlerine teşvik edilmelidir. Ayrıca, tüm gelir gruplarının çevre bilincini artırmaya yönelik eğitim ve düzenli programlar, sürdürülebilir tüketimin yaygınlaşmasının bitmesidir. Tüketim harcamalarının gelir dağılımına göre güncel, toplumsal eşitsizlik ile sürdürülebilirlik arasında hassas dengeyi bir kez daha gözler önüne seriyor. Bu sürdürülebilir, sürdürülebilirlik politikaların, yalnızca çevreyi korumayı değil, aynı zamanda toplumsal adaleti sağlamak da bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır

2.4 Tüketim Tarzları ve Tüketici Segmentasyonu

Sosyolojideki analitik rolünün yanı sıra, yaşam tarzı araştırmaları sıkça belirli tüketici segmentleri için farklılaştırılmış pazarlama stratejileri geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Doymuş pazarlarda, tüketici segmentasyonu, belirli gruplara yönelik "ekstra" faydalar ve sembolik değerler sunan benzer işlevsel ürünlerin temininde önemli bir pazarlama aracı haline gelmektedir (Kotler 1992, Kotler ve Armstrong 2004, McCarthy 1960, Richers ve Lima 1991). Ancak şu ana kadar, pazar araştırmaları veya sosyoloji alanında yaygın bir şekilde kabul gören ortak bir değişken seti veya metodoloji oluşturulamamıştır (Reusswig 2005).

3.SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), sürdürülebilir tüketimi, "gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan, mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan bir tüketim biçimi" olarak tanımlar. Bu yaklaşım şu üç temel unsuru içerir: Ekonomik Sürdürülebilirlik , kaynakların verimli kullanımı ve uzun vadeli ekonomik kalkınma, çevresel Sürdürülebilirlik: Atık yönetimi, karbon salınımının azaltılması ve ekosistemlerin korunması.Sosyal Sürdürülebilirlik , adil kaynak dağılımı ve toplumun yaşam kalitesinin artırılması.

3.1 Küresel Ölçekte Sürdürülebilir Tüketimin Önemi

Sürdürülebilir tüketim, çevresel sorunların çözümünde hayati bir rol oynamaktadır: 17 adet Sürdürülebilir Kalkınma Amacının üç temel hedefi vardır:

- Doğal kaynakların korunması: Sınırlı kaynakların gelecek nesillere aktarılmasını sağlar.
- İklim değişikliğiyle mücadele: Karbon ayak izinin azaltılmasına katkı sunar.
- Toplumsal fayda: Kaynakların adil bir şekilde dağıtılmasını destekler (Jackson 2009).

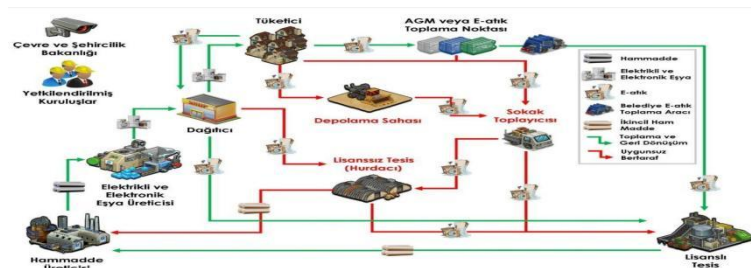
Şekil 1. 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (Yeni Yaşam Derneği , 2019)' dan alınmıştır

4. DAVRANIŞ DEĞİŞİKLİKLERİ

Davranış değişikliği, bireylerin ve toplumların mevcut tüketim alışkanlıklarını daha sürdürülebilir uygulamalarla değiştirmesini ifade eder. Bu değişim genellikle bireylerin tutumları, değerleri ve çevresel bilinç düzeyiyle ilişkilidir.

4.1 Teorik Modeller

Davranış değişikliği, çeşitli teorik çerçevelerle açıklanabilir, Planlı Davranış Teorisi (Ajzen 1991): Bireylerin davranış niyetleri, tutumları ve algıladıkları kontrol derecesi davranışlarını belirler. Alışkanlık Döngüsü Modeli (Duhigg 2012): Davranışlar, tetikleyici-rutin-ödül döngüsü içinde şekillenir.

Şekil 2. (Çevre Ve Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı,2014)

4.2 Davranış Değişikliğini Destekleyen Stratejiler

Eğitim ve Farkındalık: Çevresel etkiler konusunda bilinçlendirme kampanyaları. Teşvikler ve Politikalar: Vergi indirimi veya sübvansiyonlar gibi ekonomik araçlar. Teknoloji Kullanımı: Enerji tasarrufu sağlayan ürünlerin teşvik edilmesi.

5 . SAĞLIKTA SÜRDÜRÜLEBİLİR DAVRANIŞ DEĞİŞİKLİĞİ

Sağlık alanında sürdürülebilir davranış değişikliğinin önemi, bireylerin ve toplumların sağlığını uzun vadede iyileştirmeye yönelik kalıcı ve olumlu değişimlerin teşvik edilmesinde yatmaktadır. Bu süreç, sağlıklı yaşam tarzlarının benimsenmesi, zararlı alışkanlıklardan vazgeçilmesi ve genel sağlık bilincinin artırılmasını kapsar. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, ruhsal, sosyal ve davranışsal sağlık sorunları birbirleriyle etkileşim içinde olup, bireylerin davranışlarını ve genel iyilik halleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu çerçevede, sürdürülebilir davranış değişikliği, hem fiziksel hem de ruhsal sağlıkları desteklemeyi amaçlamaktadır (World Health Organization 2003).

5.1. Sağlıkta Sürdürülebilirlik: İskandinav Yaklaşımı Bir Örnek Olay İncelemesi

Sağlık sektöründe sürdürülebilir davranış değişikliklerinin uygulanması, İskandinav ülkelerinde başarıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle Danimarka, bu alanda örnek teşkil eden bir ülke olarak öne çıkmaktadır. Danimarka, enerji tasarrufu ve çevre dostu yaklaşımları sağlık politikalarına entegre ederek sürdürülebilir sağlık yönetiminde çığır açmıştır:

5.1.2 Enerji Verimli Hastaneler

Danimarka'da, yeni nesil hastaneler güneş enerjisi ve yerel rüzgar türbinlerinden faydalanmaktadır. Bu yaklaşım, karbon emisyonlarını %40'a kadar azaltmıştır (WHO 2020).

5.1.3 Atık Yönetimi Programları

Tıbbi atıkların ayrıştırılması ve geri dönüştürülebilir malzemelerin yeniden kullanımıyla yılda milyonlarca kilogram atık önlenmektedir

Şekil 3. Atık Yönetimi (Atık Yönetmenliği 2015)' dan alınmıştır

5.1.4 Dijital Sağlık Hizmetleri: Tele-tıp uygulamaları, yüz yüze muayeneye olan ihtiyacı azaltarak ulaşım kaynaklı karbon ayak izini düşürmüştür.

6. TÜRKİYEDE'Kİ YEŞİL HASTANELER

Türkiye, sağlık sektöründe sürdürülebilirlik yolunda önemli adımlar atmaktadır. Özellikle "Yeşil Hastane" girişimleri ile bu alanda somut gelişmeler kaydedilmiştir.

6.1 Türkiye'deki Yeşil Hastaneler Ve Uyarlama Önerileri

Kayseri Şehir Hastanesi: Güneş enerjisi sistemlerini kullanarak enerji maliyetlerini ve karbon salınımını önemli ölçüde azaltmıştır.

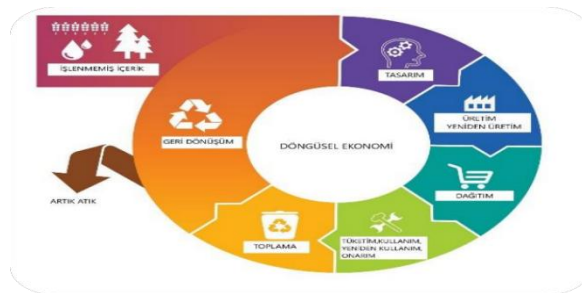
Ankara Şehir Hastanesi: Atık yönetimi ve su tasarrufu teknolojilerini entegre ederek çevre dostu bir yaklaşımla hizmet sunmaktadır.

Bu hastaneler, Türkiye genelinde sürdürülebilir sağlık hizmetleri için bir model teşkil etmektedir. Ancak, daha geniş ölçekte etkili olmak için şu öneriler uygulanabilir:

- Karbon Ayak İzini Azaltılması: Yenilenebilir enerji kaynaklarının sağlık tesislerinde kullanımını artırmak.
 - Farkındalık Eğitimleri: Hem sağlık çalışanlarına hem de hastalara yönelik çevre bilinci programları düzenlemek.
 - Sürdürülebilir Tedarik Zinciri: Geri dönüştürülebilir veya biyolojik olarak çözünebilen tıbbi malzemelerin kullanımını yaygınlaştırmak.
- Dijitalleşme ve Tele-Tıp: Hastaların dijital sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırarak enerji ve zaman tasarrufu sağlamak.

6.2 İsveç: Döngüsel Ekonomi

İsveç, sürdürülebilir tüketimi teşvik etmek için yenilikçi politikalar benimsemiştir. Örneğin, ikinci el ürünlerin tamiri için vergi indirimleri sunmaktadır. Bu model, kaynak kullanımını azaltarak çevresel fayda sağlamaktadır (European Environment Agency 2020).

Grafik 3. Döngüsel Ekonomi (Onurcan ambly ts 2024)' alınmıştır

6.3 Japonya: Minimalizm

Japonya'da minimalist yaşam tarzı, daha az kaynak tüketimi ve daha sürdürülebilir bir hayat biçimi olarak benimsenmiştir. Bu yaklaşım, toplumsal farkındalık yaratmada etkili olmuştur (Kondo 2014).

6.4. Almanya: Atık Yönetimi

Almanya, "Pfand" sistemi aracılığıyla şişe iade programlarıyla geri dönüşümü teşvik etmektedir. Bu sistem, %65 gibi yüksek bir geri dönüşüm oranına ulaşılmasını sağlamıştır (OECD 2019).

7. İSRAFI AZALTARAK SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM

Dünya genelinde artan sorunlar, sürdürülebilir tüketimin bir kalıcılıkta kalması. İsraf, gereksiz kullanımla artan baskıları artırmaya ve ekonomik sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG), özellikle Hedef 12: Sorumlu Tüketim ve Üretim, israfı azaltmanın sürdürülebilir tüketimi için kritik bir emin olmadığını ortaya koymaktadır (Birleşmiş Milletler, 2022).

Sağlık sektöründe, kaynak kullanımındaki yüksek yoğunluk nedeniyle sürdürülebilirlik girişimlerinde fonksiyonel bir alandır. Medikal atık yönetimi, enerji verimliliği ve su tüketimi gibi konularda, hem finansal açıdan hem de finansal açıdan genişletilebilir alanlar sunmaktadır (Karliner ve ark 2019).

7.1 Gıda İsrafı

Gıda israfı sorunu son yıllarda farklı ülkelerde kamuoyunun gündemine girmiştir. Artan nüfusu besleme ihtiyacı göz önüne alındığında, konunun gelecekte daha fazla dikkat beklenmektedir.

Atık işleme faaliyetleri hiyerarşisine göre, önlemeye yeniden kullanım, geri dönüşüm, yakma veya bertaraf gibi diğer geri kazanımlardan daha fazla öncelik verilmelidir. Buna dayanarak AB, gıda atık hiyerarşisini gıdanın özelliklerine göre aşağıdaki şekilde tanımlamıştır (bkz. Şeki5).

Halihazırda ne AB düzeyinde ne de FAO'da üzerinde uzlaşmış bir gıda atığı tanımı bulunmamaktadır. Bu, önleme politikaları için organik bir yasal referans çerçevesi belirlemek için temel bir adım olacaktır. AB, en üstteki üç katmanın (önleme, bağış ve hayvan yemi), gıda atık haline gelmeden önce yapılabilecek eylemler olduğunu düşünmekte ve en üstteki iki seviyeye, yani önleme ve bağışa öncelik vermektedir

Şekil 5. Gıda Kazanımı Hiyerarşisi (EPA 2024)' dan alınmıştır

Birleşmiş Milletler (BM) hükümleri doğrultusunda gıda israfını azaltmak için hedefler belirlemeye başlamıştır. BM, sürdürülebilir kalkınma gündeminde 2030 yılına kadar perakende ve tüketici düzeyinde kişi başına düşen küresel gıda israfını yarıya indirmeyi ve hasat sonrası kayıplar da dahil olmak üzere üretim ve tedarik zincirleri boyunca gıda kayıplarını azaltmayı belirtmiştir. Örneğin, Fransa'da 2016 yılında süpermarketlerin aksi takdirde israf edilecek gıdaları bağışlamasını gerektiren bir yasa yürürlüğe girmiştir.

Mevcut araştırmaların çoğu genellikle tedarik zincirinin yalnızca bir bölümünde, üretici, dağıtım, perakende/toptan satış, tüketici (hane halkı, gıda hizmeti, vb.) veya tüketici sonrası düzeyde meydana gelen gıda atığına odaklanmaktadır.

'Gıda Kayıpları ve Gıda İsrafı' konulu bir AB platformu, gıda israfı ile mücadelede AB eylemleri hakkında bilgi, gıda israfının önlenmesinde iyi uygulamalar havuzu, farkındalığın artırılmasına yardımcı olacak iletişim materyalleri ve bir gıda israfı kaynakları kütüphanesi sunmaktadır (FAO 2011). Ayrıca AB, etiketleme, izlenebilirlik, pazarlama standartları, adil olmayan ticaret uygulamaları ve mali teşvikler gibi gıda israfının önlenmesinde etkili olabilecek farklı araçlar sunmaktadır (Avrupa Sayıştay 34/2016).

Tüm bu çabalara rağmen, Komisyon'un gıda israfı konusundaki kararlılığı ve bugüne kadar atılan adımlar parçalı ve kesintili olmuştur. Bu nedenle, gıda israfıyla mücadele stratejilerinin güçlendirilmesi ve daha iyi koordine edilmesi gerekmektedir (Avrupa Sayıştay 34/2016). Buna ek olarak, bazı yazarlar zorunlu atık azaltma hedeflerinin getirilmesini, gıda güvenliği ve pazarlama standartlarına ilişkin AB mevzuatının gözden geçirilmesini ve gıda bağışçılarının sorumluluğunun yasal olarak sınırlandırılmasını önermektedir (Priefer C. Jörissen 2016). Diğerleri ise tek tip ölçüm yöntemleri, hedefler, alınacak önlemler ve uzun vadede sonuçların izlenmesine yönelik yöntemlerle küresel düzeyde ortak bir strateji tanımlanması gerektiğini öne sürmektedir (Lucifero N. 2016)

Gıda atıklarıyla ilgili araştırmaların vurgusu genellikle ölçme veya değerlendirme, önleme veya azaltma ve toplama veya yönetime odaklananlar olarak gruplandırılabilir. Gıda atığını ortadan kaldırmanın öncülü, gıda ürünlerinin yaşam döngüsünün farklı noktalarında ortaya çıkan gıda atığının anlaşılması ve doğru bir şekilde ölçülmesidir. Mevcut çalışmaların çoğu gıda atığını dolaylı olarak ölçmüştür (Van der Werf, P. ve Gilliland, J.A., 2017). Bu durum, önceki bölümlerde tartışılan gıda atıklarıyla ilgili verilerdeki eşitsizliğin bir nedenidir. Dolayısıyla, dolaylı yöntemlerin kullanımı daha kolay olsa da toplam gıda atığının doğru bir şekilde ölçülmesini sağlayamayabilir. Bu nedenle, gıda yaşam döngüsünün veya tedarik zincirinin farklı noktalarındaki atıkları doğru bir şekilde ölçmek için doğrudan yöntemlerin kullanılması önemlidir.

En etkili yöntemlerden biri, sonraki aşamalarda gıda israfının azaltılmasını önlemek için gereksiz gıda üretiminden kaçınmaktır (Schott, A.B.S 2015). Çalışmalar, etkisiz talep tahmini (De Steur, H., Wesana 2016) veya kusurlu hammaddeler ve üretim sırasındaki hatalar nedeniyle üretim öncesi ve üretimin erken aşamalarında meydana gıda israfını vurgulamıştır. Bu erken aşamalarda, örneğin kontaminasyon ve nakliye nedeniyle depolama sırasında meydana gelen israf da vurgulanmıştır. Yaşam döngüsü boyunca ortaya çıkan gıda atıklarını

farklı 'yalın' atık türlerine sınıflandırmak için yalın ilkelerin uygulanması(De Steur H., Wesana 2016)'de sunulmuştur.

Şekil 8. Hastane Gıda Atığı , Yemek Şeması (Çatar, D., Dural, N., Serin, R., Olcay Eminsoy, İ. (2023))' dan alınmıştır

Gıda atıklarının sınıflandırılmasına yönelik bu yaklaşım, bu tür atıkların ortadan kaldırılmasına yönelik sürekli iyileştirme çabalarının incelenmesi için farklı bir bakış açısı sağlamaktadır. Ayrıca, gıda yaşam döngüsü boyunca israfı ortadan kaldırmaya yönelik fırsatları belirlemek için ilk adım olarak değer akışı haritalamasını (VSM) uygulayan çalışmaların sistematik bir incelemesini de sunmaktadırlar.

Gıda israfının farklı yaşam döngüsü aşamaları ya da başka bir deyişle gıda tedarik zinciri üzerindeki etkisini ölçen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Daha yakın tarihli bazı çalışmalar arasında evsel ve perakende gıda atıklarından kaynaklanan etkileri(Gruber V, Holweg C. ve Teller C. 2016), gıda paketleme sırasındaki ve paketlemeden kaynaklanan atıkların etkilerini (Bernstad, A. ve Jansen 2012) ve gıda nakliyesi sırasındaki etkileri inceleyenler bulunmaktadır. Gıda atıklarının önlenmesi ve yönetimi stratejilerinin çevresel değerlendirmelerine odaklanan çalışmaların incelemeleri de sunulmuştur (Schott, A.B.S. ve Cánovas 2016).

Çevresel perspektif, şehirlerde gıda atıklarının toplanması ve dağıtımı için yeşil lojistiğin daha da geliştirilmesinin yanı sıra gıda kilometrelerini azaltmak için daha kısa ve basit gıda tedarik zincirleridir (De Cunto, A., Tegoni, C., Sonnino 2017).

Görsel 3. Sürdürülebilir Atık Planları (MEDİKO,2024)' dan alınmıştır

Farklı yaşam döngüsü aşamaları arasında ve içinde nakliye sırasında meydana gelen kayıplar, gıda israfının önemli bir oluşturmaktadır. Literatürün büyük bir kısmı, yaşam döngüsünün farklı noktalarında israf edilen gıdaların toplanması ve işlenmesinin yönetilmesine odaklanmıştır. Gıda atığı yönetim sistemlerini değerlendirmek için Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi (LCA) araçlarını uygulayan çalışmaların kapsamlı bir incelemesi (Sanchez, V., Tonini 2016)'da sunulmuştur. Yirmi beş çalışmaya dayanarak, bulunan sonuçlardaki geniş çeşitliliğe işaret etmekte ve gıda atığı yönetim sistemlerini değerlendirirken LCA'ların nasıl kullanılması gerektiğine dair daha ayrıntılı kılavuzlara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadırlar. Gıda atığı yönetimine odaklanan 147 makalenin daha kapsamlı bir incelemesi (Zhao G., Liu, S. 2019)'da sunulmuştur. Yazarlar en çok çalışılan önleme stratejilerinin politika çözümleri, gıdaların paketlenmesi ve etiketlenmesi için daha iyi yöntemler, nakliye ve dağıtımı iyileştirme teknikleri ile tüketici davranışını değiştirme ve atık gıdaların yeniden kullanımı/yeniden dağıtımına odaklanan yöntemler olduğunu bildirmektedir. Literatür taramasına dayanarak (De Souza Melaré, A.V, 2017) Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), optimizasyon, çok kriterli karar verme ve sezgisel yöntemlerin katı atık (gıda dahil) yönetim sistemlerini incelemek için literatürde kullanılan en yaygın yöntemler arasında olduğunu bildirmiştir.

Kablosuz ağ teknolojileri ve Nesnelerin İnterneti'ndeki (IoT) gelişmelerle birlikte, akıllı şehirlerde ve akıllı tedarik zincirlerinde atık yönetimi için gelişmiş teknolojilerin kullanılma potansiyeli araştırılmıştır. IoT destekli akıllı şehirlerde atık yönetimine ilişkin fırsatları ve zorlukları tartışan bir literatür incelemesi (Anagnostopoulos, T., Zaslavsky 2017), akıllı ulaşım ağları aracılığıyla atık toplama verimliliğini artırma potansiyelini ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bir başka çalışma da (Anagnostopoulos, T., Zaslavsky 2017)akıllı şehirler için IoT destekli atık yönetimine ilişkin mevcut çalışmaları gözden geçirmiş ve sıfır atığa ulaşmak için kavramsal bir çerçeve sunmuştur. Her iki (Muriana, C., 2017,)tarafından yapılan incelemelerin odak noktası genel olarak katı atık olsa da, araştırılan IoT özellikli yöntemlerin ve önerilen çerçevelerin, gelecekteki akıllı tedarik zincirlerinde ve akıllı şehirlerde gıda atığı yönetimine eşit derecede uygulanabilir olması muhtemeldir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilir tüketim ve davranış değişiklikleri, çevresel sorunların çözümünde etkili araçlar sunmaktadır. Sağlık sektöründe Danimarka ve Türkiye örnekleri, karbon salınımını azaltmaya ve çevresel etkiyi minimuma indirmeye yönelik başarılı uygulamaları ortaya koymaktadır. Türkiye, mevcut "Yeşil Hastane" uygulamalarını genişleterek ve sürdürülebilir sağlık politikalarını benimseyerek bu alanda daha fazla ilerleme kaydedebilir. Gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya inşa etmek, hükümetlerin, bireylerin ve işletmelerin ortak çabasıyla mümkün olacaktır.

İsrafi azaltmak, sürdürülebilir tüketimin sağlanmasında önemli bir adımdır. Özellikle sağlık sektörü gibi yüksek kaynak tüketimi gerektiren alanlarda bu tür girişimler, yalnızca büyüme oranlarını artırmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik faydalar da sunar. Gelecekte,

sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği için odaklanmış stratejiler geliştirmek, stratejik ve finansal sürdürülebilirliğin artırılmasında kritik bir rol oynayacaktır.

Bireysel Farkındalık ve Eğitim Programları , sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının yaygınlaşması, bireyler düzeyinde farkındalık yaratmanın kritik önemini taşımaktadır. Bu hedefe ulaşmak için, eğitim sisteminin her aşamasında çevresel bilincin artırılmasına yönelik programların hayata geçirilmesi gereklidir. Okullardan üniversitelere kadar, sürdürülebilirlik, ekolojik ayak izi, geri dönüşüm ve enerji verimliliği gibi konularda kapsamlı eğitimler verilmelidir. Ayrıca, bireylerin çevresel etkilerini azaltmak için atabilecekleri somut adımlar hakkında bilgi edinmeleri sağlanmalıdır. Bu amaçla, çeşitli medya araçları ve dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştirilecek kamuoyunu bilgilendirme kampanyaları önemli bir rol üstlenecektir. Tüketici Davranışlarını Yönlendirecek Politikalar, devletin, sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarını teşvik edecek ekonomik ve yasal düzenlemeleri geliştirmesi gerekmektedir. Özellikle çevre dostu ürünlere yönelik sağlanacak vergi indirimleri, sübvansiyonlar ve destekleme programları, hem bireylerin hem de işletmelerin sürdürülebilir tercihlerde bulunmalarını teşvik edebilir. Ayrıca, yeşil enerji, organik gıda ve sürdürülebilir ulaşım çözümleri gibi alanlarda yapılan yatırımların artırılması ve bu sektördeki yenilikçi girişimlerin desteklenmesi önem arz etmektedir. Devletin bu alandaki liderliği, sürdürülebilir tüketimin toplum genelinde benimsenmesini hızlandıracaktır. Toplumsal Hareketler ve Kolektif Eylem , sürdürülebilir tüketim yalnızca bireysel tercihlerle sınırlı kalmamalıdır. Toplumun her kesiminden geniş bir katılım sağlayarak kolektif bir harekete dönüştürülmelidir. Bu kapsamda, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve sosyal girişimlerin işbirliği yaparak sürdürülebilir yaşam tarzlarını farklı sosyal gruplara ulaştırmaları gerekiyor. Ayrıca, sürdürülebilirlik konusundaki toplumsal hareketlerin güçlendirilmesi, bu alanda toplumsal farkındalığı artıracak ve sürdürülebilir tüketimi toplumda norm haline getirecektir. Sosyal Medya ve Dijital Platformların Rolü , Günümüzde sosyal medya, geniş kitlelere hızla ulaşabilen etkili bir araçtır. Bu platformlar, çevre dostu ürünlerin ve davranışların yayılmasında önemli bir rol oynayabilir. Sosyal medya üzerinden sürdürülebilir tüketimle ilgili bilgilendirici içerikler paylaşarak, çevre dostu alışkanlıkların teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Dijital platformlar, aynı zamanda tüketicilere sürdürülebilir ürünlerin nerelerde ve nasıl bulunabileceği hakkında bilgi verecek kapsamlı veri tabanları oluşturmak için de kullanılabilir. Sistemsel ve Yapısal Değişiklikler , Türkiye'deki üretim ve tüketim sistemlerini sürdürülebilir hale getirmek, yapısal değişiklikleri gerektiriyor. Bu bağlamda, sanayi ve tarım sektörlerinde çevre dostu üretim tekniklerinin benimsenmesi hayati öneme sahip. Özellikle tarımda organik yöntemlerin yaygınlaştırılması, enerji üretiminde yenilenebilir kaynaklara geçişin hızlandırılması ve atık yönetim sistemlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte, yeşil teknolojilere yapılan yatırımların artırılması ve çevre dostu üretim süreçleri için teşviklerin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, sürdürülebilir ürünlerin üretimini ve tüketimini desteklemek amacıyla yeşil sertifikaların yaygınlaştırılması kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal ve Kültürel Boyutun Göz Ardı Edilmemesi, sürdürülebilir tüketim alışkanlıkları sadece ekonomik ve çevresel bir mesele değil, aynı zamanda kültürel bir boyut da taşımaktadır. Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısı dikkate alındığında, sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının yerel değerlerle uyum içinde benimsenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, geleneksel değerler ve yaşam tarzları, sürdürülebilirlik çabalarını destekleyecek bir zemin oluşturabilir. Aile yapısı, toplumsal

dayanışma ve tüketim alışkanlıkları gibi kültürel unsurlar, sürdürülebilirliğin toplumsal bir norm haline gelmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, tüketim alışkanlıklarının sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi, yalnızca bireysel tercihlerle değil, toplumun her katmanındaki yapısal, kültürel ve ekonomik faktörlerle şekillenmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir bir geleceğe ulaşabilmek için bireysel, toplumsal ve politik düzeyde kapsamlı stratejiler geliştirmek elzemdir. Eğitim, politika geliştirme, toplumsal hareketler ve kültürel değişim gibi geniş bir yelpazede yapılacak müdahaleler, sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır. Bu süreçte, tüm paydaşların işbirliği içinde hareket etmesi, sürdürülebilirlik hedefine ulaşmada kritik bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Anagnostopoulos, T., Zaslavsky, A.B., Kolomvastsos, K., Medvedev, A., Amirian, O., Morley, J. ve Hadjiefthymiades, S., 2017, IoT özellikli Akıllı Şehirlerde atık yönetiminin zorlukları ve fırsatları: A Survey, IEEE Transactions in Sustainable Computing, 2(3): 275 - 289.

Araştırmalar için öneriler üzerine bir odaklanma, Atık Yönetimi, 68: 557-570.

Atık Biyokütle Değerlemesi. 8, 2209-2227. <https://doi.org/10.1007/s12649-016-9720-0>.

Avrupa gıda atık seviyeleri tahminleri, AB tarafından finanse edilen araştırma projesi "Atık Önleme stratejilerini optimize ederek Sosyal İnovasyon için Gıda Kullanımı" (FUSIONS), Sosyal inovasyon yoluyla gıda atıklarının azaltılması, 2016.

Avrupa Sayıştayı, 34/2016 sayılı özel rapor / Gıda İsrafiyla Mücadele: AB'nin gıda tedarik zincirinin kaynak verimliliğini artırması için bir fırsat, 2017.

Badurdeen, F., Aydin, R. ve Brown, A., 2018, A Multiple Lifecycle- based Approach to Sustainable Product Design, Journal of Cleaner Production, 200: 756- 769.

Bernstad, A. ve Jansen, J.L.C., 2012, Gıda atığı yönetim sistemlerinin karşılaştırmalı LCA'larının gözden geçirilmesi - Mevcut durum ve potansiyel iyileştirmeler, Waste Management, 32: 2439-2455.

biyo-dönüşümü: bir inceleme. Yakıt 134, 389-399.

BM <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/> (erişim tarihi 08/01/2020).

Buzby, J.C., Wells, H.F., Hyman, J., 2014. Amerika Birleşik Devletleri'nde perakende ve tüketici düzeyinde hasat sonrası gıda kayıplarının tahmini miktarı, değeri ve kalorisi. Ekonomik Bilgi Bülteni Sayı 121. Ekonomik Araştırma Servisi USDA.

De Cunto, A., Tegoni, C., Sonnino, R., Michel, C., Lajili-Djaläi, F., 2017, Food in cities: study on innovation for a sustainable and healthy production, delivery, and consumption of food in cities. Avrupa Birligi, ISBN 978-92-79- 66947-7, DOI 10.2777/75272.

De Laurentiis, V., Corrado, S. ve Sala, S., 2018, Quantifying household waste of fresh fruit and vegetables in the EU, Waste Management, 77: 238- 251.

De Souza Melaré, A.V., González, S.M., Faceli, K. ve Casadei, V., 2017, Katı atık yönetimine yardımcı olacak teknolojiler ve karar destek sistemleri: sistematik bir inceleme, Atık Yönetimi, 59: 567-584.

De Steur, H., Wesana, J., Dora, M.K., Pearce, D. ve Gellynck, X., 2016, Tedarik zincirlerindeki gıda kayıplarını ve atıklarını azaltmak için Değer Akışı Haritalamasının uygulanması: Sistematik bir inceleme, Atık Yönetimi, 58: 359-368.

Derqui, B., Fayos, T., Fernandez, V. Daha sürdürülebilir bir gıda tedarik zincirine doğru: gıda hizmetlerinde görünmez atıkların ortaya çıkarılması, J Sc Sustainability 2016; 8: 693.

Döngüsel ekonomi endüstri 4.0 ile buluşuyor: Büyük veri endüstriyel simbiyozu yönlendirebilir mi? Resources, Conservation & Recycling, 131: 146-147.

EN 2016. Gıda İsrafiyla Mücadele: AB'nin gıda tedarik zincirinin kaynak verimliliğini artırması için bir fırsat, özel rapor, Avrupa Sayıştayı, 2016.

Esmailian, B., Wang, B., Lewis, K., Duarte, F., Ratti, C. ve Behdad, S., 2018, The future of waste management in smart and sustainable cities: Bir inceleme ve kavram belgesi, Atık Yönetimi, 81: 177-195.

European Environment Agency. (2020). *Circular Economy in Europe*.

FAO, 2011. Küresel Gıda Kayıpları ve Gıda İsrafi - Kapsamı, Nedenleri ve Önlenmesi. Roma

Farr-Wharton, G., Choi, J.H.-J., Foth, M., 2014. Ood geri konuşuyor. II : Robertson, T., O'Hara, K., Wadley, G., Loke, L., Leong T. (Eds), Tasarımın Geleceğinde Gelecekleri Tasarlamak konulu 26inci Avustralya Bilgisayar-Huma Etkileşim Konferansı Bildirileri-OzCHI'14. ACM Press, New York, ABD, pp352- 361.. <https://doi.org/10.1145/2686612.2686665>

Folinas, D.K., Aidonis, D., Karayannakidis, P., 2015, Greening the canned peach production, Journal of Agricultural Information, 6: 24-39.

Garcia-Garcia, G., Woolley, E., Rahimifard, S., Colwill, J., White, R., Needham, L., 2017. Gıda atıklarının sürdürülebilir yönetimi için bir metodoloji.

Gruber V., Holweg C. ve Teller C. (2016), "What a waste! Mağaza yöneticisinin bakış açısından gıda israfının insani gerçekliğini keşfetmek", Kamu Politikası ve Pazarlama Dergisi, Cilt 35 No. 1, s. 3-25.

Gunders, D., Bloom, J., Wasted: How America is losing up to 40 percent of its food from farm to fork to landfill, Doğal Kaynaklar Savunma Konseyi Raporu, 2017

Jackson, T. (2009). *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. Earthscan.

Joshi P., Visvanathan, G., 2019, Asya'da gıda atıklarının sürdürülebilir yönetim uygulamaları: Teknolojik ve politik etkenler, Çevre Yönetimi Dergisi 247 (2019) 538-550, Elsevier, 2019

Kiran, E.U., Trzcinski, A.P., Ng, W.J., Liu, Y., 2014. Gıda atıklarının enerjiye

Kondo, M. (2014). *The Life-Changing Magic of Tidying Up*. Ten Speed Press.

Körner, I., Visvanathan, C., 2013. Avrupa ve Asya'da kentsel katı atıkların organik kısmının arıtılması için kompostlama ve anaerobik çürütme teknolojilerinin perspektifleri. Int J. Environ. Waste Manag. 11, 193. <https://doi.org/10.1504/IJEW.2013-051844>.

Lebersorger, S., Schneider, F., 2011. Evsel atık kompozisyonu çalışmalarında gıda atıklarının belirlenmesine yönelik metodoloji üzerine tartışma. Atık Yönetimi. 31:1924-1933.

Lucifero, N. Refahın sürdürülebilirliği ile gıda sistemi ve çevre üzerindeki etkileri arasında AB hukukunda gıda kaybı ve israfı, J Sci Agriculture and Agricultural Science Procedia 2016; 8: 282-289.

Ministry of Health Turkey. (2021). *Yeşil Hastane Rehberi*.

Muriana, C., 2017, Gıda atıkları/kayıpları konusunda son durum ve gelecekteki

Ocicka B., Raźniewska M., 2018. Tedarik zincirleri yönetiminde bir zorluk olarak gıda atıklarının azaltılması. LogForum 14(4), 549-561, <http://dx.doi.org/10.17270/J.LOG.2018.303>

O'Donnell, T. İsfraf edilemeyecek kadar iyi gıda: evsel gıda atıklarının azaltılmasına yönelik bir ABD EPA projesi. Dou, Z, Ferguson, J.D., Galligan, D.T., Kelly, A.M., Finn, S.M., Giegengack, R. (Eds.), Tedarik Zinciri Boyunca Gıda Atıkları: Küresel bir soruna ABD Perspektifi. Council for Agricultural Science and Technology, Ames, IA, pp220-234, baskıda

OECD. (2019). *Recycling in Germany: An International Perspective*.

Pietzsch, N., Ribeiro, J. L. D. ve de Medeiros, J.F., 2017, Sıfır Atık için faydalar, zorluklar ve kritik başarı faktörleri: Sistemik bir literatür taraması, Atık Yönetimi, 67:324-353.

Priefer, C, Jörissen, J, Bräutigam, KR. Avrupa'da gıda israfının önlenmesi - Eylem için en uygun kaldıraç noktalarını belirlemeye yönelik neden odaklı bir yaklaşım. J Sci Resour Conserv Recy 2016; 109:155-163.

Principato, L. 2018, Gıda İsrafiyla Mücadele için Gıda Politikaları: Bir sınıflandırma. Springer, Cham, pp35-42, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-78887-6-3>.

Sanchez, V., Tonini, D., Møller, F., Astrup, T., 2016, Danimarka'da Gıda Atık Yönetiminin Yaşam Döngüsü : Dolaylı Etkilerin Önemi, Çevre Bilimi ve Teknolojisi, 50(8): 4513-4523.

Schott, A.B.S. ve Cánovas, A., 2015, Gıda atıklarının önlenmesine ilişkin çevresel değerlendirmelerde mevcut uygulama, zorluklar ve potansiyel metodolojik iyileştirmeler - Bir tartışma belgesi, 101: 132-142.

Tonini, D., Albizzati, P.F. ve Astrup, T.F., 2018, Gıda atıklarının çevresel etkileri: Birleşik Krallık'ta yapılan bir vaka çalışmasından öğrenilenler ve karşılaşılan zorluklar, Atık Yönetimi, 76: 744-766.

Tseng, M-L., Chiu, A.S.F., Chien, C-F. ve Kuo, T.C. ve Tan, R.R., 2019, Pathways and barriers to circularity in food systems, Resources, Conservation & Recycling, 143: 236-237.

Tseng, M-L., Tan, R.R., Chiu, A.S.F., Chien, C-F. ve Kuo, T.C., 2018,

UNEP (2014), ve evlerde gıda ve içecek atıklarının önlenmesi ve azaltılması: Hükümetler, yerel yönetimler, işletmeler ve diğer kuruluşlar için rehber, versiyon 1.0, ISBN 978-92-807-3346-4.

UNEP. (2015). *Sustainable Consumption and Production*. United Nations Environment Programme.

Van der Werf, P. ve Gilliland, J.A., 2017, A systematic review of food losses and food waste generation in developed countries, Waste and Resource Management, 170(WR2): 66-77

WHO. (2020). *Green Hospitals Initiative*. World Health Organization.

WRAP. 2012. Birleşik Krallık'ta Evsel Gıda ve İçecek Atıkları.

Yeni Yaşam Derneği (2019). Sürdürülebilir Kalkınma, Yeni Yaşam Derneği ve BM Küresel Kalkınma Hedefleri (Erişim Tarihi: 26.12.2024) (Erişim Adresi: <https://yeniyasam.org.tr/makaleler/surdurulebilir-kalkinma-yeni-yasam-dernegi-ve-bm-kuresel-kalkinma-hedefleri>)

Zhao G., Liu, S., Chen, H., Lopez, C., Hernandez, J., Guyon, C., Iannaccone, R., Calabrese, N., Panetto, H., Kacprzyk, J. ve Alemany, M.M.E., 2019, Değer zinciri çapında gıda atığı yönetimi: sistematik bir literatür taraması. İçinde: Freitas P., Dargam F., Moreno J. (eds) Decision Support

Systems IX: Ana Gelişmeler ve Gelecek Trendler. EmC-ICDSST 2019. Lecture Notes in Business Information Processing, 348: 41-52, Springer, Cham

Zhengxia,D., Ferguson, J.D., Galligan D.T., Kelly, A.M., Finn, S.M., Giengengack, R., ABD gıda israfının değerlendirilmesi ve azaltılması için fırsatlar, Küresel Gıda Güvenliği 8, PP19-26, Elsevier, 2016

ÖRGÜTSEL İLETİŞİM KAPSAMINDA ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öğr.Gör.Dr. Rahime Çerçi

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya Meslek Yüksekokulu,
rahime.cerci@mku.edu.tr, ORCID : 0000-0002-5759-4167

Özet

Örgütler, varlık sebepleri olan amaçlarına veyahut hedeflerine ulaşabilmek adına sahip oldukları insan kaynağını etkili ve verimli bir şekilde değerlendirebilmelidir. Bu noktada etkililiği ve verimliliği arttırabilmek için yöneticilerin çalışanlarının motivasyonunu yüksek tutması gerekmektedir. Örgütsel yapı içerisinde işgücü kaynağının motivasyonunun artmasında çalışanların yaptıkları işe karşı duydukları haz oldukça önemlidir. Duyulan bu haz seviyesinin arttırılmasında yöneticiler ve çalışanlar arasındaki güçlü bir iletişim ağının olması yadsınamaz bir gerçektir. Örgütsel yapı içerisinde güçlü bir iletişim ağının kurulması da, yöneticiler ve çalışanlar arasında ortak bir dilin oluşturulması önem arz etmektedir. İşte buradan hareketle oluşturulan çalışmanın amacı, örgütsel iletişim ağının çalışanların motivasyonu üzerindeki etkisine vurgu yapmaktır. Çalışma örgütsel iletişimin çalışanların motivasyonu üzerindeki etkisini kuramsal olarak ele almıştır. Söz konusu çalışma, bu alanda ileride yapılacak olan uygulama çalışmalarına kavramsal ve kuramsal bir temel teşkil etme potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Örgüt, İletişim, Örgütsel İletişim, Motivasyon

AN EVALUATION ON EMPLOYEES' MOTIVATION WITHIN THE SCOPE OF ORGANIZATIONAL COMMUNICATION

Abstract

Organizations should be able to evaluate their human resources effectively and efficiently in order to achieve their goals or targets, which are their reason for existence. At this point, managers need to keep the motivation of their employees high in order to increase effectiveness and efficiency. The pleasure that employees feel towards their work is very important in increasing the motivation of the workforce within the organizational structure. It is an undeniable fact that there is a strong communication network between managers and employees in increasing this level of pleasure. Establishing a strong communication network within the organizational structure and creating a common language between managers and employees are also important. The aim of the study created based on this is to emphasize the effect of the organizational communication network on the motivation of employees. The study theoretically addressed the effect of organizational communication on the motivation of employees. The study in question has the potential to form a conceptual and theoretical basis for future application studies in this field.

Keywords: Organization, Communication, Organizational Communication, Motivation

1. Giriş

İnsanlar arasında anlamlı etkileşim sağlama sürecini ifade eden iletişim kavramı örgütsel yapı içerisinde değerlendirildiğinde, yönetici ve çalışanların örgüt içinde kendi aralarında kurdukları bilgi alış-verişini ifade ederken, örgütsel yapının dış paydaşlarla olan etkileşimini de içine almaktadır.

Örgütsel yapılanma içerisinde işleyişin gerçekleşmesi sürecini sağlayan iletişim, bireyler arasında bağlantı aracı kurma amacının yanı sıra bireylerin karşılıklı duygu ve düşüncelerinin yayılmasında da etkin rol üstlenmektedir. Bu süreç içerisinde kurulan çok yönlü iletişim ağı, çalışanların yöneticileriyle hiçbir engele takılmadan gerçekleşmesi çalışanların motivasyonunu arttırmaktadır (Atak,2005: 61). Zira süreç içerisinde çalışanlar kendilerinden ne bekleniyorsa onu bilir ve bu doğrultuda örgütün amaçlarını daha net bir şekilde kavramış olur.

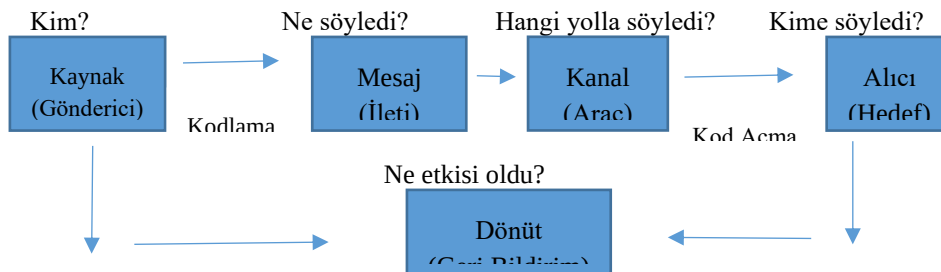
Bu çalışmada, örgütsel iletişimin çalışanların motivasyonu üzerindeki önemi üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda örgütsel iletişim kavramı, örgütsel bağlılık, örgütsel iletişim kanalları ve örgütsel iletişimi etkileyen unsurlar üzerinde durulduktan sonra örgütsel iletişim ve çalışan motivasyonu ilişkisi irdelenmiştir.

2. Örgütsel İletişim Kavramı

Örgütsel iletişim, örgütün amaçlarına ulaşabilmek için gerçekleştirdiği iş ve işlemlerdeki tepki ve yanıtları geri bildirim yoluyla taşınmasını ifade etmektedir (Gürgen, 1997, Karcioğlu vd, 2009: 65). Büyüyen örgütlerin karmaşıklaşan yapısı, uzmanlaşmanın artışı ve teknolojik gelişmelerin hız kazanması örgütsel iletişimin önemini arttırmaktadır (Karaçor ve Şahin, 2004:100).

Örgütsel iletişim, iki ya da daha fazla insanın tutumlarını değiştirerek davranışlarını etkileme sürecidir. Örgütlerin amaçlarına ulaşabilmesi bu sürece bağlıdır. Zira bireyler örgütün amaçlarını gerçekleştirmek ve hedeflere ulaşabilmek için bir araya gelerek yönetimin örgütlenme fonksiyonunu icra ederler. İşte yönetimin örgütlenme fonksiyonunun başarılı olabilmesi için örgüt içerisinde etkili ve verimli bir iletişimin oluşturulması gerekmektedir (Karcioğlu, 2009: 65).

Şekil 1: İletişim Süreci ve Unsurları

Kaynak: Rehberlik ve Araştırma Merkezi, 2020: 4.

İletişim sürecinin başlayabilmesi için bir mesaja ve bu mesajı gönderecek bir göndericiye başka bir ifade ile kaynağa ihtiyaç vardır. Yukarıdaki şekilde, kaynağın kodlamış olduğu mesajın kanal aracılığıyla mesajı çözecek alıcıya göndermesi şeklinde gerçekleşen süreç

iletişim süreci gösterilmektedir. Bu süreç sonucunda bir mesaj bir bireyden başka birey ya da gruplara aktarılmış olur (Timuroğlu ve Balkaya, 2016: 93).

Açık sistem perspektifinden değerlendirilen günümüz örgütlerinin gerek çevresel gerek yönetim kademesi gerekse çalışanlar ile yakın ilişkiler içinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu etkileşim her türlü bilgi alış-verişinin gerçekleştiği bir süreci oluşturmaktadır. Bütün toplumsal etkileşimler iletişimi içerdiğine göre, etkileşimin olmadığı yerde örgütsel yapılanmadan söz edilemez. Dolayısıyla iletişim örgütlerin can damarıdır (Yıldırım vd. 1996: 179).

Örgütsel iletişimin etkili ve verimli bir şekilde işlemesi örgütün başarısı noktasında önem arz etmektedir. Zira örgütsel başarı için gereken öğelerin etkin ve verimli bir şekilde bir araya getirilmesi iletişim sürecinin temel amacı oluşturmaktadır (Ada, 2007: 544). Örgütlerin, küreselleşen dünya düzeninde gerek ekonomik gerekse sosyal şartlar altında rekabet edebilmeleri için gerekli olan örgütsel iletişim şartları şu şekilde açıklanabilmektedir (Ertekin vd. 2018: 300);

- Geleneksel kitle iletişim farkındalık oluşturarak tutumların etkilenmesi noktasında uyarıcı rolünü üstlenirken taleplerin oluşturulmasında etkisiz kalmaktadır.
- Artan örgütsel maliyetler sonucunda paydaşlar üzerinde etkili olunmak istenmesidir.
- Ürün ve kalitede azalan farklılaşma ile örgütlerin iletişim yoluyla farklılık oluşturmaya yönelmeleridir.
- Örgütsel iletişimde son teknolojiye dayanan uygulamaların yeni pazarlama yöntemlerini ve araçlarını gündeme getirerek etkileşimli medya aracılığıyla kaynak ile alıcı arasındaki engelleri ortadan kaldırarak pazarlamadaki odak noktasını alıcıya yöneltmektedir.
- Örgütler, hedeflerine ulaşabilmek adına amaçlarını ve değerlerini tüm hedef kitlelere ulaştırabilmek adına birden fazla kitle iletişim aracı kullanmaktadırlar.
- İletişimde karmaşık hale gelen ve hedef kitle ile kurulan iletişimde meydana gelebilecek çatışmaların önüne geçebilmektir.
- Müşterinin devamlılığını sağlayabilmek adına hedef kitlelerle uzun dönemli ilişkilerin kurulması üzerine odaklanılmaktadır.
- Küresel piyasada örgütlerin, pazarladıkları ürünlerde her ülkede tutarlı olmak zorundadır. Örgütsel yapı içerisinde iletişimin bilgi sağlamasındaki işlevi, yöneticiler tarafından doğru ve zamanında alınan kararlar, ast-üst ilişkisinden kaynaklı emir komuta sürecinin tam olarak tamamlanmasının yanında örgüte yeni katılan üyelerin entegrasyonunu sağlama noktasında önem arz etmektedir (Karaçor ve Şahin, 2004:101). Zira örgütsel yapılardaki etkili ve verimli iletişim ile çalışanların örgütün amaç, hedef ve politikaları kapsamında bilgilendirmek önceliklidir. İş ve işlemler hakkında bilgi sahibi olan çalışanlar örgütsel yaşama katılım noktasında kendi becerilerini daha kolay bir şekilde ortaya çıkarabilecektir.

3. Örgütsel İletişim ve Örgütsel Bağlılık

Örgütsel bağlılık, örgütsel yapılanmada görev yapan kişilerin kendi kişilikleri ile örgütü birleştirmesi derecesi olarak ifade edilmektedir (Mowday, vd. 1970, Baltacı, vd. 2016: 53). Örgütsel yapının devamlılığı sürdürebilmesi çalışanların örgüte olan bağlılığı ölçüsünde gerçekleşebilmektedir. Zira örgütsel bağlılık beraberinde üst düzeyde performans gösteren insan kaynağından yararlanmayı da getirecektir (Taşkın ve Dilek, 2010: 44).

Örgütsel bağlılık, örgütsel yapının devamlılığını sağlayabilmesi noktasında nihai hedefler arasında yer almaktadır. Zira örgütsel bağlılığı olan çalışanlar örgütsel yapı içerisinde daha uyumlu daha üretken ve daha yüksek sorumluluk duygusu içinde çalışır. Bununla birlikte örgütsel bağlılık, bireylerin örgüte katılması ve onu özdeşleştirmesi gücü olarak ortaya

çıkılmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde örgütsel bağlılık, örgütün amaç ve değerlerine karşı duyulan inancın, örgüt adına gösterilen çabada istekli olma ve örgütteki üyeliğinin sürdürülmesinde güçlü bir arzu içerisinde olunması şeklinde karakterize edilmektedir. Burada unutulmaması gereken nokta, örgütsel bağlılığı, bireyin kendini örgütün amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek yönünde adanması karşılığında belirlenmiş bir ödül halinde gerçekleştirecek çıktıları beklemektedir (Bayram, 2005: 126-127).

Yoğun rekabet koşullarının hakim olduğu günümüz şartlarında çalışanların örgütsel bağlılığı örgütleri başarıya götüren en önemli unsurdur. Bu bağlılık seviyesi güçlü olan çalışanlar örgüt içerisinde gösterecekleri yüksek performansla örgütün amaçlarına ulaşmasında daha etkili olacaklardır (Uygur, 2007:73). Örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanların özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (Feldman ve Moore, 1982, Uygur, 2007: 73);

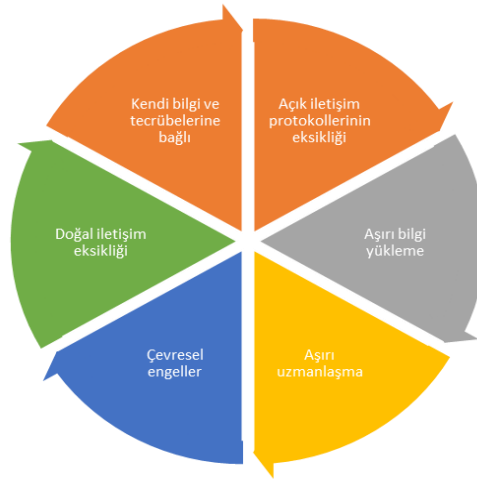
- Denetime ve disipline örgütsel bağı düşük olan kişilere göre daha az ihtiyaç duyarlar.
- Örgüte en yüksek faydayı sağlayacak aracı örgüt içi pozisyonlardaki seçeneklerde bulurlar.
- Örgütün kriz ortamlarında davranışlarındaki güvenilirlik ve samimiyetleri kendini göstermektedir.

Örgütsel bağlılık, çalışanların örgüt içerisinde ki uyumunu, verimliliğini, istikrarını ve aidiyet hissini arttırırken, örgütten ayrılma düşüncesini azaltmaktadır (Baltacı, 2016: 55). Örgütsel bağlılık Allen ve Meyer tarafından “duygusal”, “devamlılık” ve “normatif” bağlılık şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada bireyin, örgütte kalma isteği duygusal bağlılık olarak ifade edilirken bireyin, örgütte kalması gerekliliği devamlılık bağı olarak ifade etmektedir. Bütün bunların yanı sıra bireyin örgütte kalması zorunluluğunu düşünmesi normatif bağı ifade etmektedir (Meyer ve Allen, 1990, Koç, 2009: 202). Bu üçlü sınıflandırmadaki bağlılıkların ortak noktası, bağlılığın bireyin örgütle olan ilişkisini karakterize etmesi ve örgüte devam edip etmeyeceğiyle ilişkili olmasıdır (Meyer, Allen ve Smith, 1993, Koç, 2009: 202-203).

4. Örgütsel İletişimde Karşılaşılan Engeller

Örgütsel iletişim, çalışanlara ve örgüte bilgi sunmanın yanı sıra çalışanların motivasyonlarını arttırmak, çalışanların ve örgütsel çabaların kontrol altına alınmasında ve koordine edilmesine varıncaya kadar birçok işlevi üstlenerek; çalışanlar ve yöneticiler arasında oluşturulan ortak bir anlayış zemini ile örgütsel hedeflere ulaşma noktasında işbirliği rolünü üstlenmektedir (Karaçor ve Şahin, 2004: 114).

Şekil 2: Örgütsel İletişimin Önündeki Engeller

Kaynak: Tutar, 2023: 324-327

Örgütsel yapı içerisinde iletişimin etkili ve verimli bir şekilde gerçekleşebilmesinin önünde birden fazla faktör etkili olmaktadır. Bunlar şu şekilde açıklanabilir (Tutar,2023: 324-327);

- Örgütsel yapılanma içerisinde mesajların etkili ve verimli bir şekilde iletilmesini ve alınmasını engelleyen **açık iletişim protokollerinin eksikliği**dir. Net iletişim protokollerinin olmaması, iletişimin dağınık ve kafa karıştırıcı bir şekilde gerçekleşmesine neden olmaktadır.
 - Birden fazla sanal iletişim kanallarının (e-mail, sosyal medya gibi) kullanılması sonucu meydana gelen **aşırı bilgi yüklemesi**dir. Aşırı bilgi yüklemesi sonucu oluşan bilgi akışı bunaltıcı bir boyuta ulaşarak iletişim sürecini olumsuz yönde etkilemektedir.
 - Örgütsel yapı içerisinde ortak dilin ve anlayışın gelişmesinin önündeki **aşırı uzmanlaşma**, birbirinden farklı düzeyde uzmanlık seviyesine sahip olan çalışanlar arasında iletişimi zorlaştırmaktadır.
 - Özellikle, sözlü iletişim de karşılaşılan gürültülü bir ortamda oluşturulan mesajlar **çevresel engellerden** kaynaklı yanlış anlaşılmalara neden olmaktadır.
 - Etkili iletişimde büyük önem sahip sözsüz ipuçlarının eksik olması başka bir ifade ile yüz yüze etkileşimin olmadığı **doğal iletişim eksikliği** ile kurulan iletişim sürecinde, çalışanlar arasında güven eksikliği meydana gelecektir.
 - Çalışanların **kendi bilgi ve tecrübelerine bağlı** olarak alıcının kaynağın gönderdiği mesajı çarpıtarak algılayabilir. Bu süreçte ortaya çıkan kaynağın ve alıcının değer yargıları, duyguları, ön yargıları mesajın oluşturulmasında etkili olmaktadır.
- Örgütsel yapı içerisinde bütün bu engellerin önüne geçebilmek için açık iletişimin yaygınlaştırılmasının yanı sıra çoklu iletişim kanallarının geliştirilerek çağın gereklerine uygun bir şekilde örgütün protokollerini etkili ve verimli iletişimi destekleyecek şekilde güncellemek önem arz etmektedir. Bütün bunların yanında örgüt içerisinde iletişim kültürünün oluşturulmasını destekleyecek nitelikte çift yönlü iletişimin teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

5. Örgütsel İletişim Kapsamında Çalışanların Motivasyonu Üzerine Bir Değerlendirme

Örgütsel yapılanma içerisinde verimin yükseltilip kalitenin artırılmasını sağlayacak en önemli adım, örgütün amaçları belirlenirken ve belirlenen amaçlar doğrultusunda alınan kararlara çalışanların dahil edilmesi yönünde atılabilir. Zira çalışanların görev dağılımından

dinlenme sürelerine kadarki her bir aşamada fikirlerinin alınması onların, değerler sistemine, düşünsel yapılarına ve motivasyonlarına olumlu yönde yansımaktadır (Eroğlu, 2002: 166). Bu kapsamda değerlendirildiğinde yöneticiler ile çalışanlar arasındaki açık iletişim kanalının olması çalışanların örgütsel bağlılığını güçlendirerek, onların örgüte olan aidiyetlik hislerini de arttırmaktadır. Aynı zamanda etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilen örgütsel iletişim, çalışanların sahip olmaları gereken bilgilere ulaşmalarını sağlayarak ve geribildirimleri mümkün hale getirerek onların motivasyon düzeylerini arttırmaktadır (Baltacı vd. 2016: 51). Zira örgütsel iletişim sürecinde alıcı konumunda olan çalışanların örgüt yapısı içerisindeki görevlerini bilmeleri onları çalışma hayatında daha başarılı kılmaktadır.

Bir işletme ya da örgüt çerçevesinde değerlendirildiğinde motivasyon kavramı mesleki motivasyonu ifade etmektedir. Motivasyon kavramı, kişilerin kendi tecrübe ve yetenekleriyle karşılaşmış oldukları zorluklarla baş edebilmesini içsel motivasyonla ifade ederken, kişilerin dış aktörlerce motive olmasıyla bulunduğu ortamdan ziyade kendisine sağlayacağı yararlar ilgilenmesi dışsal motivasyon olarak ifade edilmektedir (Karademir ve Demirdağ, 2023: 348). Çalışanların yaptıkları işlerde performanslarını göstermede motivasyonlarının yüksek olması oldukça etkilidir. Bu noktada iletişim, örgütsel hedeflerin ulaşılması noktasına vurgu yaparken, örgüt; çalışanlarına görevlerini yerine getirirken sahip olması gerektiği bilgileri vererek onların motive olmasını sağlar. Böylece çalışanların, örgütsel bağlılık düzeylerini olumlu yönde etkileyecek ve onların örgütün hedefleri doğrultusunda katkıda bulunmalarını sağlayacaktır (Karaçor ve Şahin, 2004: 101). Dolayısıyla örgüt içerisinde etkili ve verimli bir iletişim ağının sağlanması çalışanların motivasyonlarını arttırdığı gibi örgütün verimliliği ve etkinliği açısından da büyük önem arz etmektedir. Zira rekabette avantaj olarak değerlendirilen bilgiye ulaşım imkanı çalışanların motivasyonlarının artmasını sağlamaktadır.

Örgütsel yapılanma içerisinde çalışanların motivasyonlarının artırılmasında etkili olan performans yönetiminde çalışanlar ve yöneticiler arasında etkin bir iletişim ağının gelişmiş olması önem arz etmektedir. Örgütlerde işleyişin sorunsuz bir şekilde devam edebilmesi için iletişim önemli bir unsurdur. İlişkilerin temelinde yatan iletişim, örgütlerin devamlılığını sürdürebilmesi açısından ve farklı fonksiyonel grupların etkili ilişkiler kurabilmeleri noktasında varlığına olan ihtiyacı göstermektedir. İletişim sürecinin etkili ve verimli gerçekleşmediği çalışan ve yönetici arasındaki diyalogun gerçekleşmesine izin vermediği durumda çalışanların motivasyonlarında düşüş gerçekleşmektedir. İletişim eksikliği, yeterli bilgi akışının sağlanmaması çalışanların yanı sıra müşteri ve tedarikçileri de olumsuz etkilemektedir ki, onlar haklarından mahrum edildiklerini düşünerek işlerini halledebilmek için başka arayışlar içine girerler (Halis ve Öztürk, 2021: 939). Bu da örgütsel devamlılık için örgüt içerisindeki iletişimin gücünü bir kez daha ortaya koymaktadır.

6. Sonuç

Örgütsel yapı içerisinde çalışanların, örgüte olan bağlılığını arttırabilmek ve motivasyonlarını yükseltmek adına örgütsel hedeflerin belirlenmesinden bu hedeflere ulaşılmasındaki yolda izlenecek her bir planda dahil edilmesi gerekmektedir. Bu süreçte de çalışanlar ve yöneticiler arasında kurulan örgütsel iç iletişim ağlarının etkili ve verimli olması gerekmektedir. Ayrıca örgüt içi iletişimin yanında dış paydaşlarla kurulan iletişimde de etkinlik ve verimlilik önem arz etmektedir.

Etkili bir iletişi ağının kurulabilmesi için iletişim ağının örgütün büyüklüğü ve hedefleri doğrultusunda yapılan faaliyetlerin içeriği ile paralel olması gerekmektedir. Ayrıca kaynaktan hedefe başka bir ifade ile göndericiden alıcıya iletmek istenilen mesajın açık ve anlaşılabilir düzeyde hazırlanması gereksiz bilimsel ifadelerden ve jargonlardan kaçınılması gerekmektedir. Böylece çalışanlar yöneticilerle daha rahat bir şekilde iletişim kurabilecek ve örgütsel yapı içerisinde yanlış bilgilerin yayılmasının önüne geçilecektir. Bunun yanı sıra örgüt içerisinde etkili ve verimli bir iletişim ağının oluşturulabilmesi için çalışanların etkili iletişimin nasıl gerçekleşeceği yönünde eksik yönlerinin belirlenmesi ve bu eksik yönlerin giderilmesi adına hizmet içi eğitimlerin de verilmesi önem arz etmektedir.

Kısaca belirtmek gerekiyorsa, çalışanların performanslarını arttırmak ve örgütün amaçlarına daha etkin katılımlarını sağlamak için onların motivasyonlarını yüksek tutmak gerekmektedir ki bunun temeli de gelişmiş iletişim ağlarının örgüt içerisinde gerçekleşmesi ile olacağını unutmamaktan geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Ada, N. Örgütsel İletişim ve Yeni Bilgi Teknolojileri; Örgütsel İletişim Ağları. Ege Akademik Bakış, 7,2, 2007.
- Atak, M. Örgütlerde Resmi Olmayan İletişimin Yeri ve Önemi. Havacılık ve Uzak Teknolojileri Dergisi, 2,2, 2005.
- Baltacı, A., Tiyeek, R. ve Burgazoğlu, H. Örgütsel Bağlılık, Çalışan Performansı ve Motivasyon Faktörleri ile Örgütsel İletişim Arasındaki İlişinin Sosyal Hizmet İşletmeleri Açısından İncelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18,1,2016.
- Bayram, L. Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık. Sayıştay Dergisi, 59, 2005.
- Eroğlu, E. Örgütsel İletişim Kalitesi İçin Toplam Motivasyon Yönetimi. Kurgu Dergisi, 19,2002.
- Ertekin, İ., Ilgın, Ö. H., Yengin Ataman, D. Örgütsel İletişim Kuramları. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC,8,2, April 2018.
- Halis, M. ve Öztürk, H. Örgütsel İletişim ve Motivasyon İlişkisi: Kamu Kurum Örneği. 2021 International CEO Communication, Economics, Organization Social Sciences Congress.
- Karaçor, S. ve şahin, A. Örgütsel İletişim Kurma Yöntemleri ve Karşılaşılan İletişim Engellerine Yönelik Bir Araştırma, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4,8,2004.
- Karcioğlu, F., Timuroğlu, K. ve Çınar, O. Örgütsel İletişim ve İş Tatmini İlişkisi Bir Uygulama. Yönetim, 20,63, 2009.
- Karademir, L. ve Demirdağ, S. Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum, Mesleki Motivasyon ve Örgütsel İletişim İklimi: COVID -19 Pandemisi ve Öğretmenler. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 56,2023.
- Koç, H. Örgütsel Bağlılık ve Sadakat İlişkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8,28,2009.
- Rehberlik ve Araştırma Merkezi. Etkili İletişim Kitapçığı, Mayıs, 2020, https://erenlerram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/54/01/967816/dosyalar/2020_05/2820_5249_ETKIYLIY_IYLETIYSYIYM.pdf (Erişim Tarihi: 8.03.2025).
- Taşkın, F. Ve Dilek, R. Örgütsel Güven ve Örgütsel Bağlılık Üzerine Alan Araştırması. Yönetim Bilimleri Dergisi, 2,1,2010.
- Timuroğlu, K., ve Balkaya, E. Örgütsel İletişim ve Motivasyon İlişkisi – Bir Uygulama- 9, 2016.
- Uygur, A. Örgütsel Bağlılık ile İşgören Performansı İlişkisini İncelemeye Yönelik Bir Alan Araştırması. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,1,2007.

Yıldırım, S., Arıkan, S. Ve Aşan, Ö. Örgütlerin Yönetiminde İletişimin Önemi, Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 14,1, 1996.

TÜRKİYE'DE İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI: SEÇİLMİŞ SEKTÖRLER ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan

Kocaeli Üniversitesi SBF İktisat Bölümü İzmit-Kocaeli

e-posta: ybayraktutan@kocaeli.edu.tr ORCID: 0000-0002-4453 -3701

Büşra Yılmaz

Kocaeli Üniversitesi SBE İzmit-Kocaeli

e-posta: buusraylmaaz@gmail.com

Özet

Dış ticaret dengesi açısından ihracat performansı yanında ihracata konu malların üretilmesi için yapılan ithalatın da dikkate alınması gerekir. Sektörel bazda net ihracat yapabilen sektörler, ülke döviz gelirlerinin artmasına katkı yapmış olurlar. Bu çalışma, 2013-2024 verilerini kullanarak, Türkiye’de seçilmiş alt sektörler için ihracatın ithalatı karşılama oranını tartışmayı amaçlamaktadır. Hangi sektörde ithal girdi bağımlılığın daha yüksek olduğunu belirlemek üzere, dış ticaret hacminin %95’ini oluşturan imalat sanayii alt sektörlerinden oluşan bir örneklem oluşturulmuştur.

Elde edilen bulgulardan hareketle, Türkiye’de ihracat artarken ithalatın da arttığı; ana metal sanayi ve rafine petrol sektöründe ihracatın ithalatı karşılama oranı düşük bulunurken; giyim, tekstil imalatı, plastik ve motorlu kara taşıtı sektörlerinde bu oranın yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı, İthalata Bağımlılık, Türkiye Ekonomisi.

Abstract

The Ratio of Exports to Imports in Türkiye: An Evaluation over Selected Sectors

In terms of foreign trade balance, the need for imports to produce the goods which will be exported has to be taken into account, along with export performance. Net exporting sectors contribute to the rise in national foreign exchange revenues. Main objective of this study is to discuss the ratio of exports to imports for selected subsectors of Türkiye, using the data of the 2013-2024 period. In order to determine the sectors where the dependency on input imports is high, a sample of subsectors from manufacturing industry which constitutes nearly 95% of foreign trade volume.

Based on the findings, it has been observed that increasing export volume in Türkiye has also caused to an increase of imports. In sectors where high value-added products are produced, the ratio of exports to imports is low (basic metal industry, refined oil, etc.); relatively compared to the ratio of exports to imports is high in sectors where products with low added value are produced (textile manufacturing, clothing manufacturing, etc.).

Key words: The ratio of exports to imports, Import dependency, Turkish economy.

Giriş

1980’li yıllardan itibaren benimsenen ihracata yönelik büyüme stratejisi ile birçok gelişmekte olan ülkede, dış açıklığın büyümeyi desteklediği gözlenmiştir. Türkiye de 24 Ocak (1980) Kararları ile politika tercihini bu yönde değiştirmiştir. Ancak ihracatın artması için bazı ara mallar, hammadde ve hizmetlerin ithalatına ihtiyaç duyulmuştur. Dış açılma ve ihracat, ithalata bağlı oldukça cari denge dinamikleri de gündeme gelmektedir. Bu çalışma, Türkiye özelinde ihracatın ithalatı karşılama oranını seçilmiş sektörler üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. En fazla ihracat ve ithalat yapılan seçilmiş alt sektörler için hesaplanan karşılama oranlarına dikkat çekilerek, dış ticaret performansını yorumlamak için önce ihracat ve ithalat kavramları, ihracatın ithalatı karşılama oranı, ihracatın ithalata bağımlılığı, bağımlılığının genel sebepleri ve sonuçları ile bağımlılığı azaltmaya yönelik politikalar üzerinde durulmaktadır. İlgili literatür tanıtıldıktan sonra seçilmiş sektörlerde 2013-2024 dönemine ait ihracat ve ithalat verileri kullanılarak ihracatın ithalatı karşılama oranı tartışılmaktadır.

1. Temel Kavramlar ve Kuramsal Saptamalar

Uluslararası ticaret akımlarının yönü bakımından ayrışan bileşenlerinden ihracat, bir ülkenin diğer ülkelere sattığı; ithalat ise, bir ülkenin diğer ülkelere satın aldığı mal ve hizmetlerin parasal değeri ya da miktarını ifade etmektedir. İhracat ve ithalat toplamı dış ticaret hacmini oluşturmaktadır; ithalat ihracattan daha fazla ise dış ticaret açığı; ihracat ithalattan daha fazla ise dış fazla meydana gelmektedir.

Bir ekonominin dış ticaret performansının yorumlanmasında dış ticaret hacmi ve dengesi yanında ihracatın ithalatı karşılama oranı, farklı yönlerdeki ticaret akımları arasındaki etkileşime işaret etmek bakımından anlamlı bir göstergedir. Zira dış ticaret açığı döviz piyasasında denge ve kur oynaklığı bu orandan etkilenmektedir. Aynı ülkenin farklı dönemlerindeki verilerinin mukayesesi, yapısal değişim ve dışa bağımlılığın seyrini yansıtmaktadır.

İhracatın ithalatı karşılama oranı esasında, dış ticaretteki açığın normalize edilerek, birimlerden arındırılmış ölçütüdür. Dolayısıyla, bu ölçümlemede ekonomiler arasında ya da aynı ekonomide dönemler arasında karşılaştırma yaparak daha uygun çıktıya ulaşılabilmektedir (Aydın vd., 2014: 2). İki ülkede dış ticaret açığı, nominal olarak aynı düzeyde olsa bile ihracatın ithalatı karşılama oranı farklılaşabilir.

İhracata konu malların uluslararası piyasalarda rekabetçi koşullarda üretilebilmesi için ara mal ya da hammadde ithalatı, ihracatı ithalata bağımlı kılmaktadır. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de dışa açık büyüme stratejisi izlenirken kur politikası ve ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi, dahilde işleme rejimi gibi uygulamalar ithalata bağımlılığın başlıca sebepleri olarak öne çıkmıştır.

Dış denge, otonom döviz gelirleri ile otonom döviz harcamaları arasındaki farkı ifade etmektedir. Ülkeler dış açık problemlerini döviz gelirlerini artırarak çözmeye yöneldiğinde en çok tercih edilen seçenek ihracat olacaktır.

Dış açık sorunu, değişken kur rejiminde kendiliğinden aşılabılır. Ancak, enflasyon problemi yaşıyorsa ihraç mallarının artan fiyatı, otonom dengelenme mekanizmasının işleyişini zayıflatır. Ayrıca kur değişiminin dış denge için beklenen etkisi, dış talep ve ihraç malları arzı yeteri kadar esnek değilse, yeterli olmayacaktır. (Bayraktutan, 2022: 341).

Türkiye'nin ihracat ürünleri, talebin fiyat esnekliği yüksek, dolayısıyla daha kolay vazgeçilebilir iken ithalat ürünleri (petrol, doğal gaz vb), esnekliği düşük ürünlerdir. Bunlar, fiyat artışı görülse de ithal edilmeye devam edilmektedir. Tüm bu koşullara istikrarsız bir döviz piyasası da eklendiğinde, artan ihracat istenen ölçüde olmamakta ve bağımlılık kaçınılmaz hale gelmektedir.

Türkiye'nin büyüme stratejisi ihracata dayalıdır. 1980'li yılların ortalarına gelindiğinde iktisaden kalkınmak ve büyümek isteyen ekonomilerin programlarında ihracata yönelik politikalara önem verilmiştir. Nitekim bu döneme ilişkin Dünya Bankası raporunda ihracatta artışın avantajlarından şu şekilde bahsedilmektedir(World Bank, 1993):

- i. Ölçek ekonomilerden faydalanmak için fırsat oluşmaktadır.
- ii. Kaynak kullanımında artış olacaktır.
- iii. Teknolojik ilerleme gerçekleşir.
- iv. Sınırlı kaynakla yüksek verimlilik sağlanır.
- v. İşgücü üretkenliği oluşur, istihdam artar.
- vi. Toplam faktör verimliliğine etki eder, refah artışı olur.

Dışa açık büyüme stratejisinin dezavantajları da vardır. İktisadi kriz ve pandemi, doğal afet gibi şokların bulaşıcı etkileri uzun vadeli sorunlar üretebilir. Covid-19 pandemisi, ticaret ortaklarında yaşanan durgunluk, bu duruma bir örnek niteliğindedir.

Dahilde işleme rejimi, üreticilerin ihracat yapacakları üründe kullanması koşulu ile, ara mal/girdi ithalatına gümrük vergisi muafiyeti sağlanarak dış ticaret politikasındaki önlemlerle karşılaşmadan üretim için ithalatı kolaylaştıran, ithalat sırasında ödenmesi gereken vergilerin teminata bağlanarak şartlı muafiyet sistemi sayesinde sonradan işlem görmüş ürünün ihracı halinde vergi iadesi yapılmasına dayanan bir rejimdir (Başkol, 2016: 2; Takım ve Ersungur, 2010: 292). Bu düzenleme, ithalatı teşvik ettiğinden, ithalat ve ihracat arasındaki bağımlılığı artırmaktadır. Burada kritik nokta, ihracat hacmini beklenen seviyede artırıp artırmadığıdır. Dahilde işleme rejimi gibi ithalata teşvik sağlayan uygulamaların kontrolü ve her geçen gün değişen koşullara göre revize edilmesi, uygulama dışına çıkan üreticilerin yaptırımlarla durdurulması gerekmektedir.

Verimliliğin ve yurt içi katma değerin geliştirilmesi, ithalata bağımlılığı azaltacak en anlamlı uygulamalardan biri olacaktır. Teknolojik gelişme ve ekonomi yönetiminde etkinlik, uluslararası pazarda rekabeti geliştirerek ihracat gelirlerine pozitif etki yapacaktır. Yüksek katma değerli ürün üretecek şekilde işgücü niteliğinin geliştirilmesine ve ar-ge çalışmalarına daha fazla ağırlık verilmelidir.

Ulusal paranın aşırı değerlenmesi gelişmekte olan ülkelerde dışa bağımlılığı artıran bir başka husustur. Bu bakımdan gerçekçi kur politikasının uygulanması gerekmektedir (Seyidoğlu, 2020: 369). Yüksek enflasyon koşullarına maruz kalmamak için makro iktisadi politikalar rasyonel ve istikrar sağlayıcı olmalıdır.

2. İlgili Literatür

İhracatın ithalatı karşılama oranının, ekonomilerin dış ticaret performansını değerlendirmede anlamlı göstergelerden biri olmasına rağmen, bu çalışma için yapılan literatür taramasında, sınırlı sayıda analiz tespit edilmiş ve bu çalışmalarda farklı iktisadi değişkenlere yer verildiği gözlenmiştir.

Genç vd (2012), 1923-2010 yılları arasında Türkiye’de ihracatın ithalatı karşılama oranı verilerini kullanarak söz konusu dönem için bir model belirlemeye çalışmışlardır. Parçalı basit doğrusal, kareli ve kübik regresyon modellerini oluşturduktan sonra, R^2 değerinin en yüksek ve hata kareler ortalamasının (MSE) en düşük olduğu kübik modelin diğer modellere göre daha etkin olduğu sonucuna varmışlardır.

Aydın vd (2014), Türkiye’nin 1994-2012 dönemi ikili ticaret verilerini kullanarak, ihracatın ithalatı karşılama oranının ticaret ortaklarının döviz kuruna ve Gayri Safi Yurt İçi Hasılasına olan duyarlılığını araştırmışlardır. Ticaret ortaklarının GSYİH’sındaki %1 değişimin, Türkiye’deki karşılama oranını %1,6-1,7 oranında artırdığı sonucuna varmışlardır. Bir başka bulgu ise, aynı ekonomilerde, reel kurlardaki %1 değişimin Türkiye’deki karşılama oranında %0,94-1,45 yükselişe yol açtığını göstermektedir.

Tok vd (2017), Türkiye için yaptıkları TÜİK girdi çıktı verilerine dayalı değerlendirmede, kok ve rafine petrol ürünleri, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme, ana metaller, motorlu kara taşıtları, römork ve yarı römork, kimyasallar ve kimyasal ürünler sektörleri ithalat gereği katsayıları en yüksek olan sektörler olarak ön plana çıkmıştır. Hammadde-yoğun ve sermaye-yoğun sektörlerde ithal girdiler ortalama olarak yerli girdiler ve katma değer toplamı kadar yüksek bir ağırlık taşıırken, ithal girdiyi en düşük oranda kullanan beş sektör, emek-yoğun nitelikli hizmetlerden oluşmaktadır. İthal girdi yoğunluğu yüksek sektörlerde ithalat gereği katsayıları artarken, en düşük yoğunluğa sahip sektörlerde ise aksi yönde bir eğilim gözlenmektedir.

Toker ve Çınar (2018), Mart 2016-Şubat 2018 dönemine ait verilerle, Türkiye’de ihracatın ithalatı karşılama oranı ile BİST Teknoloji endeksi (XUTEK) arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, BİST Teknoloji Endeksi ile ihracatın ithalatı karşılama oranı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Endeks yükseldiğinde, karşılama oranı düşmektedir. Bir başka anlatımla, Türkiye’de gerçekleşen teknolojik gelişmelerin dış ticaret performansını olumlu yönde etki edemeyecek düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır.

3. Seçilmiş Sektörlerde Türkiye İhracat ve İthalat Performansı

3.1.Sektörlere Göre İhracat ve İthalatın Genel Görünümü

Türkiye toplam ithalatında imalat sanayiinin baskın olduğu bilinmektedir. Bu çalışmanın kapsadığı 11 yıllık dönemde toplam ithalat artarken payını %11 düzeyinde koruyan kimyasal ürünler, imalat sanayi içinde önemli bir paya sahiptir. Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler, 2013-2024 yılları arasında %1’den daha az artış kaydetmiştir. Ana metal sanayinin payı ele alınan dönem boyunca istikrarlı artış trendini koruduğu ve sektörler içerisinde en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Tekstil ve giyim eşyaları imalatı, yaklaşık %7’lik düşüşle en dikkat çekici sektörler olmuştur. Tablo-1’de, Türkiye’de 2013 ve 2024 yılları arasında sektörler göre ithalatın yüzde değişimleri verilmektedir.

Tablo-1: Türkiye’de Sektörlere Göre İhracat ve İthalat Payları (%)

	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
	2013	2013	2024	2024
Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	3.14	2.92	3.23	3.19
Gıda ürünlerinin imalatı	7.89	2.48	8.5	3.10
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	12.41	8.04	13.08	10.1
Giyim Eşyalarının İmalatı	9.81	7.51	6.9	1.10
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	7.51	9.81	5.01	1.2
Ana metal sanayi	10.76	13.66	8.5	13.69
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalat	4.52	2.06	4.27	2.02
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	5.99	7.97	5.78	7.19
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	4.47	11.39	6.45	11.11

Kaynak: TÜİK, 2025.

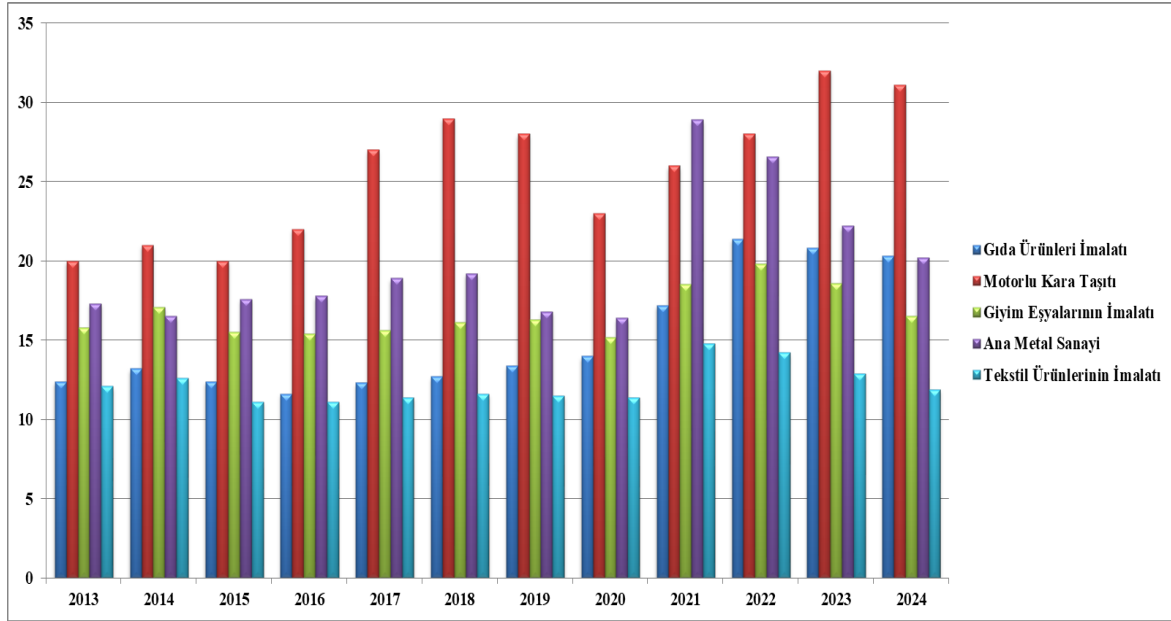
İhracat performansı değerlendirildiğinde, motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler sektörü payının toplam ihracatın %10’undan fazlasını oluşturduğu görülmektedir. Ana metal sanayi, ithalatı olduğu gibi ihracatta da en büyük paya sahip sektörlerdendir. Ancak, ithalat ile mukayese edildiğinde, toplam ithalatı payı %10’un üzerinde iken ihracattaki payı %8,5-10 düzeylerinde kalmaktadır. Gıda ürünleri imalatı, %7-8 dolaylarında bir paya sahip olarak ihracatı ithalatından daha fazla olan sektörler arasında yer almaktadır. Giyim eşyaları ve tekstil ürünleri imalatı sektörleri de benzer durumdadır.

3.2.Sektörlere Göre İhracat, İthalat ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Bu çalışma örneğinde yer verilen her bir sektör için 2013-2024 yılları arasındaki ithalat ve ihracat değerleri ve bu veriler kullanılarak hesaplanmış ihracatın ithalatı karşılama oranı, burada yorumlanacaktır.

Grafik-1’de, ele alınan dönemde yıllık ihracatı, ortalama 11 milyar doların üzerinde gerçekleşen sektörler görülmektedir. 2023 yılı itibarıyla en yüksek ihracat değerine ulaşan motorlu kara taşıtı imalatı, Covid-19 pandemisi etkisinin bariz şekilde hissedildiği 2019-2020 haricinde, yani 2013-2019 arası dönemde, ihracat performansını yükselten bir görünüm sergilemektedir. 2021 ve sonrası dönemde pazarın daha çok elektrikli ve hybrid araçlar istikametinde gelişmesi ve bu alanlara yapılan yatırımlar Türkiye’nin ihracat hacmini artırırken, potansiyel üretimini de yerli teşvikler ile bir üst seviyeye çıkarmıştır. Ford, Renault, Toyota ve Hyundai gibi sektörün önde gelen oyuncularının ihracat değerleri göz önünde bulundurulduğunda en büyük pazar Türkiye için Avrupa pazarıdır.

Grafik-1: Seçilmiş Sektörlerin İhracat Değerleri (Milyar Dolar)

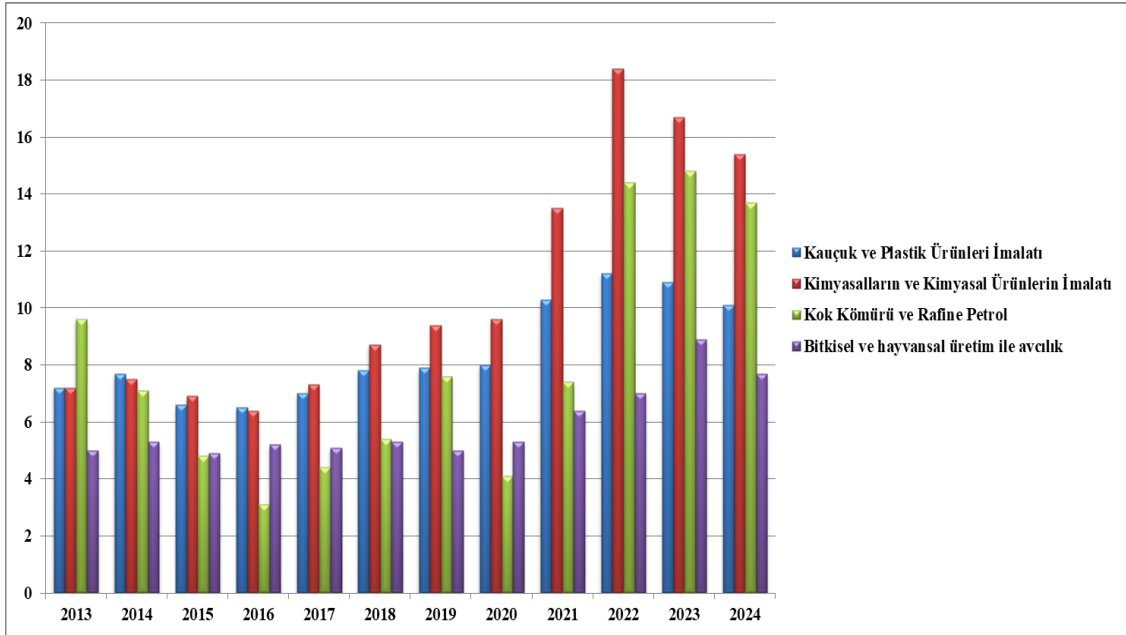
Kaynak: TÜİK, 2025. Not: Yıllık ihracatı 11 milyar doların üzerinde olan sektörler seçilmiştir.

Ana metal sanayi ihracatının, 2021 yılı itibarıyla 25 milyar dolar üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Demir-çelik, alüminyum, bakır ve diğer metalleri içeren bu sektördeki ihracat performansı, Türkiye'yi ABD, AB ve Asya pazarlarında önemli bir ihracatçı konumuna getirmektedir. Gıda ürünleri imalatı, ele alınan dönem boyunca 15 milyar doları aşan yıllık ihracatıyla istikrarlı bir görünüm sergilemektedir. Elverişli coğrafi koşullar, tarımsal üretimde maliyet etkin bir üretim yönteminin izlenmesine olanak sağlamaktadır. Zeytinyağı, süt ve süt ürünleri, et ürünleri, kuru meyveler, bakliyat, hububat, un vb. birçok ürün, Orta Doğu, Avrupa, Çin ve Rusya başta olmak üzere, dünyanın birçok ülkesine ihraç edilmektedir. Pandemi koşullarında artan dış talebin ve bunu karşılayan üretim performansının ihracatta bariz bir artış sağladığı görülmektedir.

Giyim eşyaları imalatı, deri, kürk, iş kıyafeti, dokuma ve örme giyimden oluşmakta ve pandemi etkisinin yaşandığı dönem haricinde 15 milyar doların üzerinde gerçekleşen ihracat performansı ile Türkiye'nin ihracat kalemleri arasında ilk 5 sektör içerisinde yer almaktadır. Tekstil ürünleri imalatının, incelenen dönemde 10-15 milyar dolarlık hacmi ile inişli çıkışlı bir seyir izlediği; 2019 sonrasında düşüş eğilimi yaşadığı görülmektedir.

Grafik-2'de ise yıllık ihracatı ortalama 11 milyar doların altında olan sektörlerin ihracat değerlerine yer verilmektedir. 2020 yılına kadar 8 milyar doların altında ihracat gerçekleştiren kauçuk ve plastik ürünleri imalatı sektörü, 2021 ve sonrasında 10 milyar dolar ve üzerinde bir ihracat performansı ortaya koymaktadır.

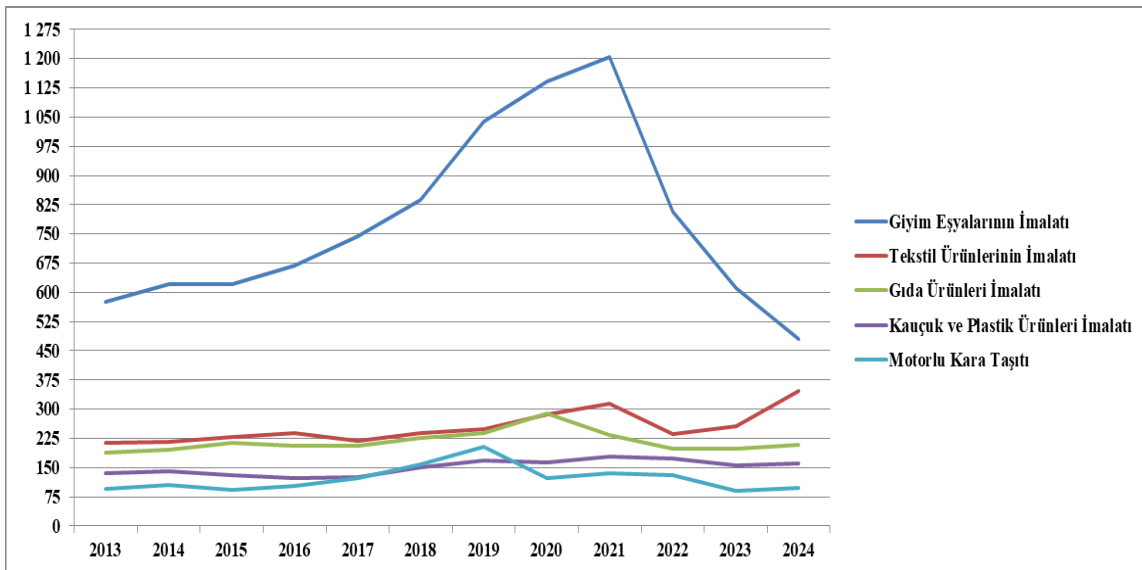
Grafik-2: Seçilmiş Sektörlerin İhracat Değerleri (Milyar Dolar)

Kaynak: TÜİK, 2025. Not: Yıllık ihracatı ortalama 11 milyar doların altında olan sektörler seçilmiştir.

Kimyasallar ve kimyasal ürünler imalat- 2016 yılından başlayarak 2020 yılına kadar büyük ölçüde bir yükseliş trendi yakalamıştır. 2022 yılında yaklaşık 20 milyar dolarlık ihracat yapılan sektörde başlıca pazarlar ABD, İngiltere ve Almanya'dır. Kok kömürü ve rafine petrol imalatı, ihracata, küresel petrol fiyatlarının doğrudan etki ettiği sektörler arasında yer almaktadır. 2022 yılında gerçekleşen ihracat değeri bir önceki yılın iki katı kadardır. Son olarak, bitkisel ve hayvansal ürün imalatı sektörünün, ele alınan dönemde, 4-9 milyar dolar arasında ihracat yapıldığı görülmektedir.

Grafik-3: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı En Yüksek Olan Sektörler(%)

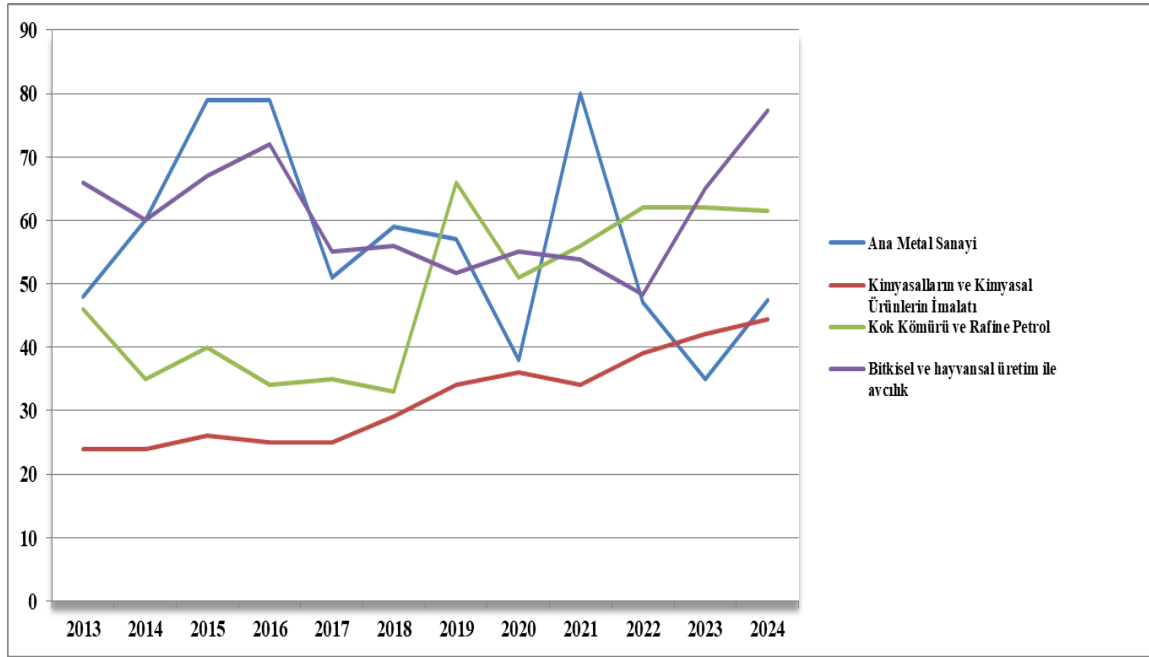
Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak bu çalışma için hazırlanmıştır.

Türkiye imalat sanayii içinde, ihracatın ithalatı karşılama oranı en yüksek olan sektör giyim eşyaları imalatıdır. Grafik-3'te görüldüğü üzere bu sektör, 2013-2023 yılları arasında

%500'ün üzerinde bir karşılama oranına sahiptir. Bir başka anlatımla, yapılan her 100 dolarlık ithalata karşılık en az 500 dolarlık ihracat yapılmaktadır. 2024 yılında sektör özelinde yaşanan düşüşte piyasa koşullarının belirleyici olduğu düşünülmektedir. %200 civarındaki karşılama oranıyla tekstil ürünleri imalatı ve %300'e varan karşılama oranıyla gıda ürünleri imalatı sektörleri de dışa bağımlılığı en düşük sektörler arasında yer almaktadır. Ek olarak, kauçuk ve plastik ürünlerinin imalatı da %100 üzerinde bir karşılama oranı ile bağımlılığın düşük olduğu sektörlerden biridir. Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treylerde karşılama oranı ortalama olarak %100 civarındadır.

Grafik-4'te, ihracatın ithalatı karşılama oranı düşük olan sektörler yer almaktadır. Dış ticaret hacminde en büyük paya sahip olan ana metal sanayiinde Türkiye'nin ithalatı ihracatından çok daha fazladır. İncelenen dönemde, ortalama yıllık %50 düzeyini bile aşamayan karşılama oranı ile dışa bağımlılığın dış ticaret rakamlarına net bir şekilde yansıdığı sektörlerin başında ana metal sanayi yer almaktadır. Ticaret hacmi itibarıyla bu sektörü takip eden kimyasallar ve kimyasal ürünler imalatı sektöründe karşılama oranı da %50'nin altındadır.

Grafik-4: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı Düşük Olan Sektörler (%)

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak bu çalışma için hazırlanmıştır.

Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol, karşılama oranının genel itibarıyla %50'den düşük olduğu sektörlerden biridir. Bununla birlikte, 2022-2024 döneminde %60 düzeyine yaklaşmıştır. Türkiye'nin enerji ve özellikle ham petrolde dışa bağımlılığı, verilere de yansımış bulunmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye, 2013-2024 döneminde, Covid-19 pandemisi etkisinin bariz bir şekilde görüldüğü 2020 yılındaki daralma haricinde, incelenen tüm sektörlerde dış ticaret hacmini artırmıştır. Bu çalışmada tercih edilen 9 alt sektörden 8'i Türkiye dış ticaret hacminin %90'nını oluşturan imalat sanayiine aittir. Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet

faaliyetleri sektörü ise, tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün %95'ten fazlasını ihtiva etmektedir.

Kullanılan veriler üzerinden varılan kritik saptama, artan ihracat hacminin beraberinde ithalatı da artırması; yani dışa bağımlılık düzeyinde yükseliş gözlenmesidir. Dışa açık bir ekonominin dışa bağımlı olmaması uygulamada pek mümkün değildir. Ancak, izlenecek doğru strateji ve uygulanacak politikaların etkisiyle ihracatın ithalatı karşılama oranının, zamanla artırılması hedeflenmelidir.

Türkiye'nin sektörel düzeyde dışa bağımlılığının yükünü tekstil ve gıda ile hafifletilemediği ortadadır. Yüksek katma değerli ürün üretimi ve sürdürülebilir bir büyüme için seçici sektörel destekler yanında, fiyat ve kur istikrarının temin edildiği koşullarda ithal girdi ve teknolojiye dışa bağımlılığının düşürülmesi politika önceliklerinden biri olmalıdır.

İhracatın ithalatı karşılama oranının yüksek olduğu ancak yatay seyrettiği sektörlerde, rekabet gücünü yükselterek mevcut piyasalardaki payı artırma ve yeni piyasalara girme çabası etkili bir biçimde takip edilmelidir. Petrol, ana metal sanayi gibi sektörlerde ihracat performansının, ithalattan bağımsız şekilde yükseltilmesi yoluyla karşılama oranının mevcut seviyenin üzerine çıkarılması, ülke lehine olacaktır. Uluslararası piyasalar yakından izlenmeli; piyasa dinamiklerini doğru kullanan senaryo ve projeksiyonlar geliştirilmeli; tanıtım ve teşviklerin etkin yönetimi yapılmalıdır. Diplomatik, politik ve ekonomik istikrarın sağlanması ve iyileştirilmesine gayret edilmelidir. Yeşil dönüşüm ve dijital dönüşüm gibi uluslararası trendlerde proaktif yaklaşım sergilenmelidir. Türkiye, tarım konusunda coğrafi potansiyelini değerlendirmeli, ürün ve pazar çeşitliliği ile gıda ve özellikle organik besinlere olan talebin arttığı küresel koşullarda ihracat performansını geliştirmelidir.

Teknoloji yatırımları, araştırma-geliştirme faaliyetleri, doğrudan yabancı yatırımlar, işgücü niteliğini yükseltecek ve istihdamı destekleyecek projeksiyonlar, ithal girdi bağımlılığını azalttığı ölçüde ihracatın ithalatı karşılama oranını yükselterek dış ticaret dengesine ve cari açık sorununun yapısal çözümüne katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aydın, Mustafa Faruk, Yusuf Soner Başkaya ve Ufuk Demiroğlu (2014). “Türkiye’de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı”. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ekonomi Notları. 1-10.
- Başkol, Murat Ozan. (2016). “Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığının Dahilde İşleme Rejimi Açısından Analizi”. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(2): 1-19.
- Bayraktutan, Yusuf. (2022). Uluslararası İktisat. İstanbul: Umuttepe Yayınları
- Fadime, Çınar ve Kerem Toker (2018). “Türkiye’de Borsa İstanbul Teknoloji Endeksi (Xutek) İle İhracatın İthalatı Karşılama Oranı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 13(2): 139-150.
- Genç, Aşır, Erkan Oktay ve Ömer Alkan (2012). “İhracatın İthalatı Karşılama Oranlarının Parçalı Regresyonlarla Modellenmesi”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 16(1): 497-511.
- Seyidoğlu, Halil (2020). Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama. 22. Baskı. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Takım, Abdullah ve Ş. Mustafa Ersungur. (2010). “Dahilde İşleme Rejimi: İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi”. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi. 24(2): 289-305.
- Tok, Elif Özcan Orhun Sevinç ve Semih Tümen (2017). İthal Girdi Kullanımında Durum Tespiti ve Farklı Bakış Açıları, 29.12.2017, <https://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/ithal-girdi-kullaniminda-durum-tespiti-farkli-bakis-acilari/> 21.02.2025
- TÜİK (2025).<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2024-53538/03.02.2025>
- World Bank (1993). “The East Asian miracle: Economic Growth And Public”, <https://documents.worldbank.org/en/publication/documentsreports/documentdetail/975081468244550798/main-report> / 16.02.2025

TÜRKİYE SANAYİ SEKTÖRÜNDE ENERJİ TÜKETİMİ - İHRACAT İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan

Kocaeli Üniversitesi SBF İktisat Bölümü İzmit-Kocaeli

e-posta: ybayraktutan@kocaeli.edu.tr ORCID: 0000-0002-4453 -3701

Sümeysa Alperen

Kocaeli Üniversitesi SBE İzmit-Kocaeli

e-posta: sumeyra.alperen@outlook.com

Özet

Sanayi sektörü enerji talebinin, üretim ve ihracatıyla doğrudan ilişkili olduğu teorik bir beklentidir. Zira kullanılan mekanizasyon ve teknoloji düzeyine bağlı olarak hammadde ve ara malların nihai sanayi ürününe dönüştürülmesi enerji kullanımını gerektirir. Türkiye’de sanayi sektörü enerji tüketimi ile imalat sanayi ihracatı arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, 2005-2023 dönemi verileri kullanılarak. zaman serisi analizleri olan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ve Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Bulgular, sanayi ihracatındaki artışın enerji talebini yükselttiğini ve iki değişken arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Türkiye’nin enerji arz güvenliğini sağlamak ve sanayi üretim maliyetlerini düşürmek adına, enerji çeşitlendirme politikaları ve verimlilik artırıcı önlemler kritik önem taşımaktadır. Sanayi sektöründe sürdürülebilir büyüme ve ihracat artışı için enerji verimliliğini, yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik eden politikaların uygulanması ve enerji planlamalarının sanayi stratejileriyle uyumlu hale getirilmesi katkı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Sanayide enerji tüketimi, İmalat sanayi ihracatı, Türkiye ekonomisi

Abstract

The Relationship between Energy Consumption and Exports in Turkish Industrial Sector

It is a theoretical expectation that industrial sector energy demand is directly related to production and exports. Depending on the level of mechanization and technology used, the conversion of raw materials and intermediate goods into final industrial products requires the use of energy. In this study, which aims to determine the relationship between industrial sector energy consumption and manufacturing industry exports in Turkey, the Extended Dickey-Fuller (ADF) unit root test and Granger causality test, which are time series analyzes, were applied using the data of 2005-2023 period. The findings show that the increase in industrial exports increases energy demand and there is a unidirectional causality relationship between the two variables. Energy diversification policies and efficiency measures are critical to ensure Türkiye's energy supply security and reduce industrial production costs. Implementation of policies promoting energy efficiency, domestic and renewable energy resources and harmonisation of energy planning with industrial strategies will contribute to sustainable growth in the industrial sector and increase exports.

Key words: Industrial energy consumption, Exports of manufacturing industry, Turkish economy

GİRİŞ

İktisadi yapıyı şekillendiren üç temel sektörden biri olmakla beraber katma değerli üretim ve istihdama katkısıyla özel bir konumda olan sanayi sektöründe üretim, ham madde ve ara malları nihai ürüne dönüştürme sürecinde enerji tüketimine ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple enerji ile sanayi arasındaki ilişki, iktisadi dinamikleri etkiler.

Enerji kullanımının etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi hem sanayi üretimindeki maliyetleri azaltabilir hem de ihracat potansiyelini artırabilir. Bu bağlamda, enerji yoğun sektörlerden imalat sanayi sektörü toplam enerji tüketiminde büyük bir paya sahip olup, artan üretim hacmi ile birlikte enerji ihtiyacı da yükselmektedir. Bu çalışma, ilgili literatüre katkı sağlamak üzere, Türkiye sanayi sektöründe enerji tüketimini, imalat sanayi ihracatı bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. “Sanayide kullanılan enerji tüketimi ile imalat sanayi ihracatı arasında ilişki vardır” şeklinde kurgulanan temel hipotez, birim kök testi ve nedensellik testleri gibi zaman serisi yöntemleriyle analiz edilmektedir. Ampirik analizde veri seti yıllık bazda olup 2005-2023 dönemi verileri kullanarak elde edilen bulgular yorumlanmakta ve çalışma, önerilerle tamamlanmaktadır.

1. ENERJİNİN ANLAMI VE ÖNEMİ

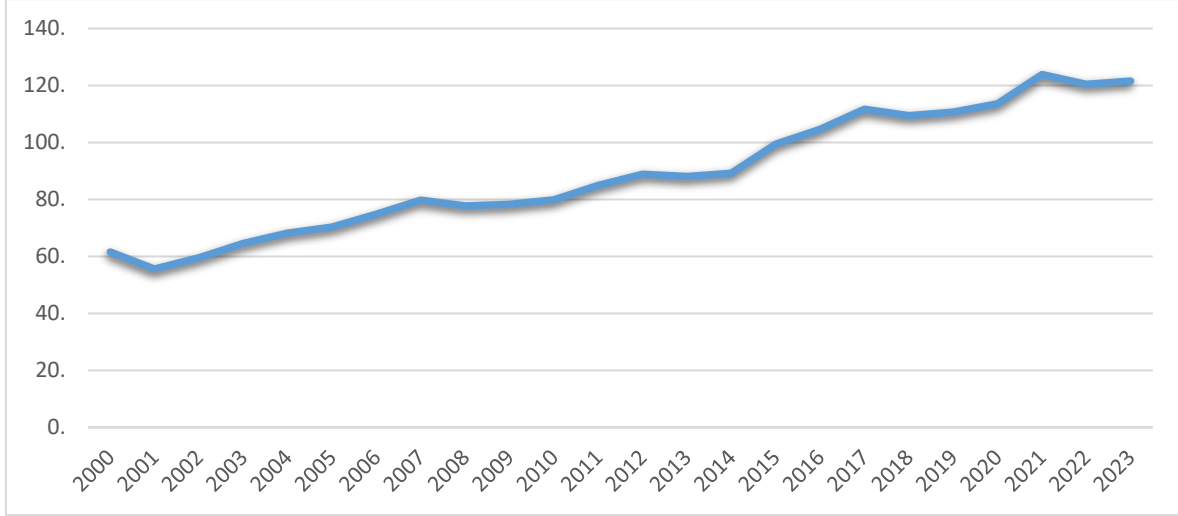
İnsanlık tarihi boyunca hayatın merkezinde yer alan enerji, uygun koşullarda yeterli miktar ve kalitede kullanıldığında, medeniyetlerin ilerlemesine hız kazandırmış (Yılmaz vd., 2016: 206-207) ve yaşam kalitesine katkı sağlamıştır. Kuşkusuz enerji, insan ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşamın sürdürülebilirliği için vazgeçilmez bir faktördür (Saygın, 2020: 84). Üretim aşamalarında, girdilerin transferi, makinelerin çalışması, teknolojik sistemlerin kullanımı, vs için enerjiye ihtiyaç duyulur.

Enerjinin rolü, özellikle Sanayi Devrimi, II. Dünya Savaşı ve 1970'lerdeki petrol krizleri gibi kritik dönemlerde dünya çapında gündeme yerleşmiştir (Güvenoğlu ve Aydın, 2018: 621-622). Sanayi Devrimi sürecinde buharlı makinelerin kullanımının artması, şehirleşme ve nüfus artışı gibi faktörler enerji talebini hızla artırmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden imar faaliyetleri, kalkınma çabaları ve büyüme rekabeti enerji talebinde artışa neden olmuştur. 1970'lerde yaşanan petrol krizleri ise özellikle fosil kaynaklarda dışa bağımlı olan ekonomilerde enerji sıkıntısına ve enerji kaynaklı iktisadi krizlere neden olmuştur. 1980'lerde uluslararası ticaretin yaygınlaşmasıyla enerji talebi sürekli artarken, çevre sorunlarının gündeme gelmesi ve sürdürülebilir kalkınma tartışmaları yeni enerji kaynaklarına yönelimi zorunlu kılmaktadır (Usta, 2016: 182).

2. TÜRKİYE'DE ENERJİ TÜKETİMİ VE SEKTÖREL DAĞILIMI

Türkiye, enerji kaynakları bakımından zengin olan Orta Doğu, Asya ve Kafkas bölgelerine komşu olmasına rağmen enerji kaynakları açısından daha kısıtlı bir konumda yer almaktadır. Düzenli büyüyen Türkiye ekonomisinin artan enerji talebi, ülkenin ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılığını artırarak dış ticaret açığını yükseltmektedir (Karagöl vd., 2016: 10). Öte yandan, bor, uranyum ve toryum gibi elementler açısından sahip olunan rezervler, enerji alanında Türkiye'yi stratejik bir konuma taşımaktadır.

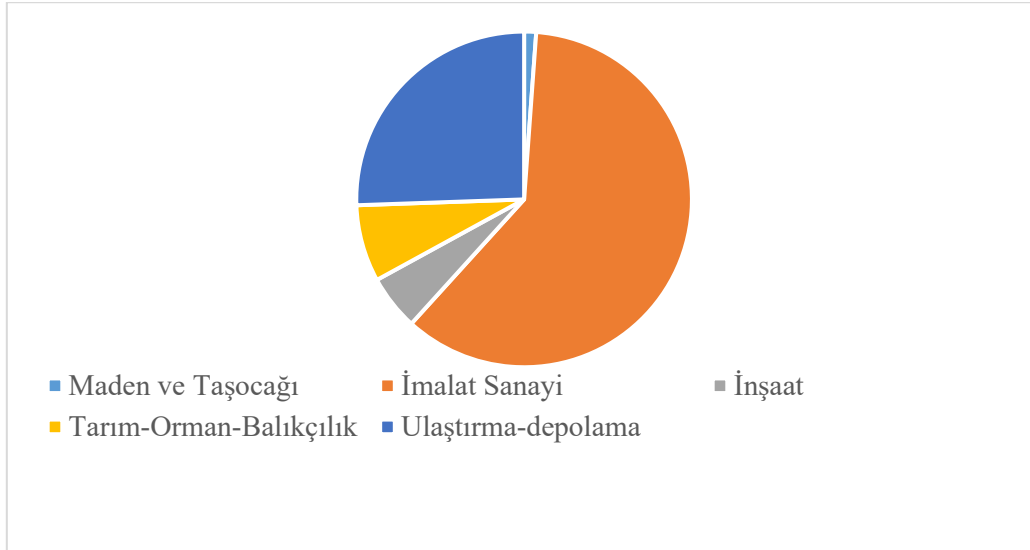
Grafik-1: Türkiye Toplam Nihai Enerji Tüketimi (Ton petrol eşdeğeri, Bin)

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023

Grafik-1’de Türkiye’nin toplam nihai enerji tüketimini bin ton petrol eşdeğer birimi olarak gösterilmektedir. 2000 yılında 61,59 Mtep olan nihai enerji tüketimi 2023 yılında 121,55 ton petrol değerine ulaşmıştır.

Grafik-2: Türkiye’de Toplam Enerji Kullanımı Sanayi Alt Sektörleri (2018-2022)

Kaynak: TÜİK, 2025

2018-2022 yılları arasında Türkiye’de sanayi alt sektörlerinde enerji tüketimini yansıtan Grafik-2’de imalat sanayinin %61 ile en büyük paya sahip olduğunu göstermektedir. Zira demir-çelik, kimya, çimento ve tekstil gibi imalat sanayi alt sektörleri yüksek miktarda enerji gerektirmektedir. Ulaştırma ve depolama sektörü ise, sanayi üretimini destekleyen lojistik faaliyetleriyle %26 paya sahiptir. İnşaat sektörü, ülke düzeyinde tüketilen toplam enerjiden %5, tarım, orman ve balıkçılık sektörü ise %7 pay almaktadır. İmalat sanayinin enerji kullanımında büyük bir paya sahip olması, sektördeki üretimde yüksek enerji talebine ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Demir-çelik, kimya, çimento, cam ve tekstil gibi enerji yoğun sektörler,

üretim aşamalarında büyük miktarda elektrik ve fosil yakıt tüketmektedir (Dünya Bankası, 2022).

3. TÜRKİYE’DE SANAYİ SEKTÖRÜNDE ENERJİ TÜKETİMİ VE İMALAT SANAYİ İHRACATI İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

Bu çalışmada Türkiye’de sanayide kullanılan enerji tüketimi ile imalat sanayi ihracatı değişkenleri arasında nedensellik ilişkisi ekonometrik analize konu edilmiştir. İlk olarak kullanılan değişkenlerin doğal logaritmaları alınmıştır. Ardından serilerin durağan olduğu seviyeler tespit edilmiştir. Bu amaçla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinden yararlanılmıştır. Granger nedensellik analizlerine başlamadan önce uygun gecikme değeri belirlenmelidir. Bu değer için yaygın olarak kullanılan kriterlerden birisi olan Akaike Bilgi Kriteri ile uygun gecikme değeri belirlenerek ekonometrik analiz yapılmıştır.

3.1. Literatür

Enerji tüketimi mevcut literatürde daha çok büyüme ve/veya cari açık ile ilişkisi bakımından tartışmalara konu edilmiş görünmektedir. Görece sınırlı kalan dış ticaret ve ihracat ile etkileşimi konu alan çalışmalar aşağıda özetlenmektedir.

Shahbaz vd. (2014), ticari açıklık ve elektrik tüketimi arasında nedensel ilişkinin varlığını, örnekleme aldıkları ülkeleri yüksek, orta ve düşük gelirli şeklinde gruplandırarak ve 1980-2010 dönemi verilerini kullanarak araştırmıştır. Gruplandırılan ülkeler için farklı sonuçlar bulunulmuştur. Panel eş bütünleşme analizi sonucunda yüksek gelir seviyesine sahip olan ülkeler açısından elektrik kullanımı ve ticari açıklık arasında ters-U şeklinde bir ilişki varken orta ve düşük gelirli ülkelerde bu ilişki U şeklindedir. Bulgulara göre, ticari açıklık ve elektrik kullanımı arasında iki yönlü ilişki vardır.

Kyophilavong vd. (2015), enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve ticari açıklık arasındaki ilişkiyi Tayland için incelemiştir. 1971-2012 yıllarını içeren zaman serisi kullanılarak değişkenler arasındaki olası bir uzun dönemli ilişki eş bütünleşme testi ile kontrol edilmiştir. Bunun yanı sıra Granger nedensellik testine başvurularak değişkenler arasında nedensel bir ilişkinin var olabileceği araştırılmıştır. Bulgulara göre, enerji tüketimi, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki tespiti görülmektedir. Bunun dışında ticari açıklık ve enerji tüketimi arasında karşılıklı bir bağımlılık olduğu; ticari açıklığın enerji tüketimine, enerji tüketiminin de ticari açıklığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Narayan ve Smyth (2005), 1974-2002 dönemi için 6 Ortadoğu ülkesinin yıllık verilerini kullanarak panel eş bütünleşme ve VECM modelleriyle kişi başına düşen elektrik tüketimi, kişi başına GSYİH ve ihracat arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi saptamıştır.

Hossain (2012), Japonya’da enerji tüketimi, ekonomik büyüme, karbondioksit emisyonları ve dış ticaretin etkilerini analiz etmiş; kısa dönemde dış ticaret ve enerji tüketiminden karbondioksit emisyonuna tek yönlü bir nedensellik tespitinde bulunmuştur. Aynı şekilde, ticari açıklıktan enerji tüketimine ve ekonomik büyümeden ticari açıklığa da tek yönlü nedensellik ilişkisi gözlenmiştir.

Erdoğan ve Gürbüz (2014), Türkiye’nin 1970-2009 dönemi yıllık verilerini kullanarak ihracat ve enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi incelemiş; yöntem olarak, Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi, Gregory-Hansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testini kullanmıştır. Eşbütünleşme testi sonucunda, seriler arasında uzun dönemli bir ilişki ve nedensellik testi bulgularıyla, ihracattan enerji tüketimine tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin

varlığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla ihracatın enerji tüketimini etkilediği; ancak enerji tüketiminin ihracatı etkilemediği sonucuna varılmıştır.

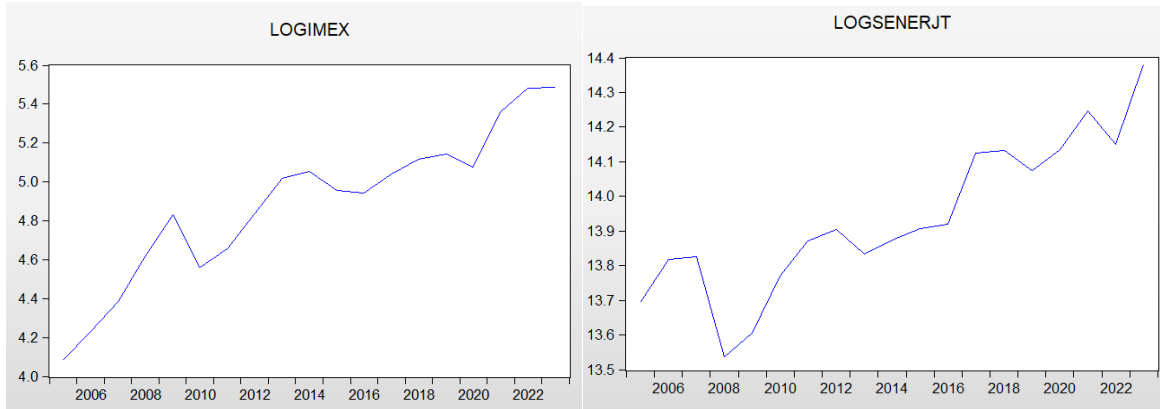
3.2. Model, Analiz ve Bulgular

Bu çalışmanın, Türkiye için sanayi sektörü enerji tüketimi ile imalat sanayi ihracatı arasındaki ilişkiyi saptama temel amacı doğrultusunda kurgulanan modelde yer alan sanayi sektörü enerji tüketimi ve imalat sanayi ihracatı değişkenlerine ait 2005-2023 dönemi yıllık verileri, Eviews 10 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veri seti EIA (Energy Information Administration) ve TÜİK'ten (Türkiye İstatistik Kurumu) temin edilmiştir. Analizde kullanılan serilerin her ikisinin de büyük değerlere sahip olmasından dolayı serilerin durağanlık analizi yapılabilmesi için logaritmaları alınmıştır. Logaritması alınan İmalat sanayi ihracatı serisini LOGİMEX ve Sanayide kullanılan toplan enerji tüketimi serisini LOGSENERJT olarak ifade edilmektedir. Değişkenleri etkileyebilen diğer faktörlerin sabit olduğu varsayılarak kurulan model şu şekildedir;

$$\logimex_t = \beta_0 + \beta_1 \logsenerjt_t + \varepsilon_t$$

Logaritması alınan değişkenlerin zaman içindeki dalgalanmaları Grafik-3'te gösterilmiştir.

Grafik-3: LOGİMEX ve LOGSENERJT Serilerinin zaman içinde dalgalanması

3.2.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Zaman serileri analizinde sahte regresyon önemli bir sorundur. Zira durağan olmayan (birim kök içeren) zaman serileri ile yapılan regresyon analizlerinde elde edilen sonuçlar güvenilir değildir. Birim kök testleri, bu sorunun çıkmasına engel olmaktadır. Yapılan test neticesinde, serilerde birim kök tespit edilirse durağan olmadığına karar verilir. Durağan olmayan zaman serilerin eş-bütünleme ilişkisine sahip olmalarından hareketle değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz etmek yanıltıcı olur (Harris ve Sollis, 2003:41). Bu çalışmada serilerin durağanlığını sınamak için Augmented Dickey Fuller testi uygulanmış ve test sonuçları Tablo-1'de gösterilmiştir. ADF test istatistik değerlerinde hesaplanan değer (-6.072) kritik değerden (-1,970) küçük olduğu için seri durağan hale geldiği anlaşılmaktadır. Her iki değişkenin Schwarz seçim kriterine göre II düzeyinde durağan olması, yapılacak eş bütünleşme ve nedensellik analizleri için bir sorun olmayacağı anlamına gelmektedir. ADF testinin temel denklemleri şu şekildedir:

$$\Delta ie_t = \delta I_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta S_{t-1} + \varepsilon_t$$

$$\Delta ie_t = \mu + \beta t + \delta I_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta S_{t-1} + \varepsilon_t$$

$$H_0 : \delta = 0 \quad (1) \quad H_1 : \delta < 0 \quad (2)$$

(1) H_0 : seri birim köke sahiptir yani durağan değildir. (2) H_1 : seri durağandır.

Tablo-1: ADF Birim Kök Test Sonuçları

D(LOGIMEX,2) has a unit root		t-statistic	prob.
Augmented Dickey-Fuller Test Statistic		-6,0725	0
Test critical values:	1% level	-2,7549	
	5% level	-1,9709	
	10% level	-1,6036	
D(LOGSENERJT,2) has a unit root		t-statistic	prob.
Augmented Dickey-Fuller Test Statistic		-5,1021	0
Test critical values:	1% level	-2,7175	
	5% level	-1,9644	
	10% level	-1,6056	

3.2.2. Uygun Gecikme Uzunluğunun Bulunması

Granger nedensellik analizi uygularken öncelikle ele alınan değişkenler arasında uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi amacıyla VAR modeli tahmin edilmiş ve bu modelden elde edilen minimum gecikme uzunluklarına ilişkin tahmin sonuçları Tablo 2’da özetlenmiştir. Bu süreçte, **Akaike Bilgi Kriteri (AIC)**, **Schwartz Bayeslan Kriteri (SC)** ve **Hannan-Quinn Kriteri (HQ)** gibi bilgi kriterleri kullanılarak, bu kriterlerin minimum değerini veren gecikme uzunluğu seçilir. Bu yöntem, literatürde yaygın olarak kabul edilen bir yaklaşımdır (Kaya ve Coşkun, 2015: 181).

Tablo-2: Modelin Gecikme Değerleri

Gecikme uzunluğu	Değişkenler	AIC	SC	HQ
1	Logimex	-1,135	-1,036	-1,121
1	Logsenerjt	-1,243	-1,144	-1.229

3.2.3. Granger Nedensellik Testi

Granger (1969), nedenselliği şu şekilde ifade edilir: “Y’nin öngörüsü, X’in geçmiş değerleri kullanıldığında X’in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha iyi sonuç alıyor ise X, Y’nin Granger nedenidir”. Bu tanımlamanın doğruluğu test edildikten sonra ilişki $X \rightarrow Y$ şeklinde gösterilir. Bu test ile bir öngörü değil nedensellik çıkarımı yapıldığı için değişkenlerin önceden durağanlaştırılması gerekir (Ata ve Yücel, 2003: 103).

$$ie = \sum_{i=1}^k aie(t-i) + \sum_{i=1}^k aie \sigma s(t-j) + u(2t) \quad (3)$$

$$s = \sum_{i=1}^k as(t-i) + \sum_{i=1}^k aie \sigma s(t-j) + u(2t) \quad (4)$$

Denklemden yer alan $u(1t)$ ve $u(2t)$, bozucu terimlerinin ilişkisiz olduklarını varsayar. Denklem-3, bugünkü s (enerji tüketimi) değerlerinin geçmiş s değerleri ve ie değerleriyle ilişkili olduğunu; Denklem-4 de benzeri bir davranışı ie (sanayi ihracatı) için öngörmektedir (Barut ve Çelik, 2021: 54).

Tablo-3: Granger Nedensellik Test Sonuçları

Nedenselliğin yönü	Gecikme	F-istatistiği	Prob. değeri
logimex > logsenerjt	1	0,864	0,0021
logsenerjt > logimex	1	1,454	0,0539

Testin temel ve alternatif hipotezi şu şekildedir.

$$H_0: \beta_i = 0 \quad (5)$$

$$H_a: \beta_i \neq 0 \quad i = 1, 2, \dots, k$$

Tablo-3'te verilen Granger nedensellik testi bulgularına göre, imalat sanayi ihracatı ile sanayide enerji tüketimi arasında istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Bu bulgu, enerji tüketiminin imalat sanayi ihracatını belirlemede etkili olduğunu göstermektedir. İmalat sanayi sektörünün ihracata dayalı büyüme sürecinde enerjiye olan talebinin arttığı bilinmektedir. Bu bağlamda, yapılan ampirik analizler, enerji tüketiminin ekonomik faaliyetler üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğunu ve üretim süreçlerindeki enerji girdisinin ihracat performansını etkilediğini göstermektedir.

SONUÇ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme süreci ve sanayi üretiminde artış, temel girdilerden biri olarak enerji tüketimini artırmaktadır. Enerji talebinin büyük bir çoğunluğu kaynak yetersizliği nedeni ile ithal girdilerden karşılanmaktadır. Bu durum büyük oranda döviz gideri oluşturarak ekonomide kırılganlıkları arttırmaktadır. Aynı zamanda dış ticaret açığı başta olmak üzere ihracatın ithalata bağımlılık oranlarını etkilemektedir. Özellikle de imalat sanayiinde enerji, üretim ve mekanizasyon üzerinden verimliliğin temel bileşenlerindendir.

Bu çalışmada Türkiye'ye ait yıllık verilerle 2005-2023 dönemi için sanayide kullanılan enerji tüketimi ile imalat sanayi ihracatı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Değişkenlerin doğal logaritmaları alınmış ve kullanılan serilerin durağan olduğu seviyeler tespit edilmiştir. Bu amaçla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinden yararlanılmış ve Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Granger nedensellik testi sonucunda Türkiye'de sanayi sektöründe kullanılan enerji ile imalat sanayi ihracatı arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar, sanayi ihracatının genişlemesinin enerji talebini artırdığına işaret etmekte olup, sanayi politikalarının enerji planlamaları ile entegre bir şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme sürecinde geçmiş deneyimler ve küresel enerji trendleri dikkate alınmalıdır. Enerji verimliliğini artırmaya ve ithalata bağımlılığı azaltmaya yönelik aktif politikaların önceliklendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin sahip olduğu doğal gaz arama gemileriyle yürüttüğü keşif faaliyetleri, enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik stratejik adımların önemli bir parçasıdır. Bu keşifler, enerji bağımsızlığını artırarak sanayi sektöründe üretim maliyetlerini düşürebilecek potansiyele sahiptir. Bunun yanı sıra sektörlerin temiz enerji teknolojilerine yönelik çabaları desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynaklarına düşük maliyetlerle erişim, üretim maliyetlerini azaltıp rekabet gücünü ve ihracatı destekleyecektir.

KAYNAKÇA

- Ata, Ahmet Yılmaz ve Fatih Yücel (2003). “Eş Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(12): 97-109.
- Barut, Muhammed Emin ve Emine Çelik (2021). “Türkiye’de Sanayide Tüketilen Elektrik Enerjisi ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Analizi”. Nicel Bilimler Dergisi, 3(1): 43-58. <https://doi.org/10.51541/nicel.900484>
- Doğaner, Ayça. (2022). “Türkiye’de Sanayi Üretiminin İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi: ARDL Sınır Testi ile Bir Değerlendirme”. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 4(2): 44-52. <https://doi.org/10.56493/nkusbmyo.1172948>
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (2023) [EİGM Raporları - T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı/24.01.2025](https://www.enerji.gov.tr/24.01.2025)
- Erdoğan, Savaş ve Süleyman Gürbüz (2014). “Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yapısal Kırılmalı Zaman Serisi Analizi”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (32): 79-87.
- Güvenöglü, Hüseyin ve Celil Aydın (Aralık-2018). “Elektrik Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: İl Bazında Türkiye Örneği (2007-2014)” [Bildiri], II. Uluslararası Ekonomi, Finans ve Ekonometri Sempozyumu, Bandırma, Balıkesir.
- Harris, R. and R. Sollis (2003), Applied Time Series Modelling and Forecasting, England: John Wiley&SonsLtd.
- Hossain S. (2012), “An Econometric Analysis for CO2 Emissions, Energy Consumption, Economic Growth, Foreign Trade and Urbanization of Japan”, Low Carbon Economy, 3: 92-105.
- Karagöl, Erdal T., S. Ahmet Ateş, Salihe Kaya ve M. Kızılkaya (2016). Türkiye’nin Enerjide Merkez Ülke Olma Arayışı. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı SETA, İstanbul: Turkuvaz Y.
- Kaya, A. Ayşe Çoşkun (2006). “İmalat Sanayi İhracatında Uzmanlaşma: Türkiye-Avrupa Birliği Analizi (1991-2003)”. Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(6): 73-82.
- Kyophilavong, P., Shahbaz, M., Anwar, S., & Masood, S. (2015). “The energy-growth nexus in Thailand: does trade openness boost up energy consumption?”, Renewable and Sustainable Energy Reviews, 46: 265-274
- Narayan, P. K., and Smyth, R. (2005). “Electricity consumption, employment and real income in Australia evidence from multivariate Granger causality tests”. Energy Policy, 33(9): 1109-1116. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2003.11.010>
- Saygın, Serap Ü. (2020). “Enerji Tüketimi, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: BRICS-T Örneği”. İçinde: Mehmet Dağ ve Ayşe Atılğan Yaşa (ed.), Enerji Sektöründe İktisadi ve Mali Araştırmalar, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Shahbaz, M., Nasreen, S., Ling, C. H., & Sbia, R. (2014). “Causality between trade openness and energy consumption: What causes what in high, middle and low income countries”. Energy policy, 70: 126-143.
- Soydal, Haldun, Zekeriya Mızrak ve Murat Çetinkaya (2012). “Makro Ekonomik Açından Türkiye’nin Alternatif Enerji İhtiyacının Önemi”. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (11): 117-137
- TUİK, (2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kati-Yakitlar-Aralik-2022-49693> / 24.01.2025

- Usta, Can. (2016). “Türkiye’de Enerji Tüketimi Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bölgesel Analizi”. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, (2): 181-201.
<https://doi.org/10.20979/ueyd.31660>
- Yılmaz, Alper, Serap Ü. Kelleci ve Aziz Bostan (2016). “Türkiye İmalat Sanayiinde Enerji Tüketiminin İncelenmesi: Ayrıştırma Analizi”. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 9(1): 205-224

GENÇLERDE BENLİK SAYGISI VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİ

THE EFFECT OF SELF-ESTEEM AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE ON LIFE SATISFACTION IN YOUTH

Öğr. Gör. Ahmet TÜRK¹, Doç. Dr. Meral ÖZTÜRK², Uzm. Sena TÜRK³

¹ Sinop Üniversitesi, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, aturk@sinop.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0001-5782-3794

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, mrozturk@cumhuriyet.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0001-7570-5361

³ Sinop Üniversitesi, shu.senakaya@gmail.com - ORCID ID: 0009-0002-3630-9045

ÖZET

Gençlik dönemi, bireyin kimlik gelişimi, öz değerlendirme ve psikolojik dayanıklılık süreçlerini yoğun bir şekilde deneyimlediği, aynı zamanda yaşam doyumunun temellerinin atıldığı kritik bir yaşam evresidir. Gençlerin yaşam doyumu, genel yaşam kalitesinin ve mutluluğunun bir göstergesi olarak, bireylerin hem psikolojik hem de sosyal işlevselliklerini etkileyen önemli bir faktördür. Bu dönemde benlik saygısı ve psikolojik sağlık, bireylerin yaşam doyumunu etkileyen iki önemli psikolojik faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, benlik saygısı ve psikolojik sağlık gibi bireysel özelliklerin, gençlerin yaşam doyumundaki belirleyici rolleri giderek artan bir araştırma alanı haline gelmiştir. Buradan hareketle bu araştırma gençlerde benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığın yaşam doyumu üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nicel yaklaşım benimsenmiş olup tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya 174'ü (%63) kadın ve 102'si (%37) erkek olmak üzere 276 kişi katılmıştır. 18-35 yaş aralığındaki katılımcıların yaş ortalaması $\bar{x}=23,73\pm3,69$ 'tür. Araştırmada veriler kişisel bilgi formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Yaşam doyumu ve psikolojik sağlık ölçeğinden alınan puan arttıkça katılımcıların yaşam doyumu ve psikolojik sağlamlığı artmaktadır. Benlik saygısı ölçeğinden alınan puanın yüksekliği ise benlik saygısının düşüklüğünü ifade etmektedir. Verilerin analizinde Pearson korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda katılımcıların orta düzeyde benlik saygısı, psikolojik sağlık ve yaşam doyumuna sahip olduğu saptanmıştır. Yapılan korelasyon analizinde yaşam doyumu ile benlik saygısı arasında negatif yönlü, yaşam doyumu ile psikolojik sağlık arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizinde elde edilen sonuçlara göre benlik saygısı ve psikolojik sağlık yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Sonuç olarak gençlerde benlik saygısı ve psikolojik sağlık arttıkça yaşam doyumlarının arttığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Yaşam doyumu, benlik saygısı, psikolojik sağlık, gençler.

ABSTRACT

The period of youth represents a critical phase of life, during which individuals engage in the processes of identity formation, self-evaluation, and the development of psychological resilience. Concurrently, the foundations of life satisfaction are established. The life satisfaction of young people is an important factor affecting both psychological and social functioning, as well as serving as an indicator of general life quality and happiness. During this period, self-esteem and psychological resilience emerge as two pivotal psychological factors influencing an individual's life satisfaction. In this context, the role of individual characteristics such as self-esteem and psychological resilience in the life satisfaction of young people has become an increasingly prominent area of research. In consideration of the aforementioned factors, this study aims to examine the impact of self-esteem and psychological resilience on life satisfaction in young people. A quantitative approach was employed in the study, with a survey model being used. A total of 276 individuals participated in the study, with 174 (63%) identifying as female and 102 (37%) as male. The mean age of the participants was 23.73 ± 3.69 , with a range of 19 to 35 years. The data were collected using a personal information form, the Rosenberg Self-Esteem Scale, the Brief Psychological Resilience Scale and the Life Satisfaction Scale. As the score obtained from the Life Satisfaction and Psychological Resilience Scale increases, the Life Satisfaction and Psychological Resilience of the participants increases. Conversely, the higher the score obtained from the Self-Esteem Scale, the lower the Self-Esteem. Pearson correlation and multiple linear regression analyses were employed for the purpose of analyzing the data. The results of the analyses indicated that the participants exhibited moderate levels of self-esteem, psychological resilience, and life satisfaction. The correlation analysis revealed a significant negative correlation between life satisfaction and self-esteem, as well as a significant positive correlation between life satisfaction and psychological resilience. The results of the multiple linear regression analysis indicate that self-esteem and psychological resilience exert a significant influence on life satisfaction. Consequently, it was established that an enhancement in self-esteem and psychological resilience among young people is associated with an increase in their life satisfaction.

Keywords : Life satisfaction, self-esteem, psychological resilience, youth.

1. GİRİŞ

Gençlik dönemi, bireyin kimlik gelişimi, öz değerlendirme ve psikolojik dayanıklılık süreçlerini yoğun bir şekilde deneyimlediği, aynı zamanda yaşam doyumunun temellerinin atıldığı kritik bir yaşam evresidir (Yang, 2024). Bu dönemde bireyler hem kendilerine hem de çevrelerine ilişkin anlamlandırma süreçlerini geliştirirken, yaşadıkları sosyal, duygusal ve akademik deneyimler yaşam doyumlarını önemli ölçüde etkileyebilir (Sim ve Jo, 2024; Yang, 2024). Yaşam doyumunu, bireyin hayatının genel kalitesine ilişkin öznel bir değerlendirme sürecini ifade etmekte ve kişinin yaşamdan aldığı tatmini yansıtmaktadır (Dağlı ve Baysal, 2016).

Gençlik döneminde benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık, bireylerin yaşam doyumunu etkileyen iki önemli psikolojik faktör olarak öne çıkmaktadır (Eraslan, 2014; Radhika, 2024; Supervía vd., 2023). Benlik saygısı, bireyin kendisine yönelik genel değerlendirmesi ve kendisiyle ilgili olumlu ya da olumsuz algıları olarak tanımlanmaktadır. Bireyin hem kişisel hem de sosyal yaşamında anlamlı bir role sahiptir (Rosenberg, 1965). Düşük benlik saygısı

duygusal problemler, depresyon ve kaygı gibi psikolojik zorlukların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilirken yüksek benlik saygısına sahip bireyler, kendilerini daha değerli hissetmekte, güçlü bir özgüven geliştirmekte ve hayattan daha fazla doyum almaktadır (Rizwan vd., 2022; Turgut ve Erden-Çınar, 2021).

Benlik saygısının yanında, bireyin zorluklarla başa çıkabilme kapasitesini ifade eden psikolojik sağlamlık, gençlerin yaşam doyumuna olan etkisiyle dikkat çeken bir diğer önemli kavramdır. Psikolojik sağlamlık, bireylerin stresli yaşam olaylarına uyum sağlama ve bu süreçlerden güçlenerek çıkma becerisini ifade eden bir kavramdır (Masten, 2001). Psikolojik sağlamlığı yüksek olan bireyler, sorunlara karşı daha dayanıklı bir tutum sergileyerek, yaşamdan daha fazla doyum alabilmektedir (Sclanavo, 2023). Araştırmalar, psikolojik sağlamlık düzeyinin artmasının bireyin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını olumlu yönde etkilediğini ve yaşam kalitesini yükselttiğini göstermektedir (Alibekiroğlu vd., 2018; Durak, 2021; Eser vd., 2023; Sclanavo, 2023).

Son yıllarda benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık gibi bireysel özelliklerin, gençlerin yaşam doyumundaki belirleyici rolleri giderek artan bir araştırma alanı haline gelmiştir (Alibekiroğlu vd., 2018; Çetinceli ve Acar, 2022; Durak, 2021; Eser vd., 2023; Radhika, 2024; Sclanavo, 2023; Supervía vd., 2023). Özellikle, bu faktörlerin gençlerin öznel iyi oluşlarını ve hayattan aldıkları doyumunu nasıl etkilediği konusu, psikoloji ve sosyal hizmet gibi disiplinler için büyük bir öneme sahiptir. Gençlerin benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin yaşam doyumlarına olan etkisini incelemek hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemli çıkarımlar sunabilir. Bu bağlamda bu çalışma, gençlerde benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin yaşam doyumunu üzerindeki etkilerini inceleyerek, bireylerin ruhsal iyilik hallerini destekleyecek uygulamalara ve politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Özellikle, hızlı değişimlerin ve teknolojik gelişmelerin etkisi altında şekillenen günümüz gençliğinin bu süreçlere nasıl yanıt verdiğini anlamak, eğitim, sosyal politika ve psikolojik danışmanlık alanlarında yapılacak düzenlemeler için yol gösterici olacaktır. Elde edilen bulguların, gençlere yönelik psikososyal müdahalelerin tasarlanmasında ve bireylerin olumlu yaşam deneyimlerini artırmada önemli katkılar sunması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Nicel yaklaşımın benimsendiği çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 18-35 yaş aralığındaki gençler oluşturmaktadır. Örneklemine ise kolayda v kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak ulaşılan 276 genç oluşturmaktadır. 18-35 yaş aralığındaki katılımcıların yaş ortalaması $\bar{x}=23,73\pm3,69$ 'tür. Katılımcıların 174'ü (%63) kadın ve 102'si (%37) erkektir.

Veri Toplama Araçları

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlanması Çuhadaroglu (1986) tarafından yapılmıştır. Ölçek, 12 alt kategoride toplam 63 sorudan oluşmakta olup ilk 10 maddesi Benlik Saygısı boyutunu ölçmektedir. Bu çalışmada da benlik saygısını ölçmek için söz konusu 10 madde kullanılmıştır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği benlik saygısının düşüklüğünü ifade etmektedir. Rosenberg (1965) tarafından yapılan çalışmada Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının 0,77–0,88 arasında değiştiği saptanmıştır. Çuhadaroglu (1986) tarafından yapılan çalışmada da test-tekrar test güvenirlik katsayısının 0,48–0,79 arasında değiştiği bulunmuştur. Bu çalışmada ise Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ,68 olarak hesaplanmıştır.

Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

Smith ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlanması Doğan (2015) tarafından yapılmıştır. Ölçek 5’li likert (1=Hiç uygun değil...5=Tamamen uygun) tipinde 6 maddeden oluşmaktadır. Tek boyuttan oluşan ölçekte 3 madde (2,4,6.maddeler) tersten kodlanmaktadır. Ölçekten alınan puan arttıkça katılımcıların psikolojik sağlamlık düzeyi artmaktadır. Doğan’ın (2015) çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0,83$ ’tür. Bu çalışmada ise bu değer $\alpha=0,87$ olarak hesaplanmıştır.

Yaşam Doyumu Ölçeği

Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen ölçek Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçeye adapte edilmiştir. Ölçek 5’li likert tipinde cevaplanan 5 maddeden oluşmaktadır. Tek boyuttan oluşan ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği yaşam doyumunun yüksekliğini ifade etmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0,88$ ’dir. Bu çalışmada da iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0,86$ olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında veriler kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak çevrimiçi anket tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 276 gençle çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada verilerin analizinde SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada Pearson korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri uygulanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen tüm sonuçlar %95 güven aralığında ve 0,05 hata payında değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişki

Katılımcıların benlik saygısı ortalaması $\bar{x}=1,35\pm0,99$; psikolojik sağlamlık ortalaması $\bar{x}=3,02\pm0,96$ ve yaşam doyum ortalaması $\bar{x}=2,94\pm0,97$ ’dir. Buna göre gençler orta düzeyde benlik saygısına, psikolojik sağlamlığa ve yaşam doyumuna sahiptir. Değişkenler arası ilişki

incelendiğinde yaşam doyumu benlik saygısı ($r=-0,473$; $p<0,01$) arasında negatif yönlü, yaşam doyumu ile psikolojik sağlamlık ($r=0,400$; $p<0,01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişki

Değişkenler	n	Min.	Max.	$\bar{x}$	ss.	1	2	3
1. Benlik Saygısı	276	0,00	3,84	1,35	0,99	1		
2. Psikolojik Sağlamlık	276	1,00	5,00	3,02	0,96	-0,361**	1	
3. Yaşam Doyumu	276	1,00	4,80	2,94	0,97	-0,473**	0,400**	1

** $p<0,01$

Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlığın Yaşam Doyumuna Etkisi

Araştırmada benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığın gençlerin yaşam doyumuna etkisinin incelenmesi amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Yapılan regresyon modelinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(2,273)}=54,265$; $p<0,05$). Analizde benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığın gençlerdeki yaşam doyumunu %28 ($R^2=0,28$) düzeyinde açıkladığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre benlik saygısı ($\beta=-0,378$; $p<0,05$) ve psikolojik sağlamlığın ($\beta=0,263$; $p<0,05$) gençlerin yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Buna göre gençlerde benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık arttıkça yaşam doyumları artmaktadır.

Tablo 2. Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlığın Yaşam Doyumuna Etkisi

Değişkenler	β	t	p	F	R^2
Benlik Saygısı	-0,378	-6,895	0,00*	54,265	0,28
Psikolojik Sağlamlık	0,263	4,797	0,00*		

* $p<0,05$

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma gençlerin benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin yaşam doyumları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 174'ü (%63) kadın ve 102'si (%37) erkek olmak üzere 276 kişi katılmıştır.

Araştırmanın birinci bulgusu, benlik saygısının yaşam doyumu ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve benlik saygısı düzeyleri arttıkça gençlerin yaşam doyumlarının arttığıdır. Bulgu literatürü destekler niteliktedir (Çetinceli ve Acar, 2022; Radhika, 2024; Supervía vd., 2023). Benlik saygısı bireyin kendisine yönelik olumlu algılarını ve öz değerini ifade etmektedir (Rosenberg, 1965). Yüksek benlik saygısına sahip bireyler, kendilerine güvenen, başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurabilen ve hayatın zorluklarıyla daha etkili bir şekilde baş edebilen bireylerdir (Rizwan vd., 2022; Turgut ve Erden-Çınar, 2021). Bu özellikler, yaşam doyumunu artıran önemli psikolojik faktörlerdir (Kelle ve Uysal-Irak, 2018). Bu noktada yüksek benlik saygısı, bireylerin yaşam olaylarını daha olumlu bir şekilde yorumlamalarına ve stresle başa çıkma kapasitelerinin artmasına katkı sağlamaktadır (Hamarta vd., 2009). Gençler, olumlu bir

benlik algısına sahip olduklarında, hedeflerine ulaşma konusunda daha motive olabilir ve başarısızlık durumunda kendilerini daha az suçlayabilirler. Bu da yaşam memnuniyetlerini artırabilir. Bunun yanında, yüksek benlik saygısına sahip gençler, çevrelerindeki kişilerden daha fazla sosyal destek alma eğilimindedir (Hamarta vd., 2009). Çünkü bu gençler sağlıklı ilişkiler kurmaya daha açıktırlar. Bu sosyal destek, yaşam doyumunu destekleyen önemli bir faktördür (Topkaya ve Kavas, 2015). Öte yandan benlik saygısı düzeyi yüksek olan bireyler, kendilerini değerli görme eğilimindedir (Dönmez, 1985). Bu da onların yaşamın anlamını daha olumlu bir çerçevede değerlendirmelerini sağlayarak yaşamdan daha fazla tatmin olmalarını teşvik edebilir.

Araştırmanın ikinci bulgusu, psikolojik sağlamlığın yaşam doyumunu ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arttıkça yaşam doyumlarının arttığıdır. Bulgu literatürle benzerlik göstermektedir (Alibekiroğlu vd., 2018; Durak, 2021; Eser vd., 2023; Sclanavo, 2023). Gençlerde psikolojik sağlamlık ile yaşam doyumunu arasındaki anlamlı ilişkinin muhtemel nedenleri, psikolojik sağlamlığın bireylerin zorluklarla başa çıkma kapasitesine, stresle mücadele becerilerine ve yaşamın olumsuzluklarını daha pozitif bir şekilde değerlendirme yeteneğine doğrudan katkı sağlamasıyla açıklanabilir. Nitekim, psikolojik sağlamlık düzeyi yüksek bireyler, karşılaştıkları stresli durumları büyütmeden çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirebilir ve kendilerine daha fazla güvenebilirler (Öz ve Bahadır-Yılmaz, 2009). Bu durum, bireylerin yaşamdan aldıkları tatmini artırabilir. Ayrıca, psikolojik sağlamlık bireylerin sosyal ilişkilerinde daha sağlıklı sınırlar kurmalarına ve destek sistemlerinden daha etkin bir şekilde yararlanmalarına olanak tanımaktadır (Sharp vd., 2023). Bununla birlikte gençlik döneminde yaşanan kimlik arayışları ve belirsizlikler karşısında psikolojik sağlamlık, duygusal dengeyi koruma, amaç oluşturma ve pozitif bir bakış açısı geliştirme süreçlerini desteklemektedir (Johnson ve Nozick, 2011). Tüm bu faktörler, gençlerin yaşamlarından doyum almalarına neden olabilir.

Araştırmanın bulguları, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin gençlerin yaşam doyumunu artırdığını göstermektedir. Bu doğrultuda, gençlerin yaşam doyumunu artırmaya yönelik müdahaleler geliştirilirken benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığı destekleyen programlar önceliklendirilmeli ve gençlerin hem kendilerine olan güvenlerini hem de zorluklarla başa çıkma yeteneklerini artıracak şekilde desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda gençlere bireysel farkındalık kazandıracak, yeteneklerini keşfetmelerini sağlayacak ve kendilerine yönelik olumlu bir algı geliştirecek grup çalışmaları ve bireysel danışmanlık süreçlerini içeren uygulamalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca, gençlerin karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma becerilerini artırmak amacıyla dayanıklılık geliştirme programları hayata geçirilebilir. Psikolojik sağlamlığın artırılmasında sosyal destek sistemlerinin önemi büyüktür. Bu nedenle, gençlerin aile, arkadaş ve sosyal çevreleriyle sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için sosyal beceri eğitimi gibi uygulamalar önerilebilir. Aynı zamanda, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık üzerinde olumsuz etkisi olabilecek akran zorbalığı, sosyal medya baskısı ve benzeri risk faktörlerine karşı farkındalık yaratacak eğitimler düzenlenmelidir. Bununla birlikte gençlerin yaşam doyumlarını artıracak kültürel, sportif ve sanatsal faaliyetler desteklenmeli, bu tür aktivitelerin gençlere ücretsiz veya düşük maliyetli sunulması sağlanmalıdır.

4. KAYNAKÇA

- Alibekiroğlu, P. B., Akbaş, T., Ateş, F. B., & Kırdök, O. (2018). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumu ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkide öz anlayışın aracı etkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27(2), 1-17.
- Çetinceli, K., & Acar, Ö. F. (2022). Benlik Saygısı, Yaşam Doyumu ve Akademik Başarı Arasındaki İlişki: Lojistik Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 13(34), 412-425. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.960133>
- Çuhadaroğlu, F. (1986). Adölesanlarda benlik saygısı [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(59). <https://doi.org/10.17755/esosder.263229>
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. Journal of Personality Assessment, 49 (1), 71-75.
- Doğan, T. (2015). Kısa psikolojik sağlık ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. The Journal of Happiness & Well-Being, 3(1), 93-102.
- Dönmez, A. (1985). Denetim odağı, kendine saygı ve üç değişken: Çevre büyüklüğü, yaş, aile ortamı. Eğitim ve Bilim, 10(55), 4-15.
- Durak, İ. (2021). Psikolojik sağlık ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı etkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20(78), 1175-1190. <https://doi.org/10.17755/esosder.816639>
- Eraslan, Ö. (2014). Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlık ile depresif belirtiler ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkide benlik saygısı, pozitif dünya görüşü ve umudun aracı rolünün incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eser, B. Ö., Muezzin, E. E., & Karaaziz, M. (2023). Yetişkinlerde psikolojik sağlık ve yaşam doyumunun mutluluğu yordamasının incelenmesi. EKEV Akademi Dergisi (95), 41-54. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1250211>
- Hamarta, E., Arslan, C., Saygın, Y., & Özyeşil, Z. (2009). Benlik saygısı ve akılcı olmayan inançlar bakımından üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma yaklaşımlarının analizi. Değerler Eğitimi Dergisi, 7(18), 25-42.
- Johnson, E. A., & Nozick, K. J. (2011). Personality, adjustment, and identity style influences on stability in identity and self-concept during the transition to university. Identity: An International Journal of Theory and Research, 11(1), 25-46. <https://doi.org/10.1080/15283488.2011.540737>
- Kelle, Ö., & Uysal Irak, D. (2018). Resilience as a mediator between affect, coping styles, support and life satisfaction. Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi, 2(3), 73-86. <https://doi.org/10.31461/ybpd.426836>
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. American Psychologist, 56(3), 227-238. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.227>

- Öz, F., & Bahadır-Yılmaz, E. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlamlık. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 16(3), 82-89.
- Radhika, D. (2024). Effect of self-esteem on life satisfaction among adolescents. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research, 10 (1), 655-659. <https://doi.org/10.36713/epra15693>
- Rizwan, H. C., ur Rahman, S., Habib, O., Khan, M. A. W., Malik, S. B., & Minhas, I. A. (2022). Relationship of Self-esteem with Depression, Anxiety and Stress among Pakistani medical students. Pakistan Journal of Medical & Health Sciences, 16(02), 176-178. <https://doi.org/10.53350/pjmhs22162176>
- Rosenberg, M. (1965). Society and the adolescent self-image. New Jersey: Princeton University Press.
- Sclanavo, M. (2023). Examining resilience and its role in positive psychological outcomes. Interdisciplinary Journal Papier Human Review, 4(1), 1-9. <https://doi.org/10.47667/ijphr.v4i1.233>
- Sharp, P., Oliffe, J. L., Kealy, D., Rice, S. M., Seidler, Z. E., & Ogrodniczuk, J. S. (2023). Social support buffers young men's resilient coping to psychological distress. Early Intervention in Psychiatry, 17(8), 784-791. <https://doi.org/10.1111/eip.13371>
- Sim, E., & Jo, H. I. (2024). Impact of Self-Identity on Life Satisfaction amongst Adolescents: Mediating Effect of Sense of Community. Korean Association For Learner-Centered Curriculum And Instruction, 24(15), 421-432.
- Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Jennifer Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. International Journal of Behavioral Medicine, (15), 194–200.
- Supervía, P. U., Salavera Bordás, C., Juarros Basterretxea, J., & Latorre Cosculluela, C. (2023). Influence of psychological variables in adolescence: the mediating role of self-esteem in the relationship between self-efficacy and satisfaction with life in senior high school students. Social Sciences, 12(6), 329. <https://doi.org/10.3390/socsci12060329>
- Topkaya, N., & Kavas, A. B. (2015). Algılanan sosyal destek, yaşam doyumu, psikolojik yardım almaya ilişkin tutum ve niyet arasındaki ilişkiler: Bir model çalışması. Turkish Studies, 10(2), 979-996. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7768>
- Turgut, T., & Erden Çınar, S. (2021). Düşük öz saygıya bağlı psikolojik sorunlarla başa çıkma ve öz saygıyı artırmaya yönelik psikolojik danışma süreci: Bir olgu sunumu. Humanistic Perspective, 3(2), 281-305. <https://doi.org/10.47793/hp.869623>
- Yang, M. (2024). Adolescence: A Crucial Period of Development Impacting Intellect, Personality, and Social Skills. Interdisciplinary Humanities and Communication Studies, 1(7), 1-3. <https://doi.org/10.61173/w4myjk61>

ÇEVİRİDE EKOLOJİ BAĞLAMINDA BRUNO LATOUR’UN “OU ATTERİR” ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Buse KORKMAZ

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

busekorkmaz293@gmail.com - ORCID 0009-0001-4042-0689

Doç. Dr. Onur ÖZCAN

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

onurozcan@gazi.edu.tr - ORCID 0000-0002-4965-1627

Çevirinin bir bilim olarak kabul edildiği ve çeviri çalışmalarının resmiyet kazanmaya başladığı 1970’li yıllardan bu yana çeviriye ve çeviri sürecine yönelik pek çok kuram ve yol haritası belirlenmiştir. Bu kuramlar ışığında çevirinin amaçları, çevirmenin özellikleri ve çevirinin kalitesi gibi özelliklere yönelik görüşler ortaya atılmış ve bu kuramlar geliştirilerek çeviribilimin kapsamı genişletilmiştir. Çeviride “ekoloji” kavramının varlığı da bu gelişmelerden biridir. Bu kapsamda Eko-Çeviribilim ve Eko-Çeviri kuramları dikkat çekmektedir. Eko-Çeviribilim kuramında çevirinin kendisi bir ekosistem olarak görülür ve bu ekosistemde çevirmenin yeri, ekosisteme uyum süreci, çeviri sırasında yaptığı seçimler incelenir ve çeviri sürecinin bir tür adaptasyon süreci olduğu savunulur. Eko-Çeviri kuramında ise çeviri ve sürdürülebilirlik kavramlarının ilişkisi vurgulanır, çevirmenin ekolojik sorumlulukları olduğu savunulur ve dilsel ve kültürel çeşitliliğin korunması gerektiği söylenir. Bu kuramlar temel alınarak çevre, sosyoloji, felsefe konularında önemli eserler ortaya çıkarmış olan felsefeci, sosyolog ve antropolog Bruno Latour’un 2017 yılında yayımladığı “*Où atterrir?*” adlı eserinin İngilizce ve Türkçe çevirileri çevre temelli örneklemeler çerçevesinde ve Eko-Çeviri/Çeviribilim bağlamında incelenmesi amaçlanmaktadır. Latour’un giderek artan çeşitli ekolojik krizlerin sonuçlarını ve bu krizlere yönelik önerilerini kaleme aldığı deneme türündeki eserinde özellikle çevresel bağlamda dikkat çeken söylemler söz konusu kuramlar ışığında ele alınacaktır. Böylece Fransızca kaleme alınan çevre temalı bir eserin, çevreyi merkezine alan çeviri kuramlarıyla İngilizcedeki ve Türkçedeki dolaşımına bir bakış açısı getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eko-çeviri, Eko-çeviribilim, Bruno Latour, Où atterrir?

KADIN AKADEMİSYENLERDE İŞ-AİLE YAŞAM ÇATIŞMASININ YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİ

THE EFFECT OF WORK-FAMILY LIFE CONFLICT ON LIFE SATISFACTION IN FEMALE ACADEMICS

Doç. Dr. Meral ÖZTÜRK¹, Öğr. Gör. Ahmet TÜRK², Uzm. Sena TÜRK³

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, mrozturk@cumhuriyet.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0001-7570-5361

² Sinop Üniversitesi, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, aturk@sinop.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0001-5782-3794

³ Sinop Üniversitesi, shu.senakaya@gmail.com - ORCID ID: 0009-0002-3630-9045

ÖZET

Kadınların akademik dünyada giderek daha fazla yer alması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları adına önemli bir adım olmakla birlikte, bu başarı bir dizi zorluğu da beraberinde getirmektedir. Kadın akademisyenler, akademik dünyadaki profesyonel sorumlulukları ve ev içindeki ailevi rollerinin arasında sıkışmış bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. Kadın akademisyenlerin akademik kariyerlerinin yoğun talepleri ile ailevi sorumlulukları arasında denge kurmakta zorlanması iş-aile yaşam çatışmasına yol açmaktadır. Bu çatışma, kadın akademisyenlerin yaşamdan almış oldukları doyumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Buradan hareketle bu araştırma kadın akademisyenlerde iş-aile yaşam çatışmasının yaşam doyumuna etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Nicel yaklaşımın benimsendiği çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya yaş ortalaması $\bar{x}=38,10\pm 8,16$ olan 24-65 yaş aralığında 327 kadın akademisyen katılmıştır. Araştırmanın verileri kişisel bilgi formu, iş-aile yaşam çatışması ölçeği ve yaşam doyumunu ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde Pearson korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda katılımcılar orta düzeyde iş-aile çatışması, aile-iş çatışması ve yaşam doyumunu yaşadığı saptanmıştır. Yaşam doyumunu ile iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizinde elde edilen sonuçlara göre aile-iş çatışması yaşam doyumunu anlamlı düzeyde etkilemezken iş-aile çatışması kadın akademisyenlerin yaşam doyumunu üzerinde anlamlı etkiye sahiptir. Sonuç olarak kadın akademisyenlerin iş-aile çatışmaları arttıkça yaşam doyumlarının düştüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : iş-aile çatışması, aile-iş çatışması, yaşam doyumunu, akademisyen, kadın.

ABSTRACT

While the increasing presence of women in the academic world is an important step towards gender equality and women's rights, this achievement brings with it a number of challenges. Women academics live their lives squeezed between their professional responsibilities in the academic world and their family roles at home. The difficulty of women academics in balancing between the intense demands of their academic careers and their family responsibilities leads to work-family life conflict. This conflict may negatively affect the satisfaction of female academics from life. From this point of view, this study aims to examine the effect of work-family life conflict on life satisfaction in female academics. The survey model was used in the research in which quantitative approach was adopted. A total of 327 female academics aged 24-65 with an average age of $\bar{x}=38.10\pm8.16$ participated in the study. The data were collected using demographic information form, work-family life conflict scale and life satisfaction scale. Pearson correlation and multiple linear regression analyses were employed for the purpose of analyzing the data. The results of the analysis indicated that the participants exhibited moderate levels of work-family conflict, family-work conflict, and life satisfaction. A significant negative correlation was observed between life satisfaction and both work-family conflict and family-work conflict. The results of the multiple linear regression analysis indicate that family-work conflict does not exert a significant influence on life satisfaction. Conversely, work-family conflict has a notable impact on the life satisfaction of female academics. As a result, it was determined that life satisfaction of female academicians decreased as work-family conflicts increased.

Keywords : work-family conflict, family-work conflict, life satisfaction, academic, woman.

1. GİRİŞ

Kadınların akademik dünyada giderek daha fazla yer alması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları adına önemli bir adım olmakla birlikte, bu başarı bir dizi zorluğu da beraberinde getirmektedir. Kadın akademisyenler, akademik dünyadaki profesyonel sorumlulukları ve ev içindeki ailevi rollerinin arasında sıkışmış bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu durum, onların hem profesyonel hem de kişisel yaşamlarında önemli zorluklar yaşamasına yol açmaktadır (Avcil, 2021; Yıldırım ve Demirkol, 2024). Bu zorlukların başında, iş-aile yaşam çatışması yer almaktadır. İş-aile yaşam çatışması, bir bireyin iş ve aile hayatı arasındaki rollerin birbirini engellemesi ve bu iki alanın birbirine zıt taleplerinin bireyin yaşamını zorlaştırması durumu olarak tanımlanmaktadır (Greenhaus ve Beutell, 1985).

Akademik kariyerin gerektirdiği yüksek iş yükü, uzun çalışma saatleri, araştırma, ders verme ve yayımlama zorunlulukları gibi etkenler, kadın akademisyenlerin iş yaşamını büyük ölçüde şekillendirirken, ailevi sorumlulukları ve bakım yükümlülükleri de bu sürece eklenmektedir (Altıok-Gürel, 2018; Özateşler-Ülkücan vd., 2023; Topgül, 2016). Bu bağlamda kadın akademisyenler, akademik kariyerlerinin gereksinimleri, aile hayatlarının talepleri arasında sık sık bir denge kurmak zorunda kalmaktadırlar. Özellikle kadınların geleneksel olarak toplumsal olarak belirlenen bakım ve sorumluluk rollerini üstlenmesi, onların akademik

dünyadaki yükümlülükleriyle birleştğinde bir denge kurmak çok daha zor hale gelmektedir (Aydemir ve Demir- Akyl, 2021; Bayramoğlu, 2018). Aile içindeki roller, çocuk bakımı, ev işleri ve diğer ailevi sorumluluklar, kadın akademisyenlerin iş yaşamlarıyla çelişebilmekte ve aile ile iş yaşamları arasında bir rol çatışması meydana getirebilmektedir (Tire, 2023). Kadın akademisyenler için bu çatışma, yalnızca kariyerlerindeki ilerlemeleri sınırlamakla kalmamakta aynı zamanda kişisel yaşamlarını ve psikolojik sağlıklarını da tehdit etmektedir.

İş-aile yaşam çatışması, kadın akademisyenlerin stres ve tükenmişlik gibi psikolojik sorunları daha fazla deneyimlemelerine yol açabilmektedir (Öztürk ve Türk, 2020; Türk, 2022). Bu durum hem profesyonel verimliliklerini hem de yaşam doyumlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle akademik dünyada çalışan kadınlar, yüksek iş yükü, yoğun ders ve araştırma sorumlulukları, akademik yayım ve performans beklentileri gibi etkenlerle hem iş hayatlarında hem de aile içindeki rollerinde denge sağlamaya çalışırken büyük bir baskı altında kalabilirler (Yıldırım ve Demirkol, 2024). Akademik dünyadaki yoğun iş temposu, ailevi sorumluluklarla birleştğinde, kadın akademisyenlerin kişisel ihtiyaçlarını, sosyal yaşamlarını ve sağlıklı aile ilişkilerini ihmal etmelerine yol açabilir. Bu durum, stres, depresyon, tükenmişlik sendromu gibi psikolojik rahatsızlıkları tetikleyebilir (Öztürk ve Türk, 2020; Türk, 2022). Ayrıca, aile ve iş yaşamları arasındaki gerilimler kadınların genel yaşam doyumlarını azaltabilmektedir.

Yaşam doyumu, bireylerin yaşamlarını ne kadar tatmin edici ve anlamlı bulduklarını ifade eden bir kavramdır (Dağlı ve Baysal, 2016). Yaşam doyumunun yüksek olması, bireylerin genel yaşam kalitesinin iyi olduğunu gösterirken, yaşam doyumunun düşük olması, bireylerin stres, tükenmişlik ve psikolojik rahatsızlıklar yaşadığının bir göstergesi olabilir (Demir vd., 2021; Şimşek vd., 2024). Kadın akademisyenlerde iş-aile yaşam çatışmasının yaşam doyumuna üzerindeki etkisi, yalnızca kişisel değil, toplumsal boyutta da büyük bir öneme sahiptir (Okolie ve Uwayah, 2024). Akademik dünyadaki kadınların karşılaştığı bu zorlukların üstesinden gelebilmeleri, onların iş hayatındaki performansları ve aile hayatındaki mutlulukları için kritik bir faktör olabilir. Dolayısıyla, iş-aile yaşam çatışmasının kadın akademisyenlerin yaşam doyumuna etkisi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların akademik dünyadaki konumları açısından daha geniş bir perspektiften ele alınması gereken bir konudur. Buradan hareketle bu çalışma, kadın akademisyenlerin karşılaştığı iş-aile yaşam çatışmasını ve bu çatışmanın yaşam doyumuna üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Nicel yaklaşımın benimsendiği araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki kadın akademisyenler oluşturmaktadır. Örneklemine ise kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak ulaşılan 327 kadın akademisyen oluşturmaktadır. 24-65 yaş aralığındaki kadın akademisyenlerin yaş ortalaması $\bar{x}=38,10\pm8,16$ 'dur. Kadın akademisyenlerin 216'sı (%66,1) evli iken 111'i (%33,9) bekardır.

Veri Toplama Araçları

İş-Aile Yaşam Çatışması Ölçeği

Netemeyer ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen ölçek Efeoğlu (2006) tarafından Türkçeye adapte edilmiştir. Ölçek 5’li likert tipinde cevaplanan 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği iş ve aile yaşamları arasındaki çatışmaların yüksekliğini ifade etmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı tüm ölçekte $\alpha=0,82$ olup iş-aile çatışması alt boyutunda $\alpha=0,88$ ve aile-iş çatışması alt boyutunda $\alpha=0,85$ ’dir. Bu değer bu araştırmada tüm ölçekte $\alpha=0,84$ olup iş-aile çatışması alt boyutunda $\alpha=0,87$ ve aile-iş çatışması alt boyutunda $\alpha=0,86$ olarak hesaplanmıştır.

Yaşam Doyumu Ölçeği

Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen ölçek Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçeye adapte edilmiştir. Ölçek 5’li likert tipinde cevaplanan 5 maddeden oluşmaktadır. Tek boyuttan oluşan ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği yaşam doyumunun yüksekliğini ifade etmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0,87$ ’dir. Bu araştırmada da iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0,85$ olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında veriler kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak çevrimiçi anket tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 327 kadın akademisyenle çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada verilerin analizinde SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada Pearson korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri uygulanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen tüm sonuçlar %95 güven aralığında ve 0,05 hata payında değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişki

Araştırmada kadın akademisyenlerin iş-aile çatışması ortalaması $\bar{x}=3,47\pm1,08$; aile-iş çatışması ortalaması $\bar{x}=2,70\pm1,13$ ve yaşam doyumunu ortalaması $\bar{x}=3,38\pm0,87$ ’dir. Buna göre katılımcılar orta düzeyde iş-aile çatışması, aile-iş çatışması ve yaşam doyumunu yaşamaktadır. Değişkenler arası ilişki incelendiğinde yaşam doyumunu ile iş-aile çatışması ($r=-0,380$; $p<0,01$) ve aile-iş çatışması ($r=-0,209$; $p<0,01$) arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişki

Değişkenler	n	Min.	Max.	$\bar{x}$	ss.	1	2	3
1. İş-Aile Çatışması	327	1,00	5,00	3,47	1,08	1		
2. Aile-İş Çatışması	327	1,00	5,00	2,70	1,13	,412**	1	

3. Yaşam Doyumu	327	1,20	5,00	3,38	0,87	⁻ ,380**	⁻ ,209**	1
-----------------	-----	------	------	------	------	------------------------	------------------------	---

**p<0,01

İş-Aile Yaşam Çatışmasının Yaşam Doyumuna Etkisi

Araştırmada iş-aile çatışması ve aile-iş çatışmasının kadın akademisyenlerin yaşam doyumuna etkisinin incelenmesi amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmış olup elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir. Yapılan regresyon modelinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(2,324)}=28,102$; $p<0,05$). Analizde iş-aile yaşam çatışmasının yaşam doyumunu %15 ($R^2=0,15$) düzeyinde açıkladığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre aile-iş çatışması ($\beta=-1,117$; $p>0,05$) yaşam doyumunu anlamlı düzeyde etkilemezken iş-aile çatışması ($\beta=-6,294$; $p<0,05$) kadın akademisyenlerin yaşam doyumunu üzerinde anlamlı etkiye sahiptir. Buna göre kadın akademisyenlerin iş-aile çatışmaları arttıkça yaşam doyumları düşmektedir.

Tablo 2. İş-Aile Yaşam Çatışmasının Yaşam Doyumuna Etkisi

Değişkenler	β	t	p	F	R^2
İş-Aile Çatışması	-,354	-6,294	,00*	28,102	,15
Aile-İş Çatışması	-,063	-1,117	,26		

*p<0,05

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma kadın akademisyenlerin iş-aile yaşam çatışmalarının yaşam doyumları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 327 kadın akademisyen katılmıştır.

Araştırmanın birinci bulgusu, kadın akademisyenlerin yaşam doyumlarının orta düzeyde olduğudur. Bulgu literatürle benzerlik göstermektedir (Öngel ve Tatlı, 2020; Yurttas ve Hırlak, 2023). Türkiye gibi ataerkil toplum yapısına sahip ülkelerde kadınların eğitim görmelerinin veya mesleki alanda yükselmelerinin önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Bu toplumlarda kadınlar, meslek edinmek konusunda çeşitli zorluklar yaşamakta veya maliyeti ve prestiji düşük işlere yönelmek durumunda kalabilmektedirler (Turgut, 2019; Zarplı ve Akdeniz, 2023). Dolayısıyla akademi, özellikle kadın akademisyenler için anlamlı ve tatmin edici bir kariyer alanı olarak değerlendirilebilir. Nitekim kadınların ataerkil sistem yapısı içerisinde, kendilerine güçlü konumlarda yer bulabilmeleri, özsaygılarının yükselmesine yardımcı olabilir. Ayrıca akademisyenlik, bilime katkı sağlama ve yeni bilgiler üretme, eğitim ve araştırmalar yoluyla topluma katkı sağlama duygusu ve kişisel gelişim gibi bireyin kendine olan güvenini, hayattan aldığı tatmini ve genel mutluluk durumunu arttırabilecek faktörleri de içermektedir (Arora, 2020; Martin, 2011). Tüm bu olgular göz önüne alındığında kadın akademisyenlerin yaşam doyumlarının yükselmesi beklendik bir durumdur. Öte yandan akademisyenliğin kadınlar için bazı önemli dezavantajları da bulunmaktadır. Örneğin kadın akademisyenler, akademik alanlarda mikroagresyonlar veya çeşitli ayrımcılıklara maruz kalabilmektedirler. Bu kapsamda kadınlar erkek meslektaşları tarafından yeterince bilgili veya yetkin olmadıkları konusunda imalara maruz kalabilmekte, yürüttükleri proje ve çalışmaların fon sağlama süreçlerinde

ayrımcı tutumlarla karşılaşabilmekte veya akademik ortamlarda asistanlık (not tutma vb.) gibi yardımcı rollere itilebilmektedirler (Karadere, 2024; Lopes vd., 2023; Yıldırım ve Demirkol, 2024). Ayrıca kadın akademisyenler akademik yükselme süreçlerinde de ayrımcılığa maruz kalabilmekte, idari pozisyonlarda erkeklere kıyasla çok daha az tercih edilebilmektedirler (Şentürk, 2015). Bu ayrımcı davranışlar kadın akademisyenlerde emeklerinin karşılık bulmadığı düşüncesini ortaya çıkarabilmekte ve cam tavan sendromu gibi durumlar yaşanabilmektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında ise akademisyenlik mesleğinin kadınlar için önemli psikososyal getirilere sahip olduğu ancak akademideki ayrımcı tutumların kadınların yıpranmalarına da neden olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla kadın akademisyenlerin yaşam doyumlarının orta düzeyde olması beklendik bir bulgudur.

Araştırmanın ikinci bulgusu, kadın akademisyenlerde iş-aile çatışmasının yüksek olduğudur. Elde edilen bulgu literatürü destekler niteliktedir (Tire, 2023; Tolay ve Baysal, 2020). Akademisyenlik, esnek çalışma saatlerine sahip bir meslek gibi görünse de aslında sınırları belirsiz ve her an çalışmaya uygun olmayı gerektiren bir meslek olarak ön plana çıkmaktadır. Akademisyenlik ders vermenin yanı sıra araştırma yapma, yayın üretme ve danışmanlık sağlama gibi çeşitli sorumlulukları bulunan ve istikrarlı olmayı gerektiren bir meslek grubudur. Akademisyenler yayın hazırlığı süreçlerinde yoğun saatler harcamakta, konferans ve kongrelere katılmak gibi sürekli üretim gerektiren etkinliklere katılım sağlamaktır (Özmen vd., 2005). Bu noktada özellikle kadın akademisyenler, akademik sorumluluklarını sürdürmeye çalışırken aynı zamanda aile içinde de oldukça önemli görevler üstlenmektedir (Tolay ve Baysal, 2020). Özellikle geleneksel toplumlarda kadının aile içinde çocuk bakmak, temizlik yapmak, yemek yapmak, çocukların ödevleriyle ilgilenmek ve ev içi diğer görevleri yerine getirmek gibi oldukça yoğun çaba gerektiren sorumlulukları bulunmaktadır (Altıok-Gürel, 2018; Özateşler-Ülkücan vd., 2023; Topgül, 2016). Bu nedenle kadınlar, akademik kariyerlerinde başarılı olmayı hedeflerken bir yandan da aile içinde yeterli olmaya çalışabilmektedir. Profesyonel sorumlulukların ve yoğun iş temposunun üzerine ailevi yükümlülüklerinin de eklenmesi kadın akademisyenlerin, ailevi sorumluluklar ve kariyer hedefleri arasında kalmalarına da yol açabilmektedir (Yıldırım ve Demirkol, 2024). Bu iki önemli sorumluluk alanı arasında sıkışıp kalmak ve farklı görevleri aynı anda üstlenmeye çalışmak, kadınların stres seviyelerini yükselmesine ve duygusal olarak tükenmelerine yol açabilmektedir (Türk, 2022). Bu durum hem ev içinde hem de iş yerindeki görevleri yerine getirmek konusunda sorun yaşamaya neden olabileceğinden kadınların iş-aile çatışmalarını yükselttiği düşünülmektedir.

Araştırmanın üçüncü bulgusu, iş-aile çatışmasının kadın akademisyenlerin yaşam doyumları ile negatif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu ve iş-aile çatışmasının yaşam doyumunu negatif yönde etkilediğidir. Elde edilen bulgu literatürü destekler niteliktedir (Achour vd., 2013; Okolie ve Uwayah, 2024; Öngel ve Tatlı, 2020). Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların ailedeki bakım sorumluluklarını üstlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kadınlar, özellikle çocuk bakımı, ev işleri ve aile üyelerinin bakımına dair beklentilerle daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Akademik dünyadaki yüksek talepler (örneğin araştırma, yayın yapma, konferanslara katılma) ile evdeki sorumlulukları dengelemeye çalışan kadın akademisyenler hem fiziksel hem de duygusal açıdan yoğun bir yük altına girebilmektedirler. Kadın

akademisyenler, iş yerinde yetkin bir profesyonel, evde ise ilgili bir ebeveyn veya eş rolünü üstlenmeye çalışırken bu iki rol arasında gerilim yaşayabilirler (Altıok-Gürel, 2018; Aydemir ve Demir- Akyıl, 2021; Bayramoğlu, 2018; Özateşler-Ülkücan vd., 2023; Topgül, 2016). Her iki rolü de mükemmel bir şekilde yerine getirme arzusu, stres ve memnuniyetsizliği artırarak iş-aile çatışmalarını yükseltebilir. Bu çatışma, kadınlar üzerinde hem profesyonel hem de kişisel rolleri arasında bölünme hissine de neden olabilir (Tire, 2023). İş yükünün aile yaşamına müdahale etmesi ya da ailevi sorunların işteki performansına etki etmesi ise kişinin genel mutluluğunu ve yaşamdan aldığı tatmini azaltabilecek etkenler arasında değerlendirilmektedir (Okolie ve Uwayah, 2024). Bu çatışmaların neden olduğu stres, bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerinde de olumsuz etkiler meydana getirebilir. Dolayısıyla kadın akademisyenlerde iş-aile çatışmasının yoğun olması hem akademik beklentiler hem de aile içi sorumluluklardan kaynaklanan bir stresin oluşmasına ve yaşam doyumunun düşmesine neden olmuş olabilir.

4. KAYNAKÇA

- Achour, M., Mohd-Nor, M.R., & Yusoff, M.Y.Z.M. (2013). Supervisory support as a moderator of work-family demands and life satisfaction among malaysian female academicians. *World Applied Sciences Journal*, 28(13), 32-37.
- Altıok-Gürel, P. (2018). İş-yaşam dengesini sağlayan faktörlerin kadın akademisyenler için belirlenmesi: Lojistik regresyon analizi. *Kadın Araştırmaları Dergisi* (16), 31-44.
- Arora, R. G. (2020). Happiness among higher education academicians: A demographic analysis. *Rajagiri Management Journal*, 14(1), 3-17. <http://dx.doi.org/10.1108/RAMJ-11-2019-0024>
- Avcil, C. (2021). Kadın akademisyenlerin toplumsal cinsiyet, ev-çalışma hayatı dengesi ve şiddete ilişkin gündelik hayat deneyimleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(4), 1019-1038. <https://doi.org/10.18506/anemon.889141>
- Aydemir, A., & Demir-Akyıl, Y. (2021). Türkiye’de kadının işgücüne katılımı ve karşılaştığı sorunlar: Dicle Üniversitesi kadın akademisyenler örneği. *The Journal of Social Science*, 5(10), 409-433. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.983559>
- Bayramoğlu, G. (2018). İş/aile sınırı teorisi bağlamında kadın akademisyenlerin iş/yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1722-1744. <https://doi.org/10.17755/esosder.433355>
- Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59). <https://doi.org/10.17755/esosder.263229>
- Demir, R., Tanhan, A., Çiçek, İ., Yerlikaya, İ., Çırak-Kurt, S., & Ünverdi, B. (2021). Yaşam kalitesinin yordayıcıları olarak psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(1), 192–206.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75.
- Efeoğlu, İ.E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: ilaç sektöründe bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources and conflict between work and family roles. *The Academy of Management Review*, 10(1), 76–88. <https://doi.org/10.2307/258214>
- Karadere, G. (2024). Yükseköğretimde kadın akademisyenlerin yaşadığı eşitsizlik deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. *Muhakeme Dergisi*, 7(1), 121-132. <https://doi.org/10.33817/muhakeme.1489370>
- Lopes, M., Ferreira, V., & Santos, C. (2023). Gendered micropolitics in academic work environments: Uncovering microaggressions during the COVID-19 pandemic. *Social Sciences*, 12(8), 443. <https://doi.org/10.3390/socsci12080443>
- Martin, B. (2011). On being a happy academic. *The Australian Universities' Review*, 53(1), 50-56.
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S., & McMurrian, R. (1996). Development and validation of work–family conflict and family–work conflict scales. *Journal of Applied Psychology*, 81(4), 400–410. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.81.4.400>
- Okolie, U. C., & Uwayah, L. I. (2024). Workplace consequences of work-family conflict for women. *J-MIND (Jurnal Manajemen Indonesia)*, 9(1), 21-30.
- Öngel, V., & Tatlı, H.S. (2020). Akademisyenlerin yaşam doyumları ve iş doyumlarını etkileyen iş kaynaklı faktörlerin incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 10(3), 461-473.
- Özateşler-Ülkücan, G., Çelik, Ş., & Yurttaşen, D. (2023). Akademide Cinsiyetlendirilmiş Bakım Eməğinin Etkileri ve İş-Yaşam Dengesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1173-1192. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1333261>
- Özmen, Ö. T., Özer, P. S., & Saatçioğlu, Ö. Y. (2005). Akademisyenlerde örgütsel ve mesleki bağlılığın incelenmesine ilişkin bir örnek araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-14.
- Öztürk, M., & Türk, A. (2020). Sosyodemografik değişkenler ve iş-aile yaşam çatışmasının algılanan iş stresi üzerindeki etkisi: Sosyal hizmet kuruluşları örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44(1), 187-202.
- Şentürk, B. (2015). Çokuz ama yokuz: Türkiye’deki akademisyen kadınlar üzerine bir analiz. *ViraVerita E-Dergi*, (2), 1-22.
- Şimşek, T., Kenek, G., & Benk, O. (2024). Yaşam doyumu ile çalışmaya tutkunluk arasındaki ilişkide psikolojik iyi oluşun aracılık rolü. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 757-774. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1292350>
- Tire, O. (2023). Sosyodemografik değişkenler ve iş-aile yaşam çatışmasının akademisyenlerin iş doyumuna etkisi. *Mavi Atlas*, 11(Cumhuriyet’in 100. Yılı Özel Sayısı), 63-76. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1296715>
- Tolay, E. & Baysal, S. (2020). Kadın akademisyenlerde iş-aile çatışmasına neden olan faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 793-821. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.561014>
- Topgöl, S. (2016). İş ve aile yaşamı dengesi(zlığı)nın kadın çalışanlar üzerindeki etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), 217-231. <https://doi.org/10.18657/yecbu.64152>

- Turgut, A. Ş. (2019). Türkiye’deki gelir eşitsizliğinin toplumsal cinsiyet, kadının istihdamı ve kadın yoksulluğu açısından değerlendirilmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(38), 315-329. <https://doi.org/10.35343/kosbed.581637>
- Türk, A. (2022). Sosyal hizmet çalışanlarının iş-aile yaşam çatışmalarının mesleki tükenmişlik üzerine etkisi: Sivas örneği. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 159-169.
- Yıldırım, B., & Demirkol, F. (2024). İstanbul ilindeki kadın akademisyenlerin karşılaştıkları sorunlar üzerine bir araştırma. *SDE Akademi Dergisi*, 4(1), 35-64. <https://doi.org/10.58375/sde.1398307>
- Yurttaş, H., & Hırlak, B. (2023). Akademisyenlerin psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumu düzeylerinin sosyo demografik özelliklere göre incelenmesi. B. Hırlak (Ed.), *Örgütsel Davranış Kavramlar ve Araştırmalar-I* (ss. 189- 214) içinde. Özgür Yayınları.
- Zarplı, Ç., & Akdeniz, Y. (2023). The reflection of feminism in Turkey: the organizational and political dimensions and women in working life. *BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies*, 5(2), 110-138. <https://doi.org/10.47103/bilturk.1264154>

BURSA SELATİN CAMİ MİHRAPLARINDA GÖRÜLEN BATILILAŞMA DÖNEMİ ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi ALİYE YILMAZ

Batman Üniversitesi, aliye.yilmaz@batman.edu.tr - 0000-0001-8542-1581

ÖZET

Mihrap, İslam mimarisinde cami, mescit gibi toplu ibadet mekanlarının kible duvarında yer alan niştir. Bir mihrabın yapıda bulunmasının amacı gerek insanları kibleye yöneltmek gerekse namazı yöneten imam için ön sırada bir boşluk yaratmaktadır. Cami ve mescitlerde özellikle giriş kapısının karşısında yer alan mihraplar yüzyıllar boyu dini yapıların en önemli mimari öğelerinden biri haline gelmiştir. İslam'ın ilk dönemlerinde kible yönünü belli etmek amacıyla kullanılan kaya parçaları zamanla yerini mihraba bırakmıştır. Günümüzdeki şeklini 8. Yy dan itibaren alan mihraplar tasarım olarak değişime uğramamıştır. Derin bir oyuk, mukarnalı kavsara ve iki sütunçeden oluşan mihrapların üst kısmında genellikle besmele veya ayet yer almaktadır. Bezeme malzemesi olarak genellikle tuğla, alçı, taş, renkli taş, mozaik çini, çini, kalemişi, tercih edilmiştir. Süsleme çeşidi olarak ise yazı, geometrik ve bitkisel kompozisyonlar yer almıştır. Konumuzu oluşturan Bursa'daki selatin camilerinin mihraplarına bakıldığında mozaik çini ve kalemişi özelliklerini taşımaktadırlar. Bursa Yeşil Cami ve Muradiye camii mozaik çiniden oluşan mihraplara sahipken Bursa Ulu Camii, Orhan Gazi Camii kalemişi süslemelerle bezenmiştir. Mihraplarda kalemişi süslemelerin dönem özelliklerinin yanında batılılaşma dönemi özellikleri görülmektedir. Bu çalışmada Bursa'da yer alan selatin camilerinde görülen dönem farklılıklarına değinilecektir.

Anahtar Kelime: Selatin cami, mihrap, süsleme, kalemişi

UMBERTO ECO'NUN GÖZÜNDEN ESTETİK ALGININ EVRİMİ: GÜZELLİĞİN VE ÇİRKİNLİĞİN TARİHİ

Doktora Öğrencisi, AKIN ÜSTÜNYER¹

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, akinustunyer@gmail.com - 0000-0002-2377-3482

ÖZET

Güzellik ve çirkinlik algısının göreceli bir yapıya sahip olması bu kavramların tarihin çeşitli dönemlerinde farklı biçimlerde anlaşılmasına sebep olmuştur. Antik Yunan’da güzellik; oran, uyum ve kusursuzluk ile ilişkilendirilirken, çirkinlik; dışlanmışlık, kaos, ve korkuyla özdeşleştirilmiştir. Buna karşılık Orta Çağ’da güzellik anlayışı ilahi bir nitelik kazanmış olması ve Tanrısal düzenin bir yansıması olarak kabul edilmesinden dolayı insan ruhunu yücelten bir yapıya sahipken, çirkinlik dünyevi kötülüklerin bir sembolü olarak kabul görmüştür. İnsan merkezli bir estetik anlayışın ortaya çıktığı Rönesans’ta estetik algının temel unsurları olarak doğanın, sanatın ve insan bedeninin kusursuzluğu ön plana çıkmaktadır. Tüm bunlardan ayrı olarak bireysel yorumların ön plana çıktığı Modern dönemde ise güzellik, fiziksel özellik olmaktan çıkıp bireysel ifade, kültürel kimlik ve toplumsal değerlerle ilintili bir kavram haline dönüşmüştür. Bununla birlikte çirkinlik anlayışı da zamanla karmaşık bir hale gelerek kimi zaman toplumsal eleştirinin bir aracı kimi zaman da marjinalliğin ve karşıtlığın bir simgesi olmuştur.

Umberto Eco “Güzelliğin Tarihi” ve “Çirkinliğin Tarihi” isimli eserlerinde estetik algının kültürel, ideolojik ve tarihsel evrimini ortaya koymakta ve güzellik ve çirkinlik kavramlarını farklı dönemlerin toplumsal ve ideolojik yapılarıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bu kavramlar yalnızca estetik bir karşıtlık değil, aynı zamanda toplumun değer sistemlerini, ahlaki normlarını, ideolojik tercihlerini ve kültürel kimliklerini yansıtan dinamik bir yapıdır. Eco, bu iki eserinde estetik algının tarih boyunca nasıl bir değişime uğradığını ve bu değişimin toplumların kolektif biçimlerinde nasıl karşılık bulduğunu kapsamlı bir biçimde ele almaktadır. Dolayısıyla Eco, estetik kavramların yalnızca edebiyat, mimarlık ve sanat gibi alanları değil aynı zamanda kültürel dönüşümleri ve toplumsal yapıları nasıl etkilediğini de belirtmektedir. Bu açıdan Eco’nun estetik anlayışı, post modern estetik anlayışı üzerine de önemli katkılar sağlamıştır. Güzellik ve çirkinlik, estetik karşıtlık olmanın ötesinde insanlık

tarihine dair geniş ve derin anlamlar taşıyan kavramlardır. Bu bildiri, Eco’nun estetik anlayışını derinlemesine çözümleyerek, güzellik ve çirkinlik kavramlarının tarihsel ve kültürel bağlamlardaki dönüşümünü ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Umberto Eco, Estetik algı, Güzellik, Çirkinlik

THE EVOLUTION OF AESTHETIC PERCEPTION THROUGH THE PERSPECTIVE OF UMBERTO ECO: THE HISTORY OF BEAUTY AND UGLINESS

PhD Student, AKIN ÜSTÜNYER ¹

¹ Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, akinustunyer@gmail.com - 0000-
0002-2377-3482

ABSTRACT

The relative nature of the perception of beauty and ugliness has caused these concepts to be understood in different ways in various periods of history. In Ancient Greece, beauty was associated with proportion, harmony and perfection, while ugliness was identified with exclusion, chaos and fear. On the other hand, in the Middle Ages, the understanding of beauty had a structure that glorified the human spirit because it had acquired a divine quality and was accepted as a reflection of the divine order, while ugliness was accepted as a symbol of worldly evils. In the Renaissance, where a human-centered aesthetic understanding emerged, the perfection of nature, art and the human body came to the fore as the basic elements of aesthetic perception. Apart from all these, in the Modern period, where individual interpretations came to the forefront, beauty ceased to be a physical feature and became a concept related to individual expression, cultural identity and social values. In addition, the understanding of ugliness has also become complex over time and has sometimes become a tool of social criticism and sometimes a symbol of marginality and opposition.

In “The History of Beauty” and “The History of Ugliness”, Umberto Eco reveals the cultural, ideological and historical evolution of aesthetic perception and explains the concepts of beauty and ugliness in relation to the social and ideological structures of different periods. These concepts are not only an aesthetic opposition, but also a dynamic structure that reflects the value systems, moral norms, ideological preferences and cultural identities of society. In these two works, Eco comprehensively discusses how aesthetic perception has changed throughout history and how this change is reflected in the collective forms of societies. In this way, Eco shows how aesthetic concepts affect not only fields such as literature, architecture and art, but also cultural transformations and social structures. In this respect, Eco's understanding of aesthetics has also made important contributions to postmodern aesthetics. Beauty and ugliness, beyond being aesthetic opposites, are concepts that carry broad and deep

meanings about human history. This paper aims to analyze Eco's understanding of aesthetics in depth and to address the transformation of the concepts of beauty and ugliness in historical and cultural contexts.

Keywords : Umberto Eco, Aesthetics perception, Beauty, Ugliness

SANATTA HASTALIKLARIN YANSIMALARI

Khorram Manafidizaji

Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9788-7933

Dr. Amaneh Manafidizaji

Resercher

amaneh.manafidizaji@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0001-9209-9009

ÖZET

Bu çalışmada, hastalıkların tarih boyunca sanat vasıtasıyla nasıl betimlendiğini ve farklı dönemlerde ve kültürel bağlamlarda nasıl yorumlandığı incelemektedir. Tarih boyunca sanatçılar, veba, akıl hastalıkları tüberküloz (verem) ve AIDS gibi bireysel ve toplumsal yaşamı derinden sarsan ve etkileyen hastalıkları ve salgınları sadece fizyolojik ve biyolojik bir durum olarak değil, bunun yanı sıra acı, ızdırap, korku ve kaygı, dışlanma, umut, direniş ve mücadele gibi duyguları da aktarmışlardır. Edebiyat, resim, heykel, fotoğraf ve enstalasyonlar; hastalıklarla ilişkili bireysel ve toplumsal deneyimlerin yanı sıra trajedilerin görünür kılınmasını sağlarken, dönemin toplumlarına özgü risk algılarını da etkili ve çarpıcı imgelerle yansıtmıştır. Orta Çağ'da veba salgını "ölümün zaferi" ve "ölüm dansı" gibi ikonografilerle somutlaştırılırken, Viktorya dönemi İngiltere'sinde tüberküloz (verem), hem bir hastalık hem bir toplumsal olgu olarak büyük bir etki yaratmıştır ve dönemin estetik anlayışlarına göre kadınlar tarafından "zarif hastalık" olarak nitelendirilmiş ve bu hastalık estetik bir değer kazanmıştır. Modern dönemde psikiyatrik rahatsızlıklar bireyin içsel dünyasına yönelik empatik bir yaklaşımla ele alınmıştır, 20. yüzyılda AIDS krizi döneminde ise, sanat sosyal mücadele ve politik direniş aracına dönüşmüştür ve hastalıkla ilgili toplumsal duyarlılığın ve farkındalığın artmasına katkı sağlamıştır. Sanat sadece hastalıkların görsel kayıtlarını oluşturmakla kalmamış; iyileşme aracı da olmuştur. Bu bağlamda sanat terapi özellikle ruhsal hastalıkların tedavisinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Sanat terapi, bireylerin fiziksel ve ruhsal travmalarını ve acılarını ifade etmelerine olanak sunarak hem kişisel hem toplumsal düzeyde dönüştürücü ve onarıcı bir yöntem haline gelmiştir. Böylece tarih boyunca sanat, hastalıkların kültürel hafızasını koruyan ve aktaran, şifa aracı ve insanın varoluşunu anlamlandıran evrensel bir ifade biçimine dönüşmüştür.

Anahtar sözcükler: sanat, hastalık, sanat terapi, veba, tüberküloz, AIDS, Farkındalık.

REFLECTIONS OF DISEASES IN ART

ABSTRACT

This study examines how diseases have been depicted through art throughout history and how they have been interpreted in different periods and cultural contexts. Throughout history, artists have portrayed diseases and epidemics such as plague, mental illnesses, tuberculosis, and AIDS—not only as physiological and biological conditions but also conveying emotions like pain, suffering, fear and anxiety, exclusion, hope, resistance, and struggle that deeply impact individual and societal life. Literature, painting, sculpture, photography, and installations have made visible the personal and social experiences related to diseases as well as the risk perceptions specific to societies of the time through powerful and striking images. In the Middle Ages, the plague epidemic was embodied with iconographies like “the triumph of death” and “the dance of death”; in Victorian England, tuberculosis had a major impact both as a disease and a social phenomenon, being described by women as the “elegant disease,” gaining an aesthetic value according to the era’s aesthetics. In the modern era, psychiatric disorders have been approached with an empathetic view towards the individual’s inner world; during the AIDS crisis in the 20th century, art became a tool for social struggle and political resistance, contributing to increased social sensitivity and awareness about the disease. Art has not only created visual records of diseases but has also served as a healing tool. In this context, art therapy is widely used especially in the treatment of mental illnesses. Art therapy offers individuals the opportunity to express their physical and psychological traumas and pains, becoming a transformative and restorative method both personally and socially. Thus, throughout history, art has transformed into a universal form of expression that preserves and transmits the cultural memory of diseases, serves as a healing tool, and gives meaning to human existence.

Keywords: art, disease, art therapy, plague, tuberculosis, AIDS, Awareness.

A THEORETICAL FRAMEWORK FOR MODELING CORE CONSCIOUSNESS FUNCTIONS IN AI

Dr. Sarah Lindholm

Department of Cognitive Science, Lund University, Sweden

Abstract:

This paper explores the foundational aspects of human consciousness to inform artificial intelligence development. It introduces a theoretical framework for modeling minimal consciousness functions that are essential for cognitive computation. The research synthesizes interdisciplinary perspectives on consciousness, emphasizing perception, attention, and decision-making. In Section I, the concept of consciousness is examined from a neuropsychological standpoint. Section II identifies critical consciousness functions derived from empirical studies, which serve as the basis for the proposed computational model detailed in Section III. Finally, Section IV discusses the implications of this model for advancing AI's ability to simulate human-like cognitive processes. This work contributes to the growing field of computational consciousness by offering insights into bridging human and artificial cognitive systems.

Keywords: computational model, consciousness, artificial intelligence, perception, attention

LIFE MEANINGFULNESS AND PSYCHOSOCIAL FACTORS: A STUDY OF ADDICTION RECOVERY IN MALAYSIA

Dr. Aina Zulkifli

Faculty of Social Sciences and Humanities, Universiti Kebangsaan Malaysia

Dr. Rahimah Kadir

Institute of Psychology, Universiti Putra Malaysia

Abstract:

This study investigates life meaningfulness and its psychosocial determinants among individuals recovering from substance use disorders. It addresses two primary objectives: developing a culturally sensitive Life Meaningfulness Scale and examining the influence of social support, self-efficacy, and mental health on life meaningfulness. The research comprises two phases. The first phase involves designing and validating the scale, which identifies three key dimensions: Purposeful Living, Healthy Relationships, and Personal Growth. The second phase employs multiple regression analysis to explore the relationships between these dimensions and psychosocial factors. Findings from a sample of 60 participants in Malaysian rehabilitation centers reveal that social support and abstinence self-efficacy are significant predictors of life meaningfulness, while depression shows no significant correlation. The results highlight the importance of fostering supportive environments and personal resilience in addiction recovery.

Keywords: life meaningfulness, addiction recovery, social support, self-efficacy, mental health

ENHANCING FAIRNESS IN INCENTIVE SYSTEMS: INSIGHTS FROM THAILAND'S PUBLIC SECTOR

Dr. Supaporn Charoensri

School of Public Administration, Thammasat University, Thailand

Abstract:

This study analyzes the evolution of organizational justice in incentive allocation within Thailand's public sector from 2006 to 2008. It examines the roles of distributive and procedural justice in shaping employee satisfaction and performance. Using a longitudinal design, data were collected via structured questionnaires from 4,569 government employees over two periods. The findings indicate consistent perceptions of distributive and procedural justice across both years, with procedural justice emerging as a stronger predictor of job performance and incentive satisfaction in 2008. These results underscore the need for transparent and equitable allocation practices to enhance employee motivation and efficiency. The study also provides actionable recommendations for policymakers to refine incentive systems in public administration.

Keywords: organizational justice, incentive systems, procedural justice, distributive justice, public sector

MEMORY DYNAMICS AND GENDER VARIATIONS IN EPISODIC RECALL

Dr. Clara Soriano

Department of Psychology, University of Granada, Spain

Dr. Matilde Peralta

Cognitive Science Research Center, University of Porto, Portugal

Abstract:

This research investigates gender differences in episodic memory and autobiographical recall. Participants completed tasks involving item-specific and category-based episodic memory decisions, as well as an autobiographical memory interview. Results showed superior performance by women in both episodic and autobiographical tasks, indicating higher retrieval specificity and inhibition of gist-based information. The study also identifies cognitive processes that underpin these differences, linking them to broader memory dynamics. These findings have implications for understanding the gendered dimensions of memory, particularly in contexts like education and therapy, where tailored strategies may enhance cognitive outcomes.

Keywords: episodic memory, autobiographical recall, gender differences, specificity, inhibition

CULTURAL ADAPTATION AND ANXIETY AMONG INTERNATIONAL STUDENTS IN BEIJING UNIVERSITIES

Dr. Ali Hamid

Faculty of Social Sciences, Peking University, China

Assoc. Prof. Dr. Min Zhang

Department of Communication, Renmin University, China

Abstract:

This study examines the cultural and psychosocial factors contributing to anxiety among international students in Beijing. A survey conducted among 200 students highlights the challenges posed by cultural differences, language barriers, and dietary issues. Regression analysis reveals that unfamiliarity with Chinese culture and limited social support are significant predictors of anxiety. Findings underscore the need for universities to implement orientation programs, cultural exchange initiatives, and mental health support to foster smoother adaptation for international students. The study concludes with practical recommendations aimed at reducing cultural anxiety and enhancing the overall well-being of foreign students.

Keywords: cultural adaptation, international students, anxiety, social support, China

TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS: A CLINICAL APPROACH TO BORDERLINE PERSONALITY DISORDER

Assi.s. Prof. Dr. Maria Ivanova

Clinical Psychologist, Department of Mental Health, Sofia University, Bulgaria

Dr. Luka Petrov

Associate Professor, Department of Psychiatry, University of Belgrade, Serbia

Abstract:

This study investigates the paradox of treating individuals diagnosed with Borderline Personality Disorder (BPD), particularly those exhibiting severe symptoms such as dissociation, self-harm, and suicidal tendencies. Often, these symptoms are a reflection of underlying traumatic histories, yet current psychiatric practices focus predominantly on symptom management rather than addressing the root cause—trauma itself. The paper argues that the traditional, highly structured treatment methods for BPD tend to overlook the individual's unique psychological and emotional needs, inadvertently re-victimizing patients. These treatments often fail to recognize the communicative significance of the behaviors exhibited by these patients, treating them as mere symptoms rather than meaningful responses to past trauma. As a result, mental health professionals unintentionally convey a message that these patients are "damaged goods," further reinforcing their feelings of invalidation. The study emphasizes the importance of integrative trauma-informed care that addresses both the symptoms and the underlying trauma, suggesting that without this approach, patients are subjected to a revolving door of ineffective and temporary hospitalizations.

Keywords: borderline personality disorder, trauma-informed care, mental health treatment, re-victimization, trauma

THE STORY OF MERGERS AND ACQUISITIONS: UNDERSTANDING THE UNCERTAINTY OF ORGANIZATIONAL CHANGE THROUGH NARRATIVE THEORY

PHD student Naomi Ahmed

Associate Professor, Department of Business Administration, Cairo University, Egypt

Dr. Ahmed El-Tayeb

Senior Researcher, Institute of Organizational Studies, American University in Cairo, Egypt

Abstract:

This paper explores the role of narrative communication in managing employee uncertainty during mergers and acquisitions (M&As). Drawing on narrative theory, the study analyzes how organizational storytelling can impact three key components of uncertainty: predictive, explanatory, and descriptive abilities of employees. The paper hypothesizes that organizations using narrative-driven communication during M&As will help employees develop greater clarity in predicting outcomes, understanding processes, and describing changes. Through case studies of recent M&As in the Middle East, the research finds that narrative communication enables a more comprehensive understanding of the merger process, reducing uncertainty and fostering employee engagement. In contrast, non-narrative communication strategies were found to increase uncertainty, confusion, and resistance among employees. This work contributes to existing literature on uncertainty reduction during organizational change and underscores the effectiveness of narratives as a tool for managing M&A transitions.

Keywords: narrative theory, mergers and acquisitions, employee uncertainty, organizational change, storytelling

POSITION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE RUSSIAN FEDERATION ON THE MATTER OF RESTRICTING CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS CONCERNING BANKING SECRECY

Dr. Aleksandra Ivanova

Associate Professor, Department of Constitutional Law, Moscow State University,

Elena Popova

Senior Research Fellow, Institute of Law and Politics, St. Petersburg State University,
Russia

Abstract:

This article analyzes the position of the Constitutional Court of the Russian Federation regarding the restriction of citizens' constitutional rights, particularly the inviolability of banking secrecy. The research examines the tension between individual constitutional rights and the necessity of public control in financial activities, including anti-money laundering measures. The article uses a dialectical methodology to assess the balance between the protection of banking secrecy and the state's control mechanisms. By comparing Russian practices with those of Spain, Switzerland, and the USA, the study highlights the global shift in the interpretation of financial privacy. The paper argues that while regulatory reforms are essential, a clearer framework must be established to protect citizens' constitutional rights without undermining the effectiveness of financial oversight. The article concludes with recommendations for aligning Russia's legal framework with international standards while safeguarding individual freedoms.

Keywords: banking secrecy, constitutional law, financial control, money laundering, Russian Federation

THE IMPACT OF INDIGENOUS RIGHTS RECOGNITION IN MALAYSIA

Dr. Ahmad Shahrir

Faculty of Law, University of Malaya, Malaysia

Norazlan Ibrahim

Department of Social Sciences, Universiti Teknologi MARA, Malaysia

Abstract:

The legal recognition and protection of indigenous peoples in Malaysia are central to the nation's efforts to balance traditional rights with modern legal frameworks. This paper delves into the complexities of indigenous rights, focusing on how national laws have evolved to address the cultural, social, and economic needs of indigenous communities. Despite constitutional provisions affirming indigenous peoples' rights, practical challenges persist in ensuring these rights are fully implemented and respected by both governmental and private sector actors. Through a review of current legal practices, policies, and indigenous movements, this paper identifies gaps in the legal recognition of these communities and suggests areas for reform. The findings emphasize the need for more comprehensive legal mechanisms to safeguard indigenous heritage and ensure equitable access to resources, land, and justice. This paper advocates for stronger policies that integrate indigenous voices into legislative processes, ensuring their rights are not only recognized but effectively protected.

Keywords: Indigenous rights, legal recognition, Malaysia, cultural heritage, resource access

THE EMERGING NEED FOR INTERNATIONAL SPACE LAW IN GLOBAL SPACE EXPLORATION

Assoc. Prof. Dr. Zhang Wei

School of International Law, Peking University, China

Dr. Sun Lan

Department of Aerospace Engineering, Beihang University, China

Abstract:

In light of the rapid expansion of space activities, this paper explores the critical need for comprehensive national and international space legislation. With technological advancements enabling more nations to engage in space exploration, there is an increasing urgency to develop a robust legal framework to govern space operations. This paper analyzes the current state of space law, particularly the limitations in national legislation regarding space resources, satellite management, and the militarization of space. The study proposes that, to avoid conflicts and ensure sustainable use of outer space, nations must implement specific space laws that align with existing international treaties and conventions. The authors argue that without clear legislative action, the growing commercial and military exploitation of space will be hindered by legal uncertainties. Recommendations include the creation of standardized protocols for space activities and international cooperation to secure peaceful use of space.

Keywords: Space law, national legislation, international treaties, commercial space, outer space governance

THE EVOLUTION OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICTS

Dr. Ahmed Fawzi

Faculty of International Relations, Cairo University, Egypt

Abstract:

This paper investigates the evolving role of human rights law in armed conflicts, with a focus on the intersections between International Humanitarian Law (IHL) and national constitutional law. The study explores the application of IHL principles in the protection of civilians during armed conflict, examining the protection mechanisms for individuals facing both international and non-international armed conflicts. The research addresses the challenge of balancing military necessity with human rights obligations, specifically within the framework of constitutional law in conflict zones. A key aspect of the paper is the exploration of the evolving concept of third-generation constitutional rights (3G rights), which extend beyond civil and political rights to include social, economic, and cultural rights. This study contributes to the growing body of literature on how human rights protections can be adapted and strengthened during armed conflicts, particularly in light of modern warfare and new legal challenges.

Keywords: International humanitarian law, human rights, armed conflict, constitutional law, third-generation rights

CHALLENGES IN FORENSIC IDENTIFICATION OF BIOLOGICAL STAIN TRACES IN CRIMINAL INVESTIGATIONS

Askar Zhanbektov

Department of Forensic Medicine, Almaty State Medical University, Kazakhstan

Abstract:

Recent advances in forensic science have significantly improved the identification of biological traces in criminal investigations. This paper examines the challenges faced by forensic experts in identifying saliva stains on physical evidence, particularly when detergents and washing methods interfere with trace retention. The study highlights the biological properties of modern synthetic detergents, which include enzymes that target and degrade biological stains, complicating their forensic analysis. Through a series of experiments, this research evaluates the effectiveness of various washing powders and detergent formulations on saliva stains applied to different tissue types. The findings show that while certain washing methods degrade biological evidence, forensic analysis using advanced genetic techniques may still yield useful results. The study emphasizes the importance of developing refined forensic protocols to detect biological traces in cases of sexual offenses, ensuring that traces are preserved even in post-washing conditions.

Keywords: Forensic medicine, biological traces, saliva identification, synthetic detergents, forensic protocols

IMPROVING DIGITAL EVIDENCE COLLECTION PROCEDURES IN CYBERCRIME INVESTIGATIONS

Dr. Carla Mendes

Department of Computer Science, University of São Paulo, Brazil

Abstract:

As cybercrime becomes increasingly sophisticated, effective digital evidence collection has become paramount in modern law enforcement. This paper explores the challenges investigators face when collecting digital evidence from diverse environments, including both physical and virtual crime scenes. The research focuses on the technical and legal obstacles encountered during the forensic process, particularly regarding data privacy, encryption, and jurisdictional concerns. By reviewing case studies and existing best practices, the study identifies common errors in digital evidence collection and proposes a standardized procedure for law enforcement agencies worldwide. The findings underscore the necessity for collaboration between law enforcement, legal professionals, and technology experts to ensure the integrity and admissibility of digital evidence in court. Furthermore, the study advocates for continuous training and the development of specialized tools to keep pace with emerging technologies in the realm of cybercrime.

Keywords: Cybercrime, digital evidence, forensic procedures, evidence collection, law enforcement

REDEFINING GENDER EQUALITY THROUGH ISLAMIC CONTEXTUALISM

Prof. Dr. Noor Fatimah

Department of Islamic Studies, University of Cairo, Egypt

Abstract:

This paper presents a re-examination of gender equality within Islamic tradition, focusing on the contextualist approach to interpreting Qur'ānic texts. The study argues that many of the perceived inequalities in early Islamic society were shaped by cultural norms of the time, which were not necessarily intrinsic to the faith. By applying a contextualist methodology, the paper seeks to reinterpret certain Qur'ānic verses that have historically been seen as favoring men over women. This paper posits that a contemporary, contextual reading of the Qur'ān can provide a foundation for advancing gender equality in modern Muslim societies. The findings suggest that such an approach can reconcile Islamic principles with the pursuit of women's rights and gender justice. It concludes that the adoption of contextualism in interpreting Islamic texts holds significant potential for improving the status of women in the Muslim world and fostering greater equality.

Keywords: Gender equality, Islam, Qur'ān, contextualism, women's rights

THE ROLE OF INTERNATIONAL PARLIAMENTARY ORGANIZATIONS IN PROMOTING HUMAN RIGHTS IN EUROPE

Sophia Ilyina, Nikolai Pavlov, Ivana Kovač

Department of International Relations, University of St. Petersburg, Russia

Abstract:

This paper explores the influence of international parliamentary organizations on human rights protection in Europe, focusing on the role of bodies such as the European Parliament (EP), the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), and the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). By examining the cooperation between national parliaments and international institutions, the paper demonstrates how these parliamentary assemblies contribute to shaping human rights policies across Europe. The analysis reveals that parliamentarians act as both national and international representatives, thereby bridging the gap between government actions and civil society demands for human rights protections. The study further discusses how parliamentary assemblies engage in activities such as joint election monitoring, policy advocacy, and the negotiation of international agreements to uphold human rights standards. It argues that the cooperation between international organizations and national parliaments enhances the protection of human rights by making them a central part of legislative agendas. Ultimately, the paper concludes that the growing influence of parliamentary bodies is crucial for addressing human rights violations and promoting democratic governance in Europe.

Keywords: Human rights, parliamentary assemblies, international cooperation, European Parliament, OSCE.

THE POLITICAL IMPACT OF EISENHOWER'S FINAL SPEECH ON AMERICAN FOREIGN POLICY

Michael Peterson, Jessica Holmes, William Turner
Department of History, Harvard University, USA

Abstract:

Dwight D. Eisenhower's farewell address in 1961 not only marked the end of his presidency but also served as a critical reflection on American foreign policy during the Cold War era. This paper analyzes the speech's political significance, particularly its emphasis on the dangers of the military-industrial complex and the need for the United States to maintain a balanced approach to foreign affairs. Eisenhower's warning about the unchecked power of defense contractors and their influence on political decisions resonated deeply with policymakers and has continued to shape American foreign policy discussions. Through a detailed analysis of the speech's rhetorical elements, the paper explores how Eisenhower's message was crafted to influence the public and political leaders alike. The study argues that Eisenhower's address had lasting effects on both the American political landscape and global diplomatic strategies, particularly in its call for a more cautious and deliberate approach to international engagement. Furthermore, it examines how his rhetoric laid the groundwork for later political debates on the role of military power in shaping U.S. foreign policy.

Keywords: Eisenhower, military-industrial complex, American foreign policy, Cold War, political rhetoric.

HUMAN SECURITY STRATEGIES IN CONFLICT ZONES: A STUDY OF THE SYRIAN CRISIS

Fatima Al-Sayed, Khalil Jamil, Nour El-Kadi

Department of Political Science, University of Beirut, Lebanon

Abstract:

This article investigates the human security approaches adopted by various actors in the context of the Syrian civil war, focusing on how different groups—state actors, non-state actors, and humanitarian organizations—provide security in a fractured and volatile environment. The paper discusses the multidimensional aspects of human security, including freedom from fear, freedom from want, and the right to live in dignity, as applied to the Syrian crisis. It analyzes the roles of the Syrian government, insurgent groups, international coalitions, and humanitarian agencies in providing protection and assistance to civilians. The study examines how these actors have responded to the security needs of vulnerable populations, including refugees, internally displaced persons (IDPs), and marginalized communities. The article highlights the challenges of ensuring human security in a context where political agendas and military objectives often clash with humanitarian concerns. It concludes that while some progress has been made in addressing basic needs and providing protection, the ongoing conflict continues to undermine efforts to secure a lasting peace and sustainable human security in Syria.

Keywords: Human security, Syria, conflict zones, insurgency, humanitarian aid.

RECONCEPTUALIZING CREDIBILITY IN THE AGE OF NEW MEDIA: A THEORETICAL APPROACH

Ahmed Al-Mansoori, Laila Faris, Youssef Al-Hashimi
Department of Communication, University of Sharjah, UAE

Abstract:

This paper examines the concept of media credibility in the digital age, proposing a new scale for evaluating the trustworthiness of new media sources. In an era where social media and online platforms dominate public discourse, traditional models of media credibility are no longer sufficient to address the complexities of digital communication. The study builds on existing research in the field of media credibility by incorporating factors such as user context, media convergence, and the role of algorithms in shaping information access. It argues that credibility in the digital environment must be understood through a multidimensional lens that includes not only the source, message, and medium but also the broader socio-cultural and technological context in which media consumption takes place. The paper introduces a new theoretical framework for assessing new media credibility, which considers the dynamic interaction between content producers, consumers, and platforms. By offering a more comprehensive understanding of media credibility, the study aims to contribute to the development of new tools for evaluating information quality in an increasingly fragmented media landscape.

Keywords: Media credibility, new media, digital communication, social media, trust.

RECLAIMING NATIONAL HERITAGE: THE ROLE OF LITERATURE IN FOSTERING IRISH IDENTITY THROUGH THE WORKS OF YEATS AND HEANEY

James O'Connor, Sarah McDermott, Assis. Prof. Dr. Fiona Murphy

Department of Cultural Studies, University College Dublin, Ireland

Abstract:

Irish identity, shaped by centuries of external domination, continues to be a focal point of scholarly discussion across various fields. In particular, writers such as William Butler Yeats and Seamus Heaney have played pivotal roles in the reclamation of Irishness by intertwining history, folklore, and national myths within their works. This paper examines how these two iconic writers utilized literature as a means to recover and assert Irish identity, focusing on their portrayal of indigenous culture and its connection to the land. It argues that both Yeats and Heaney used their creative works to confront the colonial legacy of Ireland, offering a counter-narrative that positions Irishness as a unique and autonomous cultural force. By adopting a postcolonial framework, the paper explores how these writers' works serve as acts of decolonization, reclaiming Irish identity from the hegemonic influences of the British Empire. It also considers how their poetry and prose have contributed to a broader discourse on national identity, examining themes such as autonomy, cultural pride, and the celebration of Ireland's distinct heritage. The paper concludes that Yeats and Heaney's literary contributions continue to be instrumental in shaping the modern understanding of Irishness, making them central figures in the ongoing negotiation of national identity in postcolonial Ireland.

Keywords: National identity, Irishness, postcolonialism, Yeats, Heaney, folklore.

DISASTER TOURISM AND THE ETHICS OF EXPERIENCE: UNDERSTANDING THE DARK SIDE OF TOURISM IN THE WAKE OF NATURAL CATASTROPHES

Katarzyna Nowak, Michal Pawlak, Ewa Jankowska

Department of Geography, Jagiellonian University, Krakow, Poland

Abstract:

Dark tourism, a growing phenomenon in the tourism industry, explores the desire of tourists to visit locations associated with tragedy, suffering, and death, including areas affected by natural disasters. This paper critically examines the ethical concerns surrounding disaster tourism, particularly the tensions between tourism-driven economic benefits and the moral implications of profiting from human suffering. Through an analysis of existing literature and case studies, the paper distinguishes between three categories of disaster tourists: those who are attracted to the catastrophic event itself, those who seek the emotional thrill associated with the aftermath of disaster, and those interested in historical sites post-catastrophe. Furthermore, the paper explores how natural disasters are portrayed in popular media, influencing the way tourists engage with such sites. It considers the role of modern technology and social media in facilitating access to these locations, creating opportunities for sensationalized, voyeuristic tourism. This paper also addresses the conflicting relationship between disaster tourism and the principles of sustainable and responsible tourism, suggesting that the growing demand for such experiences raises critical questions about the ethics of consuming tragedy. Ultimately, it calls for greater regulation and ethical frameworks to guide disaster tourism in a way that respects the dignity of affected communities while considering the broader impacts on the tourism industry.

Keywords: Dark tourism, ethics, natural disasters, tourism, thanatourism.

DEMOCRATIZATION AND ECONOMIC LIBERALIZATION: VESTED INTERESTS AND ANTI-CORRUPTION CHALLENGES IN POST-AUTHORITARIAN INDONESIA

Dewi Anindita, Rudi Santosa, Andrianto Susanto

Faculty of Law, Universitas Indonesia, Jakarta, Indonesia

Abstract:

This study examines the intersection of democratization, market liberalization, and the persistence of vested interests in post-authoritarian Indonesia, focusing on the implications for anti-corruption reform. Following the fall of the Suharto regime in 1998, Indonesia embarked on a path of political and economic reforms aimed at consolidating democracy and curbing corruption. Central to this transition was the establishment of the Corruption Eradication Commission (KPK), tasked with addressing systemic corruption within government and business sectors. However, despite notable progress in anti-corruption efforts, the rise of vested interests—formed by political elites, business groups, and bureaucratic networks—has complicated the reform agenda. This paper explores the challenges faced by the KPK and other law enforcement agencies in combating corruption, considering how these entrenched networks resist change through political, legal, and economic means. Drawing from interviews with key stakeholders and an analysis of the political economy of post-reform Indonesia, the paper identifies the role of vested interests in undermining the efficacy of anti-corruption initiatives. While democratization and market liberalization have provided opportunities for greater accountability, the paper argues that the persistence of vested interests remains a major obstacle to meaningful anti-corruption progress.

Keywords: Democratization, market liberalization, corruption, vested interests, anti-corruption reform

RESOURCE MOBILIZATION FOR EMPOWERING DISABLED INDIVIDUALS IN SOUTH KOREA

Dr. Minji Park

Korea Institute for Rehabilitation Research, South Korea

Dr. Hyunwoo Kim

Department of Social Welfare, Yonsei University, South Korea

Abstract:

This study evaluates how vocational rehabilitation facilities utilize organizational resources to enhance the independence of individuals with severe disabilities in South Korea. It examines the impact of internal financial resources and external network connections on improving skills and autonomy among participants. The findings suggest that resource-rich facilities with strong community ties are more effective in fostering independence. The paper proposes strategies for resource mobilization, emphasizing collaboration with local communities and efficient allocation of financial assets. By addressing the challenges faced by rehabilitation facilities, this research highlights the importance of resource diversity in achieving long-term empowerment for individuals with disabilities. These insights contribute to the broader discourse on inclusive development and the role of specialized facilities in enhancing quality of life.

Keywords: vocational rehabilitation, disabilities, resource mobilization, empowerment, South Korea

WATER RESOURCE MANAGEMENT IN TOURISM-DEPENDENT ISLANDS

Assis .Prof. Dr. Mohamed Rasheed

Department of Environmental Science, Maldives National University, Maldives

Dr. Zara Ibrahim

Faculty of Tourism Studies, University of Malé, Maldives

Abstract:

Tourism-dependent communities, such as the Maldives, face unique challenges in managing water resources due to limited freshwater availability and high dependency on desalination. This study explores the implications of a water crisis event in Malé, analyzing community perceptions of government responses through a netnographic approach. The findings reveal significant concerns about water security, highlighting gaps in policy and resource management. The study discusses strategies for sustainable water use, emphasizing the need for integrated planning and public engagement. By examining the interplay between tourism and resource management, this research underscores the importance of addressing water crises to ensure the resilience of island communities. The study contributes to broader discussions on sustainable tourism and environmental stewardship in vulnerable ecosystems.

Keywords: water crisis, tourism, sustainability, Maldives, resource management

REDEFINING REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES: WOMEN'S AGENCY AND SOCIAL IMPACT IN NEW DELHI

Nisha Kapoor

Department of Gender Studies, Ambedkar University, Delhi, India

Abstract:

This research explores the transformative impact of Assisted Reproductive Technologies (ARTs) on women's agency and societal perceptions in New Delhi, India. Utilizing qualitative feminist methodologies, the study investigates how ARTs influence women's choices surrounding infertility, contraception, and motherhood. The proliferation of fertility clinics has commercialized reproductive health, often prioritizing profit over ethical considerations. Findings reveal that ARTs challenge traditional norms of motherhood while simultaneously reinforcing systemic inequities. Through interviews and case studies, the paper argues that these technologies reshape familial expectations and cultural narratives, necessitating a reevaluation of reproductive rights and agency. Recommendations include ethical regulation of fertility clinics, increased public awareness, and policies that center women's voices in reproductive health discourse. This study contributes to global debates on reproductive technologies and their intersection with gender, ethics, and socio-cultural frameworks.

Keywords: Assisted reproductive technologies, motherhood, reproductive health, gender, agency

REFORMING LEGAL POWER: ADDRESSING ABUSE AND PROMOTING JUSTICE

Abdulahman Bello

Faculty of Law, University of Ibadan, Nigeria

Abstract:

Abuse of legal power remains a pervasive issue globally, affecting governance, justice systems, and societal trust. This paper examines the concept of legal power, its misuse, and the systemic factors enabling such abuses. Using interdisciplinary analysis and real-world examples, it identifies the manifestations of legal abuse in various sectors, from judicial corruption to authoritarian practices. The consequences of these abuses undermine democracy, erode public confidence, and perpetuate inequality. The study emphasizes the importance of legal reforms, transparency mechanisms, and citizen empowerment to mitigate these issues. Furthermore, it explores the role of international law and collaborative efforts in curbing cross-border abuses of power. By proposing actionable strategies for reform, this paper aims to foster accountability and restore the integrity of legal systems worldwide.

Keywords: Legal abuse, governance, transparency, accountability, justice

URBAN POVERTY AND THE SOCIAL FABRIC: A STRUCTURAL ANALYSIS

Jürgen Müller

Department of Sociology, Free University of Berlin, Germany

Abstract:

Urban poverty is a reflection of systemic inequalities embedded within social structures. This paper analyzes poverty as a product of involuntary social relationships and structural imbalances in urban settings. Drawing on structuralist theory, it explores how systemic weaknesses perpetuate poverty and hinder reintegration efforts. The study reveals that housing conditions and economic disenfranchisement are direct manifestations of a weakened social fabric. Through comparative analysis of global urban centers, the paper underscores the interplay between policy, social cohesion, and economic opportunity. It advocates for a holistic approach to poverty alleviation, emphasizing social inclusion, equitable resource distribution, and targeted urban planning initiatives. By addressing root causes, this research contributes to understanding and mitigating the structural dynamics of urban poverty.

Keywords: Urban poverty, social structure, housing, inequality, policy

CULTURAL DIMENSIONS IN TECHNICAL TRANSLATION: BRIDGING THEORY AND PRACTICE

Hassan El-Mansouri

Department of Translation Studies, American University of Beirut, Lebanon

Abstract:

This paper examines the complexities of technical translation within the context of cultural knowledge transfer. It critiques the disconnection between translation theory and practice, particularly in the Arab world. The study highlights the limitations of specialized knowledge when divorced from cultural and practical considerations, emphasizing the need for translations to balance readability, style, and usability. Through case studies, the paper proposes a model integrating theoretical principles with practitioner insights to enhance the translation of technical texts. This approach seeks to bridge the gap between academic frameworks and real-world applications, fostering a collaborative environment for knowledge production and dissemination. By addressing these challenges, the research aims to refine translation practices and improve the accessibility of technical information across cultures.

Keywords: Technical translation, cultural knowledge, readability, theory-practice gap, usability

ISLAMIC AESTHETICS IN OMANI WEAVING: TRADITION AND MODERNITY

Fatma Al-Mazrouei

College of Arts and Social Sciences, Sultan Qaboos University, Oman

Abstract:

Islamic art's profound influence on Omani weaving reflects a blend of tradition and modernity. This study explores how geometric patterns, calligraphy, and arabesque designs derived from Islamic aesthetics are intricately woven into Omani textiles. Historically, these motifs symbolized cultural identity and spiritual values, bridging diverse Islamic traditions from Persia to the Arabian Peninsula. The research highlights the enduring appeal of these designs, which continue to resonate in contemporary Omani households. It also examines the adaptation of traditional weaving techniques to meet modern aesthetic preferences, balancing heritage with innovation. By analyzing patterns, colors, and materials, the study reveals the dynamic interplay between cultural heritage and contemporary design trends. This exploration underscores the significance of preserving traditional crafts while embracing modernization in the globalized world.

Keywords: Islamic art, weaving, cultural heritage, Oman, modernity

EUROPEAN UNION AND GLOBAL JUSTICE: NAVIGATING LEGAL DUALITIES

Élise Moreau

Faculty of Law, Université Paris-Saclay, France

Abstract:

The European Union (EU) occupies a unique position as an international actor in the realms of liberty, security, and justice. This paper critically examines the dualities in the EU's approach to international law, oscillating between monistic and dualist frameworks. It analyzes the interpretation of international treaties and the application of EU legal mechanisms, with a focus on penal law and mutual recognition practices. Case studies highlight the tension between European integration and global legal standards, particularly in human rights protection and transnational criminal justice. The research advocates for clearer treaty interpretations and consistent legal practices to enhance the EU's credibility as a global legal authority. By addressing these challenges, the paper contributes to understanding the EU's evolving role in international law and its impact on global governance.

Keywords: EU law, international treaties, penal mechanisms, global justice, mutual recognition

HARNESSING THE POWER OF ONTOLOGIES FOR SMART LEARNING IN MUSIC EDUCATION: A ROBUST FRAMEWORK FOR KNOWLEDGE ORGANIZATION AND APPLICATION

Prof. Dr. Sarah Calderon

Dr. Michael V. Ashworth

Royal College of Music, London, United Kingdom

Abstract:

Music education has increasingly embraced technological advancements to enhance learning experiences. This study introduces an ontology-driven framework designed to support smart learning environments in music education. Ontologies provide a structured way to organize and link diverse knowledge domains, enabling personalized learning paths for students. The proposed framework integrates artificial intelligence (AI) to dynamically adapt content delivery and assessment based on student progress and preferences. Data were collected from 120 students enrolled in undergraduate music programs across the UK, analyzing their interaction with the platform over six months. Results indicate significant improvement in knowledge retention and skill application among students using the ontology-driven system compared to traditional methods. Furthermore, the framework's capability to identify gaps in learners' understanding allowed for targeted interventions. The study highlights the transformative potential of ontologies in creating adaptive, inclusive, and engaging music education experiences. Future research could explore its application in other educational contexts.

Keywords: Ontologies, music education, smart learning, knowledge organization, adaptive learning

EMPOWERING AUTONOMOUS AGENTS WITH CONSTRUCTIVIST LEARNING: A BOTTOM-UP SEQUENTIAL LEARNING ALGORITHM AND TOOLKIT

Dr. Lingxia Wu

Dr. Ahsan Zafar

University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract:

Constructivist learning theories emphasize the importance of active engagement and knowledge construction by learners. This study proposes a novel sequential learning algorithm tailored for autonomous agents, drawing inspiration from constructivist principles. The algorithm enables agents to learn complex tasks by progressively building upon prior knowledge, fostering robust problem-solving capabilities. Simulations were conducted using a custom-built toolkit, with experiments involving 50 autonomous agents performing a series of incremental tasks. Results showed that agents utilizing the constructivist-inspired algorithm demonstrated a 25% higher task completion rate and a 40% reduction in error margins compared to those using traditional learning methods. Additionally, the toolkit proved effective in visualizing learning processes, aiding in real-time debugging and optimization. This study underscores the potential of constructivist methodologies in advancing artificial intelligence and autonomous systems.

Keywords: Constructivist learning, sequential learning, autonomous agents, AI algorithms, problem-solving

DEMYSTIFYING THE ANXIETY EXPERIENCE OF DYSPLEXIC COLLEGE STUDENTS: A QUANTITATIVE ANALYSIS

Ms. Abigail M. Waters

Dr. Robert A. Kinsley

University of Cape Town, Cape Town, South Africa

Abstract:

Dyslexia, a common learning disability, poses significant challenges to academic achievement, particularly in higher education. This study investigates the relationship between dyslexia and anxiety among college students, focusing on the extent and nature of their interplay. Data were gathered from 200 dyslexic students at four South African universities using standardized anxiety and learning assessment tools. Findings reveal a strong correlation between dyslexia-induced academic pressures and heightened anxiety levels, particularly during examinations. Qualitative interviews further indicate that lack of institutional support exacerbates these challenges, leading to lower self-esteem and increased dropout rates. However, students with access to tailored learning accommodations reported reduced anxiety and improved academic performance. These findings underscore the urgent need for comprehensive support systems to mitigate the dual impact of dyslexia and anxiety, promoting inclusive education in higher learning institutions.

Keywords: Dyslexia, anxiety, higher education, learning disabilities, student support

INNOVATIVE APPROACHES IN MUSIC EDUCATION: LEVERAGING TECHNOLOGY AND ONTOLOGIES FOR KNOWLEDGE ENHANCEMENT

Prof. Dr. Jonathan L. Mayer
Claire A. Middleton
King's College London, United Kingdom

Abstract:

Music education has undergone significant transformation with the integration of ontologies and advanced technological frameworks, reshaping traditional learning paradigms. This study explores the potential of ontology-driven frameworks to organize and apply knowledge in music education, enhancing learning experiences for students and educators alike. The proposed approach integrates semantic web technologies to model complex relationships between musical concepts, fostering a comprehensive understanding of music theory and performance. By implementing a prototype system in secondary and higher education settings, the study evaluates its impact on student engagement and conceptual clarity. Findings reveal that ontology-based systems significantly improve knowledge retention, collaborative learning, and critical thinking skills among learners. The framework also provides educators with a robust tool for designing adaptive curricula tailored to diverse student needs. These results underscore the importance of leveraging innovative technologies to bridge the gap between theoretical and practical music education, paving the way for more inclusive and interactive pedagogical practices.

Keywords: Ontology, music education, semantic web, adaptive curriculum, knowledge organization.

AUTONOMOUS LEARNING FRAMEWORKS: APPLYING CONSTRUCTIVIST METHODOLOGIES IN AI AGENT DEVELOPMENT

Dr. Hui Zhang
Prof. Lian Ming
Tsinghua University, Beijing, China

Abstract:

Constructivist learning principles provide a novel foundation for advancing autonomous agent development. This study introduces a bottom-up sequential learning algorithm and toolkit inspired by constructivist methodologies, aiming to enable agents to dynamically adapt to complex environments. The framework incorporates iterative feedback loops and modular learning stages, facilitating real-time decision-making and problem-solving capabilities. Experimental simulations in robotic systems demonstrate enhanced task efficiency, adaptability, and error resilience compared to traditional machine learning approaches. Furthermore, the toolkit supports a wide range of applications, including industrial automation, smart home systems, and healthcare robotics. By emphasizing self-directed learning and contextual adaptability, the proposed framework aligns closely with human cognitive processes, offering significant implications for future AI development. These findings highlight the transformative potential of constructivist learning in building intelligent systems capable of sustainable and autonomous operation across diverse domains.

Keywords: Constructivist learning, autonomous agents, AI toolkit, robotics, dynamic adaptation.

DEEP LEARNING IN MANUFACTURING: ENHANCING PRODUCT IDENTIFICATION AND ASSEMBLY LINE PERFORMANCE

Dr. Emilia Nowak

Dr. Tomasz Wojcik

AGH University of Science and Technology, Krakow, Poland

Abstract:

Deep learning technologies are revolutionizing manufacturing by optimizing product identification processes and assembly line efficiency. This study investigates the integration of convolutional neural networks (CNNs) and advanced computer vision techniques to automate product identification on assembly lines. The proposed system analyzes real-time image data to detect, classify, and track products with unprecedented accuracy and speed. Evaluation across multiple industrial scenarios demonstrates significant improvements in throughput, error reduction, and cost efficiency. Additionally, the system's scalability allows seamless adaptation to diverse production environments, from electronics to automotive industries. The research also addresses challenges related to system reliability and data security, proposing solutions to enhance robustness and protect intellectual property. This work underscores the pivotal role of AI in achieving Industry 4.0 goals, offering practical insights into deploying deep learning for smarter, more efficient manufacturing systems.

Keywords: Deep learning, manufacturing, product identification, assembly line, Industry 4.0.

SOCIO-COGNITIVE FACTORS IN ACADEMIC PERFORMANCE: A STUDY OF LOCUS OF CONTROL AND LANGUAGE LEARNING

**Dr. Anisa Qureshi
Kamran Ahmed
University of Karachi, Pakistan**

Abstract:

This research examines the interplay of locus of control (LOC), academic achievement, and socio-demographic factors among online English as a Foreign Language (EFL) learners. Participants included 150 Pakistani students enrolled in various online English courses. The study utilized the Trice Academic LOC questionnaire to measure internal and external LOC orientations, alongside Grade Point Averages (GPAs) as an academic performance metric. Statistical analyses revealed that internal LOC was positively correlated with higher academic performance, while external LOC showed varied effects based on gender and socio-economic background. Female learners with external LOC demonstrated greater adaptability and performance in collaborative settings, whereas their male counterparts showed less consistency. These findings highlight the importance of tailored instructional strategies that consider individual LOC orientations and social contexts. The study provides valuable insights for educators, policymakers, and researchers in developing inclusive and effective language learning programs.

Keywords: Locus of control, academic performance, EFL learners, online education, socio-cognitive factors.

FOSTERING INCLUSIVE COMMUNICATION: STRATEGIES FOR HEARING FAMILIES WITH DEAF CHILDREN

Shinichi Nakamura, Dr. Ayaka Sugimoto, Prof. Hiroki Tanaka

Osaka Prefecture University, Japan

Abstract:

This study explores the essential strategies and resources required to nurture effective communication in hearing families with deaf children. It emphasizes the importance of fostering a supportive environment to bridge the communication gap, ensuring the emotional well-being and social integration of deaf children. Using a qualitative approach, data were collected through interviews with families, educators, and communication specialists in Osaka. Key findings reveal that consistent use of sign language, access to technology like cochlear implants and captioned media, and family training workshops significantly enhance communication. The study highlights cultural and societal barriers that impede these efforts and underscores the role of community programs in promoting inclusivity. It concludes with recommendations for policy reforms, such as improved access to specialized education and resources, to empower families in navigating communication challenges.

Keywords: communication strategies, deaf children, sign language, inclusivity, family dynamics

UNLEASHING POTENTIAL: SUPPORTING CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIES THROUGH INNOVATIVE METHODS

Dr. Malik Al-Farouqi, Dr. Leila Said, Ms. Amina Taha

Cairo University, Egypt

Abstract:

This research investigates innovative methods for supporting children with learning difficulties, focusing on personalized education and psychological interventions. Data were gathered through surveys and interviews with educators and parents across Cairo. Findings indicate that integrating technology, such as adaptive learning software, alongside traditional teaching techniques, significantly enhances the academic performance and self-esteem of children with learning challenges. Additionally, the study emphasizes the critical role of family support and professional counseling in addressing emotional and social difficulties. Barriers such as stigma and limited access to resources were also identified. The research advocates for collaborative efforts between educational institutions, mental health professionals, and policymakers to create an inclusive learning environment. It concludes by offering a framework for implementing individualized learning plans and community-based support programs tailored to the needs of children with learning difficulties.

Keywords: learning difficulties, adaptive education, family support, psychological intervention, inclusivity

EMPOWERING INDEPENDENCE: NAVIGATING CONFORMITY AND CRITICAL THINKING IN HEALTHCARE

Prof. Dr. Ramesh Patel, Dr. Meera Iyer, Dr. Anand Kapoor
University of Mumbai, India

Abstract:

This study examines the dynamics of conformity in healthcare settings and its impact on decision-making, emphasizing the importance of fostering independent thinking and critical judgment among healthcare professionals. Utilizing a mixed-methods approach, data were collected from healthcare providers across Mumbai. The findings reveal that institutional hierarchies and rigid protocols often suppress critical thinking, leading to errors in patient care. Training programs that encourage open dialogue and case-based learning were identified as effective tools for promoting independent decision-making. The research highlights the need for structural reforms, such as revising guidelines to incorporate flexibility and establishing mentorship programs, to cultivate a culture of innovation and adaptability. Recommendations include adopting evidence-based practices, encouraging interdisciplinary collaboration, and integrating critical thinking modules into medical education curricula to enhance patient outcomes and professional satisfaction.

Keywords: critical thinking, healthcare decision-making, innovation, patient care, medical education